REGISTERED No. B. 43.

પુસ્તક ૪૮મું. અંક ૨-૩

Gujarat School Paper.

ગુજરાત શાળાપત્ર.

ફેબ્રુઆરી-માર્ચ, સને ૧૯૨૮.

વિષય. અનુક્રમણિકા. પૃષ્ઠ.

—— હુકમથી.

કેળવણીખાતાના ડાયરેક્ટર ૧૯૧૪થી)

તન્ત્રી અને પ્રકાશક (ગ્રેજ્યુએટ, બી. એ.,
મિ. ટ્રેનિંગ કૉલેજ — અમદાવાદ.
પ્રિન્સિપાલ, મે. રા. ...ના કામ્યા છે).
(વાર્ષિક લવાજમ...

... પાનાભાઈની વાડીમાં
અમદાવાદ—ચિતલ ... મોતીલાલ ...એ છાપ્યું
શ્રી "...." પ્રેસમાં છે.

ધી ગુજરાત ઓરીએન્ટલ બુક ડીપો.

રીચીરોડ. રતનપોળના નાકે—અમદાવાદ.

ટેક્સ્ટ બુકો.

ટેક્સ્ટ બુકો—વાંચનમાળાઓ અને સઘળી ટેક્સ બુકો, ઉર્દુ બુકો, નોટો, નકશા, સાધનની પટીઓ, રબર, ફુટ, ડ્રોઇંગ બુકો છાપેલી ને કોરી અને સ્કુલને ઉપયોગના સઘળા સાધનો અમો મોટા જથામાં રાખીએ છીએ અને પૂરતું કમિશન આપીએ છીએ.

કોપી બુકો.

નવી ઢબની એક આના કોપી બુક નં. ૧ થી ૫. કેળવણી ખાતાએ પ્રાથમિક શાળાઓ માટે મંજુર કરેલી. કમિશન જથાબંધ ખરીદનારને પૂરતું આપીએ છીએ. વધુ નંબરો તૈયાર થાય છે.

મુખગણિત.

ત્રણ ત્રણ આવૃતિઓ ટુંક સમયમાં પૂરી થએલી. ભાગ ૧ કિં. ૦-૧-૦, ભાગ ૨ કિં. ૦-૨-૯. માણેકલાલ કાળીદાસ ભટ્ટકૃત.

સરળ ડ્રોઈંગબુક.

ધોરણવાર ચિત્ર સાથેની ઉત્તમ પ્રકારની. કામમાં સરળ હોવા સાથે કિંમતમાં ઘણીજ જુજ.

પ્રાથમિક અંકગણિત.

કર્તા—કુંવરજી દાજીભાઈ દેસાઈ

કિંમત ૦-૬-૦

કેળવણી ખાતાએ પ્રાથમિક શાળાઓ માટે ટેક્સ્ટ બુક તરીકે મંજુર કર્યું છે. કમિશન સારૂં આપવામાં આવશે.

આ ઉપરાંત સઘળી બુકો, ડ્રોઇંગને લગતો સામાન વગેરે રાખી ઘરાકને પૂર્ણ સંતોષ આપી કામ કરીએ છીએ. બહારગામના ઑર્ડર તુરત અમલ કરી વી.પી. થી રવાના કરીએ છીએ. એકવખતે કામ કરવાથી ખાત્રી થશે.

ગુજરાત શાળાપત્ર.

પુસ્તક ૫૭મું. ફેબ્રુઆરી-માર્ચ, સને ૧૯૧૮. અંક ૨-૩

પાઠની નોંધ.

જે શિક્ષકો પોતાનું કર્તવ્ય બરાબર સમજે છે તેઓ માને છે કે વર્ગમાં પાઠની તૈયારી કર્યા વગર જવું એ ઈષ્ટ નથી. શિક્ષકને પોતાને ઘણું સારૂં જ્ઞાન હોય, વિષયોની માહીતી સારી હોય, છતાં તે વિષય કઈ પદ્ધતિથી છોકરાંઓ આગળ રજુ કરવાનો છે કે જેથી છોકરાંઓને વિચાર કરવાની ટેવ પડે અને તેમને જ્ઞાન સંપાદન કરવામાં સહેલું થઈ પડે, તે વિષે જો સારી પેઠે વિચાર ન કર્યો હોય તો બહુધા શિક્ષણનું કાર્ય સફળ નજ થાય. ટ્રેનિંગ કોલેજ સ્થાપવાના બે હેતુ હોય છે: એક તો જુદા જુદા ધોરણ પરત્વે જુદા જુદા વિષયોની શિક્ષણપદ્ધતિનું જ્ઞાન આપવું: અને બીજું તે તે વિષયોનું સારૂં જ્ઞાન આપવું. પહેલો હેતુ પ્રધાન છે અને બીજો ગૌણ છે; કારણકે વિષયોનું જ્ઞાન તો શિક્ષક કેટલેક અંશે ઘેર આગળ પણ મેળવી શકે છે, પરંતુ જુદી જુદી પદ્ધતિઓનું પ્રત્યક્ષ અવલોકન કર્યા સિવાય તથા પોતે તે પદ્ધતિ પ્રમાણે કામ કર્યા સિવાય પહેલો હેતુ સાધી શકાતો નથી. આ મુખ્ય હેતુ લક્ષમાં રાખીનેજ અવારનવાર આ શાળાપત્રમાં જુદા જુદા વિષયોના પાઠ આપવાની શૈલી દેખાડવામાં આવે છે, અને પાઠની સંપૂર્ણ અથવા સંક્ષિપ્ત નોંધ આપવામાં આવે છે. તેવી નોંધોનો બરાબર અભ્યાસ જો શિક્ષકો કરે તો તેવા વિષયોની નોંધ તેવાજ ધોરણ ઉપર પોતે આકારવાને કેટલેક અંશે શક્તિમાન થાય.

પાઠની નોંધ ઉપરથી શિક્ષકમાં કેટલું જ્ઞાન છે, વિદ્યાર્થીઓની મુશ્કેલીઓ વિષે તેણે શો વિચાર કર્યો છે, તે મુશ્કેલીઓ દૂર કરવાને કેવી ચતુરાઈ ભરેલી તૈયારીઓ તેણે કરી છે, તે પોતાના કાર્યની મહત્તા સમજે છે કે કેમ વગેરેની તુલના સારી રીતે થઈ શકે છે.

આ કોલેજની પ્રેક્ટિસિંગ સ્કૂલના એક આ૦ માસ્તરે શિક્ષકોની નોંધના સંબંધમાં કેટલીક વાસ્તવિક ટીકા કરેલી છે તે આગે નીચે આપીએ છીએ. તે ટીકા આ કોલેજના વિદ્યાર્થીઓને ઉપયોગી થઈ પડશે એટલુંજ નહિ પણ દર વર્ષે જે મોટી સંખ્યામાં અન્ય શિક્ષકો બહારથી અભ્યાસ કરીને આ કોલેજની વાર્ષિક પરીક્ષા આપવા આવે છે તેમને તથા બીજા શિક્ષકોને પણ કેટલેક અંશે મદદરૂપ થઈ પડશે.

પાઠની નોંધ સંબંધી સૂચનાઓ

(લે. મિ. નારણભાઈ વાઘજીભાઈ પટેલ, ટ્રે. કો. પ્રે. સ્કૂલ, અમદાવાદ.)

આ ટુંકા લેખમા શિક્ષકને પોતાના ધંધામા સફળતા પ્રાપ્ત કરાવનાર જુદી જુદી બાબતો પૈકી, શિખવવાના વિષયને લગતી અગાઉથી તૈયાર કરવાની નોંધના સંબંધમાજ કંઇક લખવા ધારૂં છું

બહુશ્રુત અને ઉત્સાહી શિક્ષકનું જ્ઞાન દિનપ્રતિદિન વધતું ચાલ્યું જાય છે, તેથી તેને પોતાના કાર્યમા સફળતા પ્રાપ્ત કરવા માટે કંઈક નવા નવા માર્ગ સુઝી આવે છે, અથવા પોતે અગાઉ જે કંઈ શિખવેલું હોય છે તેમા કંઈક સુધારોવધારો કરવાનું મની આવે છે. આથી એટલું તો સ્પષ્ટ થાય છે કે વિદ્વાન અને અનુભવી શિક્ષકને પણ શિખવવાના વિષયને લગતી તૈયારી અનેક રીતે લાભકારક છે, હાનિકર તો નથીજ. આમ છે તો પછી નવા શીખાઉ શિક્ષકને વર્ગમા પોતાને જે જે વિષય શિખવવાના હોય, તે વિષયોથી સપૂર્ણ પરિચિત થઇને તથા તેમાનો કયો ભાગ કેટલો અને કઈ પદ્ધતિથી શિખવવા ધાર્યો છે તે અગાઉથી નક્કી કરી-નોંધરૂપે લખીનેજ વર્ગમા જવું જોઇએ, એ બીના જુદી દર્શાવવાની જરૂરજ રહેતી નથી જે શિક્ષક એ પ્રમાણે કરતો નથી તે પોતાના કાર્યમાં કદાપિ સફળતા પ્રાપ્ત કરી શકતો નથી શિક્ષણશાસ્ત્રના અભ્યાસીને -ટ્રેન્ડ શિક્ષકને-આ વાત અજાણી નથી તેમ છતા પણ એવા શિક્ષકોમાનો ઘણો ભાગ એ શિક્ષાને અનુસરતો નથી, તેના અનેક કારણો પૈકી પ્રધાન કારણ શિક્ષકોની પ્રમત્તતાજ છે, એમ કહેવું અન્યાયભરેલું કહેવાશે નહિ. એ પ્રમત્તતા લેખમા લખેલા બે ચાર શબ્દોથી દૂર થવાની નથી; અને દૂર કરવા માટે ખાતા તરફથી ખાસ કંઈક નવીન યોજના થવાની જરૂર છે, પરંતુ આ સ્થળે એ બાબતનુ વિસ્તૃત વિવેચન પડતુ મૂકીને ટ્રેનિંગ કોલેજના સ્નાતકોને માટે નોંધના સબંધમા કંઈક સૂચનારૂપે લખવું ઉપયોગી ધારૂં છું આશા છે કે એ સૂચનાઓ શિક્ષકોને પણ કંઈક અંશે ઉપયોગી થશે.

પ્રથમ મારે કહેવું જોઇએ કે ઘણાક લોકો પોતાના સ્વતંત્ર વિચારથી નોંધ લખતા હોય એમ જણાતું નથી સઘળા લોકોની લગભગ સઘળી નોંધો એકજ ઢબની અને કંઈપણ નવીન વિચાર વિનાની ઉતારારૂપ હોય છે. સ્નાતકોએ જાણવું જોઇએ કે કોલેજમાં શીખવવાના ભિન્ન ભિન્ન

વિષયો પૈકી શિક્ષણ એ મહત્ત્વનો વિષય છે, અને તેમા પણ શિક્ષણ-પદ્ધતિ એતો ખાસ અગત્યની બાબત છે માસ્તરોની શિક્ષણપદ્ધતિ જોવાનાં બે સાધન છે, (૧) કથિતપાઠ, અને (૨) તેને માટે તૈયાર કરેલી નોધ. ઘણુંખરૂ સારી રીતે વિષયને લગતી તૈયારી કરનારો શિક્ષક જ સારો પાઠ આપી શકે છે, પરતુ જે અન્યના આશ્રયથી નોધ તૈયાર કરીને આવે છે તે પોતાના કામમા જોઇએ તેવી સફળતા પ્રાપ્ત કરી શકતો નથી. ઘણીક વખત એમ બને છે કે સારી શક્તિવાળા માસ્તરો પણ આત્મશ્રદ્ધા ખોઈ બેસી સાધારણ બાબતમા પણ વારવાર પરાવલબી થતા સ્વતંત્રપણે કામ કરવાની શક્તિ ખોઇ બેસે છે માટે એક અગત્યની સૂચના એ ધ્યાનમાં રાખવી કે કોઈપણ વિષયની નોધ પોતાના સ્વતંત્ર વિચારથી અને પોતાની મેળેજ કાઢવી બાકી તેના સંબધમા ગમે તેટલી પૂછપરછ કરવાને વાધો નથી.

આરભમા પદ્ધતિ જાણવા માટે નમુના તરીકે બે ચાર નોધો વાચી જવી જરૂરની છે, પરતુ તેજ ઢબને અનુસરવુ અને પોતાને સૂઝી આવતી પદ્ધતિને ન સ્વીકારવી એવુ કંઈ ખાસ બધન નથી હાલમા નોધો લખવામા ચાલતી પદ્ધતિ પણ શિક્ષકોનીજ ઉપજાવેલી છે, માટે બુદ્ધિવાળી માસ્તરોએ કોઈ નવી નવી યુક્તિઓ અજમાવવા ચૂકવુ નહિ ઉદાહરણ તરીકે ધારો કે કોઈ વર્ગને શ્રુતલેખન (ડિક્ટેશન)નો પાઠ શિખવવાનો છે સાધારણ રીતે એ વિષય આ પ્રમાણે શિખવાય છે — પ્રથમ કઠણ શબ્દોની જોડણી વિદ્યાર્થીઓ પાસે બોર્ડ પર લખાવવામા આવે છે, મોઢે જોડણી પૂછવામાં આવે છે, અને થતી ખામીઓ યુક્તિપ્રયુક્તિથી સુધારવામા આવે

આ પ્રમાણે કઠણ શબ્દો લખતા આવડયા પછી શ્રુતલેખન લખાવવામા આવે છે. પછી લખેલુ શ્રુતલેખન જોઈ તેમના સામાન્ય દોષો લક્ષમાં રાખી દૂર કરાવવામા આવે છે આને બદલે કોઈક વખત ચોપડીમાનો અમુક ફકરો વાચી જવાનુ કહેવાથી ઠીક પરિણામ આવે તેમ હોય તો તેમ કરવાને વાધો નથી વળી પાઠમા આવતા શબ્દો સાથે સંબધ રાખનારા બીજા કેટલાક શબ્દો શિખવવાથી પણ શ્રુતલેખનનો અતીમ હેતુ સફળ થાય છે આવી રીતે નિબધના લખાવી જોવાનો વખત કદાચ ન મળે તોપણ વાધો નથી વળી પહેલુ કે બીજુ ધોરણ હોય તો કોઈક વખત અમુક અમુક પરિચિત વસ્તુઓનુ ટેબલ પર પ્રદર્શન કરી, બધાનુ તે તરફ

ધ્યાન ખેંચી એ ચીજોનાં નામ લખાવવાથી પણ શ્રુતલેખનનો સફળ થઈ શકે છે.

બીજું એક ઉદાહરણ લઈએ. ધારો કે બાળવર્ગ કે પહેલા ધોરણમાં વાચન શિખવવું છે. આ વિષયમાં બાળકો સમજીને વાંચે છે કે કેમ તે તપાસવા માટે નીચે પ્રમાણે યુક્તિ અજમાવી શકાયઃ— કાગળની કેટલીક લાંબી પટીઓ રાખીને દરેક ઉપર એકેક વાક્ય લખીને શિક્ષકે વર્ગમાં લેતા આવવું. પછી તેમાંની એકેક કાપલી વિદ્યાર્થીઓના હાથમાં મૂકી દેવી, અને સૂચના કરવી કે એ પટીમાં જે કંઈ લખ્યું હોય, તે મનમાં વાંચીને તેમાં જેમ કહ્યું હોય તેમ કરો. નમુના તરીકે એક છોકરો "તમારી ચોપડી ટેબલ પર મૂકો" એમ મનમાં વાંચીને વગર બોલે પોતાની ચોપડી ટેબલ પર મૂકી જાય, તો તેણે બરાબર સમજીને વાંચ્યું છે એમ સમજવું. બીજો છોકરો કાપલી ઉપરનું "બાગમાંથી ગુલાબનું ફૂલ તોડી લાવી મને આપો" એ વાક્ય વાંચીને તેમાં બતાવેલી કૃતિ કરે તો તેણે બરાબર સમજીને વાંચ્યું છે એમ કહી શકાય. વાચનની આ પદ્ધતિને અંગ્રેજીમાં સૅલેંટ રીડિંગ (પોતાની મેળે વાંચવું) કહે છે.

આ પ્રમાણે જુદા જુદા વિષયોમાં પોતાને સૂઝી આવે તેવી કોઈપણ નવી યુક્તિ અજમાવવા તૈયાર રહેવું. આમ કરવાથી સ્કોલરોની શોધક વૃત્તિ અને તર્કશક્તિનો વિકાસ થશે.

નોંધ તપાસનાર ખાસ કરીને બે બાબતો ઉપર લક્ષ રાખે છેઃ— (૧) શિક્ષકનું શિખવવાના વિષયનું જ્ઞાન અને (૨) તેમાંના સૂચક પ્રશ્નો. આ ઉપરાંત ભાષા, વિરામચિહ્નો, અક્ષર, આરંભપ્રશ્નો, સહાયકારી પાઠ વગેરે બાબતો પણ નોંધના ગૌરવમાં વધારો કરે છે.

ઘણી વખત એમ કહેવામાં આવે છે કે ત્રીજા ચોથા ધોરણમાં અભ્યાસ કરતાં નાનાં બાળકોને શિખવવામાં બહુ વિદ્વત્તાની કે ખાસ તૈયારીની શી જરૂર છે? કદાચ આ દલીલમાં સત્યાંશ છે, પરંતુ તે સંપૂર્ણ સત્ય નથી; કેમકે ઘણી વખત શિક્ષક અણધારી રીતે એવી ગુંચવણ ઉકેલી બાળકોની શંકાનું સમાધાન કરી તેમનાં હૃદયપર પોતાને વિષે ઊંચો ભાવ ઉત્પન્ન કરી શકતો નથી, અને જે શિક્ષક શિષ્યનાં મન પર પોતાની વિદ્વત્તાની છાપ પાડવા શક્તિમાન થતો નથી, તે શિક્ષક તરીકેની પોતાની પ્રતિષ્ઠાનું રક્ષણ કરી શકતો નથી. "કુવામાં હોય તો હવાડામાં આવે

એ કહેવત પ્રમાણે શિક્ષકમાં વિશાળ જ્ઞાન હોય તોજ તે શિષ્યોને શિખવી શકે. વિદ્યાર્થીને જે પુસ્તક શિખવવાનું હોય તેટલાજ પુસ્તકનું જ્ઞાન શિક્ષકને માટે પૂરતું ગણી શકાય નહિ. તેણે જુદાં જુદા અનેક પુસ્તકો વાંચી પોતાની જ્ઞાનસંપત્તિમાં વધારો કર્યે જવું જોઈએ, અને પછી એ પ્રમાણે પ્રાપ્ત કરેલા વિશાળ જ્ઞાનમાથી શિક્ષણશાસ્ત્રને અનુસરીને તથા બાળકોની શક્તિનો વિવેક કરીને જરૂર પૂરતુ શિખવાય તેને માટે અગાઉથી નોંધ તૈયાર કરવી. એ પ્રમાણે નોંધ તૈયાર નહિ કરી હશે તો વિદ્યાર્થીઓને વ્યવસ્થિત રીતે અને પદ્ધતિસર શિખવી શકાશે નહિ. જ્ઞાન હોય તો પદ્ધતિ સહેલાઈથી પ્રાપ્ત કરી શકાય; પરંતુ પદ્ધતિ ગમે તેવી સારી હોય તોપણ જ્ઞાન વગર એકડા વિનાનાં સોએ મીંડા જેવી તે નકામી નીવડે છે. આ ઉપરથી પ્રતીત થાય છે કે શિક્ષકના સર્વ આવશ્યક ગુણોમાં તેની જ્ઞાનસંપત્તિ એ પ્રધાન વસ્તુ છે.

જ્ઞાન પછી બીજે નંબર પદ્ધતિનો આવે છે. પોતાનામાં વિષયનું જ્ઞાન હોવા છતાં પણ પદ્ધતિના જ્ઞાનને અભાવે ઘણાક શિક્ષકો પોતાના કાર્યમાં બહુ સફળ નીવડી શકતા નથી. પદ્ધતિમા વિદ્યાર્થીઓના અધિકાર પ્રમાણે કેટલુ શિખવવુ એનો વિવેક કરવાની શક્તિ પણ સમાઈ જાય છે. અમુક વિષય શિખવવામાં કઈ કઈ બાબત સમાવવી, વિષયનો ક્યાંથી આરંભ કરવો, ક્યા ક્યા સવાલો પૂછવા, કઈ બાબત વિદ્યાર્થીને અજાણી છે, કેટલું પોતાને કહેવાની જરૂર પડે તેમ છે—એ વગેરે ઘણીક બાબતોનું શિક્ષકને જ્ઞાન હોવું જોઇએ. એ જાતનું જ્ઞાન શિક્ષકમાં અનુભવથી આવી જાય છે. માટે નોંધ તૈયાર કરતાં દરેક સ્કોલરે સ્વતંત્રપણે બધી બાબતોનો વિચાર કરવાની જરૂર છે બીજાના મગજમાંથી નીકળેલા સવાલો ગોખી રાખનાર, શિખવતા વચમાંજ ગુંચવાઈ પડે છે—આવેલી મુશ્કેલી ખસેડી શકતો નથી, એ બાબત અનુભવીઓથી અજાણી નથી.

નોંધ લખવા સંબંધી શાસ્ત્રીય વિવેચન શિક્ષણશાસ્ત્રમાં બહુ વિસ્તારથી થએલું છે, એટલે અહીં એ વિષે લખવાની જરૂર નથી. અહીં તો માત્ર નોંધ લખવામાં થતા સામાન્ય દોષો તરફ સર્વનુ ધ્યાન ખેંચવું ઉચિત ધારૂં છું.

૧ ઘણાક સ્કોલરોમાં એક સામાન્ય દોષ જોવામાં આવે છે કે તેઓ શબ્દ છુટા પાડતા નથી, અને પાડે છે તેઓ પણ ઠેઠ સુધી એક સરખો

નિયમ જાળવતા નથી. છેવટનો કેટલોક ભાગ ઉતાવળથી પૂરો કરી - હોય તેમ, જેમતેમ કાળજી વગર લખી કાઢે છે. કેટલાક 'શિક્ષણશૈલી' 'વર્ગવ્યવસ્થા,' 'શાંતિપૂર્વક,' 'નીતિબોધ' જેવાં સામાસિક પદોના ચાર છુટા પાડે છે, ત્યારે કેટલાક 'જાય છે', 'આવે છે,' 'દોડતો હશે,' 'લખતો હતો' જેવાં ક્રિયાપદોમાં 'છે,' 'હશે,' 'હતો' જેવાં સાહાય્યકારક ક્રિયાપદ ~~મુખ્ય ક્રિયાપદથી જુદા પાડવાને બદલે ભેગાં લખે~~ છે.

૨. જોડણીમાં દોષ જો કે ઓછા જોવામાં આવે છે, અને તે પણ બેદરકારીને લીધે (અને કંઈક અજ્ઞાનને લીધે) થએલા હોય એમ જણાય આવે છે. કાળજી રાખવામાં આવે તો 'પુનરાવર્ત્તન' ને બદલે 'પુનરાવર્તન' 'શૈલી' ને બદલે 'શૈલિ,' 'શીલગુણસૂરિ' ને બદલે 'શિલગુણસુરી,' 'પ્રાણિમાત્ર' ને બદલે 'પ્રાણીમાત્ર,' 'વ્યાવહારિક' ને બદલે 'વ્યહારિક,' 'અદ્ભુત' ને બદલે 'અદ્ભૂત' 'પ્રશ્નોદ્ગાર' ને બદલે 'પ્રશ્નોદ્ગાર,' 'દરેક છોકરાને' ને બદલે 'દરેક છોકરાઓને,' 'કરી શકે' ને બદલે 'કરું શકે' લખવા જેવી ભૂલો સ્હેલાઈથી અટકી શકે તેમ છે.

૩. કેટલાક સ્કોલરોને એક કઢંગી ટેવ એ પડી ગઈ હોય છે કે તેઓ શબ્દે શબ્દે ટપકુ મૂકી દે છે; ત્યારે કેટલાક વાક્ય પૂરૂં થયા છતાં પણ પૂર્ણ વિરામ મૂકવાની દરકાર રાખતા નથી પાઠનાં મથાળા, વિષયનું નામ કે પોતાનું નામ લખ્યા પછી પૂર્ણ વિરામ મૂકવું જોઈએ; નોંધના પેટામ મુદ્દા દર્શાવનાર પદસમૂહો પછી પણ એ ચિહ્ન મૂકવું જોઈએ. આ દો કેવળ બેદરકારીનોજ છે. એવે સ્થળે ચિહ્ન ન મૂકવાની પદ્ધતિ થોડા વખતથ અંગ્રેજીમાં પ્રચાર પામવા લાગી છે, પરંતુ ગુજરાતી ભાષામાં એ નિયમ પ્રચાર પામ્યો નથી, ત્યા સુધી જુની પદ્ધતિનેજ અનુસરવું યોગ્ય છે.

પ્ર૦ સોલાપુર બતાવો. પ્ર૦ ચાવડા વંશના છેલ્લા રાજાનું નામ દો- એવા આજ્ઞાર્થ વાક્યોને અંતે પૂર્ણ વિરામને બદલે પ્રશ્નવિરામ મૂકવાની ભૂલ ઘણાની થતી જોવામાં આવે છે.

૪. નીમેલા વખતમા અમુકજ બાબત શિખવી શકાશે તેનો નિર્ણય કર્યા વિના લાંબી લાંબી નોંધ કાઢવામા આવે છે, જેથી લખનારનો અને તપાસનારનો મિથ્યા કાલક્ષેપ થાય છે; માટે જરૂર પૂરતી મુદ્દેસર નોંધ તૈયાર કરવી જોઈએ. નોંધની અંદર "ટટાર બેસે," "શોરી ન કરે," "ચોપડી આંખની બહુ પાસે ન રાખે," "વર્ગના બધા છોકરા સાંભળ

શકે એવા મોટા અવાજે વાંચે," "ભાવપૂર્વક વાંચે," "વિરામચિહ્નો પ્રમાણે અટકીને વાંચે," વગેરે વગેરે સૂચનાઓ કરીશ—આમ નોંધમાં લખવાની, કે એક જાણે રજિસ્ટર કરી આપેલો નિયમ હોય તે પ્રમાણે લાંબા લાંબા છાપણરૂપે દરેક વિષયના આરંભમાં શિષ્યોને કહી સંભળાવવાની બીલકુલ જરૂર નથી. કારણ કે એમ રોજને રોજ એ શબ્દો બાળકોને કાને પડવાથી તેમના મનમાં સાધારણ થઈ જાય છે; અને તે સાંભળવા તરફ તેઓ બેદરકાર રહે છે. આથી સ્કોલરોએ પોતે એ સૂચનાઓથી જાણીતા રહેવું અને જરૂર પડે તેનું સ્મરણ કરાવી તેનો અમલ કરાવવો એજ ફલપ્રદ છે.

શિખવવા માટે નક્કી કરેલા વિષયની નોંધ કાઢતા અગાઉ એ વિષય કેટલો ચાલેલો છે, તેની વર્ગશિક્ષક પાસેથી ચોક્કસ માહીતી મેળવવાની દરકાર નહિ રાખેથી, ઘણા સ્કોલરો વિષય જાણે નવેસરથી શિખવવાનો હોય તેવી નોંધ તૈયાર કરી લાવે છે. તેથી આરંભપ્રશ્નમાંજ ઘણો વખત જતો રહે છે, અને ખરેખરૂં શિખવવાનું રહી જાય છે. એક સ્કોલરે ચોથા ધોરણમાં "સામંતસિંહની વાર્તા" શિખવવાની નોંધમાં નીચે પ્રમાણે આરંભ પ્રશ્ન લખ્યા હતા.

પ્ર૦ ચાવડાવંશનો પહેલો રાજા કોણ?
પ્ર૦ વનરાજ વિષે શું જાણો છો?
પ્ર૦ વનરાજે તેના બાપનું રાજ્ય શી રીતે પાછું મેળવ્યું?
પ્ર૦ વનરાજને કોણે કોણે મદદ કરી હતી?
પ્ર૦ યોગરાજ વિષે જે જાણતા હો તે કહો.
પ્ર૦ યોગરાજે ક્ષેમરાજને ઠપકો શા માટે આપ્યો હતો?

વાંચનાર જોઈ શકશે કે ઉપરના સવાલોનો યોગ્ય ઉત્તર મેળવતાં વળી કેટલાક સવાલ જવાબો થાય એટલે એ પ્રશ્નોથીજ વખત પૂરો થઈ રહે તેમ છે. ચતુર શિક્ષક મુદ્દાના બે ચાર પ્રશ્નો પૂછી લઈ નવી વાર્તા રસિક રીતે વચમાં અટક્યા વિના કહી જાય અને તેના સંબંધમાં પછીથી છુટક સવાલો પૂછી, અને છેલ્લે એક બે છોકરાઓ પાસે તે વાર્તા કહેવડાવે તો ઘણીજ સહેલાઈથી નીમેલા વખતમાં પાઠ પૂરેપૂરો અને સારી રીતે શિખવી શકે.

૫. વળી નોંધ એ શિખવનારને માર્ગદર્શક અને તપાસનારને લખનારની તૈયારી અને કુશળતાની પરીક્ષા કરાવનારી હોવી જોઈએ. જેમ નોંધ તૈયાર કરનાર, શિષ્યોનો અધિકાર ધ્યાનમાં રાખી લખે છે, તેમ તપાસનાર

લખનારનો અધિકાર ધ્યાનમાં રાખે છે, એ સ્કોલરોએ ભૂલવું જોઈએ નહિ. પહેલા વર્ષના સ્કોલરની નોંધમાં અમુક વિષય ઉપર જેટલો વિસ્તાર હોય તેટલોજ બીજા કે ત્રીજા વર્ષના સ્કોલરની નોંધમાં હોય તો તે દોષને પાત્ર ગણાય છે. પહેલા વર્ષના સ્કોલરોને શિક્ષણપદ્ધતિની શરૂઆત હોય છે. આથી તેમને મહાવરો થતા સુધી અમુક અમુક સવાલો નોંધમાં લખવા પડે છે. તેવા બધા સવાલો આગળ વધેલા સ્કોલરોને લખવાની જરૂર નથી. એ ભેદ ધ્યાનમાં નહિ રાખવાથી ત્રીજા વર્ષના એક સ્કોલરની બાળવર્ગમાં 'પોપટ' વિષે પદાર્થપાઠ શિખવવાની નોંધમાં નીચે પ્રમાણે આરંભ પ્રશ્નો લખેલા હતા.

* "પ્ર૦ આ શું છે? પ્ર૦ એ શેનું બનેલું છે?

પ્ર૦ એ શા કામમાં આવે છે? પ્ર૦ આ પાંજરામાં શું છે?

પ્ર૦ પોપટ સિવાય બીજાં પાંજરામાં પૂરેલાં પક્ષી તમે જોયાં છે? પ્ર૦ ક્યાં ક્યાં જોયાં છે? પ્ર૦ બીજાં ઊડનારાં પક્ષીનાં નામ આપો. ત્યાર પછી પોપટની ચાંચ, પાંખ, પગ, પુંછડી, વગેરે બતાવીશ અને કેવી છે, કેટલા છે, અને રંગ કેવો છે, તે બરાબર જોવા કહીશ. અવલોકન કરાવી મુખ્ય વિષય ઉપર આવીશ."

આવા નિરર્થક વિસ્તારને બદલે ત્રીજા વર્ષના આગળ વધેલા સ્કોલરોને માટે તો નીચે પ્રમાણે સંક્ષિપ્તમાં લખવુંજ બસ ગણાય.

"બધા જોઈ શકે એવી રીતે ટેબલ પર પોપટનું પાંજરૂં મૂકી, પોપટનું ઓળખાણ કરાવી, તેના જુદા જુદા અવયવો તપાસવા વિદ્યાર્થીઓને કહીશ."

વળી એજ નોંધમાં રંગનું ભાન કરાવવા માટે નીચેના પ્રશ્નો લખ્યા હતા.

---

* એ પ્રશ્નોમા "આ શું છે" નો જવાબ "પાંજરૂં" આવશે, એમ માની લઈને સઘળી પ્રશ્નપરંપરા ચલાવી છે; પરંતુ તેને બદલે "આ શું છે" નો જવાબ "પોપટ" આવે તો શિક્ષકે ગોઠવેલા પ્રશ્નો નકામા થઈ જાય, અને બીજાજ પૂછવાની જરૂર પડે. અર્થાત્ "આ શું છે." જેવા સંદિગ્ધ ઉત્તરવાળા પ્રશ્ન ઉપર રચાયલી પ્રશ્નાવલિ નિરૂપયોગી છે. વળી "બીજાં ઊડનારા પક્ષીનાં નામ આપો." એ વાક્યમાંથી કેટલાંક નહિ ઊડનારાં પક્ષી પણ હોય છે એવો ધ્વનિ નીકળે છે. આવા પ્રકારના દોષોનું વિવેચન કરવાથી વિષયાંતર અને લંબાણ થઈ જાય માટે તે પડતું મૂક્યું છે.

"પ્ર૦ તમારામાંના કોઇને ત્યાં પોપટ પાળ્યો છે? પ્ર૦ તેનો રંગ કેવો છે? પ્ર૦ આ પોપટનો રંગ કેવો છે? પ્ર૦ ત્યારે પોપટનો રંગ કેવો છે? પ્ર૦ લીલા રંગની બીજી વસ્તુઓનાં નામ આપો. આ ઉપરથી કેરી, કેળાં, જામફળ વગેરે કાચાં ફળોનો રંગ લીલો છે, ઝાડનાં પાંદડાંનો રંગ લીલો છે વગેરે કઢાવીશ."

ઉપરના પ્રશ્નોથી શિખવવામાં કેવી કૃત્રિમતા જણાય છે! પોપટ પ્રત્યક્ષ છે, છતાં તેનો રંગ બાળકોને શિખવવા માટે "તમારે ઘેર પોપટ છે તેનો રંગ કેવો છે? ત્યારે આનો રંગ કેવો છે?" એમ પૂછવાની શી જરૂર હતી?

વાસ્તવિક રીતે જોઇએ તો ત્રીજા વર્ષના સ્કોલરને એવા પ્રશ્નો નોંધમાં લખવાનીજ જરૂર નથી. તેણે તો ટુંકાણમાં એટલુંજ લખવું જોઇએ કે—"પોપટનો રંગ પૂછી તેવીજ લીલા રંગની બીજી વસ્તુઓનું સ્મરણ કરાવીશ.

એજ પ્રમાણે પોપટની 'ચાંચ'ના સંબંધમાં નીચે પ્રમાણે લખ્યું હતું—

"આપણે શા વડે ખાઇએ છીએ? જ૦ મોં વડે.

પ્ર૦ પોપટ શા વડે ખાય છે? જ૦ "મોં વડે ખાય છે" એમ કહેશે તો કબુલ રાખી ચાંચ અને મોં વચ્ચેનો ભેદ સમજાવીશ, અને એને 'ચાંચ' કહે છે તે કહીશ. પ્ર૦ આપણે ખાતી વખતે વસ્તુ શા વડે પકડીએ છીએ? પ્ર૦ પોપટ શા વડે પકડે છે? પ્ર૦ ચાંચ આગળથી કેવી છે? પ્ર૦ ચાંચનો રંગ કેવો છે? પ્ર૦ બીજી લાલ વસ્તુનાં નામ આપો. ત્યાર પછી પોપટની ચાંચનો આકાર કેવો છે તે બોર્ડ ઉપરથી બતાવીશ."

આવા પ્રકારનો વિસ્તાર ન કરતાં "ચાંચ લાલ રંગની, આગળથી વળેલી, ને અણીદાર છે, એ પ્રત્યક્ષ અવલોકનથી કઢાવીશ. રંગનું વધારે જ્ઞાન આપવા સારૂ લાલ રંગની વસ્તુઓનાં નામ પૂછીશ." આટલી હકીકત શિક્ષણશૈલીના ખાનામાં લખી હોત તો બસ હતું; અને એજ પ્રમાણે બીજા અવયવોના સંબંધમાં લખ્યું હોત તો નોંધ મુદ્દેસર લખેલી ગણાત.

છેવટ, આશા છે કે સ્કોલરો નોંધ લખતાં ઉપર દર્શાવેલી કેટલીક અગત્યની સૂચનાઓ ધ્યાનમાં લેશે, તો કેટલાક સામાન્ય દોષોનું અવશ્ય નિવારણ થઈ નોંધનું ગૌરવ વધશે.

સ્ત્રીકેળવણી વિષે નિબંધ.*

(લેખક—મિસ ન્યુટન, લેડી સુપ્રિન્ટેન્ડેન્ટ, એમ. ઈ. મિશન ફીમેલ ટ્રેનિંગ કૉલેજ, ગોધરા.)

સુંદરીઓ અને સદ્‌ગૃહસ્થો, હું એક અમેરિકન હોવાથી મેં બાળકેળવણીથી માંડીને ઊંચી કેળવણી અમેરિકામાં લીધી છે, ને તે દેશમાં શિક્ષક તરીકે અનુભવ મેળવ્યા પછી આ દેશમાં આવી, પ્રાથમિક કેળવણીથી માંડીને કૉલેજના ત્રીજા વર્ષ સુધીનું કામ ચલાવ્યું છે; તેથી મને જે કંઈ અનુભવ મળ્યો તે જણાવવાની મારી ઇચ્છા છે.

દેશને ચઢતીના શિખર પર પહોંચાડનાર ઉત્તમ સાધન જે ગણાય છે, તેમાં અતિ ઉત્તમ સાધન સ્ત્રીકેળવણી છે. એના વગર દેશની ઉન્નતિ કદી થનાર નથી, કારણકે દેશની ઉન્નતિનો આધાર ભવિષ્યની પ્રજા પર છે, ને ભવિષ્યની પ્રજા ઉત્કૃષ્ટ થાય તેનો આધાર વધારે અંશે સ્ત્રી ઉપર છે. વળી માતા એ બાળક ઉત્પન્ન થવાનું ક્ષેત્ર તથા આદર્શ શિક્ષક છે. બાળક બે ત્રણ વર્ષમાં જેટલું શીખે છે તેટલું તેની ભવિષ્યની જીંદગીમાં ચારિત્રના પાયારૂપ બને છે.

જો માતા કેળવાએલી હોય તો કેળવણીનો ખરો પાયો મજબુત નંખાશે ને પછી તેના ઉપર બાંધેલી ઇમારત પણ મજબુત થશે.

ઈંગ્લાંડ તથા અમેરિકા દેશમાં સ્ત્રીકેળવણી પર ઘણું લક્ષ આપીને તેને અતિ અગત્યની ગણવામાં આવે છે. આ દેશમાં પણ જુના વખતમાં સ્ત્રીકેળવણી પર ખુબ લક્ષ આપવામાં આવતું એમ મેં ઘણે સ્થળે વાંચ્યું છે. અમારા દેશમાં સ્ત્રીઓને બહુ માન આપવામાં આવે છે. તેની વૃત્તિઓને દબાવી દેવામાં આવતી નથી, તેને હલકી ગણવામાં આવતી નથી, અને કોઈ કામને માટે નાલાયક માનવામાં આવતી નથી. તેને પુરૂષોના જેટલુંજ જ્ઞાન આપવામાં આવેછે; તેથી સ્ત્રીઓ જ્ઞાનવાન હોઈ ભવિષ્યની પ્રજાને ઉછેરવાનું તેમ લોકહિતનું તથા સમાજસેવાનું ઘણું કામ સારી રીતે કરે છે, ને બાળકોને પ્રાથમિક કેળવણી આપવાનું તો બધુંજ કામ ત્યાં

---

* આ નિબંધ ગુજરાત પહેલી સંસાર સુધારા કૉન્ફરન્સમાં ગોધરા એમ. ઈ. મિશન ફીમેલ ટ્રેનિંગ કૉલેજનાં લેડી સુપ્રિન્ટેન્ડેન્ટ મિસ ન્યુટને વાંચ્યો હતો.

સ્ત્રીઓજ કરે છે. તેમ ઊંચી કેળવણીના ઘણાખરા કામમાં તે પુષ્કળ મદદ આપે છે. પણ જો સ્ત્રીને હલકી, ગુલામડી, ઘરકામ કરનારી દાસી, ઝોળાનું ટાંકણું, હેવાન વગેરે વિશેષણોને લાયક ગણવામાં આવે, તો પછી ભવિષ્યની પ્રજામાં તેવાજ ગુણો આવે એ સ્વાભાવિક છે, ને જો એમ થાય તો દેશોદયની આશા ક્યાંથીજ રખાય !

ગુજરાતમાં ઇ. સ. ૧૮૨૬ માં સ્ત્રીકેળવણી દાખલ કરવામાં આવી અને લગભગ ૯૦ વર્ષ થયાં તે દરમ્યાન ઘણા વખતથી આ વિષય ચર્ચવામાં આવે છે, છતાં આ દેશમાં કેળવણી કેટલે દરજ્જે પહોંચી છે તે જોઈએ, તથા બીજા દેશોની જોડે તેનો થોડો મુકાબલો કરીએ. અમેરિકામાં ગામેગામ નિશાળ છે, અને સેંકડે સોએ ૧૦૦ મનુષ્યને લખતાં વાંચતાં આવડે છે. જાપાનમાં એક કરતાં વધારે જાતની નિશાળ દરેક ગામમાં છે, ને તેમને ત્યાં જરૂરિયાત પ્રમાણે જુદી જુદી જાતની કેળવણી આપવામાં આવે છે. હિંદુસ્તાનમાં સેંકડે ૨૦ ગામમાં પ્રાથમિક નિશાળ છે, એટલે ૫ ગામ વચ્ચે એક પ્રાથમિક નિશાળ છે, અને કન્યાશાળા તો ૪૭ ગામે એક છે. આ દેશમાં મોટી ઉમરની સ્ત્રીઓમા સેંકડે બેને લખતા વાંચતાં આવડે છે. મુંબઈ ઇલાકામાં હજારે ૧૪ લોકટ અંગ્રેજી ભણેલા છે, ત્યારે સ્ત્રીઓ હજારે બે અંગ્રેજી ભણેલી છે, ગુજરાતમાં એક હજારે ૯ સ્ત્રી અંગ્રેજી ભણેલી છે, ને આખા રાજ્યમાં ફક્ત ૪ સ્ત્રીઓ ગ્રેજ્યુએટ છે. આ ઉપરથી જણાય છે કે આ દેશ સ્ત્રીકેળવણીમાં ઘણો પછાત છે. તેની ઉન્નતિ કરવા તરફ સંપૂર્ણ ધ્યાન આપવુ જોઈએ. અને દરેક દેશી માણસે તે કેળવણીને અટકાવનાર ક્યાં ક્યાં કારણો છે, તથા તેની અભિવૃદ્ધિ શું કરીએ તો થાય તેનો સંપૂર્ણ વિચાર કરવો ઘટે છે.

હિંદુસ્તાનમાં સ્ત્રીકેળવણીની ઘણી જરૂર છે. તો તેને માટે હિંદુસ્તાનના લોકોએ પોતેજ તેને વધારવા, સંભાળવા તથા આગેવાની ભરેલો ભાગ લેવાં લક્ષ આપવું જોઇએ. કન્યાશાળામાં કેવી રીતે શિક્ષણ અપાયછે, કન્યાઓ તથા શિક્ષિકાઓને શી મુશ્કેલી છે, કઈ કોમની બાળાઓ કન્યાશાળામા ઓછી આવે છે, ને તેમ થવાનુ કારણ શુ છે, વગેરે બાબતોનો તપાસ કરવો એ દરેક નાગરિકની ફરજ છે. સરકારની ઇચ્છા એવી છે કે જો લોકો કેળવણી આપવાનું કામ પોતાને માથે લેશે, તો સરકાર તે કામ માટે નાણાંની તથા ઇન્સ્પેક્શન વગેરેની મદદ આપી સારો રસ્તો બતાવશે;

માટે દેશના લોકોએ જાતે આ કામમાં નાણાંનો તથા સમયનો અવશ્ય ભોગ આપવો જોઈએ, ને આખા દેશમાં કેળવણીની વૃદ્ધિ કરનાર ચાંપતા ઇલાજ લેવા જોઈએ. જ્યાં સુધી બીજા ઉપર આધાર રાખી બેસીશું, ત્યાં સુધી સંતોષકારક પરિણામ આવી શકશે નહિ.

આ દેશમાં સ્ત્રીકેળવણીને અટકાવનાર કારણો તરફ નજર કરીએ. પહેલું તો કન્યાકેળવણીને અટકાવનાર બાળલગ્ન છે. બાળા ૧૨–૧૩ વર્ષની થાય એટલામાં તો ઊંચી જ્ઞાતિના તેને પરણાવી દે છે, ને તેથી કેળવણી આપવાનું કામ અટકી પડે છે. બાળલગ્નથી બીજાં ઘણાં નુકશાન થાય છે પરંતુ તેનું વિવેચન કરવું અહીં અસ્થાને ગણાય; પણ ઉંચી જાતની કેળવણી લેવામાં તો ઘણો અટકાવ કરનાર મોટામાં મોટી બાબત તો બાળલગ્ન જ છે. ખ્રિસ્તી લોકોમાં બાળલગ્ન કરવાનો રિવાજ નથી તેથી હું નીચેના આંકડા ઉપરથી બતાવી શકીશ કે ઉંચી જાતની કેળવણીમાં ખ્રિસ્તી છોડીઓનું વિશેષ પ્રમાણ છે. હિંદુસ્તાનમાં ૩૩ કરોડ માણસની વસ્તી છે, તેમાં ૩૦ લાખ ખ્રિસ્તીઓ છે. એટલે બીજી વસ્તીના પ્રમાણમાં ૧૧૦ માણસોએ એક ખ્રિસ્તી છે, તોપણ ઊંચી જાતની કેળવણીમાં તેનું પ્રમાણ નીચે પ્રમાણે છે. ૧. અંગ્રેજી હાઈસ્કૂલમાં ખ્રિસ્તી છોડીઓની સંખ્યા કુલ સંખ્યાનો ૧/૩ છે. ૨. યુનીવર્સિટીમાં ખ્રિસ્તી છોડીઓની સંખ્યા કુલ સંખ્યાનો ૧/૩ છે. ૩. ટ્રેનિંગ કૉલેજોમાં ખ્રિસ્તી છોડીઓની સંખ્યા કુલ સંખ્યાનો ૩/૫ છે. ૪. મેડિકલ કૉલેજમાં ખ્રિસ્તી છોડીઓની સંખ્યા કુલ સંખ્યાનો ૧/૨ છે. ૫. હસ્તકામમાં ખ્રિસ્તી છોડીઓની સંખ્યા કુલ સંખ્યાનો ૧/૨ ભાગ છે. વળી આ પ્રમાણે પારસી લોકોમાં બાળલગ્ન થતાં નથી, તેથી તેમની કન્યાઓ ઊંચી કેળવણી લઈ શકે છે, તેનું પ્રમાણ પણ વસ્તીના પ્રમાણમાં સારૂં છે. માટે બાળલગ્નનો અટકાવ થવો જોઈએ.

આ સિવાય સ્ત્રીકેળવણીને અટકાવનાર ખોટા વિચાર છે; જેમકે સ્ત્રીને *ભણવાની શી જરૂર છે? તેને ક્યાં કમાવા જવું છે, કે ક્યાં નોકરીમાં જવું છે*—એવું બોલનારા કેળવણીનો ખરો અર્થ શું છે તે સમજતા નથી. કેળવણીની વ્યાખ્યા હર્બર્ટ સ્પેન્સરે આપેલી છે, તે સર્વમાન્ય થએલી છે. તે એ છે કે જીવનના સર્વ વ્યવહાર માટે આપણને લાયક કરવાં, એ કેળવણીનો મુખ્ય હેતુ છે. આ દુનીઆના સર્વ વ્યવહાર બરાબર ચલાવવા માટે આપણા શરીરને તથા મનને કેવી રીતે કસવાં, સંતતિ કેમ ઉછેરવી, નાગરિક તરીકે

આપણી ફરજ શી છે, ને તે કેવી રીતે સમજવી ને બજાવવી, કુદરતમાં જે જે સુખનાં સાધનો ઈશ્વરે આપેલાં છે, તે સર્વનો કેવી રીતે ઉપયોગ કરવો; ટુંકામાં આપણી સર્વ શક્તિઓ આપણા પોતાના તેમજ અન્યના કલ્યાણને માટે કેવી રીતે વાપરવી, એ સર્વ બાબતનું જ્ઞાન મેળવવું, એ સર્વ બાબતનો કેળવણીમાં સમાવેશ થાય છે; માટે કેળવણીનો ખરો અર્થ સમજી એવી ખોટી માન્યતાવાળા લોકોને ખરો ખ્યાલ આપવો જોઇએ. વળી જુના ચાલને વળગી રહેવાની આ દેશમાં ખાસ ટેવ છે. જુના ચાલમાંથી જે નુકસાનકારક હોય તે તજવા ને ફાયદાકારક માલમ પડે તે દાખલ કરવા એ નીતિ જાપાને દાખલ કરી તો અર્ધાજ સૈકામાં દુનીઆનાં સુધરેલા દેશોમાં તેની ગણના થઈ. જો સ્ત્રીકેળવણી ફાયદાકારક છે ને બીજા સુધરેલા દેશોએ તે સ્વીકારી છે, ને તેનાં મીઠાં ફળ તેઓએ ચાખ્યાં છે, તો આપણો જુનો ચાલ કે જે હમણાં આપણને અધોગતિએ પહોંચાડે છે, તેનો ત્યાગ શા માટે ન કરવો ? આ ઉપરાંત સ્ત્રીકેળવણીને અટકાવનાર અજ્ઞાન અને વહેમ પણ છે.

સ્ત્રીકેળવણી સારી સ્થિતિમાં ન હોવાનું બીજું એક કારણ એ પણ છે કે ઉચ્ચ અને પ્રતિષ્ઠિત કુટુંબની ને ઊંચું જ્ઞાન ધરાવનાર ટ્રેન્ડ સ્ત્રીશિક્ષકો મળી શકતી નથી; કેમકે લોકોમાંનો ઘણો ભાગ શિક્ષકના ધંધાને હલકો સમજે છે ને તે ધંધામાં ધ્યાન આપતા નથી. પણ શિક્ષણનો ધંધો સૌ ધંધામાં ઊંચો, વધારે ઉમદા અને વધારે પવિત્ર છે. જે ધંધાથી બાળકના શરીરની અને મનની સર્વ શક્તિઓ કેળવાય અને જીંદગીમાં ઉપયોગી હરકોઈ કૃત્ય કરવા તથા સંકટો દૂર કરવા બાળક શક્તિમાન થાય એવો કલ્યાણકર્તા અને પરોપકારી ધંધો સૌથી ઊંચો ગણાય, તેમાં શો સંશય ! વળી આ ધંધા ઉપર દેશની ઉન્નતિનો આધાર છે. માટે આવા ઉત્તમ ધંધાને હલકો ગણવો એ તેમ ગણનારની તથા તેમ સમજનારની મોટી ભૂલ છે. સુધરેલા દેશોમાં શિક્ષકનો ધંધો ઘણોજ માનવાળો ગણાય છે.

એક સરકારી ઇન્સ્પેક્ટર પોતાના રિપોર્ટમાં જણાવે છે કે સ્ત્રીઓને ઊંચી કેળવણી આપવાનું કામ તથા હલકા વર્ણને કેળવણી આપવાનું કામ મિશનેરી લોકો સારી રીતે કરે છે. આ દેશમાં તો ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે ઊંચું જ્ઞાન ધરાવનાર ટ્રેન્ડ શિક્ષકની ખાખી છે; ને ગવર્નમેન્ટ ડિપાર્ટમેન્ટમાં પણ સ્ત્રીકેળવણી માટે સારી કેળવાએલી ને ઊંચું જ્ઞાન ધરાવનારી સ્ત્રી

શિક્ષકો જોઈએ તેટલા પ્રમાણમાં નથી. પરંતુ હિંદુસ્તાનમાં મિશનેરી બાઈઓ પોતે જાતે ઊંચી કેળવણી પામેલી હોઈને છોડીઓને ઊંચી કેળવણી આપવાનું કામ પોતે જાતે કરે છે. તે લોકો જેવું ખંતથી કામ કરે છે તેવુંજ કામ આ દેશની સ્ત્રીઓ પોતે જાતે ઊંચી કેળવણી લેઈને પોતાની દેશ ભગિનીઓને માટે કરવા જ્યાં સુધી તૈયાર થશે નહિ, ત્યાં સુધી આ દેશની સ્ત્રીકેળવણીની ઉન્નતિ થઈ શકશે નહિ. ઉપર મ જે આંકડા ખ્રિસ્તી લોકોની ઊંચી કેળવણીના બતાવ્યા છે, તે ઘણે ભાગે પછાત રહેલ કોમના છે. તેમને મિશનેરી લોકો ભણાવે છે, ટ્રેન્ડ કરે છે અને ઊંચી કોમનાં પ્રમાણમાં પણ વધારે આગળ પડતા કરે છે. જો આટલો બધો પ્રયત્ન ઉચ્ચ કોમને માટે કરવામાં આવે છે, તો ઘણુંજ સારૂં ફળ આવશે એવી આશા છે.,

હવે મારે અભ્યાસક્રમ વિષે થોડુંક કહેવાનું છે, તે એ છે કે, બીજા દેશોમાં સ્ત્રીઓનો અભ્યાસક્રમ તે દેશની સુધરેલી સ્ત્રીઓજ તૈયાર કરે છે,.ને તેમાં ખાસ કરીને ગૃહવ્યવસ્થા, સ્ત્રીવૈદક, બાળરક્ષણ, સુવાવડ, પાકશાસ્ત્ર વગેરે વિષયોને યોગ્ય સ્થાન આપવામાં આવે છે. આ દેશમાં પણ તેમ થવાની જરૂર છે. કેળવણી લીધા પછી સ્ત્રી ગૃહકાર્યમાં નબળી દેખાય તો તે સ્ત્રીકેળવણી અધુરી છે. સ્ત્રીને આ સંસારમાં જે જે કામ કરવાનાં છે, તે તે કામમાં અભણ સ્ત્રીઓ કરતાં કેળવણી પામેલી સ્ત્રીઓ વધારે ખબરદાર અને દાખલારૂપ થવી જોઈએ. જાપાન અને અમેરિકા જેવા સુધરેલા દેશમાં આ નીતિનો સ્વીકાર કરવાથી ત્યાંની સ્ત્રીઓ સંસારી દરેક કામમાં વધારે ખબરદાર છે. વળી કન્યાશાળાઓમાં સ્કૂલકમિટી પણ સ્ત્રીઓનીજ હોવી જોઈએ. અહીં કન્યાશાળાના મેળાવડામાં હું જાઉં છું તો ભાગેજ કોઈ સ્ત્રી ભાગ લેતી નજરે પડે છે. અમારા દેશમાં એમ નથી, પણ સ્ત્રીઓ પોતેજ તેવા મેળાવડા કરે છે, ને તેમાં ભાગ લે છે. આથી નિશાળની હેડમિસ્ટ્રેસ તથા આસિસ્ટંટ શિક્ષિકાઓને ગામની બાઈઓ સાથે વધારે ગાઢ સંબંધ બંધાય છે, ને તેથી તેઓ ગામના લોકોની સ્ત્રીઓને પોતાની દીકરીઓને નિશાળે ભણવા મોકલવાનું સમજાવી શકે છે. પણ પુરૂષોની સાથે તે પ્રમાણે તે કરી શકતી નથી. વળી સ્કૂલની હેડમિસ્ટ્રેસોએ ગામના લોકોની પછાત કોમની સ્ત્રીઓને આવા મેળાવડા વખતે ઉપદેશ આપવો જોઈએ, અને વળી કન્યાશાળાને માટે ઇન્સ્પેક્ટરો જો સ્ત્રીઓજ

હોય, તો આ કામમાં વિશેષ મદદ મળશે. આ ઇન્સ્પેક્ટરે પણ ગામની સ્ત્રીઓને ઉપદેશ આપવો જોઈએ, અને નિશાળની હેડમિસ્ટ્રેસે આ બાબતમાં કેટલો પ્રયત્ન કર્યો છે, તે બાબત પણ તપાસ કરવો જોઈએ. વળી ઘણી સ્ત્રીશિક્ષકોને સ્કૂલબોર્ડના પુરૂષ મેમ્બરો તરફથી પણ ઘણી કનડગત થાય છે, એવું ઘણે ઠેકાણેથી મેં સાંભળ્યું છે. આમાંના ઘણા મેમ્બરો જાતેજ ઓછું જ્ઞાન ધરાવનારા તથા ઊંચા વિચારના હોતા નથી. તેઓને સ્ત્રીકેળવણી તથા સ્ત્રીઓની મહત્તા વિષે ઊંચા અભિપ્રાય હોતા નથી. એઓની શાળાની વ્યવસ્થામાં આ ઘણી મોટી ખામી છે. તે દૂર કરવાને પણ આવા કૉન્ફરન્સના આગેવાનોએ પ્રયાસ કરવો જોઈએ.

ઇંગ્લાંડ અને અમેરિકામાં જે છોકરાંઓમાં માનસિક અને શારીરિક નિર્બળતા કે ખોડ હોય તેની વૈદિક તપાસ કરવામાં આવે છે, તથા બીજાં સારાં છોકરાંઓમાં કયા રોગની અસર હાલમાં થઈ છે, અને ભવિષ્યમાં કયો રોગ વધે એવું ભય છે કે કેમ તેની તપાસ કરવામાં આવે છે. આ દેશના સ્થાનિક ડૉક્ટરો નિશાળોની આવી તપાસ કરતા નથી ને તેથી ઘણીજ ઉપયોગી બાબતો વિષે ચાંપતા ઉપાયો લેવામાં આવતા નથી. દાખલા તરીકે એક છોડી તોતડું બોલતી હતી, ને તેના શિક્ષકે તેને શુદ્ધ ઉચ્ચાર કરાવવા માટે ઘણી મહેનત લીધી છતાં પણ તેના ઉચ્ચાર સુધર્યા નહિ, ને ઉલટ કંટાળીને તે છોડીએ નિશાળ છોડી દીધી. પરંતુ એક વખત બીજા દરદને માટે ડૉક્ટરે તેનું મોં તપાસ્યું ત્યારે તેની જીભની નીચે એક નસ અનિયમિત રીતે સંધાએલ માલમ પડી. ડૉક્ટરે તેના વાલીને જણાવી ને નસ વ્યવસ્થિત કરી, તેથી તે છોકરી તોતળી મટી ગઈ. પ્રથમથીજ જો ડૉક્ટરે છોકરાં તપાસ્યાં હોત તો શિક્ષક તથા છોડીને જે હાડમારી ભોગવવી પડી હતી તે ભોગવવી પડત નહિ, તથા તે છોડી અભણ રહેત નહિ.

પ્રોફેસર કર્વેએ સ્ત્રીઓને માટે જુદો અભ્યાસક્રમ રચી સ્ત્રીઓને માટે ખાસ પાઠશાળા સ્થાપી છે. તે પર પણ આ ઠરાવમાં ઇશારો છે. સ્ત્રીઓને ઉચ્ચ કેળવણી આપવાને માટે ખુદ દેશીઓને હાથે થતા આવા પ્રયાસ બહુજ વખાણવા યોગ્ય છે. ગુજરાતમાં પણ સુરત તથા અમદાવાદમાં આવા પ્રયાસ ચાલુ થયા છે, તે ઘણું સારૂં છે. આ બાબતમાં મારી આ દેશના લોકોને એક સલાહ છે કે તેમણે બને તો યુરોપ અમેરિકા જઈ, ખાસ સ્ત્રીઓને હાથે ચાલતી સંસ્થાની મુલાકાત લઈ નવો અનુભવ મેળવવો

અથવા તેમ ન બને તો ત્યાંથી અનુભવી સ્ત્રીઓને બોલાવી પોતાની નિશાળો બતાવી, તેમની પાસેથી ઉપયોગી સૂચનાઓ મેળવી પોતાની શાળામાં સુધારો વધારો કરવો. એકજ ચીલે ન ચાલતાં નવા નવા અનુભવો લેવા. કેળવણી એક પ્રયોગ છે, અને અમુકજ પદ્ધતિ પરિપૂર્ણ છે, એમ માની ન લેતાં નવા નવા અનુભવો લેવાની ખાસ જરૂર છે, માટે જાતે નવા પ્રયોગો કરવા, તેમ એક બીજાના અનુભવ પરથી વધારે શીખવું એવી મારી સ્વતંત્ર સ્ત્રીઓની શાળા ચલાવનારને ખાસ ભલામણ છે. ઉપર પ્રમાણે જો તમે બીજા અનુભવી પાસેથી વધારે જ્ઞાન મેળવો તો તમે ફતેહમંદ થશોજ.

વ્હાલાં નાનાં બાળ.

(રચનાર-ધનેશ્વર હરગોવિંદ જોશી-ગોધરા.)

ગુણવંતી ગુજરાત, અમારી ગુણવંતી ગુજરાત. એ રાગ.

વ્હાલાં નાનાં બાળ, અહા ! આ વ્હાલાં નાનાં બાળ;
અતિ છે એનાં સુખ પ્રેમાળ, અહા ! આ વ્હાલાં નાનાં બાળ.;
ગૌર ગુલાબી મુખની સુરખી, ચંદ્ર કરતાં ચઢી જાય;
વણ નિમિત્તનું હાસ્ય નીરખી, અંતર ટાઢાં થાય. અહા ! -૧
હૃદય પટ છે શુદ્ધ અતિશે, કોમળ અપરંપાર;
કાલી કાલી બોલી મધુરી, ઉપજાવે અતિ પ્યાર. અહા ! -૨
માત તાતને ભેટી પડતાં, ઓછાં ઓછાં થાય;
ઉમળકાથી આદર અર્પે, હૈડે હરખ ન માય. અહા ! -૩
રીસ ન કરજો એની સંગે, બનજો અતિ પ્રેમાળ;
હૃદયે હૃદય આદર અર્પી, કરજો એની સંભાળ. અહા ! -૪
શિક્ષકનો જે ધર્મ ખરો છે, બાળ ઉપરનો પ્રેમ;
કર્તવ્યનિષ્ઠ ખૂબ વિચારી, સાધો તમારી નેમ. અહા ! -૫

સામાન્યજ્ઞાન-રસરાજ.

(લેખક:-મિ. છોટાલાલ કહાનદાસ પટેલ, હેડમાસ્તર. મ્યુ. સ્કૂલ નં. ૨, સુરત.)

કાચો પારો ખાવો અન્ન, તેવું છે ચોરીનું ધન;

ઉપર પ્રમાણે પ્રાથમિક શાળાના વિદ્યાર્થીઓ મારેની જુની હોપ-સીરિઝની વાચનમાળામાં તો આ રસરાજ-પારાના સ્વભાવનું કવિ શામળભટે

ચીતરેલું એક ચિત્ર માત્ર દષ્ટાંત તરીકે આપ્યું છે. એ સિવાય હોપમાળામાં બીજે કોઈ ઠેકાણે જાણ્યા પ્રમાણે તેનું નામ નથી. પરંતુ હાલની વાચનમાળામાં જ્યારે ઉષ્ણતામાપક અને વાયુભારમાપક યંત્રો બનાવવામાં એ ચીજના ઉપયોગની વાત લખાઈ છે, ત્યારે એના વિષે હવે શિક્ષકોને વિશેષ માહીતીની જરૂર છે.

પારો પ્રવાહી હોવાથી સંસ્કૃતમાં એને રસ કહે છે અને એના મિશ્રણથી બનેલી દવાઓ રસાયન તરીકે ઓળખાય છે. જ્યારે કાવ્યશાસ્ત્રના રસોમાં શૃંગારરસને સંસ્કૃત આલંકારિકોએ રસરાજ કહ્યો છે, ત્યારે પારો દવામાં ઘણો ઉપયોગી હોવાથી વૈદકશાસ્ત્રમાં વૈદરાજોએ તેને પણ રસરાજ અને રસેશ્વર કહ્યો છે. એના ગુણ અને ઉપયોગ ઉપર રચાએલાં પુસ્તકો **રસરાજસુંદીર** અને **રસેશ્વરમહિમા**ને નામે મશહુર છે.

પ્રાચીન સમયથી પારો લોકોના જાણવામાં છે. પહેલાં કિમીઆગરો એમ સમજતા હતા કે પારો એ પ્રવાહી રૂપું છે; અને તેથી તેઓ એવી આશા રાખતા કે તેને કોઈપણ પ્રકારે ઘન સ્થિતિમાં લાવીએ તો તેનું રૂપું થાય. આવી લાલચથી તેઓ એ ધાતુને ગરમ કરી તેની વરાળ એકઠી કરી ઠંડી પાડતા, પણ તેથી એ ધાતુ કંઈ પોતાનું પ્રવાહી રૂપ બદલતી નહિ. હાલના કિમીઆગરો પણ પારાનું રૂપું બનાવી આપવાનું કહી ભોળા લોકોને ઠગવાની ઈચ્છા રાખે છે; પરંતુ બ્રિટિશ સરકારના સુરાજ્યમાં તેઓ તરત પકડાઈને શિક્ષા પામે છે; તેથી એવા ગુના હાલમાં ક્વચિતજ બને છે. રૂપું બનાવવાની ખોટી આશાના પ્રયોગોથી પણ લાભ એ થયો કે પારાની જુદી જુદી ધાતુ સાથેની મેળવણીથી જુદાં જુદાં રૂપો ઉત્પન્ન થયાં; અને વૈદકશાસ્ત્રીઓને અભ્યાસથી માલમ પડ્યું કે પારાનું બીજી ધાતુઓની સાથે રસાયન કરવાથી તે કેટલાક રોગોને નાબુદ કરવાનું સામર્થ્ય ધરાવે છે.

પારો એ એક પ્રવાહી ધાતુ તત્ત્વ છે. કુદરતમાં એ નર્યો જડતો નથી. કેટલીક વખતે ખાણોના પોલાણમાં ગોળીઓના રૂપમાં એ શુદ્ધ રૂપે મળી આવે છે ખરો, તોપણ ઘણે ભાગે તો ગંધક સાથે મળેલી સ્થિતિમાંજ જડે છે. આ સ્થિતિમાં તેને હિંગળોક કે પારાનો સલ્ફાઈડ કહે છે. હિંગળોકની મુખ્ય ખાણો કાલિફોર્નિયામાં, ન્યુઆલ્માડન અને ન્યુઆઇડ્રિયામાં, તેમજ સ્પેનમાં મન્યામાં અને ઑસ્ટ્રિયામાં આઇડ્રિયામાં છે. પારાની ખાણોમાં કામ કરનાર મજૂરોનો રોજ ઘણો ભારે હોય છે, કારણકે મજૂરોનાં

શરીરમાં પારો ધીમે ધીમે પ્રવેશે છે; અને તેમને કંપવા થઈ હાથ, પગ, મોં ખેંચાઈ જઈ તેમનું આયુષ્ય ટુંકું થાય છે.

હિંગળોકના પથરોને ખાણમાંથી કાઢ્યા પછી એક વાસણમાં ખૂબ ગરમ કરે છે, તેથી પારો વરાળ થઈને ઉડી જાય છે. તેને નળી વાટે વાસણમાં લઈ જઈ ઠરો પાડે છે, એટલે તે જુદો પડી પોતાનું પ્રવાહી રૂપ ધારણ કરે છે. શુદ્ધ પારો દેખાવમાં ઓગેલા રૂપા જેવો ધોળો ને ચકચકિત હોય છે. તેમાં વાસ નથી, તેમજ તેના પર હવા કે પાણી કંઈ અસર કરી શકતાં નથી; પણ જો ભેળવાળો પારો હોય તો હવામાંનો ઑક્સિજન તેની સાથે મળી ધીમે ધીમે કટાતો જાય છે. આથી કરીને ખુલ્લા મૂકેલા પારા ઉપર જો આછું પડ બાઝે તો જાણવું કે તે પારો શુદ્ધ નથી. ચોકખો પારો જમીન ઉપર ઢોળાય તો તે ગોળ ગાંગડીઓનું રૂપ ધારણ કરે છે; પણ જો કોઈ ધાતુના ભેળવાળો હોય તો ઢોળાવાથી થતી ગાંગડીઓ ગોળ ન હોતાં છેડેથી પાતળી થતી લંબગોળ આકારમાં હોય છે, તેમજ જો તેને કાચ કે ચીનાઈ માટીના વાસણ ઉપર મૂકીએ તો તે પર આસમાની રંગનો ડાઘ પડે છે. પારો ચંચળ હોવાથી ઢોળાઈ ગયા પછી પાછો ભેગો કરવાને બહુ અડચણ પડે છે; પણ સોની કણો ઝાળવા માટે છેડેથી વાળી વાળી ભુંગળી રાખે છે તે વડે શોષી લઈ બહું સહેલથી ભેગો કરી શકાય છે.

અત્યાર સુધીમાં જણાએલા પ્રવાહી પદાર્થોમાં એ સૌથી ભારે છે. એનું વિશેષ ગુરુત્વ ૧૩.૬ છે. એ સાધારણ ઉષ્ણતામાનથી એટલે કે આપણા દેશના ગરમ હવામાં તેમજ યુરોપખંડની ઠંડી હવામાં પણ પ્રવાહી રૂપેજ રહે છે; પરંતુ ધ્રુવ પ્રદેશની નજીક એ ઘનસ્થિતિમાં આવે છે. સાધારણ રીતે એમ જણાએલું છે કે શૂન્યથી ઓછા ૩૯° ફારનહાઈટ ઉષ્ણતામાને તે ઘનરૂપ ધારણ કરે છે અને ૬૭૫° ફારનહાઈટ ઉષ્ણતામાને વરાળ થઈ ઉડી જાય છે. પારાની વરાળ ઝેરી છે. જ્યારે પારો ઘનસ્થિતિમાં હોય છે, ત્યારે બીજી ધાતુઓની પેઠે એનામાં પણ ચિકાશ આવવાથી ટીપીને અને ખેંચીને તેનાં પતરાં અને તાર બનાવી શકાય છે.

કેટલીક ઔષધીઓમાં પારાનો ઉપયોગ ખાસ થાય છે. બીજા પદાર્થો જોડે એને મેળવવાથી રસકપૂર, રસપુષ્પ વગેરે પારાની રેચક ગોળીઓ બને છે. રસકપૂર કે પારાનાં ફૂલનો દવામાં ઉપયોગ થાય છે, પણ તે ઓ

જાતનું હડહડતું ઝેર છે. ઑક્સિજન સાથે પારો મળ્યાથી ચોખ્ખું હિંગળોક અથવા રાતી પારદભસ્મ બને છે. તે દવાના કામમાં આવે છે પણ બીજી જાતનો હિંગળોક જે પારો તથા ગંધક મળીને થાય છે, તે દવાના કામમાં ન વપરાતાં ફક્ત લાલ રંગ તરીકે જ કામમાં આવે છે. પારાનું ક્લોરાઇન સાથેનું મિશ્રણ શરીરના સેન્દ્રિય ભાગના કોહવાણ પર લગાડવામાં આવે છે. તેજ પ્રમાણે દોરડાં, લાકડાં ને કેનવાસના નમુના સાચવવાને તેના પર લગાડેથી તે સળતાં નથી. પારાનો મલમ ગડગુમડ ઉપર બહુ અકસીર ઇલાજ તરીકે મેનાય છે. ઘણાંખરાં દરદો ઉપર, તેમાં મુખ્યત્વે કરીને આંતરડામાં ગાંઠ પડવી, સોજો, અને ચાંદી ઉપર પારાની ઔષધી વપરાય છે. પણ જો તે પ્રમાણમાં વધારે લેવાય તો મોંનું નીતરવું, જીભપર સોજો, દાંતનુ હાલવું, દાંતના પારાનુ સુજી આવવું, ઝાડો, ચામડીનાં દરદો, હાડકાંમાં સોા વગેરે ચિહ્નો જણાય છે, અને વખતે વધારે ઝેર ચઢી મરણ પણ નીપજે છે. પારાનું મારણ પણ જો અપરિપક્વ હોય તો તે ખાધાથી ફૂટી નીકળે છે, અને ફાયદા કરતાં ગેરફાયદા વધારે થાય છે.

દવા સિવાય યંત્રો અને હુન્નરોમા પણ તેનો ઉપયોગ વધારે થાય છે. કલાઈ અને પારાનું મિશ્રણ કાચ પર ચઢાવવાથી આરસી કે ચાટલું બને છે. એ બનાવવાને માટે પ્રથમ કલાઇના વરખ જેવા પતરા ઉપર સંભાળથી પારો પીંછી વડે પાથરીને તેની ઉપર એક નરમ કાગળ પાથરે છે. પછી તેના પર કાચ મૂકી દબાણ કરી કાગળ ખેંચી લે છે, એટલે વધારાનો પારો હોય છે તે બહારની હવાના પરપોટા સાથે મળી બહાર નીકળી જાય છે. પછી થોડા દિવસ કાચ ઉપર વજન રાખી મૂકે છે, એટલે કલાઇ અને પારાનું મિશ્રણ કાચની સાથે ચોંટી જઇ આરસી તૈયાર થાય છે.

બીજી ધાતુ પર સોના કે રૂપાનો ઢોળ ચઢાવવો હોય, ત્યારે સોના કે રૂપા સાથે પારાના મિશ્રણનું પાણી કરી તે રસવાની ધાતુને લગાડે છે, એટલે પારો વહેવાથી મિશ્રણ બીજી ધાતુ ઉપર ચઢી જાય છે. પછી તેને તાપમાં મૂકવાથી પારો ઉડી જઈ સોના કે રૂપાનો ઢોળ વળગી રહે છે.

પારો પ્રવાહી છે છતાં બીજી ધાતુ સાથે મળવાથી તેનો પ્રવાહી ગુણ નાશ પામે છે, અને બીજી ધાતુને પણ તે નરમ બનાવી દે છે. તેના બીજી ધાતુઓ સાથેના આવા આકર્ષણના ગુણને લીધે અન્ય પદાર્થોના

મેગવાળી ધાતુઓને તેમાંનો મેગ દૂર કરી શુદ્ધ બનાવવામાં તે ઘણો ઉપયોગી છે. મેગને દૂર કર્યા પછી ધાતુ સાથે પારો મળેલો હોય, તેને તપાવવાથી ઉડી જઈ મેગવાળી ધાતુ તદ્દન શુદ્ધ થઈ જાય છે.

પારો ગરમીથી ઝટ ફૂલે છે અને ટાઢીથી સંકોચાય છે તેથી, તેમજ તે પ્રવાહી અને ભારે હોવાથી કાચને વળગી જતો નથી અને હવામાં ફટાતો નથી, નક્કર થતો કે ઉડી જતો નથી તેથી વિદ્યાનાં યંત્રો બનાવવામાં તે વધારે ઉપયોગી છે. ગર્મીમાપક અને વાયુભારમાપક યંત્રો શી રીતે બનાવાય છે, તેનું બાળકોને ભાન કરાવવા યોગ્ય વિવેચન પાંચમી ચોપડીમાં આપેલું છે, જેથી અત્રે તેની પુનરુક્તિ કરવાની જરૂર નથી.

પાંદડાં.

(લે૦ ડૉ. નીલકંઠરાય ડાહ્યાભાઈ એલ. એમ. એન્ડ એમ.,
પ્રિન્સિપલ, વિક્ટોરીઆ અંધશાળા, મુમબઈ.)

મહેતાજી—પાંદડાં ક્યાંથી મળે વારુ ?

સાંકળચંદ—ઝાડ છોડવા અને વેલા ઉપર પાંદડા હોય છે.

મહેતાજી—પાંદડાં ઝાડ, વેલા અને છોડવાને શા કામનાં હશે વારુ ?

ત્રિકમલાલ—એ તેમનો શણગાર છે.

મહેતાજી—ઠીક. ઝાડને તે બીજી શી રીતે ઉપયોગી છે ?

જીવણ—એ ઝાડના ફેફસાં છે.

ખોડા—ફેફસાં એટલે શું ?

મહેતાજી—આપણી તથા ગાય, ભેંસ, પક્ષી વગેરેની છાતીમાં ફેફસાં છે, તે વડે તે શ્વાસ લે છે અને મેલે છે; અને તેમાં લોહી ચોકખું થાય છે.

જગો—ત્યારે પાંદડાં તે ઝાડનાં ફેફસાં કે ?

મહેતાજી—હા. જુદી જુદી જાતનાં પાંદડાંનો ઉપયોગ દાખલા આપી કહો.

ધરમસિંહ—પાંદડાં શાક તરીકે ખવાય છે

કરસન—મળાપરી, મેથી, તાંદળજો, પોઈ, લુણી, પતરવેલીઆં, વગેરેનું શાક કરી ખાઈએ છીએ.

હરિ—ઘેટાં, બકરાં, ઊંટ ઘણી જાતનાં ઝાડનાં પાંદડાં ખાય છે.

મોતી—કેળ તથા ખાખરાના પાંદડાંનાં પતરાળાં અને પડીઆ બને છે.
મુસીઓ—ઝીઝી અને ટીમરૂના પાતરાંની બીડીઓ બને છે.
લખો—નાગરવેલના પાંદડાં પાન તરીકે ખવાય છે.
રાણો—ખજુરીના પાંદડાંની સાવરણી, સાદડી, કોથળા, દાબડી, પંખા વગેરે બને છે.
નાનાલાલ—તાડનાં પાંદડાંથી છાપરું છાજે છે.
મહેતાજી—વળી પાંદડાં દવા તરીકે વપરાય છે.
નરસિંહ—પેટમાં દુઃખે છે ત્યારે આકડાનાં પાંદડાં બાંધે છે.
ચંદુ—સોનામુખીનાં પાંદડાં જુલાબ તરીકે લેવાય છે.
વાલો—છોકરાં પાંદડાંની પીપુડી બનાવે છે.
સાંકળચંદ—પાંદડાં શોભા તરીકે તોરણ બાંધવામાં વપરાય છે.
નરસિંહ—મેંદીનાં પાંદડાં હાથ રંગવાના કામમાં આવે છે.
મહેતાજી—એરંડાનાં પાંદડાં બાંધવાથી ધાવણ છૂટે છે, તથા કાળીઓ સરસથી બાળકનો શેક સંધીવામાં કરે છે. લીમડાનાં પાંદડાંની ધુણી તાવમાં આપે છે.
સવાલ—આજનો પાઠ શા વિષે છે?
જવાબ—પાંદડાં વિષે.
સ—પાંદડાં એ શું છે?
જ—૧ એ ઝાડ અને છોડવાનો શણગાર છે.
૨ એ ઝાડનું ઉપયોગી અંગ છે, અને તે ફેફસાંનુ કામ કરે છે.
સ—ફેફસાનું કામ કરે છે એટલે શું?
જ—જેમ માણસ અથવા પ્રાણી ફેફસાં વડે શ્વાસોશ્વાસ લે છે, ને તેથી લોહી શુદ્ધ થાય છે, તેમ ઝાડનો રસ પાંદડાંમાં આવી હવાના સંબંધમાં આવે છે તેમાંથી લાકડું, મેવો, ખાંડ, તેલ, સુગંધીદાર પદાર્થો વગેરે રોજના ઘરમાં તેમજ વેપારમાં અને ધંધાધારીમાં ઉપયોગી જણસો બને છે.

પાંદડાં પાઠ ૨ જો.

સ—બધાં પાંદડાં એક આકારનાં હોય છે કે જુદા જુદા આકારનાં હોય છે?
જ—પાંદડાં જુદા જુદા આકારનાં હોય છે, અને તે આકાર એક બીજાથી એટલા તો જુદા છે કે બધા આકારની હકીકત આપવી કઠણ છે.
સ—બધાં પાંદડાંની જાડાઈ એક સરખી છે ખરી કે?

જ—ના. વડ, દોરી, પોઈ વગેરેનાં પાંદડાં જાડાં હોય છે, ત્યારે પીપળો, તુળસી, લીમડો, આંબો વગેરેનાં પાંદડાં પાતળાં હોય છે.

સ—બધા પાંદડાંની કોર એક સરખી હોય છે કે ?

જ—વડ, પીપળો, અને આકડાની કોર એક ધારી છે, ત્યારે લીમડાંના પાંદડાંની કોર કરવત જેવી દાંતાવાળી હોય છે અને એરંડો અને પપઈઆની બહુ વિભાગી અને વિચિત્ર છે.

પાઠ ૩ જો.

સ—બધાં પાંદડાં એક રંગનાં હોય છે કે જુદા જુદા રંગનાં ?

જ—જુદા જુદા રંગનાં હોય છે.

સ—ઘણાં ખરાં પાંદડાંનો રંગ કેવો છે ?

જ—લીલો.

સ—બીજા કયા રંગનાં પાંદડાં જોવામાં આવે છે ?

જ—રાતો, પીળો, કાળો વગેરે રંગનાં.

સ—પાંદડાંમાં ભાત હોય છે ?

જ—હા, એ બહુ બહુ જાતની હોય છે (જમાલગોટા, ક્રોટન).

સ—બધા પાંદડાંની વાસ એક સરખી હોય છે કે જુદી જુદી ?

જ—જુદી જુદી.

સ—દાખલા આપી સમજાવો.

જ—જામફળનાં પાંદડાંની વાસ જુદી હોય છે, ત્યારે સીતાફળનાં પાંદડાંની વાસ જુદી હોય છે તેમજ નારંગી, સંતરાં, લીંબુની સુગંધીદાર વાસ છે. લીલી ચાહની વાસ પણ સારી છે. વળી કોથમી, ફુદીનો, વગેરેનાં પાંદડાંમાં ખાસ વાસ છે.

પાઠ ૪ થો.

સ—બધાં પાંદડાં એક સરખાં હોય છે ?

જ—નાજી.

સ—જાડાં પાંદડાંના દાખલા આપો.

જ—વડ, પોઈ, આકડો, થોર, વગેરે.

સ—પાતળાં પાંદડાંના દાખલા આપો.

જ—લીમડો, પીપળો, આમલી, આંબો વગેરે.

પાઠ ૫ મો.

સ—આ પાંદડાં કઈ કઈ રીતે ઉપયોગી છે ?

જ—૧ ખોરાક તરીકે.

૨ ધંધાધારીની જણસ તરીકે.

૩ દવા તરીકે.

સ—આ પાંદડાં ખોરાક તરીકે કોને કામનાં છે?

જ—જંતુ, જનાવર અને માણસને.

સ—પાંદડાનો ખોરાક ક્યા જનાવર ખાઈને જીવે છે?

જ—બકરાં, ઘેટાં, ઊંટ, હાથી વગેરે.

સ—ક્યા જંતુ પાંદડાં ખાઈ જીવે છે?

જ—રેશમના કીડા અને બીજી કીડીઓ શેતુર, એરંડાઓ વગેરેનાં પાંદડાં ખાઈ જીવે છે અને તેમાથી રેશમ વગેરે તાર પેદા કરે છે.

સ—માણસ પાંદડાં ખોરાક તરીકે વાપરે છે? અને વાપરતા હોય તો તેના દાખલા આપો.

જ—કોથમી, ફુદીનો, તુળસી, ચાહ, અજમો, મીઠો લીમડો, અળવીનાં પાંદડાં, મૂળા, પોઈ, લુણી, સુવા, મેથી, તાંદળજો વગેરે.

સ—ધધામા ક્યાં પાંદડાં વપરાય છે?

જ—બીડી, ટીમરૂ, ખાખરો, કેતસ, મહુડો, કેળ વગેરેનાં પાંદડાંનાં પત્રાળાં, બીડીઓ અને પડીઆ બને છે. તાડ, ખજુરી વગેરેના પખા, રમકડા, સાદડીઓ અને ટંડીઆ બને છે.

સ—દવા તરીકે ક્યાં પાદડા કામમા આવે છે?

જ—આકડો, લીમડો, કાળીઓ સરસ, ધંતૂરો, તુળસી, તમાકુ વગેરે.

ગુણાકારમાં પાંતીનો ઉપયોગ.

(લેખક —મિ. મોહનલાલ હરજીવન પંચોળી, રાજકોટ.)

કોઈપણ સંખ્યાના બે રીતે ભાગ પાડી શકાય. જેમકે ૨૪ = ૮ × ૩ અથવા ૧૮ + ૬, તેમા ૮ અને ૩ એ ૨૪ ના અવયવ છે; અને ૧૮ તથા ૬ એ એને ૨૪ ના હિસ્સા વિભાગ કે પાંતી (Aliquot parts) કહે છે.

ગુણકના અવયવ પાડીને જેમ ગુણાકાર થઈ શકે છે તેજ પ્રમાણે તેના હિસ્સા કે પાંતી પાડીને પણ ગુણાકાર ખાસ પ્રસંગોમાં ઘણીજ સહેલાઈથી થઈ શકે છે. જેમકે

દાખલો ૧ લો. ૫૩૪૭૭૭ ને ૪૯૭ થી ગુણો. —

તેમા ૪૯૭ = ૭૦ × ૭ + ૭ છે. માટે પ્રથમ ૭ થી ગુણી તે ગુણા—

કારને ૭૦ થી ગુણવા, અને ત્યાર પછી તે બને ગુણાકારોનો સરવાળો કરવો, એટલે તે રકમને ૪૯૭ થી ગુણવા બરાબર થશે.

```
    ૫૩૪૭૯૭
       × ૭
-----------------
  ૩૭૪૩૫૭૯ = ૫૩૪૭૯૭ ના ૭ ગણા = મૂળના ૭ ગણા.
૨૬૨૦૫૦૫૩૦ = ૩૭૪૩૫૭૯ ના ૭૦ ગણા = મૂળના ૪૯૦ ગણા.
-----------------
૨૬૫૭૯૪૧૦૯ =          ૫૩૪૭૯૭ ને ૪૯૭ ગણા કર્યા
```

દાખલો ૨ જો. ૯૪૫૮૪ ને ૮૨૪૯૬ થી ગુણો.

તેમાં ૮૨૪૯૬ = ૮૦૦૦૦ + ૨૪૦૦ + ૯૬

" = ૧૦૦૦૦ × ૮ + ૧૦૦ × ૮ × ૩ + ૮ × ૩ × ૪ છે.

```
માટે ૯૪૫૮૪
   × ૮૦૦૦૦
-----------------
૭૫૬૬૭૨૦૦૦૦ =    ૯૪૫૮૪ થી ૮૦૦૦૦ ગણા.
 ૨૨૭૦૦૧૬૦૦ =    ૯૪૫૮૪ ના (૮૦૦ થી ૩) ૨૪૦૦ ગણા.
   ૯૦૮૦૦૬૪ =    ૯૪૫૮૪ ના (૨૪ થી ૪) ૯૬ ગણા.
-----------------
૭૮૦૨૮૦૧૬૬૪ =    ૯૪૫૮૪ ના ૮૨૪૯૬ ગણા કર્યા.
```

આ પ્રમાણે કોઈપણ ગુણકના બે કે ત્રણ ભાગ પાડવાથી ગમે તેટલા આંકના ગુણકનો ગુણાકાર બે કે ત્રણ હારથી કરી શકાશે. આ રીત પાકી કરવા સારૂ નીચે મનોયત્ન આપવામાં આવ્યું છે. તે ગણવાથી આ રીતનો સારો મહાવરો થશે.

મનોયત્ન.

નીચેના ગુણાકાર બે હારથી ગણવાના છે.

૪૬૯૫૮ ને ૧. ૬૪૮, ૨. ૭૪૯, અને ૩. ૯૮૧ થી ગુણો. ૫૮૭૬૪ ને ૪. ૧૪૫૬, ૫. ૭૫૧૫, અને ૬. ૯૦૧૮ થી ગુણો. ૭૫૯૮૪ ને ૭. ૧૧૧૨૧, ૮. ૧૪૪૧૨, ૯. ૧૫૦૭૫, અને ૧૦. ૧૮૧૬૨ થી ગુણો.

નીચેના ગુણાકારો ત્રણ હારોથી ગણવાના છે

૫૯૪૭૨૬ ને ૧૧. ૯૬૨૪૮, ૧૨. ૭૨૧૮૪, અને ૧૩. ૮૧૨૭૯ થી ગુણો. ૧૫૨૪૭૬૮ ને ૧૪. ૩૧૫૬૩૭, ૧૫. ૮૫૬૩૧૬ અને ૧૬. ૭૬૬૧૫ થી ગુણો. ૨૪૧૭૯૦૮ ને ૧૭. ૫૬૭૮૧૯, ૧૮. ૯૦૦૮૧૫૬૭, ૧૯. ૮૧૦૯૫૬૭ અને ૨૦. ૯૭૨૧૧૭ થી ગુણો.

મદ્રાસ.

(લેખક—રા. રા. હરરાય અમુલખરાય દેશાઈ, બી. એ.)

મુંબઈ ઇલાકાના દરેક મોટા શહેરમા ઉત્તર હિંદુસ્તાનના દરેક ભાગના લોકો આવી વસેલા છે અને તેમના પરિચયમાં આપણે આવીએ છીએ, તેથી તેમને વિષે થોડુ ઘણુ કંઇક જાણીએ છીએ; પણ મદ્રાસ ઇલાકાના લોકો આ તરફ ભુજ્જ્જ હોય છે ને તે પણ મુંબઈ તળમાં, તેથી તેમને વિષે આપણને કંઈ પણ માહીતી હોતી નથી.

ભૂગોળમાથી મળતુ જ્ઞાન અપૂર્ણ હોય છે. મદ્રાસના જોવાલાયક સ્થળો, ત્યાંના વતનીઓનો પહેરવેશ અને રીત રિવાજો વગેરે બાબતોની પૂર્ણ માહીતી નજરે જોનારને યા તેના જોનારનુ કરેલુ બ્યાન સાંભળવાથી કે વાચવાથી આવે છે. સુરત મોટા મંદિરના મહારાજશ્રી સાથે ફરી જે જોયુ છે અને જાણ્યુ છે તેનું વર્ણન ટુકમા કરવા વિચાર છે.

હિંદુસ્તાનના મુખ્ય શહેરોમા તે ત્રીજે નબરે છે અને મદ્રાસ ઇલાકાની તે રાજ્યધાની છે. દક્ષિણ હિંદુસ્તાનના કોરોમંડળ કિનારા પર તે આવેલું છે. તેની લંબાઈ ૯ માઇલ છે ને વધુમા વધુ પહોળાઈ ૩½ માઇલ છે. તેનુ ક્ષેત્રફળ ૨૭ ચો. માઇલ છે. તેની વસ્તી ૫,૧૮૬૬૦ માણસોની છે.

કોરોમંડળ કિનારા પર સ્થપાયેલી ઈસ્ટ ઇન્ડીઆ કંપનીની શાખાના અધિકારી મિ. ફ્રાન્સીસ ડેએ બ્યેંકાદ્રી નામના એક ગૃહસ્થ પાસેથી કેટલીક જમીન વેચાતી લઈ આ શહેર વસાવ્યુ. આ વેચાણને વિજ્યાનગરના રાજા શ્રીરંગરાયે બહાલી આપી હતી. જે શહેર ત્યા વસાવવામા આવે તે શહેરનું નામ પોતાના પિતા—ચેનાપા પરથી ચેનાપટ્ટમ રાખવુ એવી સરતે જમીન બ્યેંકાદ્રીએ વેચી હતી. હજુ પણ તેજ નામથી ત્યાંના દેશી લોકો તેને ઓળખે છે અને ધર્મપુસ્તકોમાં તેજ નામ લખાય છે. ત્યાં આગળ આર્મીનીયન લોકોએ 'માદ્રદીઓ' નામનુ દેવળ બાંધ્યુ હતુ. પરંતુ દેશી ખલાસીઓ આ નામથી તે જગ્યાને ઓળખતા ને કદાચ તેનો અપભ્રંશ મદ્રાસ થઈ ગયુ હશે.

મદ્રાસના પ્રથમ બે ભાગ હતા—દેશી લોકો વસતા હતા તે ને ગોરા લોકો વસતા હતા તે. પહેલાને બ્લેક ટાઉન કહેતા ને બીજાને વ્હાઈટ ટાઉન કહેતા. હાલ બ્લૅક ટાઉનને જ્યોર્જટાઉન કહે છે ને 'વ્હાઈટ ટાઉન' શબ્દ વપરાતો બંધ થઈ ગયો છે. જ્યોર્જ ટાઉન અને તેની આજુબાજુનાં પરાંઓ

મળી હાલનું મદ્રાસ થયું છે. આ પરાંઓમાં મુખ્ય પરાંઓ રોયપુરમ, ટ્રિપ્લી-કેઈન, મયલાપુર, પેરીઆમેટ અને એગમોર છે.

મુંબઈની અંદર આવેલા જી. આઈ. પી. રેલ્વેના પ્રથમ સ્ટેશન બોરીબંદરથી ઉપડતી મદ્રાસ મેઈલ મારફતે મદ્રાસ જવાય છે. બીજી ગાડીઓ છે, પણ આવી સુગમ ગાડી એકે નથી. આ મેઈલ યાને ડાક ગાડી ૩૦ કલાકે મદ્રાસ પહોંચે છે. સીધા ઉતર્યા વગર મદ્રાસ જવું હોય તો જોડે સારૂ ભાથું લઈ લેવું જોઈએ; કારણકે સોલાપુર પછીના સ્ટેશનોએ હિંદુનું ખાવાનું મળે છે તે મુંબાઈ ઇલાકાના અને તેમાં ગુજરાતના લોકો ખાઈ શકે એમ નથી. ત્રીજા વર્ગના ઉતારૂઓને ખાસ ઉતરવુંજ જોઈએ; નહિતો બે રાતનો તેમને ઉજાગરોજ થાય છે. ડાક ગાડી રાતના નવ વાગે મુંબઈથી ઉપડે છે અને તે સોલાપુર સવારના આઠ વાગે પહોંચે છે, જ્યાં ચોવીસ કલાક ધર્મશાળામાં ગાળ્યા બાદ બીજે દીવસે તેજ ગાડીમાં નીકળી બપોરના ત્રણ વાગે રાઈચુર પહોંચી ત્યાં રહી જવું. રાઈચુરમાં મદ્રાસવાળા શેઠ ગોવિંદદાસ ચતુર્ભુજદાસની ધર્મશાળામાં બીજા ચોવીસ કલાક ગાળી આગળ જવું. મુંબઈથી રાઈચુર સુધી ત્રીજા વર્ગમાં ભીડ ઘણી હોય છે, કારણ કે તે વર્ગના ડબ્બા થોડા હોય છે. રાઈચુરથી નવા ડબ્બા જોડાય છે. રાઈચુર આગળથી 'મદ્રાસ અને સધર્ન મરાઠા રેલ્વે'ની હદ શરૂ થાય છે.

અમે બધા સોલાપુર ઉતરી મુકામ કરી પછી સીધા મદ્રાસ ગએલા, પણ તેમ કરવાથી અમને ઘણું વેઠવું પડયું. મહારાજશ્રીએ તો સવારના ખાઈ લીધેલું; પણ મેં ફક્ત દૂધ પી લીધેલું ને રાઈચુરમાં હિંદુ રીફ્રેશમેન્ટ-માંથી ખાણું મંગાવી ખાવાની આશા રાખી હતી. આ તરફની ટ્રેનો નિયમિત રીતે અનિયમિત હોય છે ને અમારી ટ્રેન રાઈચુર બપોરને બદલે રાત્રે પહોંચી. ટ્રેનના પાટા ઉપર તે વખતે તેલ ઢળેલું હતું અને તેથી ગાડી લપસી જવા લાગી. પાછળથી બીજા એન્જીનની મદદથી ધીમે ધીમે અમે બે સ્ટેશન સુધી ગએલા. આ દરમિઆન ફક્ત ચારજ કલાક મોડા થએલા. રાઈચુર પર મારે માટે ભાત, દાળ, ને આમલી મરચાંનો ઉકાળો જેને તેઓ 'કોલંબુ' કહે છે તે અને આટલી આમલી બસ ન હોય તેમ તેની સાથે આમલી મરચાંનો કાવો જેને તેઓ ચારૂ યા રસમ કહે છે તે આવ્યાં. સાથે ગંધાતાં અથાણાં ને કાચાં કોરાં શાક હતાં. આ સુંદર રસોઈમાંથી એક પણ ચીજ ખવાય એવી નહોતી; તેથી માથે હાથ દઈ એ બધી બહાર પધરાવી દીધી. આ ખાણું પચાવવા સારૂ છાશ પણ મળી હતી તે એકલી પી ગયો.

સ્ટેશન પરના ખાવાવાળાની દુકાનમાં મળતી ચીજો ખાંડથી ભરપુર હતી એટલે રાત ગમે તેમ કાઢવાનું નક્કી કર્યું. પાસે સહેજ સુખડી હતી તે ખાઈ પાણી પી ચલાવી લીધુ. સવાર પડતાં એન્જીન ઠાડું થઇ ગયું. હવે બે કલાક ત્યાં થોભ્યા. રસ્તાની વચ્ચે બે કલાક કાઢતાં અમારો પ્રાણુ જવો બાકી રહેલો. ૭ થી ૯ વાગ્યા લગણુ ગાડી પડી રહી. બીજું એન્જીન લેવા એક માણસ ચાલીને ગયો અને પાસેના સ્ટેશને જઇ તાર કરી તેણે એન્જીન મંગાવ્યું ત્યારે અમારો સંઘ ઉપડયો હવે તાપ પુષ્કળ ચડયો હતો. રસ્તે ભૂખ ઉઘડી ને તેને શાન્ત કરવા કેરી ને કેરી મળ્યાં તે ખાઈ લીધાં. છેવટે અમે સવારના છને બદલે બપોરે બાર વાગ્યે મદ્રાસ પહોંચ્યા ને ત્યાં ગયા બાદ થાકયાપાકયા ચારેક વાગ્યે જમ્યા. આ ઉપરાંત ગાડીની અંદરનાં દુઃખોનો પણ પાર નથી રહેતો.

(અપૂર્ણ.)

મનુષ્યસૃષ્ટિ, સત્યયુગ અને જળપ્લાવનનું વિવરણ.

(મિ. વેણીરામ ખીમજી દિક્ષિત, દેવકી ગાલોળ.)

કોઈ પણ વ્યક્તિ પોતાની મેળે પોતાનું જન્મવૃત્તાન્ત જાણી શકતી નથી. આપણાં માતા-પિતા પાસેથી તે હકીકત સાંભળ્યા વિના આપણો જન્મ ક્યારે થયો છે, અને હાલ આપણી ઉંમર કેટલા વરસની છે તે શી રીતે કહી શકીએ ? આટલી વાત ઉપરથી સ્પષ્ટ સમજાય છે કે, મનુષ્ય જાતિની આદ્ય સૃષ્ટિનું વિવરણ કોઈ પણ મનુષ્ય કરી શકેજ નહિ. તે હકીકત જો મનુષ્યસૃષ્ટિકર્તાજ આપણને કહી બતાવે તોજ આપણને તેનું જ્ઞાન થાય.

અત્યારે આપણે સૃષ્ટિ સંબંધે કેટલુંએક જાણીયેં છીએ, તે આપણાં ઇશ્વરપ્રણીત ધર્મશાસ્ત્રો ઉપરથીજ જાણી શક્યા છીએ વિશેષે કરીને યુરોપીય ધર્મગુરૂઓ કહે છે, કે જગત્કર્તાએ પૃથ્વી સરજ્યા પછી કેટલેક કાળે એક મનુષ્યનુ જોડું ઉત્પન્ન કર્યું. તેમની ઉત્પત્તિ સબંધે કોઇ કોઇનું એવુ ધારવું છે, કે આ કાર્ય ઇસુ ક્રાઇસ્ટના જન્મ પહેલાં ૪૦૦૪ વરસ પહેલું થયુ છે.

ઉપર જણાવેલા માનવ દમ્પતીમાંના પુરૂષનુ નામ 'આદમ' અને તેમની પત્નીનુ નામ ઈવ હતું. તેઓ શરૂઆતમા કોઇ અતિ રમણીય ઉદ્યાનમાં રહેતાં હતાં. આ સમયે રોગ અને શોક શું છે, તે તેઓ જાણતાં-

જ ન હતાં. પરંતુ જ્યારે તેમણે જગતકર્તાની આજ્ઞાનું ઉલ્લંઘન કરી પાપ કર્યું, ત્યારથી તેમને મૃત્યુલોકના જે જે દુઃખદાયક નિયમો છે તેને આધીન થવું પડયું.

દરેક જાતિ પોતાની જાતિની પ્રથમ અવસ્થાનું વર્ણન કરતાં તે અવસ્થાને સર્વોત્કૃષ્ટ વર્ણવે છે. આપણાં પુરાણોમાં જેવી રીતે સત્યયુગનું વર્ણન કરેલું છે, તેવું વર્ણન બીજી જાતિના લોકોના ધર્મગ્રંથોમાં પણ છે. 'ગ્રીક' લોકોએ એ સમયને 'સુવર્ણકાળ'નું નામ આપીને વર્ણવ્યો છે; અને ક્રિશ્ચિયન બાઇબલમાં તથા મુસલમાનોના કુરાનમાં એ સમયને આદમ અને ઇવનો 'ઇડન'-ઉદ્યાનમાં નિવાસનો કાળ કહ્યો છે.

એટલે વાસ્તવિક રીતે કહીએ તો સત્યકાળ એ માનવજાતિની શૈશવાવસ્થા છે. હવે જેમ બાલ્યાવસ્થાની તમામ હકીકત આપણને ક્રમસર યાદ ન આવતાં જે ઘટનાની છાપ આપણા સ્મૃતિ-પટ ઉપર સચોટ ચોંટેલી હોય છે તેજ માત્ર સ્વપ્નવત્ યાદ આવે છે, તેમ આપણા સત્યયુગનું વિવરણ કરતાં તેમાંની માત્ર બેચાર બાબતોજ સાક્ષીભૂત મળી આવે છે. તેમાં બધા કરતાં વિશેષ પ્રસિદ્ધ જળપ્લાવનનું વિવરણ છે.

પુરાણોક્તિ એવી છે, કે જ્યારે આ પૃથ્વી ઉપર અસુરો વધી પડયા, અને સનાતન ધર્મને મૂળમાંથી ઉખેડી નાખવા તૈયાર થયા, તથા મનુષ્યોના આચાર-વિચાર અત્યંત દુષ્ટ થઈ ગયા અને આ ભાર પૃથ્વીથી ઉપાડી શકાયો નહિ, ત્યારે જગત્કર્તાએ આ ભાર ઉતારવા માટે આખી પૃથ્વીને જળમાં ડુબાવી દઈ પૃથ્વી ઉપર વસતાં તમામ પ્રાણીઓનો નાશ કરી નાખ્યો. ઉપરની હકીકત સંબંધે જે જે પ્રાચીન જાતિઓની માન્યતા છે, તે નીચે દર્શાવી છે.

૧ આપણા પુરાણમાં કહેલું છે, કે ભગવાને મત્સ્યાવતાર ધારણ કરીને વૈવસ્વત મનુને એક મોટી નૌકા બનાવવાનું ફરમાવ્યું; ત્યારે તેમણે નૌકા રચી સર્વ પ્રકારના જીવોનું એકેક જોડું અને સુપ્રસિદ્ધ સપ્તઋષિઓને સાથે લઇ તેમાં આરોહણ કર્યું કે તરતજ પૃથ્વી પ્રલયના જળમાં ડૂબી ગઈ.

૨ પ્રાચીન 'કાલ્ડીય' જાતિના ઇતિહાસમાં એવું કહેલું છે કે ઈશ્વરે મનુષ્યને સરજ્યા પછી તેનાથી દશમા પુરૂષના સમયમાં જળપ્લાવન થયું હતું. એ સમયે 'ચિસુથ્રસ' નામના કોઇ ધર્માત્મા તે દેશમાં રાજ્ય કરતા હતા. તેમણે એક 'વાને,' નામના કોઇ મીન-નરાકૃતિના દેવતાના

ફરમાનથી એક નૌકા બનાવી અને તે નૌકામાં દરેક જીવોનું એકેક યુગ્મ તથા પોતાનું કુટુંબ લઇ તેઓ ચડયા કે તરતજ પૃથ્વી જળમાં ડૂબી ગઇ.

૩ મિસરી લોકોમાં પણ એ જળપ્રલયનું થોડું ઘણું વર્ણન પ્રચલિત છે. તેઓના માનવા પ્રમાણે, એ વખતે 'આસિરિસ' નામે કોઇ વ્યક્તિ સકુટુમ્બ બચવા પામી હતી.

૪ સિરિયાના લોકો ઘણા કાળ સુધી એક ગુફા બતાવીને કહેતા, કે આ ગુફાવાટે જળપ્રલયનું જળ પાતાળ સુધી પહોંચ્યું હતું. એ ઉપરથી એટલું તો સમજાય છે કે સિરિયાવાસીઓ પણ જળ-પ્રલયને માને છે ખરા.

૫ ચીના લોકો અતિ પ્રાચીન છે. તેઓનાં શાસ્ત્રોમાં લખેલું છે, કે ચીનદેશમાં એક મહા જળ-પ્રલય થયો હતો. એ ભયંકર બનાવને સમયે માત્ર 'પયાનસુ' નામનો એક મનુષ્ય સકુટુંબ બચવા પામ્યો હતો, અને બીજાં બધાં તેમાં ડૂબી જઇ મરણ પામ્યાં હતાં. પરંતુ આ પ્રલય આખી પૃથ્વી ઉપર વ્યાપી ગયો હતો એવો ઉલ્લેખ તેમાં નથી.

૬ ગ્રીક લોકો બે જળ-પ્રલયનું વર્ણન કરી ગયા છે; પરંતુ એ પ્રલયો અમુક અમુક દેશમાંજ થયા હતા, આખી પૃથ્વી ઉપર નહિ. આ બન્ને પ્રલયમાં પહેલા પ્રલયમાં 'ઓગાઇઇજેસ' અને બીજા પ્રલયમાં 'ડયુકેલિયન' નામની બે વ્યક્તિજ બચવા પામી હતી.

૭ ફિનિશીયન નામની એક અતિ પ્રાચીન જાતિનો ઇતિહાસ મળી આવ્યો છે; પરંતુ તેમાં જળ-પ્રલયનો ઉલ્લેખ નથી.

ક્રિશ્ચિયનોના બાઇબલમાં કહેલું છે કે, 'નોહા' નામનો એક મનુષ્ય, તેના ત્રણ પુત્રો સેમ, હામ અને જાફેત તથા તેમની સ્ત્રીઓજ ઇશ્વરના ફરમાનથી નૌકા બનાવી તેમાં બેઠાં કે તરતજ મહા-પ્રલય થયો. બાઇબલનું સ્પષ્ટીકરણ કરતારાઓમાંના વળી કેટલાક એમ કહે છે કે એ પ્રલય ઇસુ ક્રાઇસ્ટના જન્મ પહેલાં ૨૩૪૮ વરસ ઉપર થયો હતો.

ઉપરની બધી હકીકત ભિન્ન ભિન્ન જાતિના લોકોનાં પુરાણોમાંની આખ્યાયિકામાંથી મળી આવેલી છે, પરન્તુ આધુનિક પાશ્ચાત્ય પંડિતો વિજ્ઞાનશાસ્ત્રની આલોચના કરતાં કેટલાક સિદ્ધાંતો રજુ કરીને કહે છે, કે મનુષ્ય જીવ નાના જીવોની ઉત્ક્રાન્તિના પરિણામેજ ઉત્પન્ન થએલો છે, એટલે કે શરૂઆતથીજ મનુષ્યરૂપે સરજાએલ નથી. એ ઉત્પત્તિના કાળનું નિરૂપણ અસાધ્ય છે; કેમકે એ ઉત્પત્તિ કોઇ એકજ સમયે અથવા કોઇ

એકજ નિર્દિષ્ટ સ્થાને થઇ નથી. વળી તેઓ એમ પણ કહે છે, કે અત્યારે પૃથ્વી ઉપર જેટલી જમીન અને પર્વતો જોવામાં આવે છે તે બધાં કોઇ વખત સમુદ્રમાં ડૂબેલાં હતાં, એથી એ સ્થાનો-ઉપર સમુદ્રમાં વસતા જીવોનાં હાડપિંજર મળી આવે છે. તેથી સહજ કલ્પના થાય છે કે એકાદ જળપ્રલય થયો હોવો જોઇએ.*

કેળવણીખાતાની જાહેરખબરો.

જપ્ત થએલાં પુસ્તકો વગેરે.

(ઉ. ભા. ના એ. ઈ. સાહેબના તા. ૧૯ મી જાન્યુઆરી ૧૯૧૮ ના હુકમ નં. ૯૮૧૩ ઉપરથી.)

સને ૧૮૭૮ ની સી કસ્ટમ્સ એક્ટની રૂઇએ સર્વને જણાવવામાં આવે છે કે સાનફ્રાન્સિસ્કોમાં ગદર છાપખાનામાંથી પ્રસિદ્ધ કરેલી, ઉર્દુ, ગુરુમુખી અથવા કોઈપણ ભાષામાં લખાએલા યુગાન્તર નામના ચોપાનીઆની કોઈપણ નકલ જમીન યા દરીઆ માર્ગે બ્રિટિશ હિંદુસ્તાનમાં લાવવાની નામદાર ગવર્નર જનરલ તરફથી મનાઈ કરવામાં આવે છે. (રેવન્યુ ખાતું, કિલ્લે મુંબઈ, તા. ૫-૯-૧૭ નો હુકમ નં. ૧૦૭૬૬.)

મુંબઈ સરકાર, જ્યુ૦ ડિ૦ ના નીચે જણાવેલા હુકમોથી સર્વને જણાવવામાં આવે છે કે નીચે લખેલાં પુસ્તક અને પાનીઆંની બધી નકલો જ્યાં મળી આવે ત્યાં, સને ૧૯૧૦ ના ઇન્ડિઅન પ્રેસ એક્ટની રૂઇએ નામદાર શહેનશાહ તરફથી જપ્ત થએલી જાહેર થઈ છે; કારણ કે બ્રિટિશ હિંદની સરકાર સામે ફિતુર કરવા તેમજ ખૂની કૃત્યો કરવા અને બ્રિટિશ સરકારને દ્વેષ અને તિરસ્કારને પાત્ર બનાવવા તેમાં લખાણ છેઃ-

(૧) 'જંગે તરાબલસ અહમારૂફ ખૂને નાકહ' (Tripoli war' otherwise known as 'Unjust Bloodshed vol I'), ઉર્દુ-ભાષામાં લખેલી ચોપડી; કર્તા-શેખ મહમદ અહસન-ઉલ-હક હન્ફિ ઝવેકિત્તરિ ઉમ્રિ; દિલ્હીમાં હલાલિ છાપખાનામાં હીજરી ૧૩૩૦ (સને ૧૯૧૨ માં) છાપેલી. દિલ્હીના ચીફ કમિશનરે જપ્ત કર્યું, કારણ કે તેમાં

---

* ભંગાનુવાદ.

કેટલાંક જપ્ત થએલા પુસ્તકોમાથી ફકરા અને ઉતારા છે (ડિ૰ને મુંબઈ જયુ૰ ડિ૰ તા૰ ૨૩–૭–૧૭ નો હુકમ ન ૫૪૫૬).

(૨) 'સ્વાધીન ભારત' નામનુ બંગાળીમા છાપેલું પાનીઉં જે 'બિશ્વ માનગ સાન્તિ પ્રયરી' (મનુષ્ય માત્ર શાન્તિ માટે પ્રયત્ન કરે છે) એ શબ્દોથી શરૂ થાય છે અને 'उत्तिष्ठ जागृत प्राप्य वरान्निबोधत–वन्दे मातरम्' (ઉઠો જાગ્રત થાઓ અને વિદ્વાન પાસેથી શીખી જ્ઞાન મેળવો, વન્દે માતરમ્) એ શબ્દોથી પુરૂ થાય છે નામદાર બંગાળ સરકારે જપ્ત કર્યું (ડિ૰ને મુબઇ જયુ૰ ડિ૰ તા ૫–૧૦–૧૭ નો હુકમ ન ૬૩૪૮)

(૩) 'Some words of instructions for Muhammadans and Hindus' (મુસલમાન અને હિંદુઓ માટે કેટલાક બોધ વચન) એ નામવાળું, ઉર્દુમા પાનીઉં નામદાર સયુક્ત પ્રાંતોની સરકારે જપ્ત કર્યું

(ડિ૰ને મુંબઈ, જયુ૰ ડિ૰ તા ૬–૧૨–૧૭ નો હુકમ ન ૭૭૮૨.)

(ઉ ભા ના મે એ ઇ. સાહેબના તા. ૨–૧–૧૮ ના હુકમ ન. ૯૨૨૧ ઉપરથી)

જાહેર ખબર

મિ આદરજી કાવસજી માસ્તરની દસ્કન રિક્ષક ઝાપી ગુણ ન ૧–૮ ની કિંમત બે આ ॥ હતી તે વધારી અઢી આના કરવા મે ડિરેક્ટર સાહેબે મજુરી આપી છે

જે નવી આવૃત્તિ કાઢવાની છે, તેનીજ કિંમતમાં વધારો કરવાનો છે. સામાન્ય વખતમા છપાએલી નકલોની કિંમતમા વધારો કરાતો નથી

(ઉ. ભા. ના મે એ. ઇ સાહેબના તા ૫–૧–૧૮ ના હુકમ નં. ૯૩૧૧ ઉપરથી)

મેસર્સ ચીમનનાથ સુનીનાથ અને કંપનીએ પ્રસિદ્ધ કરેલી ભૂગોળ વિદ્યાનાં મૂળતત્ત્વો ભાગ ૨ જાની નવી (પાંચમી) આવૃત્તિ મે ડિરેક્ટર સાહેબે મંજુર કરી છે લડાઇના સન્જોગોને લીધે તે ॥ કિંમત રૂ. ૦–૭–૬ રાખવામાં આવી છે

(ઉ. ભા. ના એ. એ. ઇ. સાહેબના તા. ૨૧-૧૨-૧૭ ના હુકમ નં. ૮૫૫૩ ઉપરથી.)

જાહેર ખબર.

સને ૧૯૧૭ માં ઉત્તર ભાગમાં લેવાએલી વર્નાક્યુલર ફાઇનલ પરીક્ષામાં પાસ થએલા ઉમેદવારોની યાદી.

નં	નામ, બાપનું નામ અને અટક	ઉમ્મર	ગામ અથવા શહેર.	તાલુકો.	જિલ્લો.	મળેલા કુલ માર્ક.
	અમદાવાદ મધ્યસ્થળ.					
૧	* અહમદમીયાં બનામીયાં સૈયદ.	૧૯	અમદાવાદ	ઉ. દસક્રોઈ	અમદાવાદ	૩૯૮
૨	હિમાભાઈ શકરભાઇ પટેલ	૧૫	અસલાલી	દ. દસક્રોઈ	,,	૩૯૬
૩	હાથુભા વીકાભાઇ ચુડાસમા.	૧૫	વાગડ	ધંધુકા	,,	૩૮૦
૪	માણેકલાલ ભામન્દિદાસ શાહ.	૧૭	સાદરા	સાદરા	મહીકાંઠા.	૩૭૩
૫	ચુનીલાલ આશાભાઈ પટેલ.	૧૫	ગીરોલી	દ. દસક્રોઈ	અમદાવાદ	૩૭૦
૬	અંબારામ અમથારામ પટેલ.	૧૫	વીરમગામ	વીરમગામ	,,	૩૫૮
૭	છોટાલાલ મનસુખ શાહ.	૧૫	ગાભેડ	બાયડ	મહીકાંઠા	૩૫૭
૮	ગોરધનદાસ મોહનલાલ શાહ	૧૫	વાગડ	ધંધુકા	અમદાવાદ	૩૫૫
૯	કેશવલાલ ફુલચંદ શાહ.	૧૫	અસલાલી	દ. દસક્રોઈ	,,	૩૫૧
૧૦	હીમાલાલ ગુલાબચંદ ભાવસાર.	૧૫	મોડાસા	મોડાસા	,,	૩૪૪
૧૧	ભગવાન નાથાભાઇ પટેલ	૧૬	જલાલપુર વજીફા	ધોળકા	,,	૩૩૫
૧૨	આશાભાઈ ગોકળભાઇ પટેલ	૧૫	હીરાપુર	દ. દસક્રોઈ	,,	૩૩૪
૧૩	મણીલાલ કાળીદાસ ભટ્ટ.	૧૫	ભાલોદ	ભાલોદ.	રાજપીપળા.	૩૨૯
૧૪	પુંજાલાલ હેમચંદ શાહ	૧૬	સાઠંબા	બાયડ	ઇડર	૩૨૬
૧૫	કેશવલાલ મણીલાલ ભાવસાર.	૧૫	અમદાવાદ	ઉ. દસક્રોઈ	અમદાવાદ	૩૨૪
૧૬	મણીલાલ પ્રેમચંદ શાહ.	૧૬	વાગડ	ધંધુકા	,,	૩૨૩
૧૭	નાથાલાલ કેશવદાસ શાહ.	૧૫	ઉભરાણ	સાવલપુર	મહીકાંઠા.	૩૨૩

૧૮	ભીખાભાઈ નરસીરામ પટેલ.	૧૮	રામપુર	પીજ	અમદાવાદ	૩૧૮
૧૯	બાપુભાઈ કસ્તુરચંદ ગાંધી.	૧૭	કાનેટી	સાણંદ	”	૩૧૮
૨૦	કેશવલાલ-ચુંનીભાઈ શાહ.	૧૬	સરખેજ	ઉ. દસક્રોઈ	”	૩૧૮
૨૧	બબાભાઈ આનંદભાઈ પટેલ.	૧૫	ઉનારસદ	”	”	૩૧૪
૨૨	મનસુખ લાલચંદ શાહ.	૧૫	મનસુરા	મોડાસા	”	૩૦૮
૨૩	*અહમદજી આદમજી ટીંબા.	૧૫	અમદાવાદ	ઉ. દસક્રોઈ	”	૩૦૬
૨૪	નાગરદાસ પુંજારામ ભટ્ટ.	૧૫	”	”	”	૩૦૬
૨૫	પાર્વતીશંકર દયાળરામ ત્રિવેદી.	૧૬	કપડવંજ	કપડવંજ	ખેડા	૩૦૩
૨૬	ગુલામહુસેન ઇનાયતહુસેન સૈયદ.	૧૯	અમદાવાદ	ઉ. દસક્રોઈ	અમદાવાદ	૩૦૨
૨૭	મોહન ભગાભાઈ પટેલ.	૧૫	હીરાપુર	દ. દસક્રોઈ	”	૩૦૧
૨૮	કેશવલાલ હરિલાલ મહેતા.	૧૫	ગોધાવી	સાણંદ	”	૩૦૧
૨૯	નાગુસીંગ મોતીસીંગ રાઠોડ.	૧૫	વડોદરા	કલોલ	મહીકાંઠા	૩૦૧
૩૦	હરેરામ ગંગારામ જોષી.	૧૭	બારેજાળા	ધંધુકા	અમદાવાદ	૨૯૯
૩૧	મુળચંદ રેવાચંદ મહેતા.	૧૫	ગાબડ	બાયડ	છડર	૨૯૭
૩૨	મોહનલાલ સોમાભાઈ શાહ.	૧૫	વટવા	દ. દસક્રોઈ	અમદાવાદ	૨૯૫
૩૩	રતનદાસ મથુરદાસ ગાંધી.	૧૬	નરોડા	ઉ. દસક્રોઈ	”	૨૯૪
૩૪	શંભુલાલ રઘુનાથ ઠાકર.	૧૫	સાંતલપુર	સાંતલપુર	પાલણપુર	૨૯૪
૩૫	કાળુભાઈ દેસાઈભાઈ પટેલ.	૧૫	ચંડાળડા	ઉ. દસક્રોઈ	અમદાવાદ	૨૯૩
૩૬	મંગળદાસ નારણદાસ પટેલ.	૧૫	મુગા	”	”	૨૯૩
૩૭	*મીયાંમીયાં અમાનુલ્લા આલવી.	૧૬	અમદાવાદ	”	”	૨૯૧
૩૮	રામકૃષ્ણ ગૌરીશંકર પંડ્યા.	૧૫	ઝીંઝર	ધંધુકા	”	૨૯૦
૩૯	રાયજીભાઈ જીવાભાઈ.	૧૫	બારેજા	દ. દસક્રોઈ	”	૨૮૯
૪૦	ત્રિકમલાલ ઉમેદલાલ નાગરી.	૧૫	સરખેજ	ઉ. દસક્રોઈ	”	૨૮૮
૪૧	*મહીઉદીન નીઝામુદીન કાદરી.	૧૬	અમદાવાદ	”	”	૨૮૮
૪૨	આશાભાઈ પરભુદાસ પટેલ.	૨૧	વારાણા	”	”	૨૮૭

૪૩	માણુશંકર લીલાકોમ મવાડી.	૧૭	મોડાસા	મોડાસા	અમદાવાદ	૨૮૭
૪૪	રસુલમીયાં લાલમીયાં શેખ.	૧૫	સાઠંબા	સાઠંબા	મહીકાંઠા	૨૮૬
૪૫	હલસુખ છગનલાલ વાળંદ.	૧૫	અમદાવાદ	ઉ. દસક્રોઈ	અમદાવાદ	૨૮૫
૪૬	કાશીજી લીલાજી કોટવાળ.	૧૬	ઝાંનુ	દ. દસક્રોઈ	,,	૨૮૫
૪૭	હરિલાલ ગોપાળજી જોશી.	૧૮	વાલુકડ	ઘોઘા	,,	૨૮૪
૪૮	છોટાભાઈ જેઠાભાઈ પટેલ.	૧૫	કણભા	દ. દસક્રોઈ	,,	૨૮૧
૪૯	ગીરધરલાલ મોતીલાલ શાહ.	૧૮	વણાદ	ઉ. દસક્રોઈ	,,	૨૮૧
૫૦	ગફુરભાઈ હાસમભાઈ વોરા.	૧૬	બાવળા	ધોળકા	,,	૨૮૦
૫૧	ઇશ્વરભાઈ ઓત્તમભાઈ પટેલ.	૧૭	વાંચ	દ. દસક્રોઈ	,,	૨૮૦
૫૨	ઇસ્માલ સુલેમાન પટેલ.	૧૮	ધંધુકા	ધંધુકા	,,	૨૮૦
૫૩	નર્મદાશંકર છગનલાલ શુકલ.	૧૭	ભડીઆદ	,,	,,	૨૮૦
૫૪	પુંજારામ લલ્લુભાઈ પટેલ.	૧૭	કુહા	દ. દસક્રોઈ	,,	૨૭૯
૫૫	શીવસંગ નાનજી ચોહાણ.	૧૫	મોટીધરાઇ	વળા	કાઠિયાવાડ	૨૭૯
૫૬	ભાઈશંકર જેશંકર પંડયા.	૧૫	મોડાસા	મોડાસા	અમદાવાદ	૨૭૮
૫૭	ઉમેદમીયાં જમીયતમીયાં મલેક.	૧૫	ઝીટાણા	કરોસણ	મહીકાંઠા	૨૭૭
૫૮	સાંકળચંદ મનસુખ સોની.	૧૫	મોડાસા	મોડાસા	અમદાવાદ	૨૭૬
૫૯	વિશ્વનાથ વૈજનાથ આચાર્ય.	૧૬	ધંધુકા	ધંધુકા	,,	૨૭૬
૬૦	* મોહમદહનીફ બાપુમીયાં કાદરી.	૧૫	અમદાવાદ	ઉ. દસક્રોઈ	,,	૨૭૬
૬૧	મોહનલાલ પાનાચંદ શાહ.	૧૫	ચોઈલા	બાયડ	ઇડર	૨૭૫
૬૨	યુસુફરાવ પીરભાઈ રાણા.	૧૭	ઘોઘા	ઘોઘા	અમદાવાદ	૨૭૪
૬૩	ભોગીલાલ વિઠ્ઠલદાસ શાહ.	૧૬	ગાબડ	બાયડ	મહીકાંઠા.	૨૭૩
૬૪	ગુલાબભાઈ મગનભાઈ ગઢવી.	૨૦	ભડીઆદ	ધંધુકા	અમદાવાદ	૨૭૩
૬૫	ઘનશ્યામ હરીકૃષ્ણ શાસ્ત્રી.	૧૬	અમદાવાદ	ઉ. દસક્રોઈ	,,	૨૭૩
૬૬	મણિલાલ ત્રિભોવન મોઢ.	૧૫	પાલણપુર	પાલણપુર	પાલણપુર	૨૭૩

૬૮	લાલચંદ નાનચંદ શાહ.	૧૫	વાંવડી	ઘોઘા	અમદાવાદ	૨૭૨
૬૯	સોમા, મથુરભાઇ પટેલ.	૧૬	વાંચ	દ. દસક્રોઈ	"	૨૭૨
૭૦	પુરુષોત્તમ રેવાશંકર ભટ્ટ.	૨૦	અમદાવાદ	ઉ. દસક્રોઈ	"	૨૬૯
૭૧	શીવલાલ રણછોડલાલ વ્યાસ.	૧૯	"	"	"	૨૬૯
૭૨	વિદ્યારામ ગોપાલજી પંડ્યા.	૧૬	કુહા	દ. દસક્રોઈ	"	૨૬૯
૭૩	ચોપટ કરસનભાઈ મકવાણા.	૧૬	કાસીંદ્રા	"	"	૨૬૭
૭૪	ડાહ્યાભાઇ વંદ્રાવન જોશી.	૧૫	વીરમગામ	વીરમગામ	"	૨૬૬
૭૫	જીવણલાલ ત્રીકમલાલ શાહ.	૧૭	અમદાવાદ	ઉ. દસક્રોઈ	"	૨૬૬
૭૬	પનાજી લીલાજી વાઘેલા.	૧૭	ફતેહવાડી	દ. દસક્રોઈ	"	૨૬૬
૭૭	*અબદુલા અહમદભાઈ શેખ.	૧૫	અમદાવાદ	ઉ. દસક્રોઈ	"	૨૬૬
૭૮	વનમાળી ઈશ્વરદાસ ઠક્કર.	૧૫	કાસીંદ્રા	દ. દસક્રોઈ	"	૨૬૫
૭૯	વિઠ્ઠલભાઈ મુલજીભાઇ પટેલ.	૧૭	રાયપુર	ઉ. દસક્રોઇ	"	૨૬૫
૮૦	વ્રજલાલ જેચંદ શાહ.	૧૫	સાદરા	વાસણા	મહીકાંઠા	૨૬૫
૮૧	હિદાયતુલ્લા અલીભાઇ મુમના.	૧૬	ધોળકા	ધોળકા	અમદાવાદ	૨૬૪
૮૨	દામોદર જેઠાલાલ શાહ.	૧૫	વસેટવા	નડીઆદ	ખેડા	૨૬૩
૮૩	લક્ષ્મણજી બેચરજી ડોડ.	૧૮	ખદરેખા	ધોળકા	અમદાવાદ	૨૬૧
૮૪	ગૌરીશંકર રેવાશંકર પંડ્યા.	૧૬	માલપુર	માલપુર	મહીકાંઠા	૨૫૯
૮૫	નવરંગભાઈ જહાંગીરભાઈ મલેક.	૨૦	ધોળકા	ધોળકા	અમદાવાદ	૨૫૯
૮૬	આશાભાઇ ભાઈલાલભાઈ પટેલ.	૧૫	અસલાલી	દ. દસક્રોઈ	"	૨૫૮
૮૭	શીવાભાઈ હરીભાઈ પટેલ.	૧૫	ગામડી	"	"	૨૫૮
૮૮	હીરાલાલ કેશવલાલ શાહ.	૧૫	સાદરા	વાસણા	મહીકાંઠા	૨૫૭
૮૯	હિંમતલાલ જમનાદાસ મહેતા.	૧૬	અમદાવાદ	ઉ. દસક્રોઈ	અમદાવાદ	૨૫૪
૯૦	જીવાભાઈ અમથાભાઈ ભાવસાર.	૧૫	ઓરાણ	પ્રાંતીજ	"	૨૫૪
૯૧	ઉમરાવખાં અમીરખાં કીલાન.	૨૪	અમદાવાદ	ઉ. દસક્રોઈ	"	૨૫૪
૯૨	મનસુખ સુખલાલ શાહ.	૧૬	બરવાળા	ધંધુકા	"	૨૫૩

૯૩	અંબાલાલ કાળીદાસ પટેલ.	૧૫	૫ જ	દ. દસક્રોઈ.	અમદાવાદ	૨૫૨
૯૪	મીયાંભાઈ શેરમહમદ રંગરેજ.	૧૭	સાદરા	સાદરા	મહીકાંઠા	૨૫૨
૯૫	મણીલાલ કસ્તુરચંદ શાહ.	૧૫	પરટોલ	ઉ. દસક્રોઈ	અમદાવાદ	૨૫૨
૯૬	આત્મારામ સોમનાથ શુક્લ.	૧૭	અમદાવાદ	,,	,,	૨૫૧
૯૭	દેવશી જેચંદ મધરી.	૧૫	સાંતલપુર	સાંતલપુર.	પાલણપુર	૨૫૧
૯૮	નાગર મગન મોઢ.	૧૫	પાલણપુર	પાલણપુર	,,	૨૫૧
૯૯	જમનાદાસ જેઠાલાલ તંબોળી.	૧૭	અમદાવાદ	ઉ દસક્રોઈ	અમદાવાદ	૨૪૯
૧૦૦	મહાભાઈ લખુભાઈ રાવજી.	૧૬	રૂદાતલ	વીરમગામ	,,	૨૪૯
૧૦૧	પ્રેમદાસ પરશોતમદાસજી સાધુ.	૧૬	વઢવાણ સીટી	ઝાલાવાડ	કાઠિઆવાડ	૨૪૯
૧૦૨	રતીલાલ કેશવલાલ ભટ્ટ.	૧૭	આંબલીઆળા	ધોળકા	અમદાવાદ	૨૪૭
૧૦૩	તસવરહુસેન અમદાદહુસેન સૈયદ.	૧૮	વટવા	દ. દસક્રોઈ	,,	૨૪૭
૧૦૪	પુરુષોત્તમ ત્રિભોવન ભટ્ટ.	૧૭	અસલાલી	,,	,,	૨૪૬
૧૦૫	ભુલાભાઈ હાથીભાઈ પટેલ.	૧૫	ઉવારસદ	ઉ. દસક્રોઈ	,,	૨૪૫
૧૦૬	જટાશંકર લાલજી ત્રિવેદી.	૧૫	પાટડી	વીરમગામ	,,	૨૪૫
૧૦૭	કચરાભાઈ કહાનદાસ વ્યાસ.	૧૬	નરોડા	ઉ. દસક્રોઈ	,,	૨૪૪
૧૦૮	મોતીલાલ શીવલાલ પટેલ.	૧૮	વાસણા	ધોળકા	,,	૨૪૪
૧૦૯	મંગળ આત્મારામ કાછીયા.	૧૫	ધોળકા	,,	,,	૨૪૪
૧૧૦	રતીલાલ મગનલાલ શાહ.	૧૭	ધંધુકા	ધંધુકા	,,	૨૪૩
૧૧૧	*ગુલામહુસેન પુંજાભાઈ શેખ.	૧૫	અમદાવાદ	ઉ. દસક્રોઈ	,,	૨૪૩
૧૧૨	*મહમદ ઇસાભાઈ વ્હોરા.	૧૫	ધંધુકા	ધંધુકા	,,	૨૪૩
૧૧૩	હરીલાલ શીવાભાઈ પટેલ.	૧૬	ચલોડા	ધોળકા	,,	૨૪૨
૧૧૪	જેઠાલાલ મોહોલાલ શાહ.	૧૭	હળદરવાસ	ઘોડાસર.	મહીકાંઠા	૨૪૨
૧૧૫	સાબેરખાં જહાંગીરખાં પઠાણ.	૧૭	વટવા	દ. દસક્રોઈ	અમદાવાદ	૨૪૨
૧૧૬	ત્રીકમલાલ નાથાલાલ દેસાઈ.	૧૫	અમદાવાદ	ઉ. દસક્રોઈ	,,	૨૪૧
૧૧૭	સોમાભાઈ હરિભાઈ સુથાર.	૧૫	ભુવાલડી	દ. દસક્રોઈ	,,	૨૪૦

૧૧૮	ચમનલાલ ફકીરચંદ રાસણીઆ.	૧૫	અમદાવાદ	ઉ. દસક્રોઈ	અમદાવાદ	૨૩૯
૧૧૯	નગીનદાસ ભીખાભાઈ શાહ.	૧૫	પેથાપુર	પેથાપુર	મહીકાંઠા	૨૩૯
૧૨૦	સત્યનારાયણ નારણશંકર પંડયા.	૧૭	વહેલાળ	દ. દસક્રોઈ	અમદાવાદ	૨૩૯
૧૨૧	ઈબ્રાહીમ ઇસબ પટેલ.	૨૩	ધંધુકા	ધંધુકા	,,	૨૩૮
૧૨૨	રાવજીભાઈ ગબાભાઈ પટેલ.	૧૫	ઉનારસદ	ઉ. દસક્રોઈ	,,	૨૩૮
૧૨૩	ભોગીલાલ કોયાજી સાગર.	૧૫	મોડાસા	મોડાસા	,,	૨૩૭
૧૨૪	મોહનલાલ દલુચંદ ભાવસાર.	૧૬	ચોયલા	બાયડ	ઈડર	૨૩૭
૧૨૫	મહમદહુસેન મુરાદમીયાં મીરઝાં.	૧૬	વીરમગામ	વીરમગામ	અમદાવાદ	૨૩૬
૧૨૬	મંગળભાઈ ઉકાભાઈ કુંભાર.	૨૨	સાદરા	સાદરા	મહીકાંઠા	૨૩૬
૧૨૭	શ્રીકૃષ્ણ રણછોડ ભટ્ટ.	૧૫	મોડાસા	મોડાસા	અમદાવાદ	૨૩૬
૧૨૮	ચુંથાજી જગાજી બારૈયા.	૧૭	બદરખા	ધોળકા	,,	૨૩૪
૧૨૯	ધુળાજી લલુજી ઠાકરડા.	૨૪	નારોલ	દ. દસક્રોઈ	,,	૨૩૪
૧૩૦	અમીરભાઈ ફજીભાઈ શેખ.	૨૦	ધોળકા	ધોળકા	,,	૨૩૩
૧૩૧	છગનલાલ જમનાશંકર પંડયા.	૧૬	વણલાળ	મોડાસા	,,	૨૩૩
૧૩૨	છોટા ગોપાલ પટેલ.	૧૬	વાંચ	દ. દસક્રોઈ	,,	૨૩૩
૧૩૩	રેવાચંદ છગનલાલ શાહ.	૧૮	રણાસણ	રણાસણ	મહીકાંઠા	૨૩૩
૧૩૪	ચુનીલાલ અંબારામ વ્યાસ.	૧૮	અમદાવાદ	ઉ. દસક્રોઈ	અમદાવાદ	૨૩૨
૧૩૫	ડોસાભાઈ નાથાભાઈ વરીઆ.	૧૭	માંડલ	વીરમગામ	,,	૨૩૨
૧૩૬	શંકરલાલ લલુભાઈ શાહ.	૧૭	હળદરવાસ	ઘોડાસર	મહીકાંઠા	૨૩૨
૧૩૭	બાલકૃષ્ણ શીવશંકર ભટ્ટ.	૨૦	ધંધુકા	ધંધુકા	અમદાવાદ	૨૩૧
૧૩૮	જેશંકર મહીપતરામ જોશી.	૧૫	ધોળકા	ધોળકા	,,	૨૩૦
૧૩૯	લીલાધર પ્રહ્લાદજી પંડયા.	૩૨	સિદ્ધપુર	સિદ્ધપુર	વડોદરા	૨૩૦
૧૪૦	મોહનલાલ બાપુરામ ત્રીવેદી.	૧૬	ઉંઝેડીઆ	પ્રાંતીજ	અમદાવાદ	૨૨૯
૧૪૧	ચંદુલાલ તાપીશંકર દવે.	૧૫	ધોળકા	ધોળકા	,,	૨૨૮
૧૪૨	જેઠાલાલ વશરામ દવે.	૧૫	ખરાદ	ધંધુકા	,,	૨૨૮

૧૪૩	રતીલાલ જયશંકર ત્રિવેદી.	૧૬	ધોળકા	ધોળકા	અમદાવાદ	૨૨૮
૧૪૪	કાળીદાસ નારણભાઈ પટેલ.	૧૫	ગામડી	દ. દસક્રોઈ	,,	૨૨૬
૧૪૫	રણછોડદાસ લલ્લુભાઈ શાહ.	૧૫	અમદાવાદ	ઉ. દસક્રોઈ	,,	૨૨૫
૧૪૬	*અબ્બસીમીયાં મદામીયાં હુસેની.	૧૮	,,	,,	,,	૨૨૫
૧૪૭	ગણપતરામ ગોવિંદરામ રાવળ.	૧૫	ગાંફ	ધંધુકા	,,	૨૨૪
૧૪૮	મોહનલાલ ચતુર્ભુજ દવે.	૧૫	અમદાવાદ	ઉ. દસક્રોઈ	,,	૨૨૪
૧૪૯	બાબરભાઈ ઝીણાભાઈ પગી.	૧૯	મહીસા	બાલીસી	મહીકાંઠા	૨૨૩
૧૫૦	ડાહ્યાભાઈ સુથાભાઈ પટેલ.	૧૬	રાયપુર	ઉ. દસક્રોઈ	અમદાવાદ	૨૨૩
૧૫૧	ડુંગરશી દેવચંદ શાહ	૧૬	ખસ	ધંધુકા	,,	૨૨૩
૧૫૨	મગુભાઈ મોતીભાઇ પટેલ.	૧૬	અસલાલી	દ. દસક્રોઈ	,,	૨૨૩
૧૫૩	વીરચંદ છગનલાલ શાહ.	૧૫	પાલડી કંકજ	,,	,,	૨૨૩
૧૫૪	સુનીલાલ માનચંદ શાહ.	૧૬	ઉંદ્રણ	દેહેગામ	કડી	૨૨૨
૧૫૫	મગનલાલ વાલજી રાવળ.	૨૦	ભડીઆદ	ધંધુકા	અમદાવાદ	૨૨૨
૧૫૬	મહમદઅલી ઇસા પટેલ.	૧૫	અમદાવાદ	ઉ. દસક્રોઈ	,,	૨૨૨
૧૫૭	માણેકલાલ જટાશંકર પંડ્યા.	૧૫	ધંધુકા	ધંધુકા	,,	૨૨૨
૧૫૮	દાઉદ કરીમ પિંજારા.	૧૬	વાંચ	દ. દસક્રોઈ	,,	૨૨૧
૧૫૯	હુસેન અક્બરખાન સીધી.	૧૮	પાલણપુર	પાલણપુર	પાલણપુર	૨૨૧
૧૬૦	શીવલાલ રણછોડ શાહ.	૧૫	ઉભરાણ	માલપુર	મહીકાંઠા	૨૧૮
૧૬૧	શાન્તિલાલ બાપાલાલ ત્રિવેદી.	૧૫	અમદાવાદ	દસક્રોઈ	અમદાવાદ	૨૧૭
૧૬૨	ડાહ્યાભાઈ કીશોરભાઈ પટેલ.	૧૫	મહીસા	બાલીસી	મહીકાંઠા	૨૧૬
૧૬૩	નાથાલાલ મલજી રેવર.	૧૮	સાંપરા	મોડાસા	અમદાવાદ	૨૧૬
૧૬૪	રેવાભાઇ ડાહ્યાભાઇ પટેલ.	૧૫	હાલોદ	વીરમગામ	,,	૨૧૫
૧૬૫	રવિશંકર કરૂણાશંકર ભટ્ટ.	૧૮	કુંભડથલ	દસક્રોઈ	,,	૨૧૫
૧૬૬	મોતીલાલ નારાયણશંકર અધ્યારૂ.	૧૬	ધંધુકા	ધંધુકા	,,	૨૧૨
૧૬૭	નાથુજી માધુજી વાઘેલા.	૧૮	પેથાપુર	પેથાપુર	મહીકાંઠા	૨૧૨

	...લાલ મથુરભાઈ શાહ.	૧૫	સુણેલ	નડીયાદ	ખેડા	...૧૧
	જમનાશંકર રણછોડ જોશી.	૧૮	ચોયલ	ખાયડ	કડર	૨૦૯
	ગગજી રાયમલજી ઠાકાર.	૧૫	વનપરડી	વીરમગામ	અમ	૨૦૬
	નડીયાદ મધ્યસ્થળ.					
૧	હાજી ફરીભાઈસા કરીમભાઈ.	૧૫	નડીઆદ	નડીઆદ	ખેડા	૪૧૨
૨	પટેલ ધોરીભાઈ જોરાભાઈ.	૧૫	,,	,,	,,	૪૦૪
૩	બારૈયા ફકીરભાઈ ભાઈજી.	૧૫	ચકલાસી	,,	,,	૪૦૦
૪	ખ્રીસ્તી રણછોડ કેશવ.	૨૨	આણંદ	આણંદ	,,	૩૯૨
૫	ભગત સીલાસ છગાભાઈ.	૨૦	કરમસદ	,,	,,	૩૯૧
૬	ખ્રીસ્તી દેવદસ મુળા.	૧૮	આણંદ	,,	,,	૩૮૩
૭	પટેલ ઉમેદભાઈ ધોરીભાઈ.	૧૬	હળદરી	બોરસદ	,,	૩૭૦
૮	પટેલ કાલીદાસ લલ્લુભાઈ.	૧૫	નીસરાયા	,,	,,	૩૬૯
૯	પુરોહિત પુરશોત્તમ છગનલાલ.	૧૭	ડાસરા	ડાસરા	,,	૩૫૯
૧૦	પંડયા હીરાલાલ લલ્લુભાઈ.	૧૯	ખેડા	મેહેમદાવાદ	,,	૩૫૦
૨૧	વ્યાસ ઉમીયાશંકર મોતીરામ.	૧૫	કરમસદ	આણંદ	,,	૩૪૯
૧૨	પટેલ છગનભાઈ ખાબરભાઈ.	૧૫	નડીઆદ	નડીઆદ	,,	૩૪૩
૧૩	પટેલ મોતીભાઈ દેસાઈભાઈ.	૧૬	નીસરાયા	બોરસદ	,,	૩૪૨
૧૪	દવે લક્ષ્મીશંકર કેશવલાલ.	૧૬	અલારસા	,,	,,	૩૪૦
૧૫	પટેલ ડાહ્યાભાઈ ઓકારભાઈ.	૧૬	સદનપુરા	આણંદ	,,	૩૩૯
૧૬	સુથાર ગોકલદાસ કલ્યાણદાસ.	૧૫	કાસર	,,	,,	૩૩૯
૧૭	ઠાકર મણીલાલ શંકરલાલ.	૧૫	નડીઆદ	નડીઆદ	,,	૩૩૯
૧૮	શાહ પુંજાલાલ મોતીલાલ.	૧૫	આસોદર	બોરસદ	,,	૩૩૬
૧૯	પટેલ લલ્લુભાઈ મગીટભાઈ.	૧૭	ચીખોદરા	આણંદ	,,	૩૩૫
૨૦	પટેલ ડાહ્યાભાઈ છીબાભાઈ.	૧૫	કંગરી	નડીઆદ	,,	૩૩૪
૨૧	પટેલ ગોવિંદભાઈ મુળજીભાઈ.	૧૬	ઢુંઢાકુવા	બોરસદ	,,	૩૩૪

૭૨	વ્યાસ મગનલાલ લલ્લુભાઇ.	૧૬	ઉમરેઠ	આણંદ	ખેડા	૨૮૬
૭૩	દેસાઈ શીવપ્રસાદ મોતીલાલ.	૧૫	નડીઆદ	નડીઆદ	,,	૨૮૩
૭૪	મકવાણા એસ જોહાલાલ (સી)	૧૪	આણંદ	આણંદ	,,	૨૮૩
૭૫	બારૈયા જીવાભાઈ ખોડાભાઈ.	૧૬	ભવાનીપુરા	બોરસદ	,,	૨૮૨
૭૬	પંડયા ચંદ્રવદન મગનલાલ.	૧૬	મરીડા	નડીઆદ	,,	૨૮૧
૭૭	પટેલ જેઠાભાઈ નાથાભાઇ.	૧૫	નડીઆદ	,,	,,	૨૮૧
૭૮	જોશી છોટાલાલ મહાશંકર.	૧૯	વીરસદ	બોરસદ	,,	૨૮૦
૭૯	દવે અંબાલાલ ખુશાલદાસ.	૧૭	માતર	માતર	,,	૨૭૯
૮૦	ખ્રીસ્તી આશીર્વાદભાઈ પુંજાભાઈ.	૧૯	નડીઆદ	નડીઆદ	,,	૨૭૯
૮૧	બારોટ ચુનીલાલ હરગોવનદાસ.	૨૦	ઉંદેલ	ખંભાત	,,	૨૭૬
૮૨	દવે પ્રાણશંકર રામચંદ્ર.	૧૭	મહુધા	નડીઆદ	,,	૨૭૬
૮૩	પગી જેઠાભાઇ જાહેરભાઈ.	૧૫	પીપલાતા	,,	,,	૨૭૬
૮૪	ભટ્ટ શંકરલાલ મોહનલાલ.	૧૫	આંતરોલી	કપડવંજ	,,	૨૭૫
૮૫	પરમાર ડુંગર નાથાભાઇ.	૧૭	બારકલીપુર	આણંદ	,,	૨૭૫
૮૬	પા. મંગળભાઇ લલ્લુભાઈ. (ડહેમી)	૧૮	ડહેમી	બોરસદ	,,	૨૭૫
૮૭	,, નાગરભાઈ સોમાભાઇ.	૧૫	મહુધા	નડીઆદ	,,	૨૭૫
૮૮	દવે રવીશંકર હીરાલાલ.	૧૬	નડીઆદ	,,	,,	૨૭૪
૮૯	પરમાર પીટર દાના.	૧૫	ગામડી	આણંદ	,,	૨૭૨
૯૦	શાહ સેવકલાલ નાથાભાઇ.	૧૭	બોરસદ	બોરસદ	,,	૨૭૦
૯૧	બારૈયા મંગળભાઈ હિમ્મતભાઇ.	૧૫	ફેરીઆવી.	નડીઆદ	,,	૨૬૯
૯૨	પટેલ અંબાલાલ ઝવેરદાસ.	૧૬	ચીખોદરા	આણંદ	,,	૨૬૯
૯૩	,, ગુલાભાઈ આશાભાઈ.	૧૮	આંકલાવ	બોરસદ	,,	૨૬૯
૯૪	,, મહીજીભાઈ મનોરભાઈ.	૧૬	સરકવા	,,	,,	૨૬૯
૯૫	વાઘંદ મગનલાલ પુરુષોતમદાસ.	૧૭	નડીઆદ	નડીઆદ	,,	૨૬૯
૯૬	પટેલ મંગળભાઈ લલ્લુભાઈ (વડોદ)	૧૫	વડોદ	આણંદ	,,	૨૬૭

૯૭	,, શંકરભાઈ લાલજીભાઈ.	૧૫	ઉત્તરસંડા	નડીઆદ	ખેડા	૨૬૭
૯૮	ચાવડા મણીલાલ મથુરભાઈ.	૧૭	નરસંડા	,,	,,	૨૬૭
૯૯	ખ્રીસ્તી ચુનીલાલ લક્ષ્મણભાઈ.	૧૬	નડીઆદ	,,	,,	૨૬૫
૧૦૦	પટેલ છગનભાઈ ગોપાળભાઈ.	૧૫	કંઝરી	,,	,,	૨૬૫
૧૦૧	પરમાર શંકરભાઈ માલાભાઈ.	૧૮	બોરસદ	બોરસદ	,,	૨૬૪
૧૦૨	શેખ ગુલામહુસેન હાસમભાઈ.	૧૬	મહુધા	નડીઆદ	,,	૨૬૪
૧૦૩	સુથાર મગનભાઈ સોમાભાઈ.	૧૫	ડાસર	આણંદ	,,	૨૬૩
૧૦૪	ભટ્ટ સોમેશ્વર આણુશંકર.	૧૭	ઉમરેઠ	,,	,,	૨૬૨
૧૦૫	પટેલ પુરુષોત્તમ શામળભાઈ.	૧૮	ઓડ	,,	,,	૨૬૨
૧૦૬	શુકલ શંકરલાલ જેઠાલાલ.	૧૫	આણંદ	,,	,,	૨૬૨
૧૦૭	પટેલ છનાભાઈ હરીભાઈ.	૧૬	સણાદરા	ઠાસરા	,,	૨૬૧
૧૦૮	બારૈયા સોમાભાઈ પરબતસંગ.	૧૬	દાવોલ	બોરસદ	,,	૨૬૦
૧૦૯	ભટ્ટ ચુનીલાલ નરોત્તમ.	૨૦	ઉમરેઠ	આણંદ	,,	૨૬૦
૧૧૦	શુકલ ભવાનીશંકર જટાશંકર.	૧૫	મેહેમદાવાદ	મેહેમદાવાદ	,,	૨૬૦
૧૧૧	પટેલ મણીભાઈ નરસીભાઈ.	૧૫	ઓડ	આણંદ	,,	૨૫૯
૧૧૨	સોલંકી હરમાન કૃષ્ણ.	૧૭	મોગર	,,	,,	૨૫૯
૧૧૩	પરમાર અંતન સામા.	૨૦	વડતાલ	નડીઆદ	,,	૨૫૮
૧૧૪	દેસાઈ ચીમનલાલ હીરાલાલ.	૧૬	ઠાસરા	ઠાસરા	,,	૨૫૫
૧૧૫	પટેલ ભાઈલાલ દ્વારકાદાસ.	૧૬	ખંધાલજા	માતર	,,	૨૫૫
૧૧૬	શાહ જીવણલાલ નારણદાસ.	૧૮	ઠાસરા	ઠાસરા	,,	૨૫૫
૧૧૭	બારોટ શંકરલાલ શીવાભાઈ.	૧૯	નડીઆદ	નડીઆદ	,,	૨૫૪
૧૧૮	પટેલ મગનભાઈ દ્વારકાદાસ.	૧૫	સુણાવ	બોરસદ	,,	૨૫૪
૧૧૯	પગી ઝવેર સોમાભાઈ.	૧૮	અડાસ	આણંદ	,,	૨૫૩
૧૨૦	હાફેર ભાઈશંકર ઓંકારભાઈ.	૧૬	કઠલાલ	કપડવંજ	,,	૨૫૨
૧૨૧	બારૈયા યુસુફ વલજીભાઈ.	૧૭	બોરસદ	બોરસદ	,,	૨૫૧

૭૬. વર્નાo ફાઈનલની પરીક્ષામાં પાસ થએલા છોકરાઓનાં નામ.

૧૨૨	ક્રીસ્તી અહમદશાહ ચાંદશાહ.	૨	નડીઆદ	નડીઆદ	ખેડા.	૨૫૧
૧૨૩	પટેલ નાથાભાઈ મરઘાભાઈ.	૧૭	અલીન્દરા	માતર	,,	૨૫૧
૧૨૪	વાઘેલા સીલવેસ્ટર નાથા.	૧૭	ખંભોલજ	આણંદ	,,	૨૫૧
૧૨૫	મલેક અહમદ મહમદ.	૧૬	નડીઆદ	નડીઆદ	,,	૨૫૦
૧૨૬	પટેલ દેસાઈભાઈ ઈશ્વરભાઈ.	૧૫	,,	,,	,,	૨૫૦
૧૨૭	બારોટ જીવાભાઈ શીવાભાઈ.	૧૬	નીસરાયા	બોરસદ	,,	૨૪૯
૧૨૮	જાની મોતીલાલ વીરેશ્વર.	૧૬	ખેડા	મેહેમદાવાદ	,,	૨૪૯
૧૨૯	મહીડા કેશવજી ભુપતસીંહજી.	૧૮	,,	,,	,,	૨૪૮.૧
૧૩૦	બારૈયા મોતીભાઇ શીવાભાઈ.	૧૬	કેરીઆવી	નડીઆદ	,,	૨૪૭
૧૩૧	બારોટ જેસીંગભાઈ સુખદેવભાઈ.	૧૫	તારાપુર	ખંભાત	,,	૨૪૭
૧૩૨	પટેલ કાશીભાઈ લલ્લુભાઈ.	૧૫	નડીઆદ	નડીઆદ	,,	૨૪૫
૧૩૩	,, પુરુષોતમ મોતીભાઈ.	૧૭	રંગાઈપુરા	બોરસદ	,,	૨૪૫
૧૩૪	સુતરીઆ બાઈલાલ પુરુષોત્તમ.	૧૫	નડીઆદ	નડીઆદ	,,	૨૪૫
૧૩૫	વાલંદ ફુલાભાઇ આશાભાઇ.	૧૭	,,	,,	,,	૨૪૫
૧૩૬	ગોર પ્રભુલાલ મુળજીભાઇ.	૧૬	પંડોલી	બોરસદ	,,	૨૪૩
૧૩૭	પટેલ ખહેચરભાઈ ઘોરીભાઈ.	૧૬	સીહુંજ	મેહેમદાવાદ	,,	૨૪૩
૧૩૮	,, ખુશાલભાઈ ઈશ્વરભાઈ.	૧૭	બોરસદ	બોરસદ	,,	૨૪૩
૧૩૯	,, પુંજાભાઈ શીવાભાઈ.	૧૭	સુણાવ	,,	,,	૨૪૨
૧૪૦	બારૈયા શંકરભાઈ માનજી.	૧૭	ગાના	આણંદ	,,	૨૪૦
૧૪૧	ભગત માણેકલાલ કીલાભાઈ.	૨૧	ખંભાત	ખંભાત	,,	૨૩૯
૧૪૨	જડીઆવાલા છોટાલાલ ચુનીલાલ.	૧૬	ઉમરેઠ	આણંદ	,,	૨૩૮
૧૪૩	પડયા સોમેશ્વર જેઠારામ.	૧૮	અડાસ	,,	,,	૨૩૮
૧૪૪	શાહ રણછોડલાલ જીવાભાઈ.	૧૬	મોકવા	મેહેમદાવાદ	,,	૨૩૫
૧૪૫	ગોસાઈ અમરીગર મતોકગર.	૧૯	આસોદર	બોરસદ	,,	૨૩૪
૧૪૬	ઠાકર મોહનલાલ જેઠાલાલ.	૧૬	સીંગલાવ	,,	,,	૨૩૪

૧૪૭	પટેલ નારણભાઈ દાદાભાઈ.	૧૬	ઈસણાવ	બોરસદ	ખેડા	૨૩૨
૧૪૮	પંડ્યા જયંતીશંકર છોટાલાલ.	૧૭	ખેડા	મેહેમદાવાદ	,,	૨૨૯
૧૪૯	બારોટ દામોદર નાથાલાલ.	૨૩	ઉંદેલ	ખંભાત	,,	૨૨૮
૧૫૦	દેસાઈ ચીમનલાલ પાનાચંદ.	૧૭	માતર	માતર	,,	૨૨૭
૧૫૧	દવે ભાઈલાલ છબાભાઈ.	૧૬	ઉમરેઠ	આણંદ	,,	૨૨૫
૧૫૨	,, કાળીદાસ રામશંકર.	૧૫	બોરસદ	બોરસદ	,,	૨૨૫
૧૫૩	* સૈયદ નુરમીયાં હસુમીયાં.	૧૬	હાડગુડ	આણંદ	,,	૨૨૪
૧૫૪	પટેલ આદિત્યભાઈ મુનદાસ.	૨૦	ચીખોદ્રો	,,	,,	૨૨૧
૧૫૫	દવે છગનલાલ નાયકભાઈ.	૧૬	વડતાલ	નડીઆદ	,,	૨૨૦
૧૫૬	પટેલ ચતુર મોતીભાઈ.	૧૬	ચીખોદ્રા	આણંદ	,,	૨૧૮
૧૫૭	,, નારણભાઈ નાથાભાઈ.	૧૫	ડભાણ	નડીઆદ	,,	૨૧૮
૧૫૮	ખારૈયા મહ્યાભાઈ સરદારજી	૧૬	કેરીઆવી	,,	,,	૨૧૭
૧૫૯	ભટ્ટ સોમાભાઈ ગોરધનદાસ.	૧૬	દેવાતજ	માતર	,,	૨૧૭
૧૬૦	ઠાકર રણછોડલાલ માણેકલાલ.	૧૯	ડાકોર	ઠાસરા.	,,	૨૧૫
૧૬૧	વ્યાસ ધીરજરામ રણછોડ.	૧૬	ઉમરેઠ	આણંદ	,,	૨૧૧
	ગોધરા સેન્ટર.					
૧	મોતીલાલ અમૃતલાલ ભટ્ટ.	૧૮	ઉમરેઠ	આણંદ	ખેડા	૪૩૯
૨	ચંદ્રશંકર પ્રાણશંકર શુકલ.	૧૫	ગોધરા	ગોધરા.	પંચમહાલ	૪૧૮
૩	રંગા તેજા મુનીઆ.	૧૫	ગરાડુ	ઝાલોદ.	,,	૪૦૬
૪	લાલા બાપુ રોઝ.	૧૫	ગરબાડા	દાહોદ	,,	૪૦૨
૫	કરમચંદ લલ્લુભાઈ દોશી.	૧૭	લુણાવાડા	લુણાવાડા	રેવાકાંઠા	૩૭૬
૬	મગનલાલ કુંવરજી દેસાઈ.	૧૭	વેસમા	નવસારી	વડોદરા	૩૭૦
૭	ગોરધનદાસ અમૃતલાલ પરીખ.	૧૮	ગોધરા	ગોધરા	પંચમહાલ.	૩૫૭
૮	મુકુન્દરાય છગનલાલ વ્યાસ.	૧૮	,,	,,	,,	૩૫૪
૯	અંબાલાલ મગનલાલ જોસી.	૧૫	કાલોલ	કાલોલ	,,	૩૪૯

૧૦	શ્રીધરરાવ કેશવરાવ પાર્સીકર.	૧૭	ગોધરા	ગોધરા	પંચમહાલ.	૩૪૩
૧૧	ગગનલાલ મનસુખ જોશી.	૧૫	લુણાવાડા	લુણાવાડા	રેવાકાંઠા	૩૪૦
૧૨	મકજી નાથજી ડામોર.	૧૬	નળવાઈ	દાહોદ	પંચમહાલ	૩૩૯
૧૩	મોહનલાલ અમૃતલાલ જાની.	૨૨	કાલોલ	કાલોલ	,,	૩૨૩
૧૪	મોહનલાલ લલ્લુભાઈ મહેતા.	૧૫	,,	,,	,,	૩૨૧
૧૫	રણછોડલાલ પુંજાલાલ શાહ.	૧૪	ગોધરા	ગોધરા	,,	૩૧૬.
૧૬	જેઠાલાલ ભગવાન દોશી.	૧૫	ગરબડા	દાહોદ	,,	૩૦૯
૧૭	વહાબખાનજી જસવંતસીહજી ડાઈમા.	૧૭	વાસણ	વાસણ	રેવાકાંઠા.	૩૦૭
૧૮	ગોવિંદલાલ માણેકલાલ પરીખ.	૧૫	મેહેલોલ	ગોધરા.	પંચમહાલ	૩૦૭
૧૯	એલીઆઝર વીરા પરમાર.	૧૯	વડોદરા કેમ્પ	વડોદરા	વડોદરા	૩૦૪
૨૦	માણેકલાલ લલ્લુભાઈ ત્રિવેદી.	૧૬	લુણાવાડા	લુણાવાડા	રેવાકાંઠા	૩૦૩
૨૧	પુરુષોતમ દાજીરામ પંડયા.	૧૬	જન્તરાલ	કાલોલ.	પંચમહાલ	૨૯૯
૨૨	મહાસુખ લલ્લુભાઈ શાહ.	૧૫	ખાપાડ	મહીકાંઠા.	મહીકાંઠા	૨૯૫
૨૩	વલ્લભદાસ રસીકલાલ મોદી,	૧૫	કાલોલ	કાલોલ.	પંચમહાલ	૨૯૧
૨૪	સોમેશ્વર હીરાશંકર ઠાકર.	૧૯	ડાકોર	ડાસરા.	ખેડા	૨૯૧
૨૫	મોહનલાલ મગનલાલ શેઠ.	૧૫	સુંથરામપુર	સુંથ રામપુર.	રેવાકાંઠા	૨૯૦
૨૬	શંકરભાઈ દોદરભાઈ લુહાર.	૧૫	દેરોલ	કાલોલ	પંચમહાલ	૨૮૯
૨૭	ઈશ્વરભાઈ ત્રીકમભાઈ પટેલ.	૧૮	અલીખા	રાજપીપળા.	રેવાકાંઠા	૨૮૯
૨૮	ધ્રુવશંકર રણછોડ પાઠક.	૧૭	કંડાચ	કાલોલ.	પંચમહાલ	૨૮૯
૨૯	સોમાલાલ છગનલાલ ઉપાધ્યાય.	૧૬	ટીંબા	ગોધરા.	,,	૨૮૯
૩૦	અંબાશંકર પ્રભાશંકર વ્યાસ.	૧૬	ગોધરા	,,	,,	૨૮૯
૩૧	નાવલા અનદાર ગોહીલ.	૧૮	દુંકી	દાહોદ.	,,	૨૮૬
૩૨	ચંદુલાલ મગનલાલ મહેતા.	૧૫	વીરપુર	બાલાસીનોર	રેવાકાંઠા	૨૮૫
૩૩	વીઠ્ઠલદાસ ભાઈચંદ શેઠ.	૧૮	ગોધરા	ગોધરા.	પંચમહાલ	૨૮૩
૩૪	ફતેલાલ જેઠારામ દવે.	૧૫	લુણાવાડા	લુણાવાડા	રેવાકાંઠા	૨૮૨

૩૫	ગોકળદાસ દામોદરદાસ ભાવસાર.	૧૫	વેજલપુર	કાલોલ.	પંચમહાલ	
૩૬	છગનભાઈ ભીખાભાઈ પટેલ.	૧૫	હળદુન્ડી	ગોધરા.	,,	૨૮૦
૩૭	ગીરજાશંકર બાપુજી પાઠક.	૧૫	શહેરા	,,	,,	૨૮૦
૩૮	મણીલાલ મણીશંકર ઠાકોર.	૧૭	વેજલપુર	કાલોલ.	,,	૨૮૦
૩૯	ગણુ મહંમદ શેખ.	૧૮	વીરપુર	બાલાસીનોર	રેવાકાંઠા	૨૭૯
૪૦	ઉકલ તીલા પરમાર.	૧૮	વડોદરા કેમ્પ	વડોદરા	વડોદરા	૨૭૮
૪૧	રણછોડ જેઠાભાઈ પટેલ.	૧૭	મોરવા	ગોધરા.	પંચમહાલ	૨૭૮
૪૨	ઉદા પુજા ભીલ.	૧૬	સુંથરામપુર	સુંથ રામપુર.	રેવાકાંઠા	૨૭૬
૪૩	દેવલા કાદર મોરી.	૨૦	નવાગામ	દાહોદ.	પંચમહાલ	૨૭૬
૪૪	મોહનલાલ સકલુભાઈ શાહ.	૧૫	ચલાલી	બાલાસીનોર	રેવાકાંઠા	૨૭૬
૪૫	ન્યાઝમહમદખાન ઊસમહમદખાનપઠાણ	૧૮	બાલાસીનોર	,,	,,	૨૭૪
૪૬	કીશોરસીંગ લક્ષ્મણસીંગ ઠાકોર.	૧૯	ટીંબા	ગોધરા.	પંચમહાલ	૨૭૨
૪૭	દલા રાયજી સુતાર.	૨૦	મીયાલી	,,	,,	૨૬૯
૪૮	કેશરલાલ બાઈલાલ પંડયા.	૨૦	સુંથરામપુર	સુંથ રામપુર	રેવાકાંઠા	૨૬૧
૪૯	કેશવલાલ અંબાલાલ સોની.	૧૮	ગોધરા	ગોધરા	પંચમહાલ	૨૬૪
૫૦	જોન સુંદર પરમાર.	૧૭	વડોદરા કેમ્પ	વડોદરા.	વડોદરા	૨૬૩
૫૧	શંકરલાલ મણીશંકર પંડયા.	૧૫	સુરેલી	કાલોલ	પંચમહાલ	૨૬૨
૫૨	ઇશ્વરભાઈ રામદાસ પટેલ.	૧૫	ઉમરવા	રાજપીપળા.	રેવાકાંઠા	૨૬૦
૫૩	રહીમખાન સુલેમાનખાન પઠાણ.	૨૦	પુના	હવેલી	પુના.	૨૫૯
૫૪	કેશવલાલ હરશંકર દવે.	૧૬	મહુધા	નડીઆદ	ખેડા	૨૫૮
૫૫	માણેકલાલ જોઈતાલાલ જોશી.	૧૬	લુણાવાડા	લુણાવાડા	રેવાકાંઠા	૨૫૮
૫૬	રેવાશંકર રઘુનાથ પાઠક.	૧૫	ઝાલોદ	ઝાલોદ.	પંચમહાલ	૨૫૮
૫૭	જેઠાલાલ ગોરધન શેઠ.	૨૦	કાંકણપુર	ગોધરા.	,,	૨૫૮
૫૮	કેશરલાલ દાજીભાઈ વ્યાસ.	૧૭	લુણાવાડા	લુણાવાડા	રેવાકાંઠા	૨૫૮
૫૯	પ્રતાપસિંહ રતનસિંહ બારીઆ.	૧૮	વેજલપુર	કાલોલ.	પંચમહાલ	૨૫૭

૬૦	હનીફખાન મહમદખાન પઠાણ.	૧૭	સુથ-રામપુર	સુંથ રામપુર.	રેવાકાંઠા	૨૫૭
૬૧	દેવશંકર ભગવાન જોશી.	૧૭	હાલોલ	હાલોલ	પંચમહાલ	૨૫૬
૬૨	બાળાશંકર ગુણવંતરામ દવે.	૧૮	સીસોદરા	રાજપીપળા.	રેવાકાંઠા	૨૫૪
૬૩	દયાળજી લખાભાઈ પટેલ.	૧૬	કણુબીનુંમુવાડુ	ઝાલોદ.	પંચમહાલ	૨૫૪
૬૪	દલા ઝાંપડા હડીલા.	૧૯	દાહોદ	દાહોદ.	"	૨૫૨
૬૫	મોહનજતી વલ્લવજતી ગોસાઈ.	૧૫	કાલોલ	કાલોલ.	"	૨૫૧
૬૬	મોતીલાલ ગણપતરામ વ્યાસ.	૧૬	ગોધરા	ગોધરા.	"	૨૫૧
૬૭	ધીરજસીંગ લાડુભાઈ ઠાકોર.	૧૭	ટીંબા	"	"	૨૪૭
૬૮	મગનલાલ જગન્નાથ ત્રિવેદી.	૧૫	લુણાવાડા	લુણાવાડા	રેવાકાંઠા	૨૪૭
૬૯	પુરુષોતમ ભોગીલાલ ભટ.	૧૬	દેલોલ	કાલોલ	પંચમહાલ	૨૪૬
૭૦	નટવરલાલ મોતીલાલ પરીખ.	૧૫	કંઝરી	હાલોલ.	"	૨૪૬
૭૧	રતીલાલ મણીલાલ શાહ.	૧૫	નડીઆદ	નડીઆદ	ખેડા	૨૪૬
૭૨	જટાશંકર જોઈતારામ ભટ્ટ.	૧૮	ઉમરેઠ	આણંદ	"	૨૪૫
૭૩	થાવર ફતેહભાઈ ડામરીઆ.	૧૭	બાકરોલ	દેવગઢ બારીઆ.	રેવાકાંઠા	૨૪૪
૭૪	પુનમચંદ મુંજારામ પંડ્યા.	૧૬	નદીસર	ગોધરા.	પંચમહાલ	૨૪૩
૭૫	પ્રતાપસિંહ શંકરલાલ સુથાર.	૨૦	લુણાવાડા	લુણાવાડા.	રેવાકાંઠા	૨૪૨
૭૬	કાનાભાઈ ડામાભાઈ પગી.	૧૭	જન્તરાલ	કાલોલ	પંચમહાલ	૨૪૨
૭૭	વલ્લવદાસ મથુરદાસ શાહ.	૧૬	કાલોલ	"	"	૨૪૨
૭૮	સીરાજુદ્દીન શરફુદ્દીન શેખ.	૨૧	ગોધરા	ગોધરા	"	૨૪૨
૭૯	મણીશંકર મથુરભાઈ પંડ્યા.	૧૮	નદીસર	"	"	૨૪૧
૮૦	ચંદ્રશંકર મણીશંકર ભટ.	૧૬	જણુગામ	છોટા ઉદેપુર.	રેવાકાંઠા	૨૪૧
૮૧	અનોપસિંહ નાથાભાઈ બારીઆ.	૧૭	કાલોલ	કાલોલ	પંચમહાલ	૨૩૭
૮૨	બળવંતસિંહ કાભઈ બરોડ.	૧૮	"	"	"	૨૩૬
૮૩	પુનમચંદ નાથજી દવે.	૧૫	લુણાવાડા	લુણાવાડા	રેવાકાંઠા	૨૩૬

૮૫	રતનસિંહ સાલમસિંહ પરમાર.	૧૬	કાલોલ	કાલોલ	પંચમહાલ	૨૩૬
૮૬	સણુર જુલેશર ભટ્ટ.	૧૭	લુણાવાડા	લુણાવાડા	રેવાકાંઠા	૨૩૫
૮૭	ચુનીલાલ નરોતમ શાસ્ત્રી.	૧૭	છુચોર	રાજપીપળા	"	૨૩૫
૮૮	હરગોવન રેવાશંકર મેહેતા.	૨૧	મેહેલોલ	ગોધરા	પંચમહાલ	૨૩૫
૮૯	ડાલાલાલ ભાઈશંકર પુરોહિત.	૧૫	સોધાસર	સાવલી	વડોદરા	૨૩૪
૯૦	હીદાહુસેન હસનભાઈ વાસણવાલા.	૧૫	દોહદ	દોહદ	પંચમહાલ	૨૩૦
૯૧	વિશ્વનાથ બાળશંકર પંડ્યા.	૧૮	ભાલોદ	રાજપીપળા	રેવાકાંઠા	૨૨૭
૯૨	માણેકલાલ શંકરલાલ વ્યાસ.	૧૫	ગોધરા	ગોધરા	પંચમહાલ	૨૨૬
૯૩	મણીલાલ સોમેશ્વર ભટ્ટ.	૧૯	ઉમરેઠ	આણંદ	ખેડા	૨૨૫
૯૪	પુરુષોતમ વીઠલદાસ શાહ.	૧૬	બાલાસીનોર	બાલાસીનોર	રેવાકાંઠા	૨૨૫
૯૫	જયસિંહ બાપુજી બારીઆ.	૧૮	વેજલપુર	કાલોલ	પંચમહાલ	૨૨૩
૯૬	નનામીયાં ડોસામીયાં કાદરી.	૨૦	ગોધરા	ગોધરા	"	૨૨૨
૯૭	ઈશ્વરભાઈ ભીખાભાઈ પટેલ.	૧૫	ઈંદોર	રાજપીપળા	રેવાકાંઠા	૨૨૧
૯૮	ફકરુમીયાં ગનુમીયાં કાઝી.	૧૮	ગોધરા	ગોધરા	પંચમહાલ	૨૨૦
૯૯	માણેકલાલ મણીશંકર પાઠક.	૧૯	ભાદમ	રાજપીપળા	રેવાકાંઠા	૨૨૦
૧૦૦	પૂર્ણપ્રસાદ શંકરલાલ પુરાણી.	૧૭	લુણાવાડા	લુણાવાડા	"	૨૨૦
૧૦૧	મંગળલાલ મુળજીભાઈ જોશી.	૧૫	ઈંદોર	રાજપીપળા	"	૨૧૯
૧૦૨	મણીલાલ જેઠાલાલ ભટ્ટ.	૧૭	કાલોલ	કાલોલ	પંચમહાલ	૨૧૮
૧૦૩	લાભશંકર દલપતરામ ઉપાધ્યાય.	૧૭	સુંથરામપુર	સુંથરામપુર	રેવાકાંઠા	૨૧૭
૧૦૪	મણીશંકર મંગળજી જોશી.	૧૬	કાલોલ	કાલોલ	પંચમહાલ	૨૧૩
૧૦૫	બાળકૃષ્ણ સોમેશ્વર ઉપાધ્યાય.	૧૮	કાંકણપુર	ગોધરા	"	૨૧૨
૧૦૬	છગનલાલ મયાશંકર પાઠક.	૧૫	પાનેથા	રાજપીપળા	રેવાકાંઠા	૨૧૧
	ભરૂચ મધ્યસ્થળ.					
૧	ચમનલાલ હરિશ્ચંદ્ર ભટ્ટ.	૧૫	ભાલોદ	નાંદોદસ્ટેટ	રાજપીપળા	૩૮૩
૨	છોટુભાઈ ખોઘાભાઈ પટેલ.	૧૮	લખીગામ	વાગરા	ભરૂચ	૩૮૧

૩	ડોગટલાલ હીંમતલાલ ભટ્ટ.	૧૬	સીમોદરા	દાહોદ	રાજપીપળા સ્ટેટ	૩૬૧
૪	બાલુ ભગવાન પટેલ.	૧૭	કીસોદરા	અંકલેશ્વર	ભરૂચ	૩૫૯
૫	પરભાતસંગ દાદાભાઈ ગોહીલ.	૧૭	મનુબાદ	આમોદ	,,	૩૫૭
૬	મોહનલાલ હીરાભાઈ વૈદ.	૧૬	અંકલેશ્વર	અંકલેશ્વર	,,	૩૫૨
૭	કેશવલાલ મોહનજીવન નવાડી.	૧૮	સરખેજ	ઉ. દસક્રોઈ	અમદાવાદ	૩૫૦
૮	ત્રિભોવન નથુરામ ઠાકર.	૧૫	કહાનવા	જંબુસર	ભરૂચ	૩૪૫
૯	હરીભાઈ પુંજાભાઈ ભાટીઆ.	૧૯	સારસા	ઝાલોદ	રાજપીપળા સ્ટેટ	૩૩૫
૧૦	નગીનચંદ અમીચંદ શાહ.	૧૫	શાહપુર	ભરૂચ	ભરૂચ	૩૩૪
૧૧	વિશ્વનાથ ભાઇશંકર, ઓઝા.	૧૫	શુકલતીર્થ	,,	,,	૩૩૩
૧૨	છગનલાલ ભક્તિદાસ ફિટર.	૧૫	ભરૂચ	,,	,,	૩૩૧
૧૩	ચુનીલાલ હરજી રાવળ.	૧૯	પારખેત	,,	,,	૩૨૭
૧૪	ધીરજલાલ માણેકલાલ શેઠ.	૧૭	ભરૂચ	,,	,,	૩૨૬
૧૫	ચંદુલાલ હરગોવીંદ પાઠક.	૧૫	વીરપુર	બાલાસીનોર	બાલાસીનોર	૩૨૬
૧૬	રણછોડભાઈ મોગભાઈ પટેલ.	૧૬	ગાલશા	ભરૂચ	ભરૂચ	૩૨૪
૧૭	હુસેનમીઆં ભુલામીઆં મલેક.	૧૭	ભાલેજ	આણંદ	ખેડા	૩૨૪
૧૮	અનોપરામ માધવરામ જોશી.	૧૫	મંગલેશ્વર	ભરૂચ	ભરૂચ	૩૧૪
૧૯	*ઇસાભાઈ મુસાભાઈ ઇબ્રાહીમ પા.	૧૭	જંબુસર	જંબુસર	,,	૩૧૩
૨૦	ફોળીદાસ પુરુષોતમ પટેલ.	૧૫	કોથમડી	જલાલપુર	સુરત	૩૧૨
૨૧	પ્રાગભાઈ ત્રિભોવન પટેલ.	૧૭	સાંભાદરા	વાગરા	ભરૂચ	૩૧૨
૨૨	રતીલાલ ડાહ્યાભાઈ શાહ.	૧૬	જંબુસર	જંબુસર	,,	૩૦૯
૨૩	હરિલાલ ચંપકલાલ જોશી.	૧૭	ભરૂચ	ભરૂચ.	,,	૩૦૮
૨૪	બાબર ઉત્તમરામ ભટ.	૧૫	ભુવેલ	પેટલાદ	વડોદરા સ્ટેટ	૩૦૬
૨૫	હરિવલ્લભ, ગણપતરામ પંડયા.	૧૫	ભાલોદ	ઝાલોદ.	રાજપીપળા સ્ટેટ	૩૦૬
૨૬	મહમદ સુલેમાન મકન પટેલ.	૧૬	પગુથણ	ભરૂચ.	ભરૂચ	૩૦૫
૨૭	કુશાભાઈ બાપુભાઈ પટેલ.	૧૯	કારેલા	,,	,,	૩૦૫

૨૮	મોતીરામ ગુમાનીદાસ વૈરાગી.	૧૭	ઓભા	અંકલેશ્વર	ભરૂચ	૩૦૩
૨૯	પ્રભાશંકર લક્ષ્મીરામ જોશી.	૧૫	શુકલતીર્થ	ભરૂચ.	,,	૩૦૩
૩૦	શીવશંકર મગનલાલ ભટ્ટ.	૧૫	હાંસોટ	અંકલેશ્વર	,,	૩૦૩
૩૧	ગોવિંદ હરિભાઈ ફાળી,	૧૫	દીવા	,,	,,	૩૦૩
૩૨	જમનાદાસ ભક્તિદાસ, ભોઈ.	૨૦	ભરૂચ	ભરૂચ	,,	૨૯૮
૩૩	પાન્ડુરાવ ભીમાજીરાવ મહાજન.	૧૭	ધામપુર	માલવણ.	રત્નાગીરી.	૨૯૫
૩૪	ગણીશંકર લલ્લુભાઈ ભટ્ટ.	૧૬	મોગરી	પેટલાદ.	વડોદરા સ્ટેટ	૨૯૨
૩૫	મગનલાલ ઘેલાભાઈ પટેલ.	૧૫	ધોળેરા	ધંધુકા.	અમદાવાદ	૨૮૯
૩૬	છોટીઆ ભાઠીઆ વસાવા.	૧૫	દીવા	અંકલેશ્વર	ભરૂચ	૨૮૯
૩૭	મોહનલાલ ત્રિભોવન પટેલ.	૧૬	કણીઠા	આમોદ.	,,	૨૮૭
૩૮	સાકરલાલ છગનલાલ દેસાઈ.	૧૫	હાંસોટ	અંકલેશ્વર	,,	૨૮૭
૩૯	મોતીભાઈ મથુરભાઈ પટેલ.	૧૬	દૂધવાડા	પાદરા.	વડોદરા સ્ટેટ	૨૮૬
૪૦	ચુનીલાલ જેઠાભાઈ મેસ્ત્રી.	૧૭	કઠલાલ	કપડવંજ	ખેડા	૨૮૫
૪૧	વાસણભાઈ શામળભાઈ પટેલ.	૧૬	ત્રાલસા	ભરૂચ	ભરૂચ	૨૮૫
૪૨	લલ્લુ જેયા ચોહાણ.	૧૫	અંકલેશ્વર	અંકલેશ્વર	,,	૨૮૫
૪૩	ભગવાન રણછોડ બેધારા.	૧૫	ભરૂચ	ભરૂચ	,,	૨૮૩
૪૪	મગનલાલ વિશ્વનાથ જોશી.	૧૮	સીસોદરા	નાંદોદ	રાજપીપળા સ્ટેટ	૨૮૧
૪૫	દયાળ પુંજા ઢેડ.	૧૫	કહાનવા	જંબુસર.	ભરૂચ	૨૮૧
૪૬	શીવા રામા પટેલ.	૧૭	વમલેશ્વર	અંકલેશ્વર	,,	૨૮૦
૪૭	પ્રેમા જીવરામ પટેલ.	૧૫	બાલોતા	,,	,,	૨૭૮
૪૮	હકિરલાલ છગનલાલ કાછીઆ.	૧૫	ભરૂચ	ભરૂચ.	,,	૨૭૭
૪૯	ઝીણાભાઈ નારણદાસ ભાઈ.	૧૭	,,	,,	,,	૨૭૪
૫૦	આશાભાઈ જેસંગભાઇ પટેલ.	૧૯	ત્રાલસા	,,	,,	૨૭૩
૫૧	બાપરૂભાઈ સોમાભાઈ વાણંદ.	૧૯	ભરૂચ	,,	,,	૨૭૩
૫૨	કાશીરામ પ્રાણશંકર પંડ્યા.	૧૫	સાંધીએર	ઓલપાડ.	સુરત	૨૭૧

૫૩	રણછોડલાલ નાથાલાલ ઉપાધ્યાય.	૨૦	ઓરજ	કરજણ	વડોદરા સ્ટેટ	૨૭૦
૫૪	મોહનસંગ જોરાવર રાણા.	૨૦	અણોર	ભરૂચ	ભરૂચ	૨૬૯
૫૫	છગનલાલ નરસિંહ વાળંદ.	૧૮	દેકારીઆ	,,	,,	૨૬૯
૫૬	મુળાભાઈ જાદવભાઈ ખાંગી.	૧૭	નીકોરા	ભરૂચ	,,	૨૬૭
૫૭	પ્રેમા પરસોતમ ભગી.	૧૮	ઢીંગલોટ	,,	,,	૨૬૬
૫૮	રામશંકર ગૌરીશંકર પંડ્યા.	૧૫	રૂનાડીઆ	ઝુંણાવાડા	રેવાકાંઠા	૨૬૫
૫૯	રેવાશંકર ભાવજીભાઈ જોશી.	૧૫	કહાનવા	જંબુસર	ભરૂચ	૨૬૪
૬૦	સોમેશ્વર મનસુખરામ પંડ્યા.	૧૫	ગજેરા	,,	,,	૨૬૪
૬૧	* ઇસમાઇલ મુસા ઇબ્રાહીમ પટેલ.	૧૬	રીતપોર	ભરૂચ	,,	૨૬૩
૬૨	ઇચ્છાશંકર પ્રાણશંકર પંડ્યા.	૧૬	કહાનવા	જંબુસર	,,	૨૬૧
૬૩	ચકુભાઈ પરસોતમ પટેલ.	૧૭	ગોધણા	,,	,,	૨૫૯
૬૪	શંકરલાલ ગુલાબસીંગ બારોટ.	૧૯	જંબુસર	,,	,,	૨૫૬
૬૫	ભોગીલાલ રામચંદ બગલાડાવાલા.	૧૫	અંકલેશ્વર	અંકલેશ્વર	,,	૨૫૬
૬૬	* અલી યુસફ મુસા પટેલ.	૧૬	ઝઘાર	ભરૂચ	,,	૨૫૪
૬૭	રણછોડ કેસર પટેલ.	૧૫	સરભાણ	આમોદ	,,	૨૫૩
૬૮	મલેકચુનેન મલેકરસુલ પેટલાદી.	૧૬	અંકલેશ્વર	અંકલેશ્વર	,,	૨૫૩
૬૯	નારણ બેચર પટેલ.	૧૫	ઓભા	,,	,,	૨૫૨
૭૦	રતીલાલ અમીયતરામ દેસાઈ.	૧૯	ભરૂચ	ભરૂચ	,,	૨૫૨
૭૧	ભોગીલાલ દીપચંદ શાહ.	૧૫	ધમણાદ	આમોદ	,,	૨૫૧
૭૨	બાકર બાપુ કોળી.	૧૭	અણોર	ભરૂચ	,,	૨૫૦
૭૩	નાગજી ગોપાળ વરી.	૧૭	મહુવેજ	વેલાછા	વડોદરા સ્ટેટ	૨૪૯
૭૪	* યુસફ ઇસમાઇલ મહમદ પટેલ.	૧૬	સારોદ	જંબુસર	ભરૂચ	૨૪૫
૭૫	ચંદશંકર પ્રાણશંકર પંડ્યા.	૧૭	ભાલોદ	ભાલોદ	રાજપીપળા સ્ટેટ	૨૪૪
૭૬	* આમરજી બાપુ ઇસા પટેલ.	૧૬	સનુખર	ભરૂચ	ભરૂચ	૨૪૩
[illegible]	મહમદ ઇબ્રાહીમ વલી પટેલ.	૧૫	સમની	,,	,,	[illegible]

૭૮	છોટાલાલ ગીરધર પંડ્યા.	૧૫	ડહેલવા	જંબુસર	ભરૂચ	૨૪૨
૭૯	મહમદ ઉમરજી એહમદજી પટેલ.	૧૫	જંધાર	ભરૂચ	,,	૨૪૧
૮૦	મુરતુઝા ખાદરમીઆ મુલેક.	૧૬	ભરૂચ	,,	,,	૨૩૪
૮૧	શાન્તિલાલ રતનલાલ ત્રવાડી.	૧૫	કપડવંજ	કપડવંજ	ખેડા	૨૩૦
૮૨	સુલેમાન મહમદ પરમાર.	૧૫	સામલોદ	ભરૂચ	ભરૂચ	૨૨૮
૮૩	ભાઈજી બાપુ પટેલ.	૧૫	,,	,,	,,	૨૨૬
૮૪	અહમદ ઇબ્રાહીમ મહમદ પટેલ.	૧૫	સમની	વાગરા	,,	૨૨૬
૮૫	* યુસુફ મુસા આદમ પટેલ.	૧૬	વરેડીઆ	ભરૂચ	,,	૨૨૩
૮૬	* વલી ઉમરજી મહમદ પટેલ.	૧૮	દયાદરા	,,	,,	૨૨૩
૮૭	* યુસુફ અલી ઇસા પટેલ.	૧૫	આકમોડ	આમોદ	,,	૨૨૨
૮૮	નગીનલાલ નરસેરામ દેસાઈ.	૨૩	ભરૂચ	ભરૂચ	,,	૨૨૧
૮૯	* અહમદ આદમ ઇબ્રાહીમ પટેલ.	૧૭	વાહાલુ	,,	,,	૨૧૦
	સુરત મધ્યસ્થળ.					
૧	ગુલાબદાસ લાલદાસ શાહ.	૧૫	કડોદ	બારડોલી	સુરત	૪૧૧
૨	હીમજી કુવા ઘોડીઆ.	૧૮	રનવેરીકાલા	ચીખલી	,,	૪૦૮
૩	આકજી હીરા ચોધરી.	૧૫	નોગામા	માંડવી	,,	૪૦૭
૪	કસનજી કંસારા ચોધરી.	૧૮	વેડછી	બારડોલી	,,	૩૯૧
૫	વલ્લભ લાળા ઘોડીઆ.	૧૫	સપાદા	ચીખલી	,,	૩૮૯
૬	મણીશંકર મુગટરામ જોશી.	૧૫	આમલસાડ	જલાલપુર	,,	૩૭૮
૭	કુંવર નાગર પટેલ.	૧૬	ઇચ્છાપોર	,,	,,	૩૭૫
૮	છોટુભાઈ ખુશાલભાઈ દેસાઇ.	૧૯	કતારગામ	ચોરાશી	,,	૩૭૧
૯	મગનભાઇ ફકીરભાઇ દેસાઈ.	૧૬	અબ્રામા	જલાલપુર	,,	૩૬૯
૧૦	છોટાલાલ ભુખણદાસ મોદી.	૧૭	સુરત	ચોરાશી	,,	૩૬૭
૧૧	મુળજી રઢાભાઇ ગમીટ.	૨૦	ઉકેડ	માંડવી	,,	૩૬૨
૧૨	જેકીસન બીજલાલ પારેખ.	૧૫	આચામા	જલાલપુર	,,	૩૫૬

૧૩	રણછોડ સોમાભાઈ નાયક.	૧૫	તલાવચોરા	ચીખલી	સુરત	૩૫૨
૧૪	મોરારભાઈ ભગાભાઈ પટેલ.	૧૫	ધરમપોર	ઓરપાડ	"	૩૫૧
૧૫	કરશનદાસ નથુરામ જોશી.	૨૧	સુરત	ચોરાશી	"	૩૫૦
૧૬	ભીખાભાઈ પરશુરામ નાયક.	૧૮	અબ્રામા	જલાલપુર	"	૩૫૦
૧૭	ગુલાબભાઈ ખંડુભાઈ દેસાઈ.	૧૮		"	"	૩૫૦
૧૮	રણછોડ ભામરીઆ પટેલ.	૧૯	રાનવેરીકલ્લા	ચીખલી	"	૩૪૫
૧૯	નંદશંકર ગંગારામ દિક્ષિત.	૧૫	અટગામ	વલસાડ	"	૩૪૪
૨૦	નરોત્તમ પેમજી ભાથીઆ.	૧૫	સાંધીએર	ઓરપાડ	"	૩૪૪
૨૧	ભગાભાઈ દયાળભાઈ પટેલ.	૧૫	બારડોલી	બારડોલી	"	૩૪૩
૨૨	જયાશંકર ધનેશ્વર ઇચ્છારામ.	૨૦	માંડવી	માંડવી	"	૩૪૩
૨૩	નારણજી કુંવરજી દેસાઈ.	૧૮	ડુંગરા	પારડી	"	૩૩૯
૨૪	મણિશંકર આદિશંકર જોશી.	૧૫	સુરત	ચોરાશી	"	૩૩૮
૨૫	નગીનભાઈ અમરસીંગ પટેલ.	૧૫	ભાન્ડુત	ઓરપાડ	"	૩૩૭
૨૬	ભાણચંદ ખેમચંદ પંડ્યા.	૧૫	મોરથાણ	"	"	૩૩૬
૨૭	નાથુ લાલા કાનજી ભારતી.	૧૫	રદિર	ચોરાશી	"	૩૩૫
૨૮	વલ્લભરામ દુર્લભભાઈ મીસ્ત્રી.	૨૧	તલાવચોરા	ચીખલી	"	૩૩૫
૨૯	કરશનજી ખુશાલ પટેલ.	૧૯	ઝરવાડ	વલસાડ	"	૩૩૪
૩૦	નરભેશંકર છોટાલાલ વ્યાસ.	૧૫	કડોદ	બારડોલી	"	૩૩૪
૩૧	નાનચંદ જગજીવનરામ વ્યાસ.	૧૫	નરથાણ	ઓરપાડ	"	૩૩૨
૩૨	શંકર પ્રાગજી જોષી.	૧૫	ગાલતજ	વલસાડ	"	૩૩૨
૩૩	આણંદભાઈ હરગોવિંદદાસ શાહ.	૨૦	નડીઆદ	નડીઆદ	ખેડા	૩૨૯
૩૪	અંબાશંકર મગનભાઈ વૈદ.	૧૫	ઉંટડી	વલસાડ	સુરત	૩૨૮
૩૫	નગીનદાસ ગોપાળદાસ રંગાટીઆ.	૩૨	સુરત	ચોરાશી	"	૩૨૭
૩૬	દેવુભાઈ પરાગજી દેસાઈ.	૧૯	"		"	૩૨૭
૩૭	ગુલાબભાઈ ભીખાભાઈ પટેલ.	૧૫	અમરોલી	"	"	

૩૮	પાયસા ઉકડા ચોધરી.	૧૭	રતનીઆ	માંડવી	"	૩૨૬
૩૯	જગનજી નીછાભાઈ દેસાઈ.	૧૫	હુકવાડા	પારડી	"	૩૨૫
૪૦	નીછાભાઇ ખંડુભાઇ દેસાઈ.	૧૯	જલાલપોર	જલાલપોર	"	૩૨૨
૪૧	છોટુભાઇ નારણ જોશી.	૧૬	ભીમપોર	દમણ	"	૩૨૧
૪૨	મગનલાલ મોરારજી નાયક.	૧૫	વડોલી	બારડોલી	"	૩૨૦
૪૩	કાનજી નીછા પટેલ.	૧૬	મુળી	વલસાડ	"	૩૧૭
૪૪	જયકૃષ્ણ વાગવાનજી શુક્લ.	૧૬	ઉંટડી	"	"	૩૧૫
૪૫	જેકીશનદાસ જેમનાદાસ શાહ.	૧૫	કડોદ	બારડોલી	"	૩૧૪
૪૬	મગનલાલ ડાયાભાઇ પટેલ.	૧૫	સુરત	ચોરાશી	"	૩૧૧
૪૭	ભીખાભાઇ પરાગજી વશી.	૧૬	સરભોણ	બારડોલી	"	૩૧૦
૪૮	દયાળજી વલ્લભભાઇ પટેલ.	૧૯	દેલવાડા	"	"	૩૧૦
૪૯	ડાહ્યાભાઇ આત્મારામ જોશી.	૧૬	ડુમસ	સચીન	"	૩૦૯
૫૦	ડાહ્યાભાઇ પ્રભાતસંગ પરમાર.	૧૬	કોસમ	ઓરપાડ	"	૩૦૯
૫૧	મુળજી ગોવિંદ પટેલ.	૧૫	કોસાડ	ચોરાશી	"	૩૦૪
૫૨	દયાળજી નથુભાઇ દેસાઇ.	૧૫	ઉભેરવાવ	કામરેજ	વડોદરા	૩૦૩
૫૩	દયાળજી વસનજી નાયક.	૧૬	ડભીર	જલાલપુર	સુરત	૩૦૩
૫૪	ડાહ્યા ખુશાલ પટેલ.	૧૫	પીંજરાત	ઓરપાડ	"	૩૦૧
૫૫	નરોત્તમ ખુશાલ પટેલ.	૧૫	અડાજણ	ચોરાશી	"	૩૦૧
૫૬	રતીલાલ ઘેલાભાઇ ધુમ.	૧૫	સુરત	"	"	૩૦૧
૫૭	મોતીરામ આત્મારામ દિક્ષિત.	૧૬	માંડવી	માંડવી	"	૩૦૦
૫૮	નથુભાઇ ભાનુશંકર જોશી.	૧૫	ઉંટડી	વલસાડ	"	૨૯૯
૫૯	ડાહ્યા જીવણ પટેલ.	૧૬	"	"	"	૨૯૮
૬૦	કાળીદાસ કલ્યાણજી પટેલ	૧૫	અકોટી	બારડોલી	"	૨૯૬
૬૧	ગુલાબભાઇ રણછોડજી નાયક.	૧૬	બાગડા	વલસાડ	"	૨૯૨
૬૨	દીલદારખાન રસુલખાન સાબરીન.	૧૫	સુરત	ચોરાશી	"	૨૯૧

૬૩	ડાહ્યાભાઈ મોતીરામ દરજી.	૧૮	ખરવાસા	ચોરાશી	”	૨૯૦
૬૪	નથુભાઈ કેવળરામ પંડયા.	૧૮	પરીઆ	પારડી	”	૨૯૦
૬૫	ભગવાનદાસ જેકીસનદાસ બક્ષી..	૧૫	સુરત	ચોરાશી	”	૨૮૯
૬૬	ડાહ્યાભાઈ વસનજી નાયક.	૧૬	ડાંભેર	જલાલપુર	”	૨૮૯
૬૭	નારણજી ડાહ્યાભાઈ નાયક.	૧૬	ઉચ્છાપોર	”	”	૨૮૯
૬૮	છોટુભાઈ મકનજી દેશાઈ.	૧૬	ગોરગામ	વલસાડ	”	૨૮૫
૬૯	રાણજી સોનીયા ગમીત.	૧૬	કલમકુઈ	બારડોલી	”	૨૮૫
૭૦	ભાણીઆ રવીઆ ધોળીઆ.	૧૬	લાજપુર	સચીન	”	૨૮૪
૭૧	હરજીવન મકનજી પટેલ.	૧૫	નરથાણ	ઓરપાડ	”	૨૮૪
૭૨	ગોવિંદજી રતનજી પટેલ.	૧૬	ઇસરોલી	બારડોલી	”	૨૮૩
૭૩	પાર્વતીશંકર તુળજાશંકર વ્યાસ.	૨૦	કડોદ	”	”	૨૮૧
૭૪	વાલાભાઈ ગોપાલજી પટેલ.	૧૫	ભાઠા	ચોરાશી	”	૨૮૦
૭૫	ગણપતિશંકર મણીશંકર જોશી.	૧૬	સુરત	”	”	૨૭૯
૭૬	મણિભાઈ બાપુભાઈ દેસાઈ.	૧૬	”	”	”	૨૭૭
૭૭	ગુલાબભાઈ મોરારજી નાયક.	૧૫	ઓણુંઢ	સચીન	”	૨૭૫
૭૮	માધવરાવ ગણુજી ાસધે.	૧૬	જલાલપુર	જલાલપુર	”	૨૭૩
૭૯	પરાગજી ગુલાબભાઈ પટેલ.	૧૭	વટાર	પારડી	”	૨૭૩
૮૦	ભીમભાઈ જીવણજી વસી.	૨૫	નવસારી	નવસારી.	વડોદરા મોહાલ.	૨૭૨
૮૧	મહીપતસીંહ કાળાભાઈ મહીડા.	૧૫	પરીઆ	ઓરપાડ	સુરત	૨૭૧
૮૨	મણિલાલ ઉત્તમરામ વૈદ.	૩૦	નવસારી	નવસારી	વડોદરા મોહાલ	૨૭૧
૮૩	પરાગજી કુંવરજી નાયક.	૧૬	પલસાણા	પારડી	સુરત	૨૭૧
૮૪	ડાહ્યાભાઈ આદિભાઈ ચોહાણ.	૧૬	મોરથાણ	ઓરપાડ	”	૨૬૯
૮૫	રામસિંહ ભગવાનસિંહ ચાવડા.	૧૫	માણેકપુર	બારડોલી	”	૨૬૯
૮૬	અમ્રતલાલ પ્રેમજી રાવળ.	૧૫	વવાણીઆ	મોરબી સ્ટેટ	મોરબી સ્ટેટ	૨૬૮
૮૭	મણિલાલ જમનાદાસ બલસારી.	૧૬	મુળી	વલસાડ	સુરત	૨૬૮

૮૮	રંગીલદાસ નરોત્તમદાસ સેઠ.	૧૫	સુરત	ચોરાશી	સુરત	[illegible]
૮૯	છોટુભાઈ નીછાભાઈ વશી.	૧૧	એર	જલાલપુર	,,	૨૬૭
૯૦	રામશંકર પુરશોત્તમ જોશી.	૨૧	સુરત	ચોરાશી	,,	૨૬૭
૯૧	ડાહ્યાભાઈ રણછોડજી દેસાઇ.	૧૬	આભવા	,,	,,	૨૬૬
૯૨	નરહરી જગન્નાથ ભટ્ટ.	૧૮	વલસાડ	વલસાડ	,,	૨૬૬
૯૩	ભુલાભાઈ ભીમભાઈ દેસાઈ.	૧૫	ઓખ્યા	ઓલપાડ	,,	૨૬૫
૯૪	જમીયતરામ દુર્લભરામ પંડ્યા.	૧૮	પરીઆ	પારડી	,,	૨૬૫
૯૫	છગનલાલ શીવલાલ રેશમવાળા.	૧૫	સુરત	ચોરાશી	,,	૨૬૪
૯૬	મંછુ સોનજી પણજારીઆ.	૨૧	કોકડવેલ	ધરમપુર	સુરત એજન્સી	૨૬૩
૯૭	નારણ ટેડીઆ પટેલ.	૧૫	પલસાણા	પારડી	સુરત	૨૬૩
૯૮	ભગવાનજી લલ્લુભાઈ પટેલ.	૧૬	વટાર	,,	,,	૨૬૨
૯૯	મણીભાઈ નાગરજી નાયક.	૧૭	અબરામા	જલાલપુર	,,	૨૬૧
૦૦	રણછોડજી કુંવરજી નાયક.	૧૫	અમલસાડ	,,	,,	૨૬૧
૦૧	વસન મનજી પટેલ.	૧૬	આટગામ	વલસાડ	,,	૨૬૧
૦૨	મંગા જગા પટેલ.	૧૭	અંચેલી	જલાલપુર	,,	૨૬૦
૦૩	મોહન ભુલા કોળી.	૧૬	પાથરી	વલસાડ	,,	૨૬૦
૦૪	ડાહ્યાભાઈ ત્રીભોવનદાસ શાહ.	૧૫	કડોદ	બારડોલી	,,	૨૫૯
૦૫	સુરભાઈ નાગરજી નાયક.	૧૫	ભામડા	વલસાડ	,,	૨૫૯
૦૬	ચંપકલાલ ભાઇશંકર ભટ્ટ.	૧૭	સુરત	ચોરાશી	,,	૨૫૮
૦૭	જેરામ પરસુ પટેલ.	૧૫	વાડા	જલાલપુર	,,	૨૫૮
૦૮	ભીખાભાઈ વિશ્વનાથ પુરોહિત.	૧૬	કુમસ	સચીન	,,	૨૫૭
૦૯	ડાહ્યાભાઇ સવરામભાઈ નાયક.	૧૮	ગણદેવા	ચીખલી	,,	૨૫૭
૧૦	મગનલાલ પરાગજી નાયક.	૧૬	ખરવાસા	ચોરાશી	,,	૨૫૭
૧૧	મણીભાઈ નીછાભાઇ નાયક.	૧૬	હાંસાપુર	જલાલપુર	,,	૨૫૭
૧૨	મણીશંકર રવીશંકર શુક્લ.	૨૬	કડોદ	બારડોલી	,,	૨૫૭

૧૧૩	જમીયતરામ ગણેપતરામ ત્રાગડસોની.	૧૫	માંડવી	માંડવી	,,	૨૫૬
૧૧૪	મંછારામ તુળજારામ ઉપાધ્યાય.	૨૨	,,	,,	,,	૨૫૫
૧૧૫	વલ્લભભાઈ રણછોડજી પટેલ.	૧૭	વેંગામ	જલાલપુર	,,	૨૫૫
૧૧૬	ધીરસીંહ દાનસીંહ પરમાર.	૧૮	સચીન	સચીન	,,	૨૫૪
૧૧૭	બાવા હીરા પટેલ.	૧૫	વાડા	જલાલપુર	,,	૨૫૨
૧૧૮	ભગવતીશંકર ગૌરીશંકર ભટ્ટ.	૧૫	ઓલપાડ	ઓરપાડ	,,	૨૫૨
૧૧૯	ગુલાબભાઈ રણછોડજી દેસાઈ.	૧૬	સોનવાડા	પારડી	,,	૨૫૨
૧૨૦	ખંડુભાઈ કલ્યાણજી દેસાઈ.	૧૭	અબ્રામા	જલાલપુર	,,	૨૫૨
૧૨૧	નવનીતલાલ નરસીંહરામ પંડયા.	૧૮	સુરત	ચોરાશી	,,	૨૫૨
૧૨૨	હરીભાઈ જીખાભાઈ નાયક.	૧૫	હાંસાપુર	જલાલપુર	,,	૨૫૧
૧૨૩	હીરાભાઈ ગોપાળજી પટેલ.	૧૮	આફ્વા	બારડોલી	,,	૨૫૧
૧૨૪	છીતસીંહ નરસીંહ દેસાઈ.	૧૯	કડોદ	,,	,,	૨૫૦
૧૨૫	હીરા કહાનજી પટેલ.	૧૫	આટ	જલાલપુર	,,	૨૫૦
૧૨૬	છોટુભાઈ ભગવાનજી નાયક.	૧૫	સાંધીએર	,,	,,	૨૪૯
૧૨૭	પરાગજી નાગરજી દેસાઈ.	૧૫	પરી	પારડી	,,	૨૪૯
૧૨૮	પ્રેમાભાઈ કીકાભાઈ પટેલ.	૧૮	પીંજરત	ઓલપાડ	,,	૨૪૯
૧૨૯	અબ્દુલરજાક અબદુલરહે મુનશી.	૧૬	સુરત	ચોરાશી	,,	૨૪૮
૧૩૦	ગાંડાભાઈ નાગરજી નાયક.	૧૬	ભરથાણા	,,	,,	૨૪૮
૧૩૧	ખંડુભાઈ નારણજી દેસાઇ.	૧૮	સુરત	,,	,,	૨૪૮
૧૩૨	જીણાભાઈ નારણજી પટેલ.	૧૫	ડુંગરી	પારડી	,,	૨૪૬
૧૩૩	અમથા છીતા પટેલ.	૧૮	તરભોણ	બારડોલી	,,	૨૪૫
૧૩૪	રતીલાલ જમીયતરામ ભટ્ટ.	૧૭	માંડવી	માંડવી	,,	૨૪૫
૧૩૫	છોટુભાઈ નાગરજી નાયક.	૧૬	આમધરા	ચીખલી	,,	૨૪૪
૧૩૬	ગીરધરદાસ ભગવાનદાસ પારેખ.	૧૭	અમલસાડ	જલાલપુર	,,	૨૪૪
૧૩૭	ઝવેરભાઈ ઉદ્દાભાઈ પટેલ.	૧૫	બારડોલી	બારડોલી	,,	૨૪૪

૧૩૮	પરસોત્તમ શંકર પટેલ.	૧૬	ઇચ્છાપોર	જલાલપુર	"	૨૪૪
૧૩૯	નીછાભાઈ ગોવદજી દેસાઈ.	૧૫	તરભોણ	બારડોલી	"	૨૪૩
૧૪૦	દલપતરામ રતનજી મહેતા.	૧૮	અમલસાડ	જલાલપુર	"	૨૪૨
૧૪૧	મોહન કાનજી પટેલ.	૧૭	ચડવાસાંણુ સુપા	"	"	૨૪૨
૧૪૨	નાથુભાઈ લલ્લુભાઈ દેસાઈ.	૧૭	ખરસાડ	"	"	૨૪૦
૧૪૩	મગનલાલ બંકુભાઈ દેસાઈ.	૧૭	સુરત	ચોરાશી	"	૨૩૯
૧૪૪	મકનો નાનીઓ સુરતી.	૧૮	રાવલા	સચીન	"	૨૩૯
૧૪૫	ઘેલાભાઈ રામભાઈ પટેલ.	૧૭	કોથમડી	જલાલપુર	"	૨૩૮
૧૪૬	ગુલામમુસ્તફા છજુમીયાં શેખ.	૧૬	આટગામ	વલસાડ	"	૨૩૭
૧૪૭	હરી કુંવર પરમાર.	૧૬	કુકેરી	ચીખલી	"	૨૩૭
૧૪૮	કહાનજીભાઈ હાંસજીભાઈ પટેલ.	૧૫	ભીમપોર	સચીન	"	૨૩૭
૧૪૯	નાગરજી પ્રાગજી નાયક.	૧૫	વલવાડા	દેહેણ.	થાણા	૨૩૭
૧૫૦	ખંડુભાઈ પ્રાગજી વાસી.	૧૫	કછોલી	જલાલપુર	સુરત	૨૩૬
૧૫૧	દયાળજી મણીભાઈ મહેતા.	૧૮	દેગામ	ચીખલી	"	૨૩૫
૧૫૨	મગનલાલ ધીરજરામ પંડ્યા.	૧૭	પરીઆ	પારડી	"	૨૩૫
૧૫૩	ભીમભાઈ રણછોડજી નાયક.	૨૩	ગણદેવા	ચીખલી	"	૨૩૪
૧૫૪	ગણપતરામ કેશવરામ ઉપાધ્યાય.	૧૬	વેલાછા	માંગરોળ	વડોદરા સ્ટેટ	૨૩૪
૧૫૫	હાજીબીસ્મીલાખાન,હાજીમહેરાબખાનપ.	૨૩	વાલોડ	બારડોલી	સુરત	૨૩૪
૧૫૬	જીણાભાઈ ગાંડાભાઈ રાવળ.	૧૯	ગોરગામ	વલસાડ	"	૨૩૨
૧૫૭	ખંડેરાવ ગોવિંદરાવ કારલે.	૧૫	સુરત	ચોરાશી	"	૨૩૧
૧૫૮	મગનભાઈ ગોરધન ઘાંચી.	૧૮	કપલેથા	"	"	૨૩૧
૧૫૯	પરભુભાઇ નારણદાસ પટેલ.	૧૭	બારડોલી	બારડોલી	"	૨૩૦
૧૬૦	મુળજી જયસીંહ દેસાઈ.	૧૬	કઠોદ	"	"	૨૨૮
૧૬૧	નારણજી મીઠાભાઈ પટેલ.	૧૭	સોનવાડા	પારડી	"	૨૨૮
૧૬૨	છીબા રામા પટેલ.	૧૭	વલસાડ	વલસાડ	"	૨૨૭

૧૬૩	ગોડાભાઈ દુર્લભભાઈ નાયક.	૧૭	ખરવાસા	ચોરાશી	,,	૨૨૭
૧૬૪	વલ્લભ રતનજી પટેલ.	૧૯	પીંજરત	ઓરપાડ	,,	૨૨૬
૧૬૫	મગનલાલ જીવણજી દેસાઈ.	૧૬	ધમડાચી	વલસાડ	,,	૨૨૫
૧૬૬	જયકૃષ્ણ ભાઈશંકર વ્યાસ.	૨૦	કડોદ	બારડોલી	,,	૨૨૪
૧૬૭	ભીમભાઈ ડાહ્યાભાઈ નાયક.	૧૬	ઉમરસાડી	પારડી	,,	૨૨૩
૧૬૮	છોટુભાઈ રામભાઈ નાયક.	૧૫	આટ	જલાલપુર	,,	૨૨૩
૧૬૯	દુર્લભભાઈ ભગવાનજી દેસાઈ.	૧૬	મોરાઈ	પારડી	,,	૨૨૩
૧૭૦	છોટુભાઈ નરોતમભાઈ દેસાઈ.	૧૫	કરમલા	ઓલપાડ	,,	૨૨૦
૧૭૧	*લાલખાન હામેદખાન પઠાન.	૧૯	અલીના	નડીયાદ	ખેડા	૨૧૮
૧૭૨	દુલભ વલભ પટેલ.	૧૫	એથલ	ચીખલી	સુરત	૨૧૭
૧૭૩	વિઠુલભાઈ લલ્લુભાઈ પટેલ.	૧૭	અંભેટી	બારડોલી	,,	૨૧૭
૧૭૪	ઓછવલાલ હરગોવીંદ વ્યાસ.	૧૯	કડોદ	,,	,,	૨૧૬
૧૭૫	કાના હરી પટેલ.	૧૭	મુનસાડ	જલાલપુર	,,	૨૧૫
૧૭૬	દલપતભાઈ ભુલાભાઈ નાયક.	૧૬	દીહણ	ઓરપાડ	,,	૨૧૪
૧૭૭	દયાળજી ભાઈદાસ દેસાઈ.	૧૫	ભાંડુત	,,	,,	૨૧૪
૧૭૮	રતીલાલ દ્વારકાદાસ મહેતા.	૧૭	ચીખલી	ચીખલી	,,	૨૧૩
૧૭૯	શંકરભાઈ ઝવેરભાઈ પટેલ.	૧૫	સુરત	ચોરાશી	,,	૨૧૩
૧૮૦	ગોવિંદજી મોરારજી દેસાઈ.	૧૬	ઉંટડી	વલસાડ	,,	૨૧૨
૧૮૧	મગનલાલ દામોદરદાસ ગાંધી.	૧૬	ઓલપાડ	ઓરપાડ	,,	૨૦૯
૧૮૨	*ગુલામમહોમદ સાહીમીયાં શેખ.	૧૫	વાલોડ	બારડોલી	,,	૨૦૭
૧૮૩	પાંગા ઉકા ગાવીત.	૨૦	રૂમલા	ધરમપુર	સુરત એજન્સી	૨૦૭
	થાણા સેન્ટર.					
૧	કાશીનાથ નારાયણ સુરી.	૧૫	બોરડી	દેહેણુ	થાણા	૩૫૦
૨	મહાદેવ શીવરામ ધાણેકર.	૧૫	કલ્યાણ	કલ્યાણ	,,	૩૩૩
૩.	મોહનલાલ રૂદરજી વસી.	૧૫	વસવાડા	ઉમ્બરગામ	,,	૩૩૧

૪	સદાશીવ શંકર વાલીમ્બે.	૧૫	બાડલપુર	કલ્યાણ	થાણા	૩૨૧
૫	છગન નારાયણ ગોળી.	૧૭	ઉમ્બરગામ	દેહેણુ	,,	૩૦૪
૬	છગનલાલ જવેરલાલ મારવાડી.	૧૫	બોરડી	,,	,,	૨૯૮
૭	શ્રીનાજી નારાયણ ગોકાશી.	૨૦	નેલ	પનવેલ	કોલાબા	૨૮૮
૮	પરશુરામ ભાસ્કર ચોંઢર.	૨૦	બાડલપુર	કલ્યાણ	થાણા	૨૮૦
૯	રામચંદ્ર રઘનાથ સપે.	૧૫	બોરડી	દેહેણુ	,,	૨૭૯
૧૦	શીવરામ બાલાજી કેલકર.	૧૬	વસાઇ	વસાઇ	,,	૨૭૭
૧૧	ચિંતામણ વૈજનાથ બીડે.	૧૭	કરાડે	પનવેલ	કોલાબા	૨૭૬
૧૨	વિનાયક ગણેશ દિક્ષિત.	૧૭	દેહેણું	દેહેણુ	થાણા	૨૭૫
૧૩	નાના વામન રાઉટ.	૧૬	બોરડી	,,	,,	૨૭૫
૧૪	હરિ વિઠ્ઠલ પાંડે.	૧૯	બાડલપુર	કલ્યાણ	,,	૨૭૩
૧૫	સદાનંદ શાન્તારામ વેદક.	૨૩	દેહેણું	દેહેણુ	,,	૨૬૯
૧૬	ભાસ્કર ભાઉ કામ્બલે.	૧૯	પડધે	ભીવડી	,,	૨૬૬
૧૭	મહાદેવ બળવંત પંડિત.	૧૫	જવાર	જવાર	,,	૨૬૫
૧૮	વાસુદેવ સદાશિવ ચોત્પલ.	૧૬	મુરબાડ	મુરબાદ	,,	૨૬૪
૧૯	ગુલામનબી ગુલામહુસેન મુ	૧૬	ભીવાંડી	ભીવાંડી	,,	૨૬૩
૨૦	લક્ષ્મણ જગનાથ રાઉટ.	૧૬	ચીનચાની	દેહેણુ	,,	૨૬૩
૨૧	ગણેશ લક્ષ્મણ જોશી.	૧૮	તીને	કરજત	કોલાબા	૨૬૧
૨૨	રઘનાથ કેશવ મોહીલે.	૧૫	દેહેણું	દેહેણુ	થાણા	૨૬૧
૨૩	બેડુભાઈ ભગવાનજી નાયક.	૨૦	વલવાડા	ઉંબરગામ	,,	૨૬૦
૨૪	ખંડુભાઈ ભીખાભાઈ નાયક.	૧૮			,,	૨૫૯
૨૫	દીલીપ ગુજીન લુદ્રીક.	૧૭	પાપડી	વસાઈ	,,	૨૫૮
૨૬	યશવંત સીતારામ જયવંત.	૧૭	ભીવડી	ભીવડી	,,	૨૫૭
૨૭	નાના રતન મ્હાત્રે.	૨૨	તરખડ	વસાઈ	,,	૨૫૭
૨૮	નારાયણ બાલકૃષ્ણ ગુરવ.	૧૫	બેલાપુર	સાલસેટ	,,	૨૫૬

૨૯	ગણેશ ભિખાજી ફડકે.	૧૬	જવાર	જવાર	,,	૨૫૬
૩૦	શંકર ગણપત અસારી.	૧૭	કુદાન	,,	,,	૨૫૫
૩૧	જયસીંગ મોહનરાવ સુકાણે.	૧૫	જવાર	,,	,,	૨૫૪
૩૨	વિઠ્ઠલ ધોન્ડુ પરીત.	૧૯	,,	,,	,,	૨૫૧
૩૩	ત્રીંબક સુખારામ પાટીલ.	૧૫	મોખંડ	વડે	,,	૨૫૧
૩૪	ત્રીંબક આપાજી શૃંગારપુરે.	૨૧	માહીમ	માહીમ	,,	૨૫૧
૩૫	મહાદેવ વિશ્વનાથ કેલકર.	૧૫	ગોરહે	વડે	,,	૨૪૯
૩૬	ગોવરધનદાસ ધનજી ઠક્કર.	૨૭	થાણા	સાલસેટ	,,	૨૪૮
૩૭	ચિંતામણ ભાઉ આપટે.	૧૬	જવાર	જવાર	,,	૨૪૭
૩૮	નારાયણ લક્ષ્મણ જાદવ.	૧૬	ભીવાંડી	ભીવાંડી	,,	૨૪૭
૩૯	વિઠ્ઠલ રામકૃષ્ણ કેલકર.	૧૫	શાહાપુર	શાહાપુર	,,	૨૪૭
૪૦	બાળુ ડગાદુ સેલર.	૧૭	મુરબાદ	મુરબાદ	,,	૨૪૭
૪૧	ગોપાલ ગજાનન ગુર્જર.	૧૫	પાંગરે	રાજપુર	રત્નાગિરિ	૨૪૬
૪૨	ગણપત અનાનજી જાદવ.	૧૮	મોખાડે	વડે	થાણા	૨૪૬
૪૩	રાજારામ ગણુ શીન્ડે.	૧૬	દેહેણુ	દેહેણુ	,,	૨૪૫
૪૪	રઘુનાથ હરિ ભાગવત.	૧૫	જવાર	જવાર	,,	૨૪૪
૪૫	શંકર રઘુનાથ જોમેકર.	૧૯	પામલુરસે	દેવગડ	રત્નાગિરિ	૨૪૪
૪૬	ગોપાલ નારાયણ આથવલે.	૨૦	થાણા	સાલસેટ	થાણા	૨૪૩
૪૭	વામન કાશીનાથ પાટનકર.	૨૧	બાદલપુર	કલ્યાણ	,,	૨૪૨
૪૮	વાસુદેવ પરશુરામ જોશી.	૧૭	કરજત	કરજત	કોલાબા	૨૪૦
૪૯	યશવંત બલવંત જોશી.	૧૭	ભીવાંડી	ભીવાંડી	થાણા	૨૪૦
૫૦	અંતોન ફુમા ક્રાસ.	૨૦	માણીકપુર	વસાઈ	,,	૨૪૦
૫૧	ધોન્ડુ પુરૂશોત્તમ પંડયા.	૧૬	ઉમ્બરગામ	દેહણુ	,,	૨૪૦
૫૨	ચેઉરૂ ફરસુ માસ્કારાવ.	૨૨	માણીકપુર	વસાઈ	,,	૨૩૭
૫૩	દત્તાત્રય વામન જુવેકર.	૧૬	કરજત	કરજત	કોલાબા	૨૩૫

૫૪	બાળા હરિ ડુંબારે.	૧૫	ગોણદ	વિડે	થાણા	૨૩૫
૫૫	ઈબ્રાહીમ શેખ દાઉદ મુલ્લા.	૨૪	ચીંચાની	દેહેણુ	"	૨૩૪
૫૬	યશવંત વામન ભાગવત.	૧૮	નીવન્ડી	રત્નાગીરી	રત્નાગિરિ	૨૩૩
૫૭	ચિંતામણ બારક્ષ્ય પાટીલ.	૧૭	આરેકુરણ	માહીમ	થાણા	૨૩૩
૫૮	પદમન હીરા રાઉટ.	૧૬	કેલવે	"	"	૨૩૨
૫૯	દત્તાત્રય બાળકૃષ્ણ તાવડે.	૧૬	શાહાપુર	શાહાપુર	"	૨૩૨
૬૦	બાલચંદ ત્રંબક કાળે.	૨૩	વેણગામ	કરજત	કોલાબા	૨૩૧
૬૧	નીલકંઠ વિનાયક કેલકર.	૨૫	બાદલાપુર	કલ્યાણ	થાણા	૨૩૦
૬૨	વિનાયક વિષ્ણુ મહાદલે.	૧૭	જવાર	જવાર	"	૨૩૦
૬૩	દત્તાત્રય નારાયણ શીરંગપુરે.	૧૫	માહીમ	માહીમ	"	૨૨૯
૬૪	રામચંદ નારાયણ શીરંગપુરે.	૨૧	મુરબાડ	મુરબાડ	"	૨૨૯
૬૫	રામા બુધા ભંડારી.	૧૭	બોરડી	દેહેણુ	"	૨૨૮
૬૬	ગણેશ લક્ષ્મણ પરાંજપે.	૧૮	શાહપુર	શાહપુર	"	૨૨૮
૬૭	શંકર મુકુંદ પાટીલ.	૨૧	ભીવંડી	ભીવંડી	"	૨૨૮
૬૮	દયાળજી ભગવાનજી નાયક.	૨૧	વસવાડા	દેહેણુ	"	૨૨૬
૬૯	પુરુષોત્તમ ત્રંબક ભટ્ટ.	૧૭	જવાર	જવાર	"	૨૨૫
૭૦	રામકૃષ્ણ ત્રંબક પટવર્ધન.	૧૬	તુરાદ	પનવેલ	કોલાબા	૨૨૫
૭૧	રઘુનાથ બાબાજી વૈદ્ય.	૧૭	દેહેણુ	દેહેણુ	થાણા	૨૨૫
૭૨	મોરેશ્વર વામન કર્દીકર.	૧૫	બાલસાલી	દેવગડ	રત્નાગિરિ	૨૨૪
૭૩	બાળચંદ્ર બાળકૃષ્ણ દારડે.	૧૫	શાહાપુર	શાહાપુર	થાણા	૨૨૩
૭૪	ગોવિંદ વિનાયક પાગરે.	૧૫	ભીવંડી	ભીવંડી	"	૨૨૦
૭૫	દત્તાત્રય મોરેશ્વર પાઠક.	૧૭	બાદપુખારણ	દેહેણુ	"	૨૨૦
૭૬	પરશુરામ વિશ્વનાથ વૈદ્ય.	૧૮	દેહેણુ	"	"	૨૨૦
૭૭	દિગંબર રઘુનાથ બાપટ.	૧૫	જવાર	જવાર	"	૨૧૯
૭૮	મધુસૂદન કૃષ્ણ પંડિત.	૧૫	ભીવંડી	ભીવંડી	"	૨૧૯

૭૯	રામા શાવા પવાર.	૧૯	માખદ	પડ	,,	૨૧૮
૮૦	ભાઉ પાન્ડુ પાટીલ.	૧૬	માહીમ	માહીમ	,,	૨૧૭
૮૧	નારાયણ જયરામ શાળવી.	૧૮	,,	,,	,,	૨૧૭
૮૨	રઘુનાથ ભાઉ શીમ્પી.	૧૭	ગોરહે	વડે	,,	૨૧૭
૮૩	પરશુરામ મોરૂ ચુરી.	૧૬	ચીંચાની	દેહેણુ	,,	૨૧૬
૮૪	દુઆ કૈતાન ઘોસલ.	૨૧	માણીકપુર	વસાઈ	,,	૨૧૬
૮૫	સંકર ગજાનન જોશી.	૧૯	નટે	માહાડ	કોલાબા	૨૧૫
૮૬	ત્રંબક બાળકીષ્ન પ્રધાન.	૧૯	ભીવાંડી	ભીવાંડી	થાણા	૨૧૪
૮૭	વિઠ્ઠલ નાગોશેઠ તાલવણે.	૧૭	મુરબાડ	મુરબાડ	,,	૨૧૪
૮૮	ફકીર ભિખારી બારી.	૧૮	ગોલવા	દેહેણુ	,,	૨૧૩
૮૯	કેશવ ચિંતામણ સવે.	૧૯	ઉમ્બરગામ	,,	,,	૨૧૨
૯૦	ગોપાલ મહાદુ મહાર.	૧૯	તારાપુર	માહીમ	,,	૨૧૧
૯૧	વિષ્ણુ માહેશ્વર પરસ્તેકર.	૨૦	વડે	વડે	,,	૨૦૯
૯૨	રામચંદ્ર ક્રતુ વઝે.	૧૭	થાણા	સાલસેટ	,,	૨૦૭
૯૩	ગુલામગાઉસ નાસીરૂદીન કાઝી.	૧૮	ભીવાંડી	ભીવાંડી	,,	૨૦૬
૯૪	ગણપત લક્ષ્મણ સાવંત.	૧૯	ઉત્તન	સાલસેટ	,,	૨૦૬
૯૫	દત્તાત્રય વિનાયક ક્ષીરસાગર.	૧૬	ઓતર	જુનાર	પુના	૨૦૨
	ઉર્દુ ઉમેદવારો.					
૧	અબુતાહેર અહમદહસન મોલ્વી.	૩૦	થાણા	સાલસેટ	થાણા	૨૯૫
૨	ગુલામગાઉસ અબ્દુલકાદર ઇંચુ.	૧૮	નીઝામપુર	ભીવાંડી	,,	૨૬૦
	કાઠીયાવાડ.					
૧	નરસિંહ પરસોત્તમ બોડા.	૧૮	સોરાપદાદ	ધ્રોળ	કાઠિઆવાડ	૩૩૪
૨	વેણીશંકર જેઠાલાલ રાવળ.	૧૯	માણાવદર	માણાવદર	,,	૨૭૩

ઉ. ભા. ના એજ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેકટરની ઑફીસ.
તા. ૮, ડીસેંબર ૧૯૧૭, અમદાવાદ.

સહી (D. S. Sovarkar)
એજ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેકટર, ઉત્તર ભાગ.

પ્રેમચંદ કરમચંદ શાહકૃત શાળોપયોગી પુસ્તકો.

(૧). સરળ દેશીનામાની પદ્ધતિ. ટેકસ્ટ બુક છે. આ ૨૭ મી પ્રત ૮૭૦૦૦, પૃષ્ઠ ૧૪૪. કિં ૩॥ આના. નામું શીખવાને ઉપયોગી પુસ્તક નીવડ્યું છે. સરકારે ઉર્દુમાં નામું તૈયાર કરવાને આ પુસ્તક પસંદ કર્યું છે. (૨). સરળ ગુજરાતી બાળવ્યાકરણ. આ. ૨૦ મી. પ્રત ૪૦૦૦૦. કિં. ૪ આના. એમાં વિષય ક્રમસર ગોઠવાયો છે, દરેક બાબત ખુલાસાવાર ને પદચ્છેદના નમુના સાથે છે. ઘણે ઠેકાણે ટેકસ્ટ બુક છે. (૩). સરલ વ્યુત્પત્તિ જ્ઞાન પ્રકાશ. કિં. ૪ આના. સઘળી શાળાઓ અને ટ્રે. કાલેજોમાં લાઇબ્રેરી ઇનામ માટે મંજુર છે. મે. રા. બ. હરગોવિંદદાસ કાંટાવાળા લખે છે કે "પ્રિ. પ્રે. ક. ની વ્યુત્પત્તિ અત્યાર સુધીનાં વ્યુત્પત્તિના પુસ્તકોમાં એક સુધારો છે. તે ક્રમવારની રચનાને લીધે ધો. ૬–૭ની જરૂરીઆતો પૂરી પાડશે. કર્તાએ આ ઉપયોગી વિષય વિદ્વતાપૂર્વક અને સંતોષકારક રીતે વર્ણવ્યો છે." (૪). નવું સરળ મુખગણિત. આ. ૬ઠી. પ્રત ૧૮૦૦૦ કિં. ૨ આના. એકજ બુકમાં બાળવર્ગથી ધો. ૫ સુધીનો વિષય છે. આંક ધાત પણ તેમાં છે. ધો. ૩ જામાં આપેલાં ઐકમ પદ્ધતિનાં લેખાંથી બાળકો લેખાંની કુંચીઓ જાતે બતાવી શકે છે. (૫) ગુજરાત પ્રાંતની ભૂગોળવિદ્યા. આ. ૬ ઠ્ઠી. પ્રત ૧૨૦૦૦, કિં. ૧૧ આનો. કાઠિયાવાડની સ્કુલો માટે બનાવી છે. કમિશન ૨૫ ટકા. મંગાવવાનો ખર્ચ લેનારને શિર છે.

મુખ્ય એજંટ—અમદાવાદ મેસર્સ ચી. સુ. ની કંપની. ગુજરાતના સઘળા જાણીતા બુકસેલરોને ત્યાંથી મળશે.

પ્રેમચંદ કરમચંદ શાહ. રે. એ. ઇ. ગોંડળ (કાઠિઆવાડ).

પરોપકારી શિક્ષક મિત્રો.

नाजुक नारी ने पीडा सारी, जींदगी लागे खारा खारी; I

હીસ્ટિરિયાનું દર્દ કેવળ ભયંકર અને ત્રાસદાયક છે. આપ દયાની દૃષ્ટિથી તેવા દર્દી પ્રત્યે જોઇ શકો છો; માટે જ્યાં તે દર્દ હોય તેમને રોગ મુક્ત થવાને ભલામણ કરશો. સતત્ પીડાતા દર્દીને તો ૨૪ કલાકમાં આસાએશ મળે છે. માટે તે દર્દને લગતી દેશી કે પરદેશી દવાઓમાં ફક્ત એજ દવા રામબાણ છે. તે દેશી વનસ્પતિમાંથી બનાવી છે. ફાયદો કાયમનો થાય છે. પથ્ય નથી. તેની કિંમત રૂ. ૪–૧૦–૦ પો. જુદું.

કાઠીઆવાડના મે. પો. એજન્ટ સાહેબે હુ. નં. $\frac{૧૭૨૭}{૩૧-૩-૧૩}$ થી એજન્સીની સર્વ સ્કૂલોમાં ઈ. સા. ખાતે મંજુર કરેલી. ડ્રોઈંગ માસ્તરો ઉસમાન બચલ તથા મોહબતસિંહ રાણાએ બનાવેલી.

ધોરણવાર ડ્રોઈંગ બૂકો-સચિત્ર.

(કચ્છ, રાજકોટ, જુનાગઢ, જામનગર, ગોંડળ, પોરબંદર, ધ્રાંગધ્રા, પાલીતાણા, વગેરે સ્ટેટોમાં ટેક્સ્ટ તરીકે નિશાળોમાં ચાલે છે.)

નવા ધોરણોમાં જણાવેલા ડ્રોઇંગ તથા પદાર્થપાઠોના ધોરણવાર ક્રમને બરાબર અનુસરતી સાદા ભૂમિતિ ડ્રોઇંગ સાથે વિદ્યાર્થીઓ તેમજ શિક્ષકોને ઉપયોગી છે ધોરણવાર કિંમત.

બાળ વર્ગ રૂ ૦-૦-૬. ધો. ૧ લું. રૂ. ૦-૦-૬. ધો. ૨ જું. રૂ. ૦-૧-૦. ધો. ૩ જું. રૂ. ૦-૧-૦. ધો. ૪ થું. રૂ. ૦-૧-૦. ધો. ૫ મું. રૂ. ૦-૧-૬. ધો. ૬ ઠું. રૂ. ૦-૧-૬. ધો. ૭ મું. રૂ. ૦-૨-૦.

મર્હુમ રા. બ. લાલશંકર ઉમીઆશંકર ત્રવાડીકૃત.

અંકગણિતનાં મૂળતત્ત્વ.

શહેર તથા ગામડાંની સ્કૂલોનાં નવાં ધોરણોને અનુસરી મે. રા. ટ્રેનિંગ કૉલેજના શિક્ષક રા. રા. મનમોહનદાસ દલપતરામ દલાલ બી. એ. એમણે અભ્યાસશાળાઓમાં ધોરણોને પણ ઉપયોગી થાય તેવો સુધારો કરેલી આ ગણિતની નવી આવૃત્તિ તૈયાર થઈ છે. તે સર્વે સ્કૂલોમાં ચલાવવા માટે મે. ડિરેક્ટર સાહેબે નં. ૧૬૪૬૭ તા. ૧૭-૨૮-૧૫ થી મંજુરી આપી છે. કિંમત સાડા સાત આના.

ગુજરાતની સામાન્ય ભૂગોળ.

કાઠીઆવાડ માટે ખાસ કાઠીઆવાડ આવૃત્તિ જુદીજ બનાવી છે. ઘણા સુધારા વધારા સાથેની પાંચમી આવૃત્તિ. કિં. અઢી આના.

જેમાં પ્રાકૃતિક, રાજકીય અને ઔદ્યોગિક સામાન્ય હકીકતો ઉપરાંત સુંદર ચિત્રો અને ચાર નકશાઓ છે, તેમાં એક ૭ રંગથી રંગિત છે.

જીવનલાલ અમરશી મહેતા, ઠે, પીરમશાહ રોડ-અમદાવાદ.

સૂચના.

૧. પત્રસબંધી લખાણ—એડિટર તરફ મોકલવું છાપવા મોકલવાનું લખાણ કાગળની એક બાજુએ ચોખ્ખે અક્ષરે લખવું છાપવા યોગ્ય લાગશે તો છપાશે નહિ પસંદ કરેલો લેખ ટિકિટ મોકલી હશે તો પાછો મોકલવામાં આવશે.

૨. લેખકને ઉત્તેજન—વિષયો લખી મોકલનારની પૈસા લેવાની ખુશી હશે તો પ્રથમથીજ ખબર આપેથી દર છાપેલે પાને યોગ્યતા પ્રમાણે રૂ. ૧) સુધી આપવામાં આવશે. ચર્ચાપત્ર માટે કંઈ આપવામાં નહિ આવે.

૩ લવાજમ—વરસ એકનો રૂ. ૧—૦—૦ ટપાલ ખર્ચ સાથે. દસ રૂપીઆ સુધીના પગારવાળા શિક્ષકો તથા સ્કોલરો પાસે ટપાલ ખર્ચ સાથે ૦—૧૨—૦ લેવામાં આવશે. છુટક અંકના રૂ. ૦—૨—૦, પોસ્ટેજ રૂ ૦—૦—૬ જુદુ.

૪. મનિઑર્ડર—કૂપન પર ગામ કે શહેરનું ઠેકાણું સ્પષ્ટ લખવું તેમજ ત્યાં એકથી વધારે નિશાળો હોય તો નિશાળનો નંબર તથા શાળાપત્ર ઑફિસ તરફથી અપાએલા સરનામાના લેબલ ઉપરનો નંબર લખવો.

૫ જાહેરખબરના ભાવ—રૂપીઆ એકની ૩ લીટી પ્રમાણે, બાર માસ લગી લાગલાગટ હશે તો પહેલે મહીને પૂરો ચાર્જ અને પછી અગીઆર માસ લગી દર માસે ¼ ચાર્જ પડશે છ માસ માટે પહેલે મહીને પૂરો ચાર્જ, અને પછી દરેક માસે ½ ચાર્જ લેવાશે, આ પત્ર સાથે કોઈપણ હેંડબિલ વહેચવામાં આવશે નહિ.

૬. શાળાપત્રમાં આપેલી ખાનગી જાહેરખબરોમાં જણાવેલી ચોપડીઓ ખાતાએ મંજુર કરેલીજ હોય એમ હમેશ હોતું નથી, માટે દરેકને મંજુર કરેલી તરીકે ગણવી નહિ

૭ દરેક માસના શાળાપત્રનો અંક તે માસની તા ૨૫ મી સુધીમાં ન મળે તો તે માસની આખર તારીખ સુધીમાં અમને ખબર આપવી કે જેથી તે અંક મોકલવા ગોઠવણ થાય માસ આખર પછી અંક નહિ મળ્યાની ખબર આપનારને જો અંક સિલકમાં હશે તો છુટક અંક પ્રમાણે કિંમત લઈ મોકલવામાં આવશે.

૮. શાળાપત્રનું વરસ જાન્યુઆરીથી ડીસેમ્બર સુધી ગણવામાં આવે છે, માટે વરસની વચમાં જે ગ્રાહક બંધ થવા માગતા હશે તેમની પાસેથી જેટલા અંકો તેમને મળ્યા હશે તેટલાની છુટક અંક લેખે કિંમત લેવામાં આવશે.

તંત્રી.

REGISTERED No. B. 48.

પુસ્તક ૩૭મું. અંક ૪.

Gujarat School Paper.

ગુજરાત શાળાપત્ર.

એપ્રિલ, સને ૧૮૯૮.

અનુક્રમણિકા.

કેળવણીખાતાના હુકમથી.

તંત્રી અને પ્રકાશક (ઑક્ટોબર ૧૮૯૪થી)

મિ. કૈખુશરૂ અરદેશર [illegible], બી. એ.,

પ્રિન્સિપાલ, પ્રે. રા. ટ્રેનિંગ કૉલેજ—અમદાવાદ.

અમદાવાદ—[illegible] પાનાસાની વાડીમાં

શ્રી "[illegible]" પ્રેસમાં [illegible] છાપ્યું

સૂચના.

૧. પત્રમાં છપાવવા લખાણ—એડિટર તરફ મોકલવું. છાપવા મોકલવાનું લખાણ કાગળની એક બાજુએ મોટા અક્ષરે લખવું. છાપવા યોગ્ય લાગશે તો છાપાશે નહિ તો નકામું ગણાશે. ટપાલ ટિકટ મોકલી હશે તો પાછું મોકલવામાં આવશે.

૨. લેખકને ઉત્તેજન—વિષયો લખી મોકલનારની પૈસા લેવાની ખુશી હશે તો તે મતલબની ખબર આપવાથી દર છાપેલે પાને યોગ્યતા પ્રમાણે (રૂ. ૧) સુધી આપવામાં આવશે. ચર્ચાપત્ર માટે કંઈ આપવામાં નહિ આવે.

૩. લવાજમ—વરસ એકનો રૂ. ૧—૦—૦ ટપાલ ખર્ચ સાથે. દશ રૂપીઆ સુધીના પગારવાળા શિક્ષકો તથા સ્કૉલરો પાસે ટપાલ ખર્ચ સાથે ૦—૧૨—૦ લેવામાં આવશે. છુટક અંકના રૂ. ૦—૨—૦, પોસ્ટેજ રૂ ૦—૦—૬ જુદું.

૪. મનિઑર્ડર—કૂપન પર ગામ કે શહેરનું ઠેકાણું સ્પષ્ટ લખવું તેમજ ત્યાં એકથી વધારે નિશાળો હોય તો નિશાળનો નંબર તથા શાળાપત્ર ઑફિસ તરફથી અપાએલા સરનામાના લેબલ ઉપરનો નંબર લખવો.

૫ જાહેરખબરના ભાવ—રૂપીઆ એકની ૩ લીટી પ્રમાણે, બાર માસ લગી લાગલગટ છપે તો પહેલે મહીને પુરો ચાર્જ અને પછી અગીઆર માસ લગી દર માસે ½ ચાર્જ પડશે. છ માસ માટે પહેલે મહીને પૂરો ચાર્જ, અને પછી હરેક માસે ½ ચાર્જ લેવાશે. આ પત્ર સાથે કોઈ પણ હૅન્ડબિલ વહેંચવામાં આવશે નહિ.

૬ શાળાપત્રમાં આવેલી ખાનગી જાહેરખબરોમાં જણાવેલી ચોપડીઓ ખાતાએ મંજુર કરેલીજ હોય એમ હમેશ હોતું નથી, માટે દરેકને મંજુર કરેલી તરીકે ગણવી નહિ.

૭. હરેક માસના શાળાપત્રનો અંક તે માસની તા. ૨૫ મી સુધીમાં ન મળે તો તે માસની આખર તારીખ સુધીમાં અમને ખબર આપવી કે જેથી તે અંક મોકલવા ગોઠવણ થાય. માસ આખર પછી અંક નહિ મળ્યાની ખબર આપનારને જો અંક સિલકમાં હશે તો છુટક અંક પ્રમાણે કિંમત લઈ મોકલવામાં આવશે.

૮. શાળાપત્રનું વરસ જાન્યુઆરીથી ડીસેમ્બર સુધી ગણવામાં આવે છે; માટે વરસની વચમાં જે ગ્રાહક થવા માગતા હશે તેમની પાસથી જેટલા અંક તેમને મળ્યા હશે તેટલાની છુટક અંક લેખે કિંમત લેવામાં આવશે.

તંત્રી.

પરોપકારી શિક્ષક મિત્રો,

નાજુક નારી ને પીડા સારી, જીંદગી લાગે ખારા ખારી; !

હીસ્ટિરિયાનું દર્દ કેવળ ભયંકર અને ત્રાસદાયક છે. આપ દયાની દૃષ્ટિથી તેવા દર્દી પ્રત્યે જોઈ શકો છો; માટે જ્યાં તે દર્દ હોય તેમને રોગ મુક્ત થવાને ભલામણ કરશો. સતત પીડાતા દર્દીને તો ૨૪ કલાકમાં આસાએશ મળે છે. માટે તે દર્દને લગતી દેશી કે પરદેશી દવાઓમાં ફક્ત આ દવા રામબાણ છે. તે દેશી વનસ્પતિઆથી બનાવી છે. ફાયદો કાગળનો ચાપ છે. પથ્ય નથી. તેની કિંમત રૂ. ૪–૧૦–૦ પો. જુદું.

હીસ્ટિરિયા વાયુમુક્તા.

☞ અજમાયશની બાટલીની કિંમત રૂ. ૨). ધાવણા બચ્ચાંની ફીટ કે કાંપણી કિં. રૂ. ૨). પો. જુદું–જાતે ખાત્રી કરો.

દેશી નામું. લગભગ લાખ પ્રત.

નિશાળોને માટે ટેક્સ્ટ બુક છે. નવા ધોરણો અનુસાર રચેલું છે, વ્યાપારી કૉલેજ માટે પસંદ થયું છે. શુદ્ધ ગુજરાતી ભાષા, અને સરતામાં સસ્તું ઉમદા પુસ્તક ફક્ત આ છે.

સ્ટોર–અમદાવાદ ચીમનલાલ શુ.ની. કંપની છે.

છગનલાલ લલ્લુભાઈ શાહ દેશીનામાવાળા.
ડભોઈ–વડોદરા.

જાહેર ખબર.

લાયબ્રેરી અગર વાંચનગૃહ વગરનાં ગુજરાતનાં પાંત્રીસ ગામોમાં ગામલોક તરફથી સાર્વજનિક વાંચનગૃહ કાઢી, સંતોષકારક વહીવટ ચલાવવા તથા તેનો ત્રિમાસિક રીપોર્ટ મોકલી આપવાની બાબે ચાર આગેવાન ગૃહસ્થની કબુલાતના કાગળ સાથે બાર રૂપીઆ મોકલી આપવામાં આવશે, તો તેમાં ચોક્સ રકમ ઉમેરી વાંચનગૃહ માટે એક વર્ષ સારૂ એક દૈનિક તે ગામના જિલ્લાનું, એક સાપ્તાહિક તથા ત્રણથી ચાર માસિક મોકલી આપવાની ગોઠવણ કરવામાં આવશે. વહીવટથી સંતોષ થતાં તેજ સરતે મદદ વધુ વર્ષ લંબાવવામાં આવશે. જેમણે લાભ લેવો હોય તેમણે નીચેને સરનામે પત્રવ્યવહાર કરવો.

નટવરલાલ માધવલાલ દેસાઈ.
લેમીંગટનરોડ–ગીરગામ, મુંબઈ.

ગુજરાત શાળાપત્ર.

પુસ્તક ૫૭મું. એપ્રિલ, સને ૧૯૧૮. અંક ૪ થો.

પ્રિન્સિપલ જે. નેલ્સન ફ્રેઝરનું મરણ.

અમોને જણાવવાને ઘણીજ દીલગીરી થાય છે કે મુંબઈની સેકન્ડરી ટીચર્સ (માધ્યમિક શાળાઓના શિક્ષક માટેની) ટ્રેનિંગ કાલેજના પ્રિન્સિપલ સાહેબ જે. નેલ્સન ફ્રેઝર ટુંક મુદત માંદગી ભોગવી તા. ૧૨ મી માર્ચ ૧૯૧૮ ને રોજ સ્વર્ગસ્થ થયા છે. એમના મરણથી આખા હિંદુસ્થાનને અને ખાસ કરીને આખા મુંબઈ ઇલાકાને એક સમર્થ શિક્ષણશાસ્ત્રીની ખોટ પડી છે, અને તે ખોટ કેટલોક વખત સુધી પુરાવી પણ મુશ્કેલ છે એમ અમારૂં માનવું છે. એમના મરણથી કેળવણીના હિતચિંતકો, એમના મિત્રો, એમના હાથ નીચે શિક્ષણ લીધેલા 'વિદ્યાર્થીઓ' અને આખા મુંબઈ ઇલાકાની માધ્યમિક શાળાઓના શિક્ષકોમાં અત્યંત દીલગીરી ફેલાઈ છે. ઇશ્વર એમના આત્માને શાંતિ આપો.

પદાર્થપાઠ સંબંધી કેટલીક સૂચનાઓ.

કોઇપણ વિષયનો પાઠ આપતા પહેલા, તે વિષય શીખવવા માટે શિક્ષકે સંપૂર્ણ તૈયારી કરવી જોઈએ અને વિદ્યાર્થીઓને જેટલું શીખવવાનું હોય તેના કરતાં શિક્ષકને ઘણું વધારે જ્ઞાન હોવુ જોઈએ, એ કેળવણીનાં મહાન સત્યો સર્વને જાણીતાંજ છે. વળી શિક્ષણ આપતા જાણીતી વસ્તુઓ સાથે સરખામણીનો ઠથી ઉપયોગ કરવો, એક કરતાં વધારે ઇંદ્રિયોનો ઉપયોગ થાય તેમ પાઠ શીખવવો અને પારિભાષિક શબ્દોનો જેમ બને તેમ ઓછો ઉપયોગ કરવો એ બાબતો પણ દરેક કુશળ શિક્ષકે ધ્યાનમાં રાખવી જોઈએ. નવા બીન અનુભવી શિક્ષકોને પદાર્થપાઠ અને સૃષ્ટિનિરીક્ષણના પાઠ આપતાં મુશ્કેલી માલમ પડે છે. આવા પાઠમાં શિક્ષકનુ કામ દરેક વિદ્યાર્થીને દોરવાનું અને સ્વને વધારવાનું છે. વળી કોઈ વિદ્યાર્થી બીજાના અવલોકનનો લાભ ન લે તે બાબત ઉપર કાળજી રાખવી

જોઈએ. જે પદાર્થ અથવા કુદરતી બનાવનું અવલોકન વિદ્યાર્થીઓ કરતા હોય, તે સંબંધી જ્ઞાન બરાબર, ચોક્કસ અને પદ્ધતિસર મળે એવી રીતે વિદ્યાર્થીઓને શિક્ષક દોરવા જોઈએ. અવલોકન માટે રાખેલી વસ્તુ, મળી શકે તો, કુદરતમાં મળે છે તેજ જોઈએ. તેને અભાવે આબેહુબ મોડેલ (નમુનો) અથવા ચિત્રનો ઉપયોગ કરવો. ચિત્રપટ પણ ન હોય તો પાટીઆ ઉપર ચિત્ર દોરવું. પદાર્થપાઠમાં શિક્ષકના સફળ શિક્ષણની આંકણી જે વસ્તુ કે વસ્તુના નમુના અવલોકન માટે રાખ્યા હોય તેનું વિદ્યાર્થીઓ પાસે બરાબર અવલોકન કરાવ્યું હોય તેના ઉપર છે; નહિ કે ઘણા નમુનાનું વિદ્યાર્થીઓ આગળ ફક્ત પ્રદર્શન કરવાથી. વળી પદાર્થપાઠમાં તેમજ બીજા પાઠોમાં શિક્ષકે ચોક્કસ હેતુ કે ઉદ્દેશ ધ્યાનમાં રાખી વિષય શીખવવાનો આરંભ કરવો જોઈએ અને છેવટ સુધી તે ઉદ્દેશને વળગી રહેવું અને તેજ સિદ્ધ કરવાને વિદ્યાર્થીઓને દોરવા જોઈએ. પદાર્થપાઠ આપવાનો મુખ્ય હેતુ બાળકોની અવલોકન કરવાની શક્તિઓનો વિકાસ કરવાનો અને કુદરતમાં બનતા સામાન્ય બનાવો અને તેમની આસપાસ આવેલી સજીવ અને નિર્જીવ સૃષ્ટિની સામાન્ય વસ્તુઓ માટે તેમને રસ લેતા કરવાનો છે. પદાર્થપાઠમાં શિક્ષક નવું જ્ઞાન એવી રીતે આપવું કે ઉપર જણાવેલા હેતુ સફળ થાય અને વિદ્યાર્થીઓને કાર્યકારણનો સંબંધ જોડી વિચારવાની ધીમે ધીમે ટેવ પડે.

પદાર્થપાઠ આપતી વખતે વિષયાંતર થઈ જવાનો, કે વધારે ઓછું જ્ઞાન આપવાનો અથવા શીખવવાનાં પગથીઆં ઉલટ સુલટ થઈ જવાનો સંભવ વધારે રહે છે. વળી વિદ્યાર્થીઓની ઉમ્મર, જ્ઞાન અને ધોરણના પ્રમાણમાં વિષય સંબંધી કેટલું જ્ઞાન આપવું—તેમાં કેટલા ઉંડા ઉતરવું તે પ્રથમથીજ નક્કી કરી રાખવું જોઈએ. ઉપલાં કારણોને લીધે પદાર્થપાઠની નોંધ દરેક શિક્ષકે પ્રથમથી કાઢી, શીખવતી વખતે પોતાની પાસેજ નજર આગળ રાખવી.

આ અંકમાં 'હૃદય અને લોહીનું ફરવું' એ પદાર્થપાઠની સંક્ષિપ્ત અને સંપૂર્ણ નોંધના નમુના આપેલા છે. ટ્રેનિંગ કૉલેજોમાં અભ્યાસ કરતા પહેલા અને બીજા વર્ષના સ્કૉલરોને તેમજ બીન અનુભવી શિક્ષકોને સંપૂર્ણ નોંધ વધારે ઉપયોગી થઈ પડશે. સંક્ષિપ્ત નોંધ કેવળ માર્ગદર્શક છે અને તે ખાસ કરીને અનુભવી શિક્ષકો અને ટ્રેનિંગ કૉલેજોમાં અભ્યાસ કરનાર ત્રીજા વર્ષના સ્કોલરો માટે છે.

(સંક્ષિપ્ત નોંધ.)

વિષય–પદાર્થપાઠ (હૃદય અને લોહીનું ફરવું.) ધોરણ ૪ થું. તા.

હેતુ–શારીરિક જ્ઞાન આપવા સાથે અવલોકનશક્તિ કેળવવી. શિક્ષક.–

સાધન–હૃદયનો નમુનો અથવા બોર્ડ પર તેનું ચિત્ર

શરીરમાં નાડીઓમાં અને શિરાઓમાં લોહી કેવી રીતે ફરે છે તેનું ચિત્ર વખત ના કલાક.

પાઠના ભાગ	શીખવવાના મુદ્દા.	શીખવવાની રીત.
આરંભ.	વર્ગ વ્યવસ્થા.	આરંભમાં ડ્રિલ કરાવી વર્ગને વ્યવસ્થિત કરવો.
	શહેરમાં પાણી પૂરું પાડવાની રીત ઉપરથી મુખ્ય વિષય ઉપર આવવું	ટાંકી અને તેમાંથી નીકળતા મોટા નાના નળનાં જાણીતા દૃષ્ટાંત ઉપરથી.
મુખ્ય વિષય	૧. લોહીની ટાંકી–હૃદય (જોડણી, ઉચ્ચાર વગેરે શીખવવાં) તેનું શરીરમાં સ્થાન, લક્ષણ, આકાર, કદ વગેરે (બાળકોથી અવલોકન)	નમુના અથવા ચિત્રના પ્રત્યક્ષ અવલોકન ઉપરથી નીચેની બાબતો કઢાવી શકાય સ્થાન–છાતીમાં પાંસળીઓની નીચેના ભાગમાં છાતીના મધ્યથી સહજ ડાબી તરફ. રક્ષણ–પાંસળીઓથી આકાર–ફરીને લગભગ મળતો. કદ–દરેકનું તેની મુઠ્ઠી જેવડું, એટલે બાળકનું બાળકની મુઠ્ઠી જેવડું અને મોટા માણસનું તેની મુઠ્ઠી જેવડું.

	૨. હૃદયની અંદરની રચના. કાણું ને જમણું ખાનું—ચોકખા ને મેલા લોહીને રહેવાનાં સ્થાન. વળી દરેક ખાનાના બે વિભાગ છે. ૩. લોહી વહેવાની નળીઓ—નાડી ને શિરાઓનો ભેદ.	ડાબા ખાનામાં ચોકખું લોહી અને જમણાં ખાનામાં મેલું લોહી એકઠું થાય છે. દરેક ખાનાના પડદાથી બે વિભાગ થએલા હોય છે. નાડી કે રક્તવાહિની—હૃદયમાંથી લોહી બહાર લઈ જનાર નળીઓ. શિરાઓ—શરીરમાંથી લોહી હૃદયમાં લઈ જનાર નળીઓ. ચોકખા પાણીના નળ, અને મેલા પાણીની ગટર એમનાં દૃષ્ટાંત ઉપરથી, તેમજ પ્રત્યક્ષ અવલોકનથી.
પુનરાવર્તન.	પ્રશ્નો પૂછીને તેમજ બીજી રીતે વિષય સમજ્યાની ખાત્રી કરવી.	

(પૂર્ણ નોંધ.)

તા.

વિષય—પદાર્થપાઠ (હૃદય અને લોહીનું ફરવું). ધોરણ ૪ થું. શિક્ષક.—

હેતુ—શારીરિક જ્ઞાન આપવાનો તથા અવલોકનશક્તિ કેળવવાનો. વખત ૦॥। કલાક

સાધન—હૃદયનો નમુનો અથવા ચિત્ર (આના અભાવે ચોથી ચોપડીમાંના આ વિષયના પાઠમાં આપેલા ચિત્ર ઉપરથી શિક્ષક પાટીઆ ઉપર અથવા મોટા કાગળ ઉપર ચિત્ર પાડશે તોપણ ચાલી શકશે.) શરીરમાં નાડીઓમાં અને શિરાઓમાં લોહી કેવી રીતે ફરે છે તે બતાવનાર મનુષ્યશરીરનું ચિત્ર.

પાઠના ભાગ.	શીખવવાના મુદ્દા અને મુશ્કેલીઓ.	શીખવવાની રીત.
૧. આરંભ.	૧ વર્ગવ્યવસ્થા.	૧. આરંભમાં કોઈ પણ પ્રકારની ડ્રિલ કરાવી વર્ગને વ્યવસ્થિત કરવો, કે જેથી બધા વિદ્યાર્થીઓ જાગ્રત થાય, અને જે શીખવવાનું છે તે ગ્રહણ કરવાને તૈયાર થાય.
	૨. શહેરમાં પાણી પૂરું પાડવાની યોજના સંબંધી છોકરાઓ જાણતા હોય તે સંબંધી પ્રશ્ન પૂછી પાઠના મુખ્ય વિષય પર આવવું.	૨. શહેરમાં પાણી પૂરું પાડવાની યોજના—... અથવા એક ઊંચી ટાંકીમાં પાણી ભરે છે. પછી તેમાંથી એક મોટો નળ મૂકી, તે નળમાંથી બીજા સાંકડા નળો, તેમાંથી વળી તેથી વધારે સાંકડા, એમ છેવટે ના ઇંચ (વ્યાસ) ના નળો મૂકી તે વાટે ઘરમાં અથવા, ઘરના કોઈ પણ ભાગમાં પાણી પહોંચાડે છે. આ સંબંધી એમનું પૂર્વ જ્ઞાન તપાસી જોવું. ૩. સંબંધી

૨. શહેરમાં પાણી પૂરૂં પાડવાની યોજના સંબંધી છોકરાઓ જાણતા હોય તે સંબંધી પ્રશ્ન પૂછી પાઠના મુખ્ય વિષય પર આવવું.

૨. શહેરને પાણી પૂરૂં પાડવાની યોજ

પ્રથમ એક ઉંચી ટાંકીમાં પાણી ભરે છે. પછી તેમાંથી એક પહોળો નળ મૂકી, તે નળમાંથી બીજા સાંકડા નળો, તેમાંથી વળી એથી વધારે સાંકડા, એમ છેવટે ના ઇંચ (વ્યાસ)ના નળો મૂકી તે વાટે ઘરમાં અથવા ઘરના કોઈ પણ ભાગમાં પાણી પહોંચાડે છે. આ સંબંધી પ્રશ્નો પૂછી છોકરાઓનું જ્ઞાન તપાસી જોવું.

નાના ગામડાના છોકરાઓ નળ કે ટાંકી સંબંધી ન જાણતા હોય તો કુવાના થાળામાં પાણી ભરી તેમાંથી જુદી જુદી નીકો વાટે જુદા જુદા ખેતરોમાં પાણી લઈ જવાય છે એ દૃષ્ટાંત ઉપરથી, અથવા નિશાળના કંપાઉંડમાંજ એક સ્થળે માટીનું નાનું કુંડું મૂકી, તેમાં પાણી ભરી તેમાંથી એક કાણા વાટે પાણી બ્હાર કાઢી, ત્યાંથી જુદી જુદી નીકો કાઢી જુદે જુદે સ્થળે પાણી લઈ જવાય છે તે બતાવી શકાશે.

૨. મુખ્ય વિષય.

૧. શરીરમાં લોહીની ટાંકી= હૃદય, તેનું શરીરમાં સ્થાન, આકાર, કદ, તથા તેના (તેમજ ફેફસાંના) રક્ષણ માટે ઇશ્વરે કરેલી

૧. નમુના અથવા ચિત્રના અવલોકન ઉપરથી આ સંબંધી નીચેની બાબતો છોકરાઓ પાસેથી કહેવી શકાશે.

સ્થાન—પાંસળીઓની મધ્યે છાતીના મધ્ય ભાગમાં ડાબી બાજુએ સહેજ નમીને આવે એવી રીતે (જો છાતીને

બરાબર મધ્યમાંથી ચીરાઓ તો [illegible] કરતાં જરા વધારે ભાગ ડાબા ભાગ તરફ અને આગળ કરતાં સહેજ થોડો જમણા ભાગ તરફ આવે) આવેલું છે.

આકાર—હૃદયનો આકાર સાધારણ રીતે જેરીના આકારને મળતો છે.

કદ—હૃદયનું કદ દરેક માણસની મુઠ્ઠી જેવડું એટલે બાળકનું હૃદય બાળકની મુઠ્ઠી જેવડું અને મોટા માણસનું તેની મુઠ્ઠી જેવડું લગભગ હોય છે.

રક્ષણ—તેનું રક્ષણ કરવાને ઈશ્વરે પાંસળીઓ રૂપી એક હાડકાના મજબુત પાંજરાની નીચે તેને રાખેલું છે. (જો તેમ ન કર્યું હોય તો કંઈ વાગે અથવા અકસ્માત થાય તો હૃદય બંધ પડી અથવા તૂટી જઈ માણસ મરણ પામે એ સમજાવવું.)

ચિત્રમાં અથવા નમુનામાં હૃદય બતાવ્યા પછી એક વિદ્યાર્થીને ઉભો કરી, તેનાં છાતી ઉપરનાં કપડાં ખુલ્લાં કરાવી હૃદયનું સ્થાન બતાવવું અને દરેક છોકરા પાસે તેની છાતી ઉપર સહેજ ડાબી તરફ હાથ મુકાવી જ્યાં ધબકારો માલમ

પાંસળીઓનું મજબુત પાંજરું બને.
(બહારથી અવલોકન.)

(શિક્ષકે હૃદય શબ્દનો ઉચ્ચાર, જોડણી વગેરે પૂછવાં અને ન આવડે તો પાટીઆ પર શબ્દ લખી તે ઉપર બધા વિદ્યાર્થીઓનું ધ્યાન ખેંચવું.

૨. હૃદયની અંદરની રચના.

ડાબું ને જમણું ખાનું (ચોકખા ને મેલા લોહીને રહેવાનાં સ્થાન) તથા તે દરેક ખાનાના ઉપલું અને નીચલુ એવા બબ્બે વિભાગ

મુશ્કેલી—મેલું અને ચોખ્ખુ લોહી કયા કયા ભાગમા રહે છે અને પ્રથમ કયા ખાનામાં આવી પછી કયા ખાનામાં જાય છે, એ બાબત ભૂલી જવાય એવી છે, માટે એ ઉપર ખાસ ધ્યાન ખેંચી ચોકસ સમજાવવી.

આ મૌલિક નમુનો હોય તો તેનાં અવલોકને ઉપરથી અથવા કાગળ કે પાટીના ઉપર ચિત્ર પાડી સમજાવી શકાશે.

(જીને ડીંટા આગળથી ચીરીને બે ભાગ કરવામા આવે છે, તેની રીતે કાપતાં હૃદયના જે બે ભાગ થાય છે તેનો દેખાવ.)

આ ઉપરથી નીચેની બાબતો સમજાવી શકાશે.

अ. હૃદયમાં ડાબું અને જમણું એવાં બે ખાનાં હોય છે.

ब. એ દરેક ખાનામા ઉપર ને નીચે એવાં બે ખાના પડી આખા હૃદયના ચાર વિભાગ પડે છે.

क ડાબા ખાનામા ચોકખુ અને જમણા ખાનામાં મેલું લોહી એકઠુ થાય છે.

મેલુ લોહી જમણી તરફના ઉપરના ખાનામાં એકઠું થઈ ત્યાંથી નીચેના ખાનામાં આવી એક નળ વાટે પાછળ ફેફસામા જઈ શુદ્ધ થાય છે, અને ત્યાથી ડાબી તરફના ઉપલા ખાનામા પ્રથમ આવે છે; પછી ત્યાંથી નીચલા ખાનામાં જઈ ત્યાંથી જુદી જુદી નળીઓ વાટે શરીરના દરેક ભાગમા ફરે છે. (આ હકીકત નમુના અથવા ચિત્ર ઉપરથી સમજાવવી.)

૩. લોહી વહેવાની નળીઓ.

અ રક્તવાહિની કે નાડી. હૃદયમાંથી લોહી બહાર લઇ જનારી નળીઓ.

બ શિરા કે નસ. શરીરમાંથી લોહી હૃદયમાં લઇ જનાર નળીઓ.

મુશ્કેલી—નાડી અને નસ એ બેની ક્રિયા જુદી જુદી હોય છે એ ચોકસ સમજાવવું.

શહેરમાં ચોકખું પાણી આવવાના નળ અને અસ્વચ્છ કે વપરાએલું પાણી જવાના નળ (ગટરો) એમ બે જુદા જુદા નળો હોય છે એ છોકરાઓ જાણે છે, તે દૃષ્ટાંત ઉપરથી શરીરમાંની નળીઓ સંબંધી અને ચોકખા તથા મેલા લોહી સંબંધી નીચેની હકીકત શીખવી શકાશે.

અ. જેમ ચોકખું પાણી નહાવાથી અથવા કપડાં, વાસણ વગેરે ધોવાથી મેલું થાય છે, તેમ આપણા શરીરનો દરેક ભાગ કામ કરવાને લીધે હંમેશાં કંઇક ઘસાય છે અને તેને લીધે તે કંઇક બગડે છે. એ બગડેલો ભાગ લોહીમાં મળવાથી તે અસ્વચ્છ થાય તેથી તેના રંગમાં પણ શ્યામતા આવે છે.

બ એ મેલું લોહી શરીરમાં જે વાદળી રંગની નળીઓ જણાય છે (હાથની ચામડી ઉપર તરતી શિરાઓ બતાવવી) તે વાટે હૃદયમાં જમણા ખાનામાં એકઠું થાય છે. આ નળીઓને શિરાઓ કહે છે.

ક. જેમ નળવાટે આપણને ચોકખું પાણી મળે છે, તેમ લાલ રંગની નળીઓ વાટે શરીરના દરેક ભાગમાં ચોકખું લોહી વહે છે. (આ નળીઓ આંખના ખુણામાં, જીભની નીચેના ભાગમાં, નાના બાળકોના ગાલ ઉપર વગેરે સ્થળે માલમ પડે છે તે પ્રત્યક્ષ ......)

	૪. ઉપસંહાર. શીખવેલી હકીકત ટુંકામાં કહી જવી.	નળીઓ [illegible] રંગની અને મેલું લોહી કાળાશ પડતું હોવાથી તે વહેવાની નળીઓ જાંબુડીઆ કે વાદળી રંગની જણાય છે. આટલું શીખવ્યા પછી શીખવેલું નીચે પ્રમાણે ટુંકામાં કહી જવું. ૧. શરીરમાં છાતીના મધ્ય ભાગમાં પાંસળીઓની નીચે લોહી રહેવાની ટાંકી છે તેને હૃદય કહે છે. ૨. હૃદયમાં જમણું અને ડાબું એવાં બે ખાનાં છે, અને તે દરેક ખાનામાં ઉપરનું ને નીચેનું એવાં બબ્બે ખાનાં થઈ આખા હૃદયના ચાર ભાગ પડે છે. જમણા ખાનામાં મેલું અને ડાબા ખાનામાં ચોકખું લોહી એકઠું થાય છે. ૩. ચોકખું લોહી લાલ રંગનું હોય છે, અને તેથી જે નળીઓમાં તે વહે છે તે લાલ રંગની જણાય છે. આ નળીઓને રક્તવાહિની કે નાડી કહે છે. ૪. શરીરના ભાગો કામ કરવાને લીધે ઘસાય છે. એ ઘસારો લોહીમાં મળવાથી લોહી જાંબુઆ રંગનું થાય છે, તેને લીધે શિરાઓ કે નસો જાંબુડીઆ કે વાદળી રંગની જણાય છે. મેલું લોહી ચોકખું કેવી રીતે થાય છે તે હવે પછી બીજા પાઠમાં શીખવી શકાશે.
૩. પુનરાવર્તન.	શીખવેલી હકીકત આવડ્યાની ખાત્રી કરવી.	હૃદયનું શરીરમાં સ્થાન, તેનો આકાર, કદ, અને ઉપયોગ તથા નાડી અને શિરાનો ભેદ અને તેમનું કામ વગેરે સંબંધી બને તેટલા પ્રશ્નો પૂછી પાઠનું જ્ઞાન પાકું કરાવવું.

માબાપોને સૂચનાઓ

શાળામાં શિક્ષણ લેતાં બાળકોના હિતાર્થે તેમનાં માબાપોને મુંબઈના કેળવણી ખાતાના બીજા ડે. એ. ઇ. રા. રા. ભીમભાઈ ના૦ દેસાઈ, બી. એ., એસ. ટી. સી. ની અગત્યની સૂચનાઓ. *

૧ તમારાં બાળકો માટે નીચલી હકીકત નોંધી રાખશો.

(૧) જન્મતારીખ, (૨) વજન, કદ અને માપના ત્રિમાસિક આંકડા, (૩) સ્વભાવ-લાગણી-ટેવ-વર્તણુક અને ખાસિયત તથા જીંદગીના મુખ્ય બનાવો (૪) અભ્યાસનાં પરિણામો, (૫) માંદગી વગેરે અગત્યની હકીકતો-છોકરા અને છોકરી માટે જુદી એક ચોપડીમાં નોંધી રાખશો.

૨ 'એક સુજ્ઞ માતા સો શિક્ષકની ગરજ સારે છે.'—આ વાક્યને યાદ રાખજો કેળવણી એ તન, મન અને નીતિની-જીંદગીના વ્યવહારના કામકાજ માટેની તૈયારી છે. શરૂ કરવાનો વખત-જન્મ પહેલાં ૨૦ વર્ષ-પૂર્વ જન્મ (માબાપ)ના સંસ્કાર-નજર માંડે ત્યારથી. પાયો જેમ, જ્ઞાનેંદ્રિયોની ખિલવણી, ટેવ, ખરા ખોટાની-સારા નરસાની પરીક્ષા, જ્ઞાન અને તેનો હરરોજની જીંદગી સાથે સંબંધ, અનુકરણ, સંગત વગેરે બાબતો ઉપર ખાસ ધ્યાન આપતા રહેજો.

૩ ધીરજથી કામ લેજો—હમેશાં તમારાં બાળકોને હેતથી, હસતે ચહેરે-મોં મલકાવીને બોલાવજો, કેમકે ગુસ્સો કરવાથી ફાયદાને બદલે નુકશાન થવા સંભવ છે.

ભૂલચૂક અને ગુન્હા માટે ગુસ્સો કરવા કરતાં થોડો વખત અણગમો બતાવજો. મતલબ કે ગુસ્સો કરી ક્રોધી ન બનાવો. માર મારી હઠીલાં ન બનાવજો, અને જૂઠું બોલવાની ફરજ પાડશો નહિ. હમેશાં હસાવી રમાડીને, સમજાવી પટાવીને, ફોસલાવીને કામ લેજો.

૪ બાળકોને નિશાળે ક્યારે મૂકવાં?—૪ વર્ષની ઉમ્મર થયા બાદ—જે શાળામાં મૂકવા ઇચ્છો તે શાળાની વાર્ષિક પરીક્ષા પૂરી થાય કે

* શ્રી મુંબઈ માંગરોળ જૈન સભાની કન્યા અને સ્ત્રીશિક્ષણ શાળામાં [illegible] તે રોજ વિવેચન સાથે રજુ કરી હતી.

તરતજ તમારાં બાળકોને શાળામાં દાખલ કરાવજો. કન્યાઓને છઠ્ઠું ધોરણ પૂરું કર્યા પહેલાં ઉઠાડી લેશો નહિ.

સાધારણ કેળવણી પૂરી થયા બાદ ઘર સંસાર કે ધંધા રોજગારમાં ઉપયોગી થઇ પડતા ખાસ વિષયોની કેળવણી–તે તે વર્ગો મારફતે–અપાવશો; અને જે જે વિષયો તમો જાણતા હો તે સંબંધી વખતોવખત જ્ઞાન આપતા રહેશો.

૫ **સ્વચ્છતા રખાવશો**—શરીરની શુદ્ધતા રખાવશો. આંખ, નાક, દાંત અને નખ ઉપર ખાસ લક્ષ આપતા રહેશો. રૂમાલ કે કકડો વાપરવાની ટેવ પાડશો. તંગ કપડાં, કમ્મરપટો અને ઉંચી એડીના જોડા પહેરાવશો નહિ.

ચોપડીઓનાં પાનાં છુટાં પડે કે ચોંટાડાવી, બંધાવી પોતાની વસ્તુઓની પૂરતી સંભાળ રાખવાની–વખતસર દુરસ્ત કરવાની ટેવ પાડશો. આવાં કામો કરી આપશો નહિ, પણ કરતાં શીખવજો.

૬ **નિયમિત હાજરી**—બાળકો દરરોજ આખો વખત શાળામાં હાજર રહે તેની કાળજી રાખજો. લગ્ન વગેરે કાર્યોમાં જવું, બહાર માંદગીમાં રોકાવું એ પણ ગેરહાજરી માટે સબળ–સંગીન કારણ નથી.

૭ **બાળકોને રોજ નીચેની હકીકત પૂછશો**—આજે તેના વર્ગમાં દરેક કલાકમાં શું શું કામ થયું, તેને પોતે ખાસ શું જોયું, શું સાંભળ્યું, શું કામ કર્યું, નવું કામ શું શીખ્યો, પોતાની કઈ ખામી પોતે જોઈ, અને તે દૂર કરવા કેવા ઉપાય લેવા ધાર્યા છે.

૮ **ખાનગી શિક્ષકની જરૂર નથી.**—લાંબી રજામાં નબળા વિષયો પાકા કરાવવા સિવાય ચાલતી નિશાળે ખાનગી શિક્ષક રાખવાની જરૂર નથી.

૯ **બાળકોને ધમકી આપશો નહિ**—બાળક કાબુમાં રાખી ન શકાય તો શિક્ષક કે બીજા કોઈ પાસે સજા કરાવવાની–બાવા, ભૂત, અને સિપાઈની ખરી કે ખોટી ધમકી આપશો નહિ.

૧૦ **બાળકોને નિર્દોષ રમત રમવા દેશો**—પોતાને કે બીજાને હાનિકારક ન હોય તેવી રમત ગમત બાળકો રમે તો અટકાવશો નહિ. કસરત થાય તેવી રમત ઘણી ઉપયોગી છે.

૧૧ **તમારું નામ ઠામ**—તમારું નામ અને રહેવાનું ઠેકાણું લખેલો કાગળ હંમેશ તમારા બાળકના ગજવામાં રાખશો કે અકસ્માત વખતે કામ આવે. (મુંબઈ, અમદાવાદ જેવાં શહેરોમાં આ જરૂરનું છે.)

૧૨ પૈસા આપશો નહિ—બપોરે રજામાં ખાવાની ચીજ ઘેરથીજ આપશો. પૈસા આપશો નહિ. નબળી બજારૂ ચીજથી ઘણી વખત નુકસાન થાય છે.

૧૩ દાગીના પહેરાવવા જોખમભર્યું છે—દાગીનાની લાલચે નાના બાળકોને લુચ્ચા લોકો હેરાન કરે છે, દાગીના કાઢી જાય છે. કેટલીક વાર ખુન થયાના દાખલા જણાયા છે. માટે દાગીના પહેરાવવા જોખમકારક છે. સ્વચ્છ અને સુંદર કપડાંથીજ સંતોષ માનશો.

૧૪ ખાનગી વાંચન ઉપર ધ્યાન આપશો—"અર્થ" વગેરેની ચોપડીઓ અપાવશો નહિ. તેમજ ધોરણ બહારની અને નીતિને વધારનારી સિવાયની બીજી બહારની ચોપડીઓ તમારા બાળકોના હાથમાં મૂકતાં કે આવવા દેતા પહેલાં તેની જરૂર અને ઉપયોગીપણા માટે બહુ વિચાર કરશો. પુસ્તકો સારામાં સારા તેમજ નબળામાં નબળા મિત્રોની ગરજ સારે છે.

૧૫ શાળા બદલાવશો નહિ—ખાસ જરૂર વિના શાળા બદલાવશો નહિ; વાંધો લેવા જેવું લાગે તો પૂરતી તજવીજ કર્યા પહેલાં અને ખુલાસો મેળવ્યા અગાઉ શાળાના કામમાં અને તેના હુકમોની આડે આવશો નહિ.

૧૬ શિક્ષકને મળતા રહેશો—બાળકની તબીયત, રેવ-વર્તણુક અને અભ્યાસ વિષે ખબર આપવા અને મેળવવા તેના વર્ગના શિક્ષકને મહીનામાં એકાદ વાર જરૂર મળશો.

૧૭ મેળાવડા કરશો—એક અથવા બે માસે બાળકોનાં માબાપો પૈકી કોઈ એક તરફથી વર્ગનાં બધાં છોકરાંઓ અને તેનાં માબાપોનો એક મેળાવડો થાય તેવી તજવીજ કરશો.

૧૮ શાળાને મદદ કરશો—શાળાના નિભાવ માટે જરૂર જણાય તો ભેટના રૂપમાં મદદ કરવી.

સૃષ્ટિજ્ઞાનના પાઠ સંબંધી સૂચનાઓ.

(લેખકઃ—મિ. પુ. ગી. પંડ્યા. વિદ્યાના શિક્ષક, ટ્રે. રા. ટ્રે. કોલેજ.)

(ચાલુ પુ. ૫૬, પૃષ્ઠ ૩૭૩ થી.)

પાઠ ૮૬ મો રસાયનવિકાર અને રસાયનરીતિ.

આ પાઠ શીખવવામાં નીચેના મુદ્દાઓ ઉપર ખાસ લક્ષ દોરવવું.

(૧) તત્ત્વ કે મૂળતત્ત્વ અને મિશ્ર કે સંયુક્ત પદાર્થોની સમજ.

(૨) પ્રકૃતિ કે પ્રાકૃતિક વિકાર અને રસાયની વિકાર વચ્ચેના ભેદ.
(૩) રસાયની વિકારના પ્રકાર.
અ પૃથક્કરણ.
બ સંયોગીકરણ.
(૪) રસાયની પ્રીતિની સમજ અને તેના ઉપયોગ.
(૫) અણુ કે પરમાણુ અને અણુસમૂહની સમજ.

પહેલા મુદ્દામાં સોનાને હજારો વખત ગાળવા છતાં સોના ઉપરાંત તેમાંથી કંઈ પણ નીકળતુ નથી. પરતુ પાણીમાં વીજળીના બે તાર દાખલ કરવાથી બે વાયુઓ જુદા પડે છે તે સમજાવવું, અથવા બને તો બતાવવું. બેટરીનું સાધન ન હોય, તો હિંગળોકને કે રાતી પારદ ભસ્મને તપાવવાથી પારો તથા બીજો વાસ તેમાંથી નીકળે છે, તે બતાવી શકાય.

બીજા મુદ્દાની સમજ આપવામાં યાદ રાખવું, કે હવા અને જુદી જુદી ધાતુઓના સંયુક્ત પદાર્થો જેવા કે પિત્તળ, કાંસુ, જર્મનસિલ્વર વગેરે પ્રાકૃતિક વિકારથી થએલા મિશ્ર પદાર્થો છે. તેના ખુલાસામાં સમજાવવું કે હવામાં બે વાયુઓ નામે ઓક્સિજન અને નાઈટ્રોજનનો સંયોગ થયો છે, પણ તેમાંથી ઓક્સિજન કે નાઈટ્રોજનના ગુણ નાશ પામ્યા નથી, કારણ કે હવામાંથી ઓક્સિજન આપણે શ્વાસમાં લઇ શકીએ છીએ, દીવો તેને લઈને બળે છે, અને દેવતા ધીમે ધીમે સળગે છે, પણ બધા કોયલા કે લાકડાં એકદમ બળી જતાં નથી. તેમજ પિત્તળમાંથી તાંબાના કે જસતના ગુણ જતા રહ્યા નથી, કારણકે તાંબાના વાસણમાં ખાટા પદાર્થ ભરવાથી જેવો ઝેરી કાટ થાય છે, તેવોજ પિત્તળના વાસણમાં પણ થાય છે.

એકજ પદાર્થના અણુસમૂહો વચ્ચે આકર્ષણ થઈ જે પદાર્થ બને તે પ્રાકૃતિક વિકાર છે, અને તે આકર્ષણ અવયવાકર્ષણ છે. એક પદાર્થના પરમાણુઓ બીજા પદાર્થના પરમાણુઓ સાથે સંયોજાઈ નવો પદાર્થ બનાવે છે તે રસાયની સંયોગથી બનેલો પદાર્થ કહેવાય અને તેવા પરમાણુઓ વચ્ચેનું આકર્ષણ તે રસાયની આકર્ષણ કહેવાય છે.

લોઢાનો ગંધીલ બનાવવાના પ્રયોગમાં લોઢાનો જાડો ભૂકો વાપરવાથી ઘણી વાર શિક્ષકો નિષ્ફળ થાય છે. માટે તે પ્રયોગમાં લોઢાનો બારીક ભૂકો કે લોટ વાપરવાથી જલદી સફળ થવાશે. કાચની ફ્લાસ્કમાં આ પ્રયોગ

કરવો નહિ કારણકે બનેલો ગંધીલ ઘણીવાર તળીએ એટલો સખત ચોંટી જાય છે કે આખરે તે વાસણ ભાગ્યા વગર બહાર કાઢી શકાતો નથી. કસોટીની નળી બગાડવી ઠીક છે. કસોટીની નળી ન હોય તો ચિનાઈ માટીના ખુલ્લા વાસણમાં પણ પ્રયોગ બતાવી શકાશે.

પાંચમા મુદ્દાની બાબત પ્રત્યક્ષ પ્રયોગથી સમજાવી શકાય તેવી નથી. દાખલા દલીલોથી સમજાવી શકાશે.

" ભલી ભાર્ત ભૂમી વિષે રોજ રે'તો."

(લેખક—રા. રા. શાકરલાલ અમૃતલાલ દવે, બી. એ., ગોધરા)

અંગ્રેજી સાહિત્યમાં સર વૉલ્ટર સ્કૉટનું નામ સુપ્રસિદ્ધ છે. એ લેખકે અનેક સુન્દર કાવ્યો તથા એક લાંબી નવ ગાથા લખી છે. એનાં એક કાવ્યમાં આવેલું એક નાનકડું કવન આજ એક શતક વહી ગયું તોપણ અનેક મનુષ્યનાં હૈડાં હલાવે છે, અને સ્વદેશભક્તિની વિવિધ ઊર્મિઓ જગાવે છે. એકએક અંગ્રેજ નિશાળમાં અને એકએક અંગ્રેજ જનાનામાં એ કાવ્ય હજી પણ હોંસભેર ઉલ્લાસભેર ગવાય છે, અને મેં સાંભળ્યું છે કે અહીંયાં રહેલા અંગ્રેજો પણ ઘણી વાર ગર્વભેર એ કાવ્ય બોલે છે. એ સુન્દર કાવ્યનું ભાષાંતર આજે મારી સમક્ષ પડ્યું છે, અને તે અંગ્રેજી ભાષા તથા સાહિત્યથી અજાણ્યા એવા નાના પ્રાથમિક શાળાના બન્ધુને ઉત્તેજક કરેલા મને ગમે છે."

સ્કોટની સ્વદેશપ્રીતિ એટલી ઉત્કટ છે, કે

" ભલો દેશ મારો ભલી ભોમ મારી,
મને પ્રાણથી નિત્ય છે એજ પ્યારી "

એમ નહિ કહેનારને તો આત્મહીન, નિર્જીવ, મરી ગયેલા આત્માવાળો* કહે છે. તેને સ્થાને ભાષાન્તરમાં વિચારો એવો મોળો શબ્દ છે: તે મૂળનું યથાસ્થિત પ્રતિબિંબ પાડતો નથી. તેમજ લાંબા પહોળા કરી

× The Lay of the Last Minstrel.

* With soul so dead.

પ્રશ્નવાચક હોય વિરામચિહ્નનું યોગ્ય ફેરફાર કરતાં હું તો તે કડી નીચે પ્રમાણે લખવી વધારે યોગ્ય ગણું:—

ભલી ભારત ભૂમી વિશે રાજ રે'તા
હતો ઠા સુખેથી નથી જેહ કે'તા:
ભલો દેશ મારો ભલી ભોમ મારી,
મને પ્રાણથી નિત્ય છે એ જ પ્યારી ?

આમ લખવાથી બાળકોને સમજવામાં પણ સરળતા થશે. આખી કડીમાં મુદ્દો એ જ છે કે આપણા રૂડા ભારતવર્ષમાં રહેનાર પ્રત્યેક ભારતવાસીએ ભારતમાતા પ્રત્યે પ્રેમ તથા ભક્તિની દૃષ્ટિએ જોવું જોઈએ; અને જેવું ચારિત્ર તેવી ભક્તિ નિભાવું જે તે ઉત્તમ સુખ આપનાર છે. માતૃભૂમિ પ્રાણથી પણ અધિક વહાલી હોવી જોઈએ એ વિચાર બાળકોના મન પર ઠસાવવાનો છે.

બીજી કડી પણ પ્રશંસનીય છે. એમાં 'રાજ' શબ્દ બહુ યોગ્ય છે. જેનું સ્વદેશના રક્ષણે મસ્તક નથી, બાહુ નથી, તેને 'મુડદું' કહેલો છે, અને તે નકામો બાળીને ભસ્મભૂત છે. કેમકે વગરના ગણ્યા ઉદય સ્વમાર્ગે નથી હોતું, પરંતુ 'મુડદું' જેવો જડ રોગ છે, ખેદજનક રોગ છે.

હોય છતાં જે મનુષ્ય કેવળ સ્વાર્થપરાયણ રહી સ્વદેશ પ્રત્યે લક્ષ દેતો નથી, તે મનુષ્યનાં યશોગાન કદી ગવાશે નહિ; એટલુંજ નહિ પરંતુ તે બેવડો મરશે. બેવડો એવી રીતે, કે એક તો તે જીવતોજ મુએ છે, અને બીજી વાર તે ખરેખર મરશે ત્યારે જે માટીના લોચામાંથી તેનો દેહ ઉત્પન્ન થયો હતો તે જ અધમ માટીમાં તે ભળી જશે. અને એવા મનુષ્યના બેવડા મરણને માટે પણ કોઇ પોક મૂકવાનું નથી, કે કોઈ શોકોદ્ગાર કાઢવાનું નથી. આ બધો ભાવ ભાષાન્તરમાં ઊતર્યો નથી; અને એટલે અંશે કાવ્યની સુન્દરતા ઓછીજ થઈ છે.

વળી લોક કલ્યાણમાં લાભ લેખે,
પુરા પ્રેમથી કોણ તેને ન પેખે!

આ પંક્તિઓ શીખવતી વખતે આપણા લોકકલ્યાણકારી દેશીજનોનાં પુષ્કળ દૃષ્ટાન્ત આપવાં જોઈએ. જમસેદજી તાતા ને ચીનુભાઈ માધવલાલ જેવાએ પોતાની લક્ષ્મીનો દેશજનના કલ્યાણને અર્થે કેવો સદુપયોગ કર્યો? વિજ્ઞાન જેવા પ્રદેશમાં પણ જગદીશચન્દ્ર બોઝે હિંદુસ્થાનનું નાક કેવું રાખ્યું? ઊંચી પ્રતિના સાહિત્યમાં રવીન્દ્રનાથ ઠાકુર કેવા જગ સમક્ષ ઝળકી રહ્યા છે?

આ પ્રમાણે અનેક નરવીરના દાખલા લઈ તેમનાં જીવનમાંથી ઉદાહરણ આપી સાચી સ્વદેશભક્તિ શીખવવી જોઈએ. અને આ કામ શિક્ષક નહિ કરે તો કોણ કરશે? શિક્ષકને એ કામ કરવાનુંજ છે એમ સારી પેઠે સમજીનેજ આ કાવ્ય વાંચનમાળામાં મૂકવામાં આવ્યું છે એ ભૂલવાનું નથી.

'વૃથા જન્મ ખોયો; કરી શી કમાણી?' એ લીટી ઉપર પણ વિવેચન થવું જ જોઈએ. અને આ બધું વિવેચન જેમ બને તેમ વિદ્યાર્થીઓ જાતે જ કરે એટલી કુશળતા શિક્ષકે વાપરવી.

સૌથી છેલ્લી કડીમાં અનુવાદકે કરુણ રસ જમાવવા યત્ન કર્યો છે. ઘણો કાળ વિદેશમાં રહેવાથી પોતાનો દેશ વધારે વહાલો લાગે અને ફરીથી પગ મૂકતાં અનેરો આનન્દ અનુભવાય એ તદ્દન સ્વાભાવિક છે.

વિયોગી ભૂમિને ભેટી ભાવે,
કહો કોણને હર્ષનાં આંસુ ના'વે?

એ પ્રશ્ન જેટલો વાસ્તવિક છે તેટલો જ હૃદયમાં સાચી દેશભક્તિની

ઊર્મિ જગાડનારી છે. હરખનાં આંસુ એ અનુભવસિદ્ધ વાત છે; જોકે બાળકોને કદાચ સમજાવવું મુશ્કેલ થઈ પડે ખરું.

ઉપર પ્રમાણે કાવ્યનું હાર્દ કુમળા મગજ પર ઉતારાય તોજ પાઠ સફળ થયો કહેવાય. છેવટે, એક ખેદની વાત નોંધની પડે છે: હું જાણું છું કે ચોથા ધોરણના કેટલાક શિક્ષકો આ કવિતાને અઘરી સમજી બિલકુલ છોડી દે છે. જરા વિચાર કરશે તો તેમને સમજાશે કે આ કવિતા અઘરી નથી, એટલુંજ નહિ પણ ઘણી અગત્યની છે. કદાચ અઘરી પડતી હોય, તો તેને સહેલી બનાવવી એ તેમનો ધર્મ નથી? આ કવિતાને છોડી દેનાર-માં કેટલી સ્વદેશપ્રીતિ છે, એ કહેવાની જરૂર નથી.

બીનું વીખરાવું.

(લેખકઃ-મિ. સી. કે. ભટ્ટ, મોડલ સ્કૂલ, મુંબઈ).

જે પ્રમાણે ફૂલોની આકૃતિ, રંગ અને સુગંધ, કુદરતમાં ફલોત્પત્તિકર્મને વાસ્તે ઘણાં અગત્યનાં છે, તેમ બીના ફેલાવાને માટે ફળની આકૃતિ, હલકા-ભારેપણું, રંગ અને સ્વાદ ઘણાં અગત્યનાં છે. ફળમાંથી બી નીકળી તેના પ્રથમના ઝાડ નીચે પડે તો ઝાડના છાંયડાને લીધે તેમજ જમીનમાંથી તેનાં તેજ તત્વો ખૂટી જવાને લીધે બીને ઉગી નીકળવાનો સંભવ ઘણો ઓછો છે. તેથી બી જુદે જુદે ઠેકાણે પડે માટે કુદરતે જુદી જુદી યુક્તિઓ રચેલી છે. વહેતા પાણીથી, તેમજ પવનથી, પ્રાણી અને પક્ષીઓથી બી ઘણે દૂર લઈ જવામાં આવે છે. આપણે જુની દિવાલો ઉપર અથવા પડી ગએલા બુરજો તેમજ જુનાં કિલ્લાઓ ઉપર વનસ્પતિ ઉગેલી જોઈ એછીએ, ત્યારે વિસ્મય પામીએ છીએ કે આવી ઉંચી અને ન જઈ શકાય એવી જગા ઉપર વનસ્પતિ કોણ વાવવા ગયું હશે. પણ વિચાર કરતાં માલમ પડશે કે એતો કુદરતનું કર્તવ્ય છે. કેટલાંએક ફળો અને બી વાયુથી ઠામ ઠામ ફેલાઈ જાય છે. કેટલાંએક ફળો જોરથી ફાટે છે; એટલે તેનાં બી લાંબે જઈ પડે છે. કેટલાંએક ફળો પ્રાણી આખાં ને આખાં ગળી જાય છે અને તેમના શરીરમાંથી ઠામ ઠામ પડે છે.

બીની વીખરાવવાની રીત.

કેટલાંએક ફળો એવાં હોય છે કે જોરથી પવન આવે છે અથવા જરા

કોઈ પણ લાગે છે કે ફળ ફાટી બી ઉડી દૂર પડે છે. આ પ્રમાણે તનમની-ઓમાં જોવામાં આવે છે.

નાળિએર, કોઠ, બીલાં, એ કઠણ અને હલકાં ફળો છે. આ ફળો વર્ષા-ઋતુમાં નદી નાળામાં તણાઈને ગાંઈલોને માઈલો ઘસડાઈ જાય છે, અને નદી અથવા દરીઆના કિનારા ઉપર આવી અનુકૂળ સંયોગો મળવાથી કાદવમાં ઉગી નીકળે છે.

તમે રના ફુમતા જેવું, તમે જ્યાં બેઠા હો અથવા ચાલતા હો ત્યાં, ઉડતું ઉડતું આવતાં જુઓ છો. અને તમે હાથમાં લઈને જુઓ છો તો તમને માલમ પડે છે કે એક બીને આસપાસ પીછાં જેવા રેસાઓ બાઝેલા છે, જેને લીધે બી પાનથી આકાશમાં માઈલના માઈલ સુધી પતંગની માફક ઉડ્યા કરે છે. જ્યારે આકડાનું ફળ પકવ થઈ ફાટે છે, ત્યારે આકડાનાં બી આ પ્રમાણે આકાશમાં ઉડતાં માલમ પડે છે. તમે પીળું નાગનાં ફળો જોયાં હશે. તે નાનાં કારેલાં જેવડાં હોય છે, અને તેય ઉપર વાંકા આંકડા હોય છે. એ ફળો બહુ સહેલાઈથી આપણાં લુગડાંનો ભરાઈ જાય છે; અને આપણે જ્યાં જઈએ ત્યાં વળગેલાં ને વળગેલાં રહે છે. જ્યારે આપણા જાણ-વામાં આવે છે, ત્યારે લુગડામાંથી કાઢી ફેંકી દઈએ છીએ. પરદેશથી આપણે કેરી મંગાવીએ છીએ. કેરીનો રસ ખાઈ ગોટલા આપણા ઘર આગળ ફેંકી દઈએ છીએ. આ રીતે એક દેશના ગોટલાનાં બી બીજા દેશમાં જઈ પડે છે. બાવળનાં ફળો એટલે પરડા ગાય ઢોર ખાય છે. અને બાવળનાં બી તેના છાણમાં ઠામઠામ પડે છે. કાબર અને કાગડો અને બીજાં પક્ષીઓ વડ પીપળા તથા ઉમરાનાં ફળો ખાય છે, અને તેની અઘાર દિવાલોની ફાટોમાં અથવા જુની ઇમારતો ઉપર પડે છે. તેમાં ખાધેલાં ફળોનાં બી હોય છે. આ બી અનુકૂળ સંયોગો મળવાથી ઉગી નીકળે છે. આ પ્રમાણે આપણે પીપળ તથા વડો દિવાલોની ફાટોમાં ઉગેલા ઘણા જોયા છે.

ઉપરનાં ઉદાહરણો ઉપરથી જોઈશું તો માલમ પડશે કે વનસ્પતિઓ નાશ ન થાય માટે કુદરતે વિધવિધ ઉપાયો યોજ્યા છે. અને એક જ ગાથી બીજી જગા ઉપર બી સ્હેલાઈથી લઈ જવાય છે.

મદ્રાસ.

(લેખક—રા. રા. હરરાય અમુલખરાય દેસાઈ, બી. એ.)

(ચાલુ પુ૦ ૫૭ પૃ૦ ૫૯ થી.)

ત્રીજા વર્ગના ઉતારૂઓને રાઈચુર સુધી ઉભા રહેવું પડે છે યા જે બીજા ઉભા હોય તેમનો સામાન પોતાના પગ પર ઝીલી રાખવો પડે છે. બી. બી. સી. આઈ. ની માફક દસ દસ માણસનાં ખાનાં ત્યાં નથી, પણ આડી પાટલીઓ હોય છે; અને એક ખાનામાં ૫૦થી વધુ માણસો બેસનારાં હોય છે. આટલાં બધાં માણસો બેસવાનાં હોય, ત્યાં બે પાંચ વધારે આવ્યાં તેની ખબર પડતી નથી. ધડાધડ ને કચડાકચડી થતી ત્યાં જોવામાં આવે છે. બીજા ને પહેલા વર્ગમાં કોઈક દહાડો સુખ ને કોઈક દહાડો દુઃખ હોય છે. બે દહાડા જી. આઈ. પી.ના ડબ્બા દોડે છે, ત્યારે તેમાં વીજળીના દીવા, પંખા ને સુંવાળી ગાદીઓ હોય છે; પણ પછી બે દહાડા એમ. એસ. એમ. ની ગાડીઓ દોડે છે ત્યારે ગ્યાસની ઝાંખી બત્તીઓ, ખુંચે એવી ગાદીઓ અને પંખાનો અભાવ જોવામાં આવે છે. અમને આ બન્નેનો અનુભવ થએલો. મુંબઈથી ઉપડતી ગાડીમાં ઇન્ટર ક્લાસનો જુદો ડબ્બો હોય છે, પરંતુ મદ્રાસથી ઉપડતી ગાડીમાં હોય છે પણ ખરો ને કદાચ નથી પણ હોતો.

મદ્રાસ કેવું હોવું જોઈએ એવા વિચારો કરેલા અને ત્યાં સુંદર મકાનો, રસ્તાઓ વગેરે જોવા આશા બાંધેલી, પણ મદ્રાસ રેલ્વેના મુખ્ય સ્ટેશન મદ્રાસ સેન્ટ્રલ સ્ટેશને અમે જ્યાં પહોંચ્યા અને ત્યાંની ઝટકા, બંડી વગેરે પટારા જેવી ગાડીઓ જોઈ એટલે તે આશા કરમાવા લાગી અને સ્ટેશન બ્હાર નીકળી ભાગ્યુંતુટ્યું જેવો ત્યાંનો વોલટેક્સ રોડ જોતાં તે નાશ પામી.

સ્ટેશન પર મજુરો અંગ્રેજીમાં વાતચીત કરી જાણે છે અને તેઓનો નંબરનો પટો આપણી પાસે રહે ઈ લઈને સામાનના દાગીના ગણી આપી ગાડી કરવા જવાનો ત્યાં રિવાજ છે. આ સામાન હાથેથી ખેંચવામાં આવતા મોટા અમદાવાદી ગાડા જેવડાં ગાડાંઓમાં ભરાવી જવાનું હોય છે. થોડો સામાન તો બાજુના એક્કાઓમાં લઈ શકાય. વધારે સામાનની આ દશા છે. ૮૦ મણ સુધી સામાન ત્રણ માણસો ખેંચી જાય છે.

વૉલટેક્સ રોડથી સારા રસ્તાઓ અને ત્યાંના કરતાં સારાં મકાનો પાછળથી જોયાં; પણ પ્રથમ ગ્રાસે માંખ ગણી જનારને પાછળનું અન્ન ભાવતું નથી તેમ મારે થયું. શહેરમાં મોટા રસ્તાઓ પૈકી પ્લોડરોડ, માઉન્ટરોડ અને બીચરોડ છે. ખ્લોડરોડ અમદાવાદના પાંચકુવા દરવાજાની બહારના રસ્તા જેવડો પહોળો છે; માઉન્ટરોડ રણછોડભાઈના ફુવારા પાસે બજારરોડ છે તેના જેટલો પહોળો છે, પણ તે રસ્તો ઘણો સારો છે. બીચરોડની પશ્ચિમે મકાનો ને પૂર્વે દરીઓ આવવાથી તે ઘણો સારો લાગે છે. શહેરના બીજા રસ્તાઓ સાંકડા છે અને કોઠીઆ જેટલા કપાલમાં ભમરો આવ્યો હોય તેમ તેમની બે બાજુએ ખુલ્લી ગોરીઓ આવવાથી તે દીપી ઉઠે છે.

મદ્રાસમાં પશ્ચિમથી પૂર્વ તરફ વહેતી નાનકડી કુમ્મ નદી છે. તેનું પાણી લગભગ સ્થિર રહે છે. વરસાદ આવે ત્યારે તે વહે છે પણ બીજી ઋતુમાં તે વહી શકતી નથી, કારણકે તેની સપાટી દરીઆની સપાટીથી નીચી છે. ઉત્તર દક્ષિણ બકીંગામ કેનલ છે. આ બન્નેમાંથી સવાર સાંજ પુષ્કળ બો મારે છે. પૂર્વે દરીઓ છે ત્યાં ફરવામાંજ આનંદ પડે છે.

જ્યોર્જ ટાઉનમાં મુખ્ય વસ્તી છે. ત્યાં હાઈકોર્ટ, લૉ કૉલેજ, બેન્કો વગેરે છે. મદ્રાસીઓ વિષે પૂર્ણ જ્ઞાન મેળવવા ત્યાં હરવું ફરવું જોઈએ અને ત્યાંના લોકો સાથે પરિચય પાડવો જોઈએ.

બહારથી આવનારે માણસો સારૂ ત્યાં ધર્મશાળા જેને તેઓ ચોલટ્રી કહે છે તે છે. સ્ટેશન પરની રાજા સેર રામસ્વામી મુદલીયરની ચોલટ્રી છે તે સર્વે કોમો માટે ખુલ્લી છે. વૈષ્ણવો સારૂ શહેર વચ્ચે સાત સ્વરૂપની હવેલી છે. ત્યાં ઊતરો ત્યાં રસોઈની ગોઠવણ પોતાની કરી લેવાની છે. યુરોપીઅનો અને હોટેલોમાં ખાનાર દેશીઓ સારૂ ત્યાં સારી હોટેલો છે. ત્યાં મળતાં ભાડાનાં વાહનો પૈકી મુખ્ય વીજળીની ટ્રામવે છે. તે ઉપરાંત એક ઘોડાનો એકકો જેને ઝટકા કહે છે તે, એક બળદનો એકકો જેને કહે છે તે અને જીનરીક્ષાઓ જોવામાં આવે છે. કોઈક વખત મોટર મળે છે ખરી. બે ઘોડાની સારી ગાડીઓ હોટેલવાળા રાખે છે. બંડી ને ઝટકા બે ઘાટમાં સરખાં છે. તેમાં પાટીઆની જમીન પર બેસવાનું હોય છે અને ઉપર એક સાદડી ગોળ વાળી છત્રી બનાવેલી હોય છે. આ ઉપર કપડું જાડી વાર્નીશ કરેલું હોયછે; પણ તેથી અંદર બેઠેલા ચોમાસામ

પલળતા અટકતા નથી. છત્રીમાંથી પણ પાણી ચુએ છે. ઉંચા માણસો સારૂ તે છેજ નહિ. અંદર બેઠેલા માણસોને આંચકો આવતાં છત્રી ઝટાઝટ વાગે છે, તેથી તેમાં નામ પ્રમાણે ઝટકા મારવાનો ગુણ છે એમ ભાન થાય છે. ટ્રામમાં બેસવું ન હોય ને સામાન ન હોય તો ધીમે ચાલતી જીનરીક્ષા પસંદ કરવા જેવી છે. ત્યાંની ટ્રામમાં એક પૈસાથી માંડીને તે છ પૈસા સુધીની ટીકીટ મળે છે. લાંબે જવું હોય તો તેજ જગ્યાએ સીધી જતી ગાડીમાં બેસવું પડે છે, કારણકે તેમાં એક્સચેન્જ (બદલવાની) ટીકીટો મળતી નથી. ઘણી વખતે સીધી ટ્રામ નહિ મળવાથી જંકશન સુધીની ટીકીટ લઈ બીજી માટે રાહ જોવી પડે છે. ટ્રામની અંદર કાનુનો છાપી ચોડેલા છે તે બધાનો ત્યાં ભંગ થાય છે. બેઠકોની વચ્ચે માણસો ઉભા રહે છે, પગથીઆ પર લોકો ઉભા રહે છે અને મરજીમાં આવે ત્યાં બીડી પીએ છે; અને ટ્રામકન્ડક્ટરો તથા ઇન્સ્પેક્ટરો પોતાને ગમે તેવી હરકત પડે તોપણ બોલતા નથી.

ત્યાંની મ્યુનિસિપાલીટીની વ્યવસ્થા બરાબર લાગતી નથી. પ્રેસીડન્ટને ત્યાં પગાર મળે છે. રસ્તાંની બે બાજુએ જે ખુલ્લી ગટરો હોય છે તેને બરાબર સાફ કરવાનો પ્રયત્ન કરવામાં આવે છે. જાજરૂ સાફ કરવા સારૂ દરેક ઘરધણીએ ઢેયડીઓ સાથે ખાનગી ગોઠવણ કરી લેવી પડે છે. તેને ઘરદીઠ મહીને ચાર આઠ આના આપવામાં આવે છે. તે સવારે આવી ઘરધણી પાસે જાજરૂમાં પાણી નંખાવી બધું મેલું ગટરમાં વહેવડાવી ચાલી જાય છે. આથી ગટરોમાંથી પુષ્કળ બાસ મારે એમાં શી નવાઈ!

ત્યાંની પોલીસ સફેત લાંબો પાયજામો, સફેત હાફકોટ ને લાલ ચટક પાઘડી પહેરે છે. આ દીપતાં નથી. તેઓ રસ્તા વચ્ચે ઉભા હોય તોપણ જમણી બાજુએ ગાડી હાંકી જનારા જોવામાં આવે છે. વળી બીચરોડ જેવા મોટા રસ્તાઓ પર તો પોલીસ બિચારા પગથીઆ ઉપર કે તેની આગળ ઉભા રહે છે. મુંબઈની પોલીસ જેટલી તે ચાલાક નથી લાગતી.

(અપૂર્ણ.)

અમદાવાદ, પ્રેમચંદ રાયચંદ ટ્રેનિંગ કૉલેજનો સને ૧૯૧૮ નો અભ્યાસક્રમ.

ભાષા.

બીજું વર્ષ—પાઠ્ય પુસ્તક-મુદ્રારાક્ષસ કિંવા મેળનીમુદ્રિકા. સને ૧૯૧૫ ની ચોથી આવૃત્તિ, અનુવાદક કેશવલાલ હર્ષદરાય ધ્રુવ. આ નાટકના પહેલા પાંચ અંક પૃ. ૧ થી ૯૦.

ત્રીજું વર્ષ—પાઠ્ય પુસ્તક-સાહિત્યરત્ન, સને ૧૯૧૬ ની છઠ્ઠી આવૃત્તિ, સંયોજક ઈ. આ. ખાનસાહેબ બી. એ. અને નરહરિ અંબાલાલ, એમ. એ., એલ એલ. બી.

આ પુસ્તકમાંથી પસંદ કરેલાં નીચેનાં પદ્ય, અને નાટ્ય તથા ગદ્યના ફકરાઃ—

પદ્ય—મ્હેતાનું મામેરૂં, અંગદ વિષ્ટિમાંથી, ક્ષણિક સંસાર, વિદાય, હિન્દુલગ્નની કૃત્રિમતા, માનાપકૃષ્ટક, શબ્દતાવિષે દોહરા, કાળચક્ર, આગીઆને, અમારો દેશ, ગુણવંતી ગુજરાત, અને અનેરી આશા. કવિતાનો મુખપાઠ—મ્હેતાનું મામેરૂં, અંગદવિષ્ટિ અને ક્ષણિક સંસાર એ ત્રણમાંના ઉપર જણાવેલાં કાવ્ય (હિન્દુ લગ્નની કૃત્રિમતાની ૩૦ લીટી અને બીજાં પૂરાં).

નાટ્ય—મોગારહૃદ—શ્રીદામાની સફળ મુક્તિ, ભીમ ને હનુમાનનો મેળાપ, તપોવનમાં વાઘનો નાશ. દોલતરામ—વિદ્યાધરનો વિનોદ ને મનવાળની મૂર્ખતા. નંદશંકર—સંસારસાગર. મણિલાલ નભુભાઈ—ચારિત્રબળ, પ્રસન્ન પ્રકૃતિ, જીવન ચરિત, અને વિજ્ઞાની દુરાચાર. મનઃસુખરામ—અસ્ત અને ઉદયનું દ્વન્દ્વ, ઉદયનું સાર્થક અને ઉત્તેજના. ગોવર્ધનરામ – સરસ્વતીચંદ્રનો ગૃહત્યાગ અને સર્વદાસને મણિમુદ્રાની ભેટ.

સંસ્કૃત.

ત્રીજું વર્ષ—વિધિકા ઉપરાંત ' કાલિદાસના અભિજ્ઞાન શાકુન્તલ'નો ચોથો અંક.

અંકગણિત અને ઈતિહાસ.

સને ૧૯૧૭ ના ફેબ્રુઆરીના શાળાપત્રના ૭૧ અને ૭૨ મે પાને ...અભ્યાસક્રમ ચાલ સાલમાં પણ ત્રણે વર્ષ માટે રાખવામાં આવ્યો છે.

સ્લૉઈડનો અભ્યાસક્રમ વર્ષ પહેલું.

કાગળનો અભ્યાસક્રમ—૧૯૧૬ ના કે આરીના શાળાપત્રમાં પ્રસિદ્ધ થયો છે તે કાયમ.

લાકડાનો—ચાકુ અને રંદાનો ઉપયોગ. ૧. પ્લૅટ રેગસ—ગાડના નામની પટી લટકાવવાની ખીંટી ૧૮" × ૧" × ¾".

૨. પેન્સિલ શાર્પનર—પેન્સિલની અણી ઘસવા માટે સેન્ડ પેપર ચોડવાની પટી ૬" × ૧½" × ½".

આ વર્ષથી બહારના ઉમેદવારોને પણ લાકડાનું કામ ફરજીઆત છે.

પરીક્ષા વખતે બહારના ઉમેદવારોએ કાગળના તથા લાકડાના નમુના અભ્યાસક્રમ પ્રમાણે બનાવી પરીક્ષા વખતે સાથે લઈ આવવા. તે જોયા વગર પરીક્ષાના નમુના તપાસાશે નહિ. કાગળના નમુના ડ્રૉઇંગ પેપરના બનાવવા.

બીજા અને ત્રીજા વર્ષમાં—(૧) સ્લોઈડ (૨) ડ્રૉઇંગ અને કલૅસોર્ટીંગ અને (૩) સૃષ્ટિનિરીક્ષણ અને બાગકામ એ ત્રણ પૈકી એક વિષય પસંદ કરવાનો છે. સ્લોઈડના અભ્યાસક્રમ માટે ત્રે. ટ્રે. કૉલેજના પ્રિન્સિપાલને લખી પુછાવવું.

સૃષ્ટિનિરીક્ષણનો અભ્યાસક્રમ.

વર્ષ પહેલું.

વનસ્પતિ:—સાદાં મૂળ, સાદ ડ, સાદાં અને સંયુક્ત પાન, એ સઘળાનાં કર્તવ્ય. ફુલ તેના ભાગ તથા કર્તવ્ય. સાદાં ફળ અને સાદાં બી. બીજોદ્ભવ ક્રિયાનું નિરીક્ષણ.

પ્રાણી:—પહેલી ગુજરાતી ચાર ચોપડીઓમાં આવી જતાં પ્રાણીઓનું વર્ગીકરણ. દેડકા અને પતંગીઆની જુદી જુદી અવસ્થાઓનું નિરીક્ષણ.

જમીન:—જમીનપર અસર કરનારાં કારણ; અમદાવાદ અને અમદાવાદની આસપાસ આવેલી જમીનની બનાવટ.

હવા:—થર્મોમીટર, બેરોમીટર તથા વરસાદના એક અઠવાડીઆના માપનો નકશો. નિરીક્ષણની નોંધપોથી.

વર્ષ બીજું.

વનસ્પતિ—સપુષ્પ અને અપુષ્પ (ફગસજ) વનસ્પતિનું ફળોત્પત્તિ કર્મ. મનુષ્યને ઉપયોગી વનસ્પતિનું નિરીક્ષણ (તૃણધાન્ય, કઠોળ, તેલીબીઆં, તતુઓ, શાક તરકારી વગેરે જે અમદાવાદની

આસપાસ મળી આવે તે). વનસ્પતિનો દેશ અને આબોહવા સાથે સંબંધ.

પ્રાણી:—મુકાબલા ઘોડો અને ગધેડો, ગાય અને ભેંસ, બકરી અને ઘેટું, કુતરો અને બિલાડી. કાગડો, પોપટ અને ચકલી. પક્ષીઓની ચાંચ અને પગ. મરઘી અને એરંડીનો રેશમનો કીડો એ બન્નેનું ઉછરતી વખતનું નિરીક્ષણ.

હવા:—જુદી જુદી ઋતુમાં સૂર્યના સ્થાનની ફેરફારીનું નિરીક્ષણ.

ખગોળ:—ચંદ્રની કળાઓ.

બાગકામ:—બાગની જગા, હવા, અજવાળું, પાણી, ખેડ ખાતર સાથે સંબંધ. શાળાપયોગી બગીચાની વ્યવસ્થા અને રચના. દરેક વિદ્યાર્થીને સોંપેલું કામ. નિરીક્ષણની નોંધપોથી અને નિરીક્ષણ કરેલી વનસ્પતિના નમુના.

વર્ષ ત્રીજું.

વનસ્પતિ:—તૃણધાન્ય વર્ગ, કઠોળવર્ગ, દુધીનો વર્ગ, કપાસનો વર્ગ, રીંગણીનો વર્ગ અને પારિજાતકનો વર્ગ, એ વર્ગોના અમદાવાદની આસપાસ મળી આવતા છોડોનો ઉછેર અને નિરીક્ષણ.

કલમ બનાવવા વિષે.

પ્રાણી:—કબુતર, કાબર, સમડી તથા એવાં બીજાં મળી આવતાં પક્ષીનું નિરીક્ષણ. સાપ, વીંછી, માકડ અને માખીનું નિરીક્ષણ. બાગમાં થતાં નાશકારક જંતુઓનું નિરીક્ષણ અને તેમને અટકાવવાના ઉપાય.

આકાશ:—ખુલ્લી આંખે દેખી શકાય એવાં નક્ષત્રોનું અવલોકન.

જમીન:—ખેતી સંબંધી જમીનના જુદા જુદા ભાગ. જાત જાતનાં ખાતર.

સંગ્રહસ્થાન:—સૃષ્ટિજ્ઞાનને લગતા શાળાપયોગી સંગ્રહસ્થાનની વ્યવસ્થા અને રચના.

બાગકામ:—દરેક વિદ્યાર્થીને સોંપેલું કામ. નિરીક્ષણની નોંધપોથી અને નિરીક્ષણ કરેલી વનસ્પતિના નમુના.

ક્લેમોડેલિંગનો સને ૧૯૧૮નો અભ્યાસક્રમ.

બીજું વર્ષ.

૧—માટી અને તેને કેવી રીતે બનાવવી.

૨—માટીના વીંટા, દોરી, અછોડા, મણકા વગેરે બનાવવા અને તેનો તરેહ બનાવવી.

૩—માટીની તખ્તી બનાવવી, અને તેને ચોરસ, લંબચોરસ, ત્રિકોણ, ષટ્‌કોણ અને અષ્ટકોણમાં માપ પ્રમાણે કાપવી.

૪—આંગલી અને અંગુઠાની મદદથી તખ્તી ઉપર આકૃતિ અને અક્ષર કાઢવા.

૫—નળાકાર.	૧૪—નારંગી.
૬—ઇંડું.	૧૫—કેળાં.
૭—ઘન.	૧૬—કેરી.
૮—શંકુ.	૧૭—દાડમ.
૯—પિરામિડ	૧૮—પતંગીઉં.
૧૦—આમલીનું પાંદડું.	૧૯—સાપ.
૧૧—સૂર્યમુખી ફૂલ.	૨૦—નદી, બેટ, ભૂશિર, સામુદ્રધુની અને દ્વીપકલ્પ.
૧૨—કાંદો.	૨૧—મુંબઈ ઇલાકાનો 'રીલીફ' નકશો.
૧૩—મૂળો.	

ત્રીજું વર્ષ.

૧—ચપ્પુ.	૯—દ્રાક્ષ.
૨—તાળુંકુંચી.	૧૦—ફૂલની પાંખડીની તરેહ.
૩—ખડીઓ.	૧૧—એન્જિન. (વરાળ યંત્ર.)
૪—તીરકામઠું.	૧૨—ઉંદર.
૫—પીપળાનું પાંદડું.	૧૩—માછલી.
૬—ગુલાબનું ફૂલ.	૧૪—દીવાદાંડી.
૭—વેંગણ.	૧૫—હિંદુસ્તાનનો 'રીલીફ' નકશો.
૮—પપૈઉ.	૧૬—વિદ્યાર્થીઓના પોતાના જિલ્લાનો 'રીલીફ' નકશો.

ગુજરાત કેળવણીમંડળ.

નવાં સ્થાપવાનાં ૫૦ વાંચનાલયો.

નીચેના નિયમો પ્રમાણે આજ સુધીમાં ગુજરાતના પાંચે જિલ્લામાં મળીને ૫૭ વાંચનાલયો સ્થાપવામાં આવ્યાં છે. આવતા જુન માસની પહેલી તારીખથી બીજાં ૫૦ વાંચનાલયો તેજ નિયમાનુસાર સ્થાપવાનું નક્કી થયું છે. પ્રજાવર્ગની જાણ માટે તે નિયમો નીચે પ્રમાણે જણાવવામાં આવે છેઃ—

લગભગ એક હજારથી બે હજાર વસ્તીવાળાં ગામ, જ્યાં હજુ સુધી પુસ્તકાલયની સ્થાપના થઈ ન હોય ત્યાં ગ્રાંટ-ઇન-એડ ના ધોરણે મદદ આપી પુસ્તકાલય સ્થાપના કરાવવામાં સહાયભૂત થવું એ ઉદ્દેશ કેળવણી મંડળની વ્યવસ્થાપક કમિટીએ રાખ્યો છે. લગભગ અડધી રકમ ગામના ગૃહસ્થો એકઠી કરે, અને અડધી મંડળ ખાસ એકઠા કરેલા ફંડમાંથી આપે એ પ્રમાણે વાર્ષિક રૂ. ૩૦ સુધીના ખર્ચે પુસ્તકાલય ચલાવવું.

(૧) ગામ લોક રૂ. ૧૫) પંદર એકઠા કરી મંડળના સેક્રેટરીઓને મોકલી આપ્યેથી તેમાં બીજા રૂ. ૧૦) ઉમેરી, તથા વર્તમાનપત્ર વાળાઓ પાસેથી છૂટ મેળવી, લગભગ રૂ. ૨૫ થી ૩૦ની કિંમતનાં વર્તમાનપત્રો તથા માસિકો પૂરા પાડવામાં આવશે. આ પ્રમાણે દર વર્ષે ચાલુ રાખવામાં આવશે.

(૨) વર્તમાનપત્રો તથા માસિકો મંડળ તરફથી પસંદ કરવામાં આવશે, પરંતુ પુસ્તકાલયની વ્યવસ્થાપક મંડળની સલાહથી તેમ કરવામાં આવશે. દેશની ચાલુ રાજકીય, સામાજિક વગેરે સ્થિતિનું જ્ઞાન મળે તેવાં વર્તમાનપત્રો તથા માસિકો પસંદ કરવામાં આવશે. જિલ્લાના મુખ્ય શહેરનું એક પત્ર જરૂર લેવામાં આવશે.

(૩) પુસ્તકાલયની સ્થાપના તેજ ગામના ૩ થી ૭ પ્રતિષ્ઠિત ગૃહસ્થોનું મંડળ કરે અને તેમણે દરેક વાર્ષિક રૂ. ૧) એક લાઇબ્રરીના ફંડમાં આપવો. મંડળ પોતામાંથી એકને સેક્રેટરી નીમશે અને કેળવણી મંડળને તેઓ દર ત્રણ માસે છાપેલા ફારમ ઉપર રીપોર્ટ મોકલશે.

(૪) આ પુસ્તકાલય મફત વાપરવાનો હક ગામના દરેક સ્ત્રી પુરૂષને રહેશે.

(૫) દરેક પુસ્તકાલયનું નામ "ગોખલે પુસ્તકાલય" રાખવામાં આવશે.

(૬) કોઈ પણ કારણથી આ પુસ્તકાલય બંધ પડે તો વર્તમાનપત્રોની ફાઈલ ઉપર ગામ સમસ્તનો હક રહેશે.

(૭) આ સંબંધી તમામ અરજીઓ અમદાવાદમાં દાદાભાઇ શ્રી લાઇબ્રરીને સરનામે ગુજરાત કેળવણી મંડળના સેક્રેટરીઓને મોકલવી. તે અરજીના જવાબમાં જે છાપેલું પત્રક મોકલવામાં આવે તેમાં માગેલી વિગતો ભરીને રૂ. ૧૫ ની સાથે તે મોકલી આપવું.

(ઉ. ભા. ના મે. એ. ઇ. સાહેબના તા. ૫-૨-૧૮ ના હુકમ નં. ૧૦૪૭૭ ઉપરથી.)

જાહેરખબર નં. ૧૨૯૭૮.

પ્રાથમિક શાળાઓ માટે મંજુર કરેલી નીચેની ચોપડીઓની યાદી સર્વ લોકોની જાણ માટે પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવે છે.

નં.	ચોપડીનું નામ.	જે ભાષામાં છપાઇ હોય તે.	શાને માટે મંજુર થઈ.	કિંમત રૂ.આ.પા.
	ખ્વિજ્‌ગાસીલાલ બી. એ, નિશાળોના ઍસિસ્ટન્ટ ઇન્સ્પેક્ટર, કુમૌન ભાગ સંયુક્ત પ્રાંતઃ—			
૧	'જદીદ મુઅલ્લિમે ઉર્દુ.'	ઉર્દુ	ઉર્દુ નિશાળોમાં ચલાવવા માટે અને લાઇબ્રરી તથા ઇનામમાટે.	૦—૮—૦
૨	'જુગ્રાફિયએ આલમ જદીદ, હિસ્સએ અવ્વલ.'	,,	ઉર્દુ નિશાળોમાં ચલાવવા માટે અને ઇનામ માટે.	૦—૧૨—૦
૩	' ,, ,, દુવૈમ.'	,,	,,	૦—૧૨—૦
૪	' ,, ,, સુવૈમ.'	,,	,,	૦—૧૨—૦
	મહમદ મુક્તાદખાન શરવાની, અલીગઢઃ—			
૫	'દીનયાત કા પહેલા રિસાલા.'	,,	ઉર્દુ નિશાળોમાં ઇનામઆપવામાટે	
૬	' ,, દુસરા ,, '	,,		
	રાય બહાદૂર કે. બી. કાપેર, લાહોરઃ—			
૭	'Prof. Ramsay muir's Britain's Caso against Germany' નો ઉર્દુમાં તરજુમો.'	,,	ઉર્દુ નિશાળોમાં ઇનામ તથા લાઇબ્રરી માટે.	૧—૦—૦
	શેખ અબ્દુલ અઝીજ બી. એ. 'Loyal thoughts publishing Association, Lahor (લાહોર):—			
૮	'શેરે બર્તાનિઆ' મર્હુમ લાર્ડ કિચનરનું જીવનચરિત્ર.	,,	,, ,,	૧—૪—૦

ડિરેક્ટર ઑવ્ પબ્લિક ઇન્સ્ટ્રક્શનની ઑફિસ, પૂના, તા. ૩૧-૧-૧૮. (સહી). K. G. Joshi. ડિરેક્ટર ઑવ્ પબ્લિક ઇન્સ્ટ્રક્શનની વતી.

(કે. ખા. ના મે. એ. ઇ. સાહેબના તા. ૫-૪-૧૮ના હુકમ નં. ૧૧૫૧૭ ઉપરથી.)

જાહેરખબર. નં ૧૧૫૧૭.

	ચોપડીનું અને કર્તાનું નામ.	જે ભાષામાં છપાઇ હોય તે.	શાને માટે મંજુર થઈ.	કિંમત રૂ.આ.પા.
	મિ. કેખશરૂ સોરાબજી પટેલ, એમ. બી. બી., એસ., ગઝદર મેન્શન, પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુંબઈઃ—			
૧	"સુવાવડ અને બાળકની માવજત"	ગુજરાતી	સ્ત્રીઓ માટેની ટ્રેનિંગ કોલેજોની લાઇબ્રરી માટે.	૨—૦—૦
	મિ. હિમ્મતલાલ ગણેશજી અંજારિઆ, જીવાજી કોટેજ, સાન્તાક્રુઝ બી. બી. એન્ડ સી. આઇ. રેલવેઃ—			
૨	"કિન્ડરગાર્ટન સંબંધે ૭ લેખો" ૧૯૧૬ ની આવૃત્તિ.	"	બધી પ્રાથમિક શાળાઓની લાઇબ્રરી માટે.	૦—૬—૦
	મિ. ફરદુનજી માણેકજી પાવરી બી. એ., નં. ૩ પાંડે ધર્મશાળા પાસે, કાંદેલ વાડી, મુંબઈઃ—			
૩	"આગ્રા અને દિલ્હી" ૧૯૧૬ની આવૃત્તિ	"	પ્રાથમિક અને માધ્યમિક નિશાળોની લાઇબ્રરી માટે.	૧—૦—૦ (ચોપડીમાં કિંમત નથી આપી.)
	મિ. બીરબલ એચ. મહેતા, ઇલાબિગાના મેન્શન્સ પાસે, સેન્ડહર્સ્ટ રોડ, મુંબઈઃ—			
૪	'રત્નગઢનો બાળ કુમાર' ૧લી આવૃત્તિ,	"	પ્રાથમિક નિશાળોમાં ઇનામ માટે.	૦—૧—૦
	મિ. સોરાબજી મંચેરજી દેસાઈ, સ્ટેશન રોડ નવસારીઃ—			
૫	" દુખીનો દિલાસો " ભાગ ૮થી૧૭, ૧૯૧૫ની આવૃત્તિ.	"	પ્રાથમિક અને માધ્યમિક નિશાળોની લાઇબ્રરી માટે.	૦—૪—૦ (દરેક ભાગના.)
	મિ. ગૌરીશંકર મગનલાલ પંચોળી, પી. બી. કોરિવાળ મ્યુનિસિપલ નિશાળમાં શિક્ષક, કરાંચીઃ—			
૬	'નીતિશિક્ષક' યાને બાળકોનો ફૂલહાર ૧ લી આવૃત્તિ.	"	પ્રાથમિક નિશાળોમાં ઇનામ માટે.	૦—૬—૦

	મિ. રતિલાલ દાણીજી ભટ્ટ, બાળમિત્ર કાર્યાલયના ઓ. સેક્રેટરી, રણછોડ લાઈન્સ, પ્રિન્સેસસ્ટ્રીટ, આણંદજી બંહેચરનાં બિલ્ડિંગ, કરાંચીઃ—			
૭	"બાળમિત્રમાળા–પુસ્તક ૧થી૫"	ગુજરાતી	પ્રાથમિક નિશાળોમાં ઇનામ માટે.	
	૧ માબાપની સેવા;૧૯૧૬ એપ્રિલ આ.	,,	,,	૦—૧—૦
	૨ હિંદના બાળકો,૧૯૧૬ના મેની આ.	,,	,,	૦—૧—૦
	૩ બાળશિક્ષણ ,, જુનની ,,	,,	,,	૦—૧—૩
	૪નાનીનાનીવાર્તાભાગ૧,, જુલાઈની,,	,,	,,	૦—૧—૩
	૫ "બાળસંવાદ" ,, ઓગસ્ટની ,,	,,	,,	૦—૧—૩
	મિ. પોપટલાલ કેવળચંદ શાહ,હેડમાસ્તર, આઇ. પી. મિશન ઝનાના ટ્રેનિંગ કોલેજ, અમદાવાદઃ—			આખા વર્ષની માળા ખરીદે તો.
૮	પ્રસિદ્ધ કરનાર–મેસર્સ લક્ષ્મીચંદ ઉત્તમચંદ અને કં.બુકસેલર્સ,રાજકોટઃ– "નવીન ગરબાવળી" ૧૯૧૬ ની આવૃત્તિ.	,,	પ્રાથમિક કન્યાશાળાઓ અને સ્ત્રીઓ માટેની ટ્રેનિંગકોલેજોમાં લાઇબ્રરી અને ઇનામ માટે.	૦—૪—૦
૯	દિવાન બહાદૂર રણછોડભાઈ ઉદયરામ, ૩૬ બી, ચોપાટીરોડ મુંબઈઃ– "યૂરોપિયનોનો પૂર્વ દેશ આદિ સાથે વ્યાપાર, ભાગ ૧ થી ૪" ૧૯૧૬ ની આવૃત્તિ.	,,	પ્રાથમિક નિશાળો, માધ્યમિક હાઇસ્કૂલો અને ટ્રેનિંગ કોલેજોની લાઇબ્રેરી માટે	૨—૮—૦ (દરેકભા...
૦	રા. રા. જેકીસનદાસ એલ. ડી. બારભૈયા, કરમશી દામજીના બિલ્ડિંગ ૪, ગીરગામ બેકરોડ, મુંબઇ પોસ્ટ ઓફિસ નં. ૪:– "અર્થ શાસ્ત્રનાં સિદ્ધાંતો, ભાગ ૧ લો" ૧લી આવૃત્તિ.	,,	માધ્યમિક હાઇસ્કૂલોની લાઇબ્રરી માટે.	૧—૦—૦ (સામટી) એક ડઝનના રૂ. (૯—૦—૦)
૧	સરદાર બહાદૂર મોતીલાલ ચુનીલાલ, વાઇસ પ્રેસિડન્ટ, ભરૂચ જિલ્લો એગ્રીકલ્ચરલ અને ઇન્ડસ્ટ્રીઅલ એસોસિએશન ભરૂચઃ— "Tho Gujarat Agrieultural and Industrial Quaterly" (શ્રી ગુજરાતી ખેતીવાડી અને હુન્નર ઉદ્યોગ ત્રિમાસિક).	,,	બધી નિશાળો અને ટ્રેનિંગ કોલેજોની લાઇબ્રરી માટે.	૧—૪—૦ (વાર્ષિક)

	૧૯૧૪-૧૫ ૧ લા વર્ષના ૪ અંક. ૧૯૧૫-૧૬ ૨ જા ,, ૪ અંક. ૧૯૧૬-૧૭ ૩ જા ,, ૩ અંક. મિ. જીવણલાલ અમરશી મહેતા, પીરમશા રોડ, અમદાવાદ:—			
૧૨	" પોતાનો પ્રયત્ન" ૧ લી આવૃત્તિ	ગુજરાતી	પ્રાથમિક નિશાળો-માં ઇનામ માટે.	૨—૦—૦
	મિ. કનૈયાલાલ આત્મારામ પટેલ, ડ્રોઇંગ શિક્ષક, મેઇલ ટ્રેનિંગ કોલેજ, પાટણ:—			
૧૩	"ચિત્રવિદ્યા શિક્ષિકા" ૧લી આવૃત્તિ	,,	પ્રાથમિક શાળાઓ અને ટ્રેનિંગ કોલેજો-ની લાઇબ્રરી માટે.	૦—૫—૦
	મિ. મગનલાલ જગજીવન પાઠક, આકાશેઠના કુવાની પોળ, ૧૭૯૬, અમદાવાદ:—			
૧૪	" વીજળી અને લોહચુંબક શાસ્ત્ર" ૧ લી આવૃત્તિ.	,,	બધી નિશાળોની લાઇબ્રરી માટે.	૧—૮—૦

ઉ. ભા.ના એ, ઇ.ની ઑફિસ
અમદાવાદ, તા. ૫ મી માર્ચ ૧૯૧૮.

(Sd) D. S. Savarkar.
એ. ઇ. ઉ. ભા.

કેળવણીખાતાની જાહેરખબરો.

(ઉ. ભા. ના મે. એ. ઈ. સાહેબના તા. ૨૧-૨-૧૮ ના હુકમ નં, ૧૧૦૮૯ ઉપરથી.)

'સુશીલ માને બાલસદ્‌બોધ' ની કિંમત ૦-૬-૦ આના હતી તે વધારી ૦-૭-૬ સાત આના છ પાઈ કરવા મિ. બી. એમ. વ્યાસને ઉ. ભા. ના મે. એજ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેટર સાહેબે રજા આપી છે.

ફક્ત લડાઇના સમયમાં કાઢવાની ચોથી અને ત્યાર પછીની આવૃત્તિઓની કિંમતમાં વધારો કરવા રજા આપવામાં આવી છે. સામાન્ય વખતમાં છાપેલી આ ચોપડીની નકલોની કિંમતમાં વધારો કરવાનો નથી.

(ઉ. ભા. ના મે. એ. ઇ. સાહેબના તા. ૬-૩-૧૮ ના હુકમ નં. ૧૧૫૫૪ ઉપરથી)

જાહેરખબર.

સને ૧૯૧૮ માં લેવાની વર્નાક્યુલર ફાઇનલ પરીક્ષા અત્યાર સુધી લેવાય છે તેમ સપ્ટેમ્બર મહીનામાં લેવામાં આવશે અને પૂરવણીની પરીક્ષા ૧૯૧૯ ના એપ્રિલમાં લેવાશે. ત્યાર પછીનાં વર્ષોમાં વર્નાક્યુલર ફાઇનલ પરીક્ષા નિયમિતપણે એપ્રિલ માસમાં લેવાશે.

ઉ. ભા. ના એ. ઇ. ની ઑફિસ, અમદાવાદ, ૬ઠી માર્ચ, ૧૯૧૮. } (સહી.) D. S. Savarkar, એ. ઇ. ઉ. ભા.

(ઉ. ભા. ના મે. એ. ઇ. સાહેબના તા. ૩૦ મી જાન્યુઆરી ૧૯૧૮ ના હુકમ નં. ૧૦૨૭૦ ઉપરથી.)

'નવી ભૂમિતિ, ભાગ ૧' ની બીજી આવૃત્તિ મે. ડિરેક્ટર સાહેબે પસંદ કરી છે અને મંજુર કરી છે; અને તે વેચવાની મેસર્સ ચીમનલાલ સુનીલાલ એન્ડ કં. ને રજા આપવામાં આવી છે.

લડાઇના સંજોગોને લીધે તેની કિંમત રૂ. ૦-૫-૬ રાખવામાં આવી છે.

ઉ. ભા. ના મે. એ. ઇ. સાહેબના તા. ૧૬-૨-૧૮ ના હુકમ નં. ૧૦૬૧૨ ઉપરથી.

જાહેરખબર નં. ૧૦૬૧૧, સને ૧૯૧૭-૧૮.

આ ઉપરથી સર્વેને જણાવવામાં આવે છે કે નામદાર સરકારે નીચે આપેલી ખાતાની ગુજરાતી ચોપડીઓ તયાર કરવા, પ્રસિદ્ધ કરવા, જથા બંધ રાખવા અને વેચાણ કરવા માટે અમદાવાદના મેસર્સ ચીમનલાલ સુનીલાલ અને કંપનીને તા. ૧૬ મી ડીસેમ્બર ૧૯૧૭ થી દશ વર્ષ સુધી ફરીને કોન્ટ્રાક્ટ આપ્યો છે.

ગુજરાત શાળાપત્ર

પુસ્તક ૬૪મું, ફેબ્રુઆરિ સને ૧૯૨૫, અંક ૨ જો

મ્યુનિસિપાલિટિ તથા લોકલબોર્ડને પ્રાથમિક શાળાઓ સોંપવા સંબંધી ઠરાવો—

(પુ. ૬૪, અંક-૧, પૃષ્ઠ ૩૧ થી ચાલુ)

ટીપ—'શિફ્ટ' પદ્ધતિ પ્રમાણે અડધા વિદ્યાર્થીઓ સવારમાં નિશાળે આવે છે, અને બાકીના બપોર પછી નિશાળે આવે છે, અને તેમાં તેના તેજ શિક્ષકોને બંને વખત નિશાળમાં હાજર રહેવું પડે છે. કેળવણી ઍક્ટની કલમ ૨૭ (૩) ના આધારે બનાવવામાં આવેલા કાનુનો પ્રમાણે તે પદ્ધતિ ત્રીજા ધોરણના વર્ગો સુધી અમલમાં મૂકી શકાશે; પરંતુ તેવા પ્રસંગે નિશાળના બંને વખતમાંથી કોઈ પણ વખતે કોઈ પણ શિક્ષકને બે કરતાં વધારે વર્ગ સોંપી શકાશે નહિ.

ટ્રેઈન્ડ શિક્ષકોનું પ્રમાણ.

૫૮. સ્થાનિક સત્તાધીશ મંડળે રાખેલા શિક્ષકોમાં ઓછામાં ઓછા ૫૦ ટકા અગર સરકાર વખતો વખત જે પ્રમાણ નક્કી કરે તેટલા પ્રમાણમાં ટ્રેઈન્ડ શિક્ષકો હોવા જોઈએ; અને સ્થાનિક સત્તાધીશ મંડળે રાખેલા શિક્ષકોની કુલ સંખ્યા ઓછામાં ઓછા ૧૫ ટકા

અને વધારેમાં વધારે ૩૦ ટકા જેટલા શિક્ષકો પાસે ટ્રેનિંગ કોલેજના બીજા અગર ત્રીજા વર્ષનું સર્ટિફિકેટ હોવું જોઈશે. જો ટ્રેઈન્ડ શિક્ષકોની સંખ્યા સરકારે ઠરાવેલી ઓછામાં ઓછી સંખ્યા કરતાં ઓછી હોય, તો સ્થાનિક સત્તાધીશ મંડળ જરૂર જણાય તેવી સ્કોલરશિપો આપીને અગર બીજી રીતે દર વર્ષે પુરતી સંખ્યામાં શિક્ષકોને ટ્રેઈન્ડ કરવાનો એવો બંદોબસ્ત કરશે કે ઇ. સ. ૧૯૨૮–૨૯ ની સાલમાં ટ્રેઈન્ડ શિક્ષકોનું નક્કી કરેલું પ્રમાણ આવી રહે, અને ત્યારપછી જળવાઈ રહે; પણ તેમાં કેળવણીની પ્રગતિ અને શિક્ષકોની સંખ્યાના ઘટાડા તરફ પુરતું લક્ષ આપવું જોઈશે.

શિક્ષકોના પગારના દર.

૫૯. (૧) કેળવણી ઍક્ટની કલમ ૮ (૧) ના આધારે લીધેલા અને નોકરીમાં રાખેલા પ્રાથમિક શાળાના શિક્ષકોને, તેમને લેતી વખતે અને નોકરીમાં રાખતી વખતે સરકાર કેળવણીખાતામાં પગારનાં જે ધોરણ ચાલુ હોય, તે ધોરણે, પગાર આપવો પડશે.

(૨) સ્થાનિક સત્તાધીશ મંડળે નોકરીમાં રાખેલા પ્રાથમિક શાળાના જે શિક્ષકોના સંબંધમાં લાયકાત નહિ ધરાવનાર શિક્ષકનો અગર લાયકાત ધરાવનાર હંગામી મદદનીશ શિક્ષકનો પગાર માસિક રૂ. ૧૫ થી ઓછો હોઈ શકશે નહિ, અને સરકારની મંજુરી મેળવ્યા સિવાય પહેલાને માસિક રૂ. ૨૦ કરતાં અને બીજાને માસિક રૂ. ૨૫ કરતાં વધારે પગાર આપી શકાશે નહિ.

(૩) જે જગાઓ ખાસ કરીને ખર્ચાળ હોય, અગર જેનાં હવા-પાણી ખરાબ હોય, અગર જ્યાં યોગ્ય સ્થાનિક શિક્ષકો મળી શકતા ન હોય, તેવી જગાઓ માટે સરકારની મંજુરી મેળવીને એલાવન્સ આપી શકાશે.

ટીપ—પ્રાથમિક શાળાના શિક્ષકોને રાખતી વખતે તેમને ચોકખું કહેવું જોઈશે કે ખાધ ખોરાકીની વસ્તુઓની કિંમતમાં સારો ઘટાડો થશે તો તેમના પગારનાં ધોરણમાં ઘટાડો કરવાનો સંભવ રહેશે.

પાસ થએલા વિદ્યા-

૬૦. સ્થાનિક સત્તાધીશ મંડળ પાસ થએલા વિદ્યાર્થીશિક્ષકો, તેમને શિક્ષકના ધંધા માટે કેળવવાના હેતુથી, નીમી શકશે. આવા વિદ્યાર્થીશિક્ષકોએ વર્નાક્યુલર ફાઈનલ પરીક્ષા ...ાર પ્રાથમિક શાળાના શિક્ષકની નોકરી માટે

લાયક બનાવનારી બીજી પરીક્ષા પાસ કરેલી હોવીજ જોઈશે, અને તેમને ખાસ ચૂંટી કાઢેલા મુખ્ય શિક્ષકોની નિશાળોમાં મોકલવા જોઈશે. ઉપરના વિદ્યાર્થીશિક્ષકોને દરરોજ ઓછામાં ઓછા ચાર કલાક નિશાળમાં હાજર રહેવું પડશે; અને તેમાંથી ઓછામાં ઓછા બે કલાક શિક્ષણકળાનું શિક્ષણ લેવામાં ગાળવા પડશે.

પાસ થએલા વિદ્યાર્થીશિક્ષકો સાધારણ રીતે એક વર્ષને માટે નીમવા; પણ તેની મુદત બે વર્ષ સુધી લંબાવી શકાશે. સ્થાનિક સત્તાધીશ મંડળ ઠરાવે તે પ્રમાણે તેમને પગાર આપવો પડશે. પાસ થએલા વિદ્યાર્થીશિક્ષક તરીકેની નોકરી તદ્દન હંગામી ગણવામાં આવશે, અને રજા, પેન્શન, અગર પગારના વધારામાં તેની ગણતરી કરવામાં આવશે નહિ.

ભણતા વિદ્યાર્થી–શિક્ષક.

૬૧. અમુક વર્ગની નિશાળો માટે એટલે દાખલા તરીકે ઉર્દુ નિશાળો અગર કન્યાશાળાઓ માટે જે જગાએ લાયકાત ધરાવનારા શિક્ષકો મળી શકતા ન હોય તેવી જગાએ, નિશાળની અંદર કામ કરવાથી વર્નાક્યુલર ફાઈનલ પરીક્ષા અગર તેવી બીજી લાયકાત આપનાર પરીક્ષા માટે તૈયાર થાય, તે હેતુથી સ્થાનિક સત્તાધીશ મંડળ ભણતા વિદ્યાર્થી–શિક્ષકો નીમી શકશે. આવા વિદ્યાર્થીશિક્ષકોએ ૭નું ધોરણ પાસ કરેલું જોઈશે. (સ્ત્રીઓ માટે ઘણાકામાં પાંચમું ધોરણ પાસ કરેલું અને સિંધમાં ચોથું ધોરણ પાસ કરેલું જોઈશે.) નિશાળના વખતમાં બધો વખત તેમને નિશાળમાં હાજર રહેવું પડશે, પણ તેઓ દરરોજ બે કલાક કરતાં વધારે વખત શીખવી શકશે નહિ.

ભણતા વિદ્યાર્થીશિક્ષકો સાધારણ રીતે એક વર્ષને માટે નીમવા, પણ તેમની મુદત બે વર્ષ સુધી લંબાવી શકાશે. સ્થાનિક સત્તાધીશ મંડળ ઠરાવે તે પ્રમાણે તેમને પગાર આપવો પડશે. ભણતા વિદ્યાર્થીશિક્ષક તરીકેની નોકરી તદ્દન હંગામી ગણવામાં આવશે, અને રજા, પેન્શન અગર પગારના વધારા માટે તેની ગણતરી કરવામાં આવશે નહિ.

પ્રકરણ ૫ મું

જગાની સવડ, સાધન અને સાહિત્ય, શિક્ષણના અભ્યાસક્રમ, અને હાજરી

[તા. ક. સ્થાનિક સત્તાધીશ મંડળના વહીવટ નીચેની અગર તેની મદદ મેળવતી શાળાઓ હોય, કિંવા ન હોય, તોપણ માન્ય રાખવામાં આવેલી બધી શાળાઓને (પ્રકરણ ૭ મું જુઓ) આ પ્રકરણના અ, બ અને ક વિભાગમાં આપેલા નિયમો લાગુ પડે છે.]

ડ અને ઈ વિભાગના નિયમો ફક્ત સ્થાનિક સત્તાધીશ મંડળના વહીવટ નીચેની નિશાળોને લાગુ પડે છે; પણ માન્ય રાખવામાં આવેલી બીજી નિશાળો માટે તે માર્ગદર્શક થઈ પડશે. પરંતુ, ૭૬ મો નિયમ ગ્રાન્ટ-ઈન્-એડ, કોડની બાબતમાં બધી નિશાળોને લાગુ પડે છે.

અ—જગાની સવડ

વર્ગના ઓરડાની ઓછામાં ઓછી જગા.

૬૨. વર્ગના પત્રકની સંખ્યાના દરેક વિદ્યાર્થી માટે, દરેક વર્ગના ઓરડામાં (ઓરડાઓ સિવાય) ઓછામાં ઓછી આઠ ચોરસ ફુટ જગા પુરી પાડવી જોઈશે.

જાજરૂ અને પેશાબખાનાંની ગોઠવણ.

૬૩, પુરતી સખ્યામાં જાજરૂ અને પિશાબખાનાંની ગોઠવણ કરવી પડશે.

રમત ગમતના સ્થળની ગોઠવણ.

૬૪. રમતગમતના સ્થળની પણ ગોઠવણ કરવી પડશે.

બ—સાધન અને સાહિત્ય

સરસામાન પુરો પાડવા વિષે.

૬૫. નિશાળના સરસામાન માટે જોઈતા પદાર્થો જેવા કે ખુરસી, મેજ, અને કાળું પાટીઉં, દરેક વર્ગના ઓરડામાં પુરા પાડવા જોઈશે.

૬૬. નિશાળમાં શિક્ષકોના ઉપયોગ માટે જોઈતી શાળાઓ માટે મંજુર કરેલી ચોપડીઓ, નકશાઓ, ચિત્રો અને શિક્ષણનાં સાહિત્ય પણ પુરાં પાડવાં પડશે.

શાળાઓ માટે મંજુર કરેલી ચોપડીઓ વગેરે પુરી પાડવા વિષે.

૬૭. નાણાંની છુટ પ્રમાણે શિક્ષકો અને વિદ્યાર્થીઓ માટે લાઇબ્રેરી-નાં પુસ્તકો પુરાં પાડવાં પડશે.

લઇબ્રેરીઓ.

૬૮. જે માબાપો ચોપડીઓ, સ્લેટો અને નિશાળમાં જોઈતી બીજી વસ્તુઓ ખરીદવાને અશક્ત હોય તેમનાં છોકરાં માટે તે વસ્તુઓ પુરી પાડવી પડશે.

ગરીબ છોકરાંને ચોપડીઓ વગેરે આપવા વિષે.

ક—શિક્ષણના વિષયો

માન્ય રાખવામાં આવેલી શાળાઓમાં અને સ્થાનિક સત્તાધીશ મંડળ-ના વહીવટ નીચે રાખેલી અગર તેની પાસેથી મદદ મેળવતી બીજી શાળાઓમાં શિક્ષણના વિષયો, અભ્યાસક્રમ, પુસ્તકો અને શિક્ષણનાં ધોરણો નક્કી કર્યા પ્રમાણે રાખવા પડશે, પણ તેમાં સ્થાનિક જરૂરિઆતોને અનુકૂળ ફેરફાર સરકારની મંજુરી મેળવીને સ્કૂલબોર્ડ કરી શકશે.

મુંબઈ પ્રાથમિક કેળ-વણી એક્ટ, ૧૯૨૩, કલમ ૧૭.

૬૯. મરાઠી, ગુજરાતી, કાનડી, ઉર્દુ-ગુજરાતી, અને ગુજરાતી—ઉર્દુ ધોરણોના છાપેલા અભ્યાસક્રમ, અને સિંધના પ્રાથમિક શાળાના અભ્યાસક્રમ, નવા અભ્યાસક્રમ પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવે ત્યાંસુધી ચાલુ રાખવા પડશે. પણ સરકારની મંજુરી લઈને સ્કૂલબોર્ડ ફેરફાર કરેલા અભ્યાસ-ક્રમ ચલાવી શકશે.

અભ્યાસક્રમો.

૭૦. સરકારી કેળવણીખાતાએ મંજુર કરેલાં પુસ્તકોની યાદીમાં હોય તેવાંજ પુસ્તકો વાપરી શકશે. એવાં મંજુર કરેલાં પુસ્તકો સિવાયનાં બીજાં પુસ્તકો સરકારની

મંજુર કરેલાં પુસ્ત-

કે વાપરવા વિષે. અગાઉથી મંજુરી લીધા સિવાય કેળવણીખાતામાં વાપરી શકાશે નહિ.

૭૧. કેળવણી ઍક્ટની કલમ ૨૭ (૩) (અ) (બ) (ક) (ડ) માં વિગતવાર જે શિક્ષણના વિષયો આપેલાં છે જેવા કે

ખાસ અભ્યાસક્રમો માટે સરકારની મંજુરી. (અ) સ્થાનિક જરૂરિઆતોને અનુકૂળ આવે તેવા વ્યાવહારિક શિક્ષણના અભ્યાસક્રમ.

(બ) પ્રયોગદ્વારા વિજ્ઞાનનું શિક્ષણ, માટીના નમુના બનાવવાનું શિક્ષણ, સૃષ્ટિજ્ઞાનનું શિક્ષણ, હસ્તકળા-શિક્ષણ, અને ભવિષ્યના ધંધામાં ઉપયોગી થાય તેવું કામ જેની અંદર ગૃહવિજ્ઞાનનો સમાવેશ થાય છે, તેવા પ્રાથમિક કેળવણી લેતાં કોઈ પણ ઉમરનાં બાળકો માટેના શિક્ષણના અભ્યાસક્રમ.

(ક) પ્રાથમિક કેળવણી લેતાં કોઈ પણ ઉમરનાં બાળકો માટે શારીરિક અને નૈતિક કેળવણી માટેના અભ્યાસક્રમ.

(ડ) પ્રાથમિક શાળાનાં ઉપલાં ધોરણોમાં શિક્ષણના ભાગ તરીકે ભવિષ્યના ધંધા માટે ઉપયોગમાં આવે તેવા અભ્યાસક્રમ.

ઉપર જણાવેલા વિષયોમાંથી કોઈ પણ વિષય દાખલ કરવાની કોઈ પણ સ્થાનિક સત્તાધીશ મંડળની ઇચ્છા હશે, તો તેણે તે સંબંધી એક યોજના તૈયાર કરીને મંજુરી માટે સરકારને મોકલી આપવી પડશે, અને સરકારની મંજુરી મળ્યા સિવાય તે વિષયો દાખલ કરી શકાશે નહિ.

૭૨. સ્થાનિક સત્તાધીશ મંડળના વહીવટ નીચેની શાળાઓમાં ધાર્મિક શિક્ષણ કે જેની અંદર કુરાનના શિક્ષણનો

ધાર્મિક શિક્ષણ. સમાવેશ કરવામાં આવે છે તે આપી શકાશે; પરંતુ (૧) તેવા શિક્ષણ સંબંધી કંઈ સ્થાનિક દરકાર હોવી જોઈએ નહિ અને (૨) વિદ્યાર્થીઓની હાજરી મરજિઆત હોવી જોઈએ અને (૩) ધાર્મિક શિક્ષણ આપવાના વખતનો ૭૩ મા નિયમમાં નક્કી કરેલા શિક્ષણના વખતમાં સમાવેશ કરેલો હોવો જોઈએ નહિ.

માન્ય રાખવામાં આવેલી શાળામાં જવું એટલે સ્કૂલબોર્ડ સરકારની પરવાનગી મેળવીને ઠરાવે તે પ્રમાણે ઉપલી નિશાળમુંબઈ પ્રાથમિક માં નક્કી કરેલા દિવસોએ અને દરરોજ નક્કી

કેળવણી ઍક્ટ, કલમ, ૨. કરેલા વખતે નક્કી કરેલી મુદત સુધી શિક્ષણ લેવા માટે હાજર રહેવું એવો અર્થ થાય છે.

નિશાળનો વખત. ૭૩. જો કોઈ સ્થાનિક સ્કૂલકમિટિ હોય તો તેનો અભિપ્રાય લઈને સ્કૂલબોર્ડ દરેક નિશાળ ચલાવવાનો વખત નક્કી કરશે. શિક્ષણના કલાક બાળવર્ગ અને ૧લા ધોરણના વિદ્યાર્થીઓ માટે દરરોજ ત્રણથી ઓછા અને ચારથી વધારે રાખી શકાશે નહિ; અને બીજા વિદ્યાર્થીઓ માટે ચારથી ઓછા અને છથી વધારે રાખી શકાશે નહિ. કોઈ પણ શાળા એકી વખતે લાગલાગટ ત્રણ કલાક કરતાં વધારે વખત શિક્ષણ આપી શકશે નહિ. જે નિશાળોમાં શિફ્ટ પદ્ધતિ દાખલ કરવાની મંજુરી આપેલી હોય, તે નિશાળોમાં ઉપરના કલાકો ઘટાડી શકાશે.

દરેક નિશાળમાં રવિવારની રજા પાળવી પડશે અને અઠવાડીઆમાં બીજા એક દિવસે અડધી રજા આપવી પડશે. મુસલમાનની નિશાળોમાં, નિશાળે આવતા વિદ્યાર્થીઓનાં ઘણાં માબાપની ઇચ્છા હોય, તોજ રવિવારને બદલે શુક્રવારે રજા પાળવી.

વેકેશન પાળવા વિષે. ૭૪. પ્રાથમિક શાળાઓમાં વેકેશનોની કુલ મુદત દર વર્ષે ત્રણ અઠવાડીઆંથી વધારે રાખી શકાશે નહિ. સ્થાનિક સ્કૂલ કમિટિ હોય તો તેનો અભિપ્રાય લઈને સ્કૂલબોર્ડ દર વર્ષે વેકેશનો આપવાની સંખ્યા નક્કી કરશે, અને દરેક વેકેશનની મુદત, અને દરેક વેકેશન પાળવાનો વખત નક્કી કરશે; પરંતુ કોઈ પણ વેકેશનની મુદત ચાર અઠવાડીઆંથી વધારે રાખી શકાશે નહિ.

એક આખા વર્ષમાં, વેકેશનો ઉપરાંત વધારેમાં વધારે ૩૫ બીજા તહેવારો સ્કૂલબોર્ડ મંજુર કરી શકશે, અને કોઈ પણ નિશાળની વાર્ષિક પરીક્ષા અગર તપાસણી કર્યા પછી તરતજ વહીવટ કરનાર અમલદાર અગર દેખરેખ રાખનાર અમલદાર એક દિવસની રજા આપી શકશે.

ફરજિઆત શિક્ષણ ની જગાએ હાજરી. ૭૫. જે જગાએ શરૂઆતની પ્રાથમિક કેળવણીનું શિક્ષણ ફરજિઆત દાખલ કરવામાં આવ્યું હોય તે જગાએ નિશાળ ચાલતી હોય તે દિવસોએ અને તે વખતે નિશાળના દરેક વિદ્યાર્થીએ હાજર રહેવું પડશે. માંદગી

વિષે. માંદે અગર બીજા યોગ્ય કારણ માટે થોડી મુદતની રજા મુખ્ય શિક્ષક આપી શકશે.

૭૬. ગ્રાન્ટ-ઇન્-એઇડ-કોડ અને વર્નાક્યુલર પુરુષ શિક્ષકો અને સ્ત્રી શિક્ષકોના કાનુનોના કોડમાં આપેલા વિદ્યાર્થીઓને દાખલ કરવાના અને તેમને તે ઉઠાડી લેવાના, તેમની ઉંમર અને હાજરી નોંધવાના અને લીવિંગ સર્ટિફિકેટ આપવાના નિયમો કેળવણી ઍક્ટની કલમ ૨૭ (૩) (ડ) ના આધારે સ્થાનિક સત્તાધીશ મંડળ નવા કાનુનો બનાવીને તેમાં ફેરફાર કરે નહિ ત્યાં સુધી અમલમાં રાખવા પડશે.

ગ્રાન્ટ-ઇન્-એઇડ-કોડ અને વર્નાક્યુલર પુરુષ શિક્ષકો અને સ્ત્રી શિક્ષકો બારેનો કાનુનોનો કોડ લાગુ પાડવા વિષે.

ઈ. ફી

૭૭. સ્થાનિક સત્તાધીશ મંડળની પ્રાથમિક શાળાઓમાં તેમજ સ્થાનિક સત્તા નહિ ધરાવતી મ્યુનિસિપાલિટિની મ્યુનિસિપલ હદની અંદર આવેલી જિલ્લા લોકલબોર્ડના વહીવટવાળી પ્રાથમિક શાળાઓમાં કોઈ પણ વખતે ફી કાઢી નાખી શકાશે.

ફી.

૭૮. સ્થાનિક સત્તાધીશ મંડળના વહીવટ નીચે ચાલતી પ્રાથમિક શાળાઓમાં નીચે જણાવેલાંને ફી આપવામાંથી મુક્ત કરવાં પડશે.

ફીમાંથી મુક્ત કરવા વિષે.

(अ) બધી છોકરીઓ;

(ब) આ પરિશિષ્ટમાં દર્શાવેલા અંત્યજ વર્ગના છોકરાઓ;

(क) જે છોકરાઓનાં માબાપ સ્કૂલબોર્ડને ખાતરી કરી આપે કે, તેઓ ફી આપવાને અશક્ત છે, તે છોકરાઓ;

(ड) જે દેશી લશ્કરી સિપાઈઓ અને લશ્કરની સાથે ગએલા માણસો મહાન યુદ્ધની અંદર રણ-ક્ષેત્રમાં મરણ પામ્યા હોય અગર અશક્ત થઈ ગએલાં હોય તેમનાં છોકરાંઓ;

(ઇ) લશ્કરની લડાયક ટુકડીઓની અંદર જોડાએલા દેશી લશ્કરી સિપાઈઓના છોકરાઓ;

(ફ) જે સ્ત્રી શિક્ષકોનો પગાર માસિક રૂ.૧૦૦ અગર તેથી ઓછો હોય, તેમના છોકરા;

(ક) વિભાગમાં જણાવેલી સ્કૂલબોર્ડની સત્તા સ્કૂલબોર્ડ સ્થાનિક સ્કૂલકમિટિને આપી શકશે.

પ્રકરણ ૬ ઠું

માન્ય રાખવામાં આવેલી શાળાઓ

મુંબઈ પ્રાથમિક કેળવણી એક્ટ, ૧૯૨૩, કલમ ૨.

કોઈ પણ શાળાનો ભાગ જેની અંદર શરૂઆતની પ્રાથમિક કેળવણીનું શિક્ષણ અપાતું હોય, અને જેને ચાલુ વખતને માટે સ્કૂલબોર્ડે અગર સ્કૂલબોર્ડે નાપાસ કર્યાનો ઠરાવ કર્યા પછી અપીલ કરવાથી સરકારે માન્ય રાખી હોય તેને 'માન્ય રાખવામાં આવેલી શાળા' કહેવામાં આવી છે.

કલમ ૧૬ (૧)

દરેક માન્ય રાખવામાં આવેલી શાળા અને સ્થાનિક સત્તાધીશ મંડળના વહીવટ નીચે રાખેલી અગર તેની મદદ મેળવતી દરેક પ્રાથમિક શાળા, નિશાળના વખત અંદર સરકારના અને સ્થાનિક સત્તાધીશ મંડળના તપાસણી કરનાર અમલદારો ખાસ કરીને નીચેની બાબતોની ચોકસાઈ કરવા તપાસી શકશેઃ—

(અ) ૧૭ મી કલમમાં નક્કી અગર મંજુર કર્યા પ્રમાણે શિક્ષણ આપવામાં આવે છે કે નહિ,

(બ) કોઇ પણ જાતનું નુકસાનકારક શિક્ષણ આપવામાં આવે છે કે નહિ,

(ક) વિદ્યાર્થીઓની ફરજિઆત હાજરી વિષેના કેળ-

વળી ઍક્ટના કાનુનોનો બરાબર અમલ થાય છે કે કેમ, અને

(ડ) નક્કી કરેલાં રજિસ્ટરો અને પત્રકો રાખવામાં આવે છે કે કેમ.

સ્થાનિક સત્તાધીશ મંડળના વહીવટ નીચે રાખવામાં આવેલી કોઈ પણ પ્રાથમિક શાળાની બાબતમાં સ્કૂલબોર્ડ અને
કલમ ૧૬ (૨) એવી બીજી કોઈ 'માન્ય રાખવામાં આવેલી શાળા' ની બાબતમાં શાળાના મેનેજરે સરકાર અગર સ્થાનિક સત્તાધીશ મંડળ વારવાર જે હકીકત અગર પત્રકો માગે તે પુરાં પાડવાં પડશે.

'માન્ય રાખવામાં આવેલી શાળાઓમાં તેમજ સ્થાનિક સત્તાધીશ મંડળના વહીવટ નીચે રાખવામાં આવેલી અગર
કલમ ૧૭. તેની મદદ મેળવતી, બીજી પ્રાથમિક શાળાઓમાં શિક્ષણના વિષયો, અભ્યાસક્રમ, પુસ્તકો અને શિક્ષણનાં ધોરણ, નક્કી કર્યા મુજબનાં રાખવાં પડશે; પણ સ્થાનિક જરૂરિઆતને અનુકૂળ આવે તેવો ફેરફાર સરકારની મંજુરી મેળવીને તેમાં સ્કૂલબોર્ડ કરી શકશે.

ફરજિઆત કેળવણી દાખલ કરવામાં આવી હોય, તેવા દરેક વિસ્તારની અંદર, જે બાળકને ફરજિઆત કેળવણીની
કલમ ૧૮. યોજના લાગુ પડતી હોય, તેને પાછળ દર્શાવ્યા પ્રમાણેનું કોઈ પણ યોગ્ય કારણ હોય નહિ તો, અને જો તે માબાપ અને બાળક સાધારણ રીતે તે વિસ્તારનાં રહેવાશી હોય તો તેના માબાપે તે વિસ્તારની અંદર આવેલી કોઈ પણ માન્ય રાખવામાં આવેલી શાળામાં મોકલવું પડશે.

નીચેની કોઈ પણ બાબતને લઈ કોઈ પણ બાળકને માન્ય રાખવામાં આવેલી શાળામાં ન મોકલવામાં આવતું હોય
કલમ ૧૯. તો તેનાં માબાપ તેને યોગ્ય કારણસર નથી મોકલતાં એમ ગણી શકાશેઃ—

(ઇ) બાળક રહેતું હોય તે ભાગમાં બાળકની માતૃભાષામાં શિક્ષણ આપતી માન્ય રાખવામાં આવેલી કોઈ પણ શાળા હોય નહિ.

(૬) બાળક રહેતું હોય તે ભાગમાં તેનાં માબાપ વાંધો ઉઠાવે તેવું ધાર્મિક શિક્ષણ ફરજિઆત અપાતું હોય તેવી નિશાળો સિવાયની તેનાં માબાપ તેને મોકલી શકે તેવી માન્ય રાખવામાં આવેલી કોઈ પણ શાળા હોય નહિ.

૭૯. માન્ય રાખવામાં આવેલી શાળાની વ્યાખ્યાની અંદર સ્થાનિક સત્તાધીશ મંડળની ચલાવવામાં આવતી કોઈ શાળા અગર શાળાનો ભાગ જેની અંદર શરૂઆતની પ્રાથમિક કેળવણી અપાતી હોય તેનો સમાવેશ થઈ જાય છે.

માન્ય રાખવામાં આવેલી શાળાઓ.

૮૦. માન્ય રાખવામાં આવેલી શાળાઓના અ અને બ એવા બે વર્ગ પાડવામાં આવશે. અ વર્ગની અંદર જે નિશાળોમાં પ્રાથમિક શાળાઓનાં ચાલુ ધોરણોનો અભ્યાસક્રમ ચલાવવામાં આવતો હશે તેમનો સમાવેશ કરવામાં આવશે. આ વર્ગની અંદર સ્થાનિક સત્તાધીશ મંડળના વહીવટ નીચે રાખવામાં આવેલી પ્રાથમિક શાળાઓનો તેમજ ગ્રાન્ટ-ઇન-એઇડ-કોડના બીજા પ્રકરણને આધારે અગાઉ સ્વીકારવામાં આવેલી હોય તેના જેવી પ્રાથમિક શાળાઓનો સમાવેશ કરવામાં આવશે.

બ વર્ગની અંદર જે નિશાળોમાં શિક્ષણનું ધોરણ હલકા પ્રકારનું હશે તે નિશાળોનો સમાવેશ કરવામાં આવશે. આ વર્ગની અંદર ગામઠી શાળાઓનો સમાવેશ કરવામાં આવશે એટલે સિંધની મુલ્લા નિશાળો અને ગ્રાન્ટ-ઇન-એઇડ-કોડના ત્રીજા પ્રકરણને આધારે અગાઉ સ્વીકારવામાં આવેલી હોય તેના જેવી નિશાળોનો સમાવેશ કરવામાં આવશે.

નુકસાનકારક શિક્ષણ નહિ આપવા વિષે.

૮૧. જે નિશાળની અંદર કોઈ પણ જાતનું નુકસાનકારક શિક્ષણ આપવામાં આવતું હશે, તેવી નિશાળને માન્ય રાખવામાં આવશે નહિ.

આ વર્ગની નિશાળો માટેની શરતો.

૮૨. કોઈ પણ શાળા કે જે આ નિયમો ચોથા પ્રકરણના ક વિભાગમાં અને પાંચમા પ્રકરણના અ, બ અને ક વિભાગોમાં, શિક્ષક વર્ગ, મકાનની સવડ, નિશાળ માટે જોઈતાં સાધન, અને શિક્ષણના અભ્યાસક્રમ સંબંધી બતાવેલી શરતોને સાધારણ રીતે પાળશે

નહિ તેને અ વર્ગની શાળા તરીકે માન્ય કરવામાં આવશે નહિ. વળી તેવી શાળાના મેનેજરો આન્ટ-ઇન-એઇડ-કોડના નિયમો અગર સ્થાનિક સત્તાધીશ મંડળ અને સરકારની મંજુરી મેળવીને સ્કૂલબોર્ડ તેવા બીજા કાનુનો બનાવે તે કાનુનો પાળવાની કબુલાત આપશે નહિ, ત્યાંસુધી તેમને અ વર્ગમાં મૂકી શકાશે નહિ.

બ વર્ગની નિશાળો માટે શરતો. ૮૩. નીચેની શરતો પાળે તે સિવાય કોઈ પણ નિશાળને સ્કૂલબોર્ડ બ વર્ગની શાળા તરીકે માન્ય રાખી શકશે નહિઃ—

(i) વ્યાવહારિક પ્રાથમિક શિક્ષણનો સરકારની મંજુરી મેળવીને સ્કૂલબોર્ડે પસંદ કરેલો નિયમિત અભ્યાસક્રમ ચલાવવો.

(ii) આખા વર્ષ દરમિયાન ઓછામાં ઓછા દસ વિદ્યાર્થીઓની સરાસરી માસિક હાજરી રાખવી.

(iii) નક્કી કરેલા નમુના પ્રમાણેનું હાજરીપત્રક રાખવું, અને મેનેજરોએ સરકાર અગર સ્થાનિક સત્તાધીશ મંડળ માગે તેવાં સાદાં પત્રક મોકલી આપવાની કબુલાત આપવી

(iv) સરકાર અને સ્થાનિક સત્તાધીશ મંડળ નિશાળની તપાસણી કરી શકે તેવી કબુલાત આપવી.

અ વર્ગની નિશાળ તરીકેની મંજુરી પાછી ખેંચી લેવા વિષે. ૮૪. અ વર્ગની કોઈ પણ નિશાળમાં જે શરતોએ તેને અ વર્ગમાં મૂકવામાં આવી હોય તેમાંની કોઈ પણ શરતનો ભંગ થશે અગર સ્થાનિક સત્તાધીશ મંડળના વહીવટ નીચે રાખવામાં આવેલી શાળાઓમાં અપાતા શિક્ષણ કરતાં શિક્ષણ ઘણી ઉતરતી પંક્તિનું હશે, અગર બીજું યોગ્ય અને પુરતું કારણ હશે તો નિશાળના મેનેજરોને યોગ્ય ચેતવણી આપ્યા પછી અને સ્કૂલબોર્ડની માગણીઓ પુરી પાડવા માટે તેમને [illegible] આપ્યા પછી, સ્કૂલબોર્ડ અ વર્ગની નિશાળ તરીકેની તેને [illegible]જુરી ગમે તે વખતે પાછી ખેંચી લઈ શકશે; પણ તે સંબંધી [illegible]રીલ થઈ શકશે.

૮૫. બ વર્ગની કોઈ પણ નિશાળમાં જે શરતોએ તેને બ વર્ગમાં મૂકવામાં આવી હોય તેમાંની કોઈ પણ શરતનો ભંગ થશે, અગર કોઈ યોગ્ય અને પુરતું કારણ હશે તો બ વર્ગની નિશાળ તરીકેની તેને આપેલી મંજુરી સ્કૂલબોર્ડ ગમે તે વખતે પાછી ખેંચી લઇ શકશે; પરંતુ તેવી નિશાળનો સરકારને અપીલ કરવાનો હક રહેશે.

બ વર્ગની નિશાળ તરીકેની મંજુરી પાછી ખેંચી લેવા વિષે.

૮૬. કોઈ પણ માન્ય રાખવામાં આવેલી શાળા ગ્રાન્ટને માટે અરજ કરે તો તેને સ્થાનિક સત્તાધીશ મંડળે ગ્રાન્ટ આપવી પડશે; પરંતુ જે ભાગમાં તે શાળા આવેલી હોય તે ભાગમાં નિશાળની અગત્ય તે પૂરી પાડતી હોવી જોઈશે. વળી અમુક ભાગમાં માન્ય રાખવામાં આવેલી ફક્ત એકજ શાળા હોય અને તે અમુક એક પંથનું ધાર્મિક શિક્ષણ લેવા હાજર રહેવાની નિશાળમાં ભણતા બીજા પંથના વિદ્યાર્થીઓને ફરજ પાડતી હોય તો તેવી શાળાને ગ્રાન્ટ આપી શકાશે નહિ.

માન્ય રાખવામાં આવેલી શાળાઓને સ્થાનિક સત્તાધીશ મંડળે ગ્રાન્ટ આપવા વિષે.

૮૭. સ્થાનિક સત્તાધીશ મંડળને એમ લાગે કે અમુક શાળા પૈસા કમાવાની ખાતર ચલાવવામાં આવે છે તો તેને ગ્રાન્ટ આપવામાં આવશે નહિ.

પૈસા કમાવા માટે મદદ નહિ આપવા વિષે.

સમજુતી:—આ નિયમ શુદ્ધ અંતઃકરણવાળા શિક્ષકને નિશાળ ચલાવવા માટે અને તેમાં શિક્ષક તરીકે કામ કરવા બદલ યોગ્ય પગાર લેવા માટે બાધક નથી.

૮૮. માન્ય રાખવામાં આવેલી શાળાને આપવાની ગ્રાન્ટ વહીવટ કરનાર અમલદારના રિપોર્ટપર વિચાર કરીને સ્કૂલબોર્ડ મંજુર કરી શકશે. પણ ખાસ વર્ગની એટલે સિંધની મુલ્લા નિશાળો જેવી નિશાળો માટે જો સરકાર ઠરાવે તો સરકારી કેળવણીખાતાના તપાસણી

ગ્રાન્ટ નક્કી કરવા વિષે.

કરનાર અમલદાર ગ્રાન્ટ નક્કી કરશે. સરકારની મદદ મેળવતી શિક્ષણની સંસ્થાના ભાગ તરીકે ચલાવવામાં આવતી પ્રાથમિક શાળાની ગ્રાન્ટ સરકાર આપશે.

એ વર્ગની નિશાળો માટે વધારેમાં વધારે ગ્રાન્ટ.

૮૯. કોઈ પણ વર્ષમાં એ વર્ગની શાળાને વધારેમાં વધારે ગ્રાન્ટ આપવાનો આધાર આગલા વર્ષમાં નિશાળના પત્રકમાં વિદ્યાર્થીઓની માસિક સરાસરી સંખ્યા એટલે તે વર્ષના દરેક મહીનાની પંદરમી તારીખે પત્રકમાં વિદ્યાર્થીઓની જે સંખ્યા હશે તેની સરાસરી સંખ્યા ઉપર રહેશે અને નીચે પ્રમાણે નક્કી કરવામાં આવશે:-

(અ) સ્થાનિક સત્તાધીશ મંડળના વહીવટ નીચે રાખેલી શાળાઓમાં આગલા વર્ષમાં દરેક વિદ્યાર્થી દીઠ જે સરાસરી વારંવાર થતું ખર્ચ આવતું હશે તેના ⅓ જેટલી દરેક વિદ્યાર્થી માટે માથા દીઠ ગ્રાન્ટ સાધારણ રીતે આપવામાં આવશે, પરંતુ દરેક વિદ્યાર્થી માટે દસ કરતાં વધારે રૂપીઆ ગ્રાન્ટ માટે ગણી શકાશે નહિ. જો નિશાળની અંદર ફી લેવામાં નહિ આવતી હોય તો દરેક વિદ્યાર્થી માટે માથા દીઠ આપવાની ગ્રાન્ટ રૂપીઆ બાર સુધી વધારી શકાશે. સરકારની મંજુરી મેળવીને ગ્રાન્ટ આપવાની ઉપરની છેવટની હદમાં વધારો કરી શકાશે.

(બ) છોકરીઓને માટે માથા દીઠ ગ્રાન્ટ ૫૦ ટકા વધારે આપી શકાશે.

(ક) તેમ છતાં કોઈ પણ નિશાળને આપવાની વધારેમાં વધારે ગ્રાન્ટ તે નિશાળના આગલા વર્ષના માન્ય રાખેલા ચોકખા ખરેખર થએલા વારંવાર થતા ખર્ચ કરતાં એટલે નિશાળના ખરેખર થએલા ખર્ચમાંથી ફીની આવક, જિલ્લા લોકલબોર્ડમાંથી અગર સ્થાનિક સત્તા નહિ ધરાવનારી મ્યુનસિપાલિટિમાંથી મળેલી ગ્રાન્ટ, સરકારમાંથી મળેલી ખાસ ગ્રાન્ટ, અને નિશાળનાં કેળવણી ઉત્તેજક ધર્માદા ફંડની આવક બાદ કરતાં જે ખર્ચ રહે તેના કરતાં વધારે હોઈ શકશે નહિ.

સમજુતી:—"માન્ય રાખેલું ખર્ચ" એટલે જે ખર્ચને સ્કૂલબોર્ડ માન્ય રાખ્યું હોય તે. ખર્ચની દરેક રકમ બરાબર છે કે નહિ તે સ્કૂલબોર્ડ નક્કી કરી શકશે.

૯૦. ૮૯ મા નિયમના (ક) વિભાગમાં બતાવેલી હદ ધ્યાનમાં રાખીને તેજ નિયમના (અ) અને (બ) વિભાગમાં જણાવેલી

વધારેમાં વધારે આપવાની ગ્રાન્ટમાં ઘટાડો કરવા વિષે.

શરતો પ્રમાણે (એ) વર્ગની કોઈ પણ શાળાને માટે ગણવામાં આવેલી વધારેમાં વધારે ગ્રાન્ટ જો,

(અ) આગલા વર્ષમાં નિશાળની દરરોજની સરાસરી હાજરી સરાસરી માસિક સંખ્યાના ૮૦ ટકા કરતાં ઓછી હોય,

દૃષ્ટાંત.—જો સરાસરી માસિક સંખ્યાના ૭૦ ટકા જેટલી દરરોજની સરાસરી હાજરી હોય તો વધારેમાં વધારે ગ્રાન્ટના ફક્ત ૭/૮ જેટલી ગ્રાન્ટ અપાશે.

(બ) નિશાળમાં અપાતું શિક્ષણ જોઈએ તે કરતાં ઓછું હોય અગર સારું ન અપાતું હોય;

દૃષ્ટાંત.—જો કોઈ પણ શાળામાં ૭૫ ટકા વિદ્યાર્થીઓ ઉપલા વર્ગમાં જવાને યોગ્ય જણાય તો તે શાળાનું શિક્ષણ પુરતું સારૂં ગણી શકાશે; પરંતુ પછાત કોમ અગર અંત્યજ વર્ગના વિદ્યાર્થીઓ માટે ઉતરતું ધોરણ માન્ય રાખી શકાશે.

(ક) ઉપલાં ધોરણમાં વિદ્યાર્થીઓનું પ્રમાણ ઓછું હોય;

(ડ) આરોગ્યશાસ્ત્રની દૃષ્ટિએ નિશાળનું મકાન પુરતી સગવડવાળું ન હોય અગર શિક્ષકવર્ગ પુરતો ન હોય અગર બરાબર લાયકાત ધરાવનાર ન હોય;

(ઈ) નિશાળનાં રજિસ્ટરો, પત્રકો, અગર હિસાબ બરાબર રાખવામાં આવતાં ન હોય, અગર ખોટાં રાખવામાં આવતાં હોય;

(ફ) સરકાર અગર સ્થાનિક સત્તાધીશ મંડળ જે જે હકીકત અગર પત્રકો માગે, તે મેનેજરો પુરાં પાડતા ન હોય તો પ્રમાણસર કમી કરી શકાશે.

બ વર્ગની શાળાઓને વધારેમાં વધારે ગ્રાન્ટ.

૯૧. કોઈ પણ વર્ષમાં બ વર્ગની શાળાને આગલા વર્ષની દરરોજની સરાસરી હાજરી પરથી વધારેમાં વધારે કેટલી ગ્રાન્ટ અપાય તે ગણી શકાશે. અને સાધારણ રીતે સરાસરીના દરેક છોકરા દીઠ વધારેમાં વધારે ૪ રૂપીઆ અને દરેક છોકરી દીઠ વધારેમાં વધારે ૬ રૂપીઆ કરતાં વધારે ગ્રાન્ટ આપવામાં આવશે

નહિ. આ નિયમ જુદાં જુદાં ધોરણોના તેમજ જુદી જુદી જાતનાં વિદ્યાર્થીઓ માટે ગ્રાન્ટના જુદા જુદા દર નક્કી કરવાને બાધક નથી.

દાખલા તરીકે—બાળવર્ગના છોકરાઓ માટે ૩ રૂપીઆ પ્રમાણે,
૧ લા ધોરણના છોકરાઓ માટે ૪ રૂપીઆ પ્રમાણે,
૨ જા ધોરણના છોકરાઓ માટે ૫ રૂપીઆ પ્રમાણે, અને
૩ જા ધોરણના છોકરાઓ માટે ૬ રૂપીઆ પ્રમાણે,

ગ્રાન્ટ આપી શકાય, અને તે દરમાં અંત્યજ વર્ગના છોકરાઓ માટે પાંચ રૂપીઆ, ૭ રૂપીઆ, અને તે પ્રમાણે આગળ એમ વધારો કરી શકાય. ગ્રાન્ટ નક્કી કરવામાં ખાસ કરીને કેળવણીના ધોરણ તથા પ્રકાર ઉપર ધ્યાન આપવું જોઈશે, પણ જો નિશાળનાં રજિસ્ટર બરાબર રાખવામાં નહિ આવ્યાં હોય, અથવા સ્થાનિક સત્તાધીશ મંડળ અગર સરકારને જોઈતાં પત્રકો પુરાં પાડવામાં નહિ આવ્યાં હોય તો ગ્રાન્ટમાંથી ઘટાડો કરવામાં આવશે.

ઇમારત વગેરેની ગ્રાન્ટ.

૯૨. માન્ય રાખવામાં આવેલી શાળાઓને નિશાળનાં મકાનો માટે અને બીજાં વારંવાર નહિ કરવાના ખર્ચ માટે જે તે ખર્ચ સ્થાનિક સત્તાધીશ મંડળે અને સરકારે અગાઉથી મંજુર કર્યું હશે તો ગ્રાન્ટ આપવામાં આવશે. આ ગ્રાન્ટ ખરેખર થએલા અગર અડસટે કાઢેલા ખર્ચમાં જે ઓછું હોય તેના અડધા ભાગ કરતાં વધારે આપી શકાશે નહિ. અને વગના ઓરડાની જગામાં વિદ્યાર્થી દીઠ દસ ચોરસ ફૂટના ધોરણે, મકાનમાં જેટલા વિદ્યાર્થીઓની સવડ થઈ શકે તેટલા વિદ્યાર્થીઓ પૈકી દરેક વિદ્યાર્થી માટે સાધારણ રીતે વીસ રૂપીઆ કરતાં વધારે મકાનની ગ્રાન્ટ આપવામાં આવશે નહિ.

માન્ય નહિ રાખવામાં આવેલી શાળાઓ જાહેર પરીક્ષામાં વિદ્યાર્થીઓ નહિ મોકલી શકે તે વિષે.

૯૩. સરકારી કેળવણીખાતા તરફથી લેવામાં આવતી કોઈ પણ જાહેર પરીક્ષામાં માન્ય નહિ રાખવામાં આવેલી કોઈ પણ શાળા પોતાના વિદ્યાર્થીઓને મોકલી શકશે નહિ.

પ્રકરણ ૭ મું

સ્કૂલકમિટિઓ

આ ઍક્ટને આધારે જિલ્લા લોકલબોર્ડ જે નિયમો બનાવે તે નિયમોને આધીન રહીને (અ) પંચાયતને ગ્રામ્ય શાળાની દેખરેખ રાખવી પડશે.

મુંબઈ ગ્રામ્ય પંચાયત ઍક્ટ, ૧૯૨૦ કલમ ૨૦ (૧).

ટીપઃ—મુંબઈ ગ્રામ્ય પંચાયત ઍક્ટ, ૧૯૨૦ ની કલમ ૨૦ (૧) ના આધારે જિલ્લા લોકલબોર્ડ નિયમો બનાવે નહિ ત્યાંસુધીજ ૯૪ મો નિયમ અમલમાં રહેશે. મુંબઈ પ્રાથમિક કેળવણી ઍક્ટ, અને ૧૯૨૩ ની કલમ ૨૭ (૩) (ડ) ના આધારે જિલ્લા લોકલબોર્ડ પ્રાથમિક શાળાઓના વહીવટ અને કારોબાર માટે બનાવેલા કાનુનો સરકાર મંજુર કરે નહિ ત્યાંસુધીજ ૯૬ થી ૧૦૮ સુધીના નિયમો અમલમાં રહેશે.

પંચાયતવાળા ગામોની અંદર સ્કૂલકમિટિઓ બનાવવા વિષે.

૯૪. (૧) મુંબઈ ગ્રામ્ય પંચાયત ઍક્ટ, ૧૯૨૦, ના આધારે જે ગામોમાં પંચાયત બનાવવામાં આવેલી હોય, તે ગામોમાં પંચાયતને પોતાના સભ્યોમાંથી ઓછામાં ઓછા ત્રણ અને વધારેમાં વધારે પાંચ સભ્યોની એક સ્કૂલકમિટિ દર વર્ષે નીમવી પડશે:

(૨) જો જિલ્લા લોકલબોર્ડના મત પ્રમાણે ગામની મુસલમાન વસ્તી ગામની કુલ વસ્તીના દસ ટકા કરતાં વધારે હોય અને પેટા નિયમ (૧) ના આધારે બનાવવામાં આવેલી સ્કૂલકમિટિમાં એક મુસલમાન સભ્ય હોય નહિ તો સ્કૂલકમિટિને ગામના પુખ્ત વયના મુસલમાન પુરુષ વતનીઓમાંથી એક મુસલમાન સભ્યને પોતાની સાથે કામ કરવા ચૂંટી કાઢવો પડશે.

(૩) જો જિલ્લા લોકલબોર્ડના મત પ્રમાણે ગામની અંત્યજ વર્ગની વસ્તી ગામની કુલ વસ્તીના દસ ટકા કરતાં વધારે હોય અને જો આ વર્ગનો એક સભ્ય પેટા નિયમ (૧) ના આધારે બનાવવામાં આવેલી સ્કૂલ-

કમિટિમાં હોય નહિ તો સ્કૂલકમિટિને ગામના પુખ્ત વયના અંત્યજ કોમના
પુરુષ વતનીઓમાંથી એક અંત્યજ વર્ગના સભ્યને પોતાની સાથે કામ કરવા
ચૂંટી કાઢવો પડશે.

---

૯૫. જે ગામોની અંદર લોકલબોર્ડની શાળાઓ હોય પણ પંચા-
યત હોય નહિ, તે ગામોમાં સ્કૂલબોર્ડ, મુસલમાન, પછાત કોમ, અને અંત્યજ
વર્ગના યોગ્ય પ્રમાણમાં પ્રતિનિધિઓ રાખીને, ઓછામાં ઓછા ત્રણ અને
વધારેમાં વધારે સાત સભ્યોની એક સ્કૂલકમિટિ નીમવી પડશે.

ચેરમેન અને વાઇસ ચેરમેન ચૂંટવા.

૯૬. સ્કૂલકમિટિને પોતાના સભ્યોમાંથી એક ચેરમેન ચૂંટી કાઢવો
પડશે અને એક વાઇસ ચેરમેન પણ ચૂંટી કાઢવો
પડશે. ચેરમેનની ગેરહાજરીમાં વાઇસ ચેરમેને ચેર-
મેનનું કામકાજ કરવાં પડશે.

૯૭. સ્કૂલકમિટિએ—

સ્કૂલકમિટિએ કરવાનાં કામ.

(અ) નિશાળને માટે મકાન સંબંધી યોગ્ય સગવડ કરવામાં સ્કૂલ-
બોર્ડને મદદ કરવી પડશે.

(બ) જો નિશાળનું ચાલુ સમારકામ સ્થાનિક સત્તાધીશ મંડળને કર-
વાનું હશે તો તે કામ કરાવી આપવું પડશે.

(ક) તેની દેખરેખ નીચે રાખેલી બધી નિશાળોની મહીનામાં ઓછામાં
ઓછી એક વખત મુલાકાત લેવી પડશે.

(ડ) નિશાળનું હાજરીપત્રક પુરેપુરું કરેલું છે કે કેમ તે જોવું પડશે.
મુલાકાત વખતે નિશાળમાં હાજર વિદ્યાર્થીઓની સંખ્યા નિશાળના હાજરી-
પત્રકમાં પુરેલી સંખ્યાની બરાબર છે કે કેમ તે નોંધવું પડશે, અને નિશાળનું
અનિયમિતપણું જણાય તો તે સંબંધી સ્કૂલબોર્ડના વહીવટ કરનાર અમલ-
દારને રિપોર્ટ કરવો પડશે.

(ઇ) નિશાળને ઉઘાડવા અને બંધ કરવાની બાબતમાં તેમજ શિક્ષ-
કોની હાજરીની બાબતમાં કંઈ અનિયમિતપણું અગર મુકરર કરેલા વખત-
માં કંઈ અચોક્કસપણું જોવામાં આવે તો તે સંબંધી સ્કૂલબોર્ડના વહી-
વટ કરનાર અમલદારને રિપોર્ટ કરવો પડશે.

(૬) નિશાળના મકાનને અને તેના લગતા ભાગને દુરસ્ત કરાવીને સારી સ્થિતિમાં રાખેલાં છે કે કેમ અને આરોગ્ય જળવાઈ રહે તેવી સ્થિતિમાં છે કે કેમ તે જોવું પડશે.

સ્કૂલકમિટિના સભ્યોએ મુલાકાત લેવા વિષે.

૯૮. સ્કૂલકમિટિનો કોઈ પણ સભ્ય નિશાળની મુલાકાત લઈ શકશે, અને જે કાંઈ ટીકા તેને કરવાની હોય તેનો રિપોર્ટ સ્કૂલકમિટિને કરી શકશે, પણ ઉપરનો કોઈ પણ સભ્ય શિક્ષકવર્ગને કંઈ પણ હુકમ કાઢી શકશે નહિ.

સ્કૂલકમિટિએ વિદ્યાર્થીઓની સંખ્યામાં વધારો કરવા વિષે.

૯૯. સ્કૂલકમિટિએ વિદ્યાર્થીઓની સંખ્યામાં વધારો કરવા ખાસ કરીને પછાત કોમ અને અંત્યજ વર્ગના વિદ્યાર્થીઓની સંખ્યામાં વધારો કરવા અને હાજરીમાં સુધારો કરવા પ્રયત્ન કરવો પડશે.

ફરજિઆત કેળવણી દાખલ કરવામાં સ્કૂલકમિટિએ મદદ કરવા વિષે.

૧૦૦. જો કોઈ ભાગમાં ફરજિઆત કેળવણી દાખલ કરવાનું નક્કી કરવામાં આવે તો તે ભાગમાં આવેલી નિશાળોની સ્કૂલકમિટિએ ફરજિઆત કેળવણીનો ધારો છોકરાનાં માબાપને સમજાવવો પડશે, અને જો તેને સ્કૂલબોર્ડ તરફથી કહેવામાં આવે તો નિશાળે જવા લાયક ઉમરનાં છોકરાનું વસ્તીપત્રક બનાવવામાં મદદ કરવી પડશે.

સ્કૂલકમિટિએ ફરજિઆત ધારો અમલમા મૂકવા વિષે.

૧૦૧. જ્યારે કોઈ પણ ભાગમાં ફરજિઆત ધારો દાખલ કરવામાં આવ્યો હોય ત્યારે સ્કૂલકમિટિએ તેને અમલમાં મૂકવામાં મદદ કરવી પડશે.

૧૦૨ ગરીબ માબાપોનાં કયાં બાળકોને ચોપડીઓ, સ્લેટો અને નિશાળમાં જોઈતી બીજી વસ્તુઓ પુરી પાડવાની જરૂર છે તે નક્કી કરવામાં સ્કૂલકમિટિએ મુખ્ય

સ્કૂલકમિટિએ મુ-

ખ્ય શિક્ષકને મદદ કરવા વિષે.

શિક્ષકને મદદ કરવી પડશે.

મુખ્ય શિક્ષકની રજા સંબંધી ચેરમેનને રિપોર્ટ કરવા વિષે.

૧૦૩. કેઝ્યુઅલ અગર બીજી રજા પર જતા પહેલાં મુખ્ય શિક્ષકે પોતાના તે ઇરાદા સંબંધી સ્કૂલકમિટિના ચેરમેનને લિખિત ખબર આપવી પડશે.

મુખ્ય શિક્ષકને રજા આપવા વિષે ચેરમેનની સત્તા.

૧૦૪. મુખ્ય શિક્ષકની અણચિંતવી માંદગી વખતે અગર તેની નજીકના સગાના મરણ જેવા ઘણા અગત્યના કારણ વખતે મુખ્ય શિક્ષકે ચાર્જ આપી રજા પર જવાની પરવાનગી આપવાની સત્તા સ્કૂલકમિટિના ચેરમેનની રહેશે, અને ચેરમેનને યોગ્ય લાગશે તો તેવી રજા આપી શકશે; પરંતુ ચેરમેને તે સંબંધી સ્કૂલબોર્ડના વહીવટ કરનાર અમલદારને એકદમ રિપોર્ટ કરવો પડશે.

રજા સિવાય ગેરહાજર રહેવા સંબંધી રિપોર્ટ કરવા વિષે.

૧૦૫. જો કોઈ પણ મુખ્ય શિક્ષક અગર મદદનીશ શિક્ષક વગર રજાએ ગેરહાજર જણાય તો તે સંબંધી સ્કૂલકમિટિના ચેરમેને સ્કૂલબોર્ડના વહીવટ કરનાર અમલદારને એકદમ રિપોર્ટ કરવો પડશે.

અમુક પ્રસંગોમાં ચેરમેને નિશાળોના ચાર્જ લેવા વિષે.

૧૦૬. જો મદદનીશ શિક્ષક હોય નહિ તો મુખ્ય શિક્ષકના મરણ પ્રસંગે સ્કૂલકમિટિના ચેરમેને નિશાળનો ચાર્જ લેવો પડશે અને તે સબંધી સ્કૂલબોર્ડના વહીવટ કરનાર અમલદારને એકદમ રિપોર્ટ કરવો પડશે.

અમુક પ્રસંગોમાં સ્કૂલ કમિટિએ હાજર રહેવા વિષે.

૧૦૭. કેળવણી અગર રેવન્યુ ખાતાનો કોઈ પણ અમલદાર અગર લોકલબોર્ડ અગર સ્કૂલબોર્ડનો કોઈ પણ સભ્ય અમલદાર નિશાળની મુલાકાત લેતો હોય તે વખતે ચેરમેન અને સ્કૂલકમિટિના સભ્યોએ બની શકે તો હાજર રહેવું પડશે.

અમુક પ્રસંગોમાં સ્કૂલકમિટિ સમક્ષ ચાર્જ આપવા વિષે.

૧૦૮. કોઈ પણ મુખ્ય શિક્ષકની બદલી વખતે નિશાળનો હિસાબ, પત્રક, સામાન અગર બીજાં સાહિત્ય વિષે ચાર્જ લેનાર શિક્ષકને કંઈ તકરાર હોય તો સ્કૂલકમિટિના બે અથવા વધારે સભ્યો જેની અંદર, જો હાજર રહી શકે તો ચેરમેનનો સમાવેશ કરવામાં આવે છે. તેમની સમક્ષ ચાર્જ આપવો પડશે. હાજર રહેલા સભ્યો ચાર્જ રિપોર્ટ વિષે યોગ્ય લાગશે તેવી ટીકાઓ કરી શકશે.

પ્રકરણ ૮ મું

સ્થાનિક સત્તાધીશ મંડળોને ગ્રાન્ટ આપવા વિષે

મુંબઈ પ્રાથમિક કેળવણી એક્ટ, ૧૯૨૩, કલમ ૧૩.

(૧) જો (કોઈ પણ ભાગમાં ફરજિઆત કેળવણી આપવા વિષેની) યોજના સરકારે મંજુર કરી હશે તો તે યોજનાને અંગે થએલા વધારાના વારંવાર થતા અને વારંવાર નહિ થતા વાર્ષિક ખર્ચ પેટે જો સ્થાનિક સત્તાધીશ મંડળ કોઈ મ્યુનિસિપાલિટિ હશે તો તે ખર્ચના ½ અને સ્થાનિક સત્તાધીશ મંડળ કોઈ જિલ્લા લોકલબોર્ડ હશે તો ⅔ સરકાર આપશે. પરંતુ સ્થાનિક સત્તાધીશ મંડળે અડસટે નક્કી કરેલા ખર્ચના જો સ્થાનિક સત્તાધીશ મંડળ મ્યુનિસિપાલિટિ હોય તો ½ અને જિલ્લા લોકલબોર્ડ હોય તો ⅔ કરતાં વધારે રકમ સરકાર આપશે નહિ.

(૨) કેળવણી ઍક્ટ અમલમાં આવે તે વખતે કોઈ પણ સ્થાનિક સત્તાધીશ મંડળને પ્રાથમિક કેળવણી માટે સરકાર તરફથી જે વાર્ષિક ગ્રાન્ટ આપવામાં આવતી હશે તે વાર્ષિક ગ્રાન્ટ મેળવવાના તેના હક્કને આ કલમથી કંઈ નુકસાન થશે નહિ; પરંતુ કોઈ પણ સ્થાનિક સત્તાધીશ મંડળના કેળવણી ફંડનો દુરુપયોગ અગર ગેરઉપયોગ થએલો અગર થવાનો સરકારને લાગશે તો તેવા સ્થાનિક સત્તાધીશ મંડળ પાસે તેવા દુરુપયોગ અગર ગેરઉપયોગ માટે સરકાર ખુલાસો માગશે, અને જો સંતોષકારક ખુલાસો નહિ મળે તો સરકારને યોગ્ય લાગશે તેટલો તે સ્થાનિક સત્તાધીશ મંડળને આપવાની ગ્રાન્ટમાં ઘટાડો કરશે.

અ—વારંવાર આપવાની ગ્રાન્ટ

૧૦૯. પ્રાથમિક કેળવણીનાં વારંવાર થતા ખર્ચ પેટે કેળવણી ઍક્ટની ૧૩ મી કલમ મુજબ આપવાની સરકારી ગ્રાન્ટ ગ્રાન્ટ ગણવા વિષે. સાધારણ રીતે નીચે પ્રમાણે ગણવામાં આવશે.

અ—જિલ્લા લોકલબોર્ડ

કોઈ પણ વર્ષમાં કેળવણી ઍક્ટ અમલમાં મૂકતી વખતે સરકારે પ્રાથમિક કેળવણી માટે આપવાની નક્કી કરેલી ગ્રાન્ટ કરતાં ઓછી ગ્રાન્ટ આપી શકાશે નહિ; અને તે ઉપરાંત જે વર્ષની ગ્રાન્ટ આપવાની હોય તે વર્ષના પ્રાથમિક કેળવણીના માન્ય રાખેલા વારંવાર થતા કુલ ખર્ચ અને તેવા ખરેખર થએલા જે ખર્ચ માટે મુકરર કરેલી ગ્રાન્ટ આપવામાં આવતી હોય તે ખર્ચના તફાવતના ⅔ જેટલી ગ્રાન્ટ આપવામાં આવશે.

બ—સ્થાનિક સત્તા ધરાવનારી મ્યુનિસિપાલિટિઓ

કોઈ પણ વર્ષમાં તે વર્ષમાં પ્રાથમિક કેળવણીના માન્ય રાખવામાં આવેલા વારંવાર તથા કુલ ખર્ચના અડધા ભાગ જેટલી ગ્રાન્ટ આપવામાં આવશે; પરંતુ કેળવણી ઍક્ટની કલમ ૧૨ પ્રમાણે મંજુર કરવામાં આવેલી ફરજિઆત શરૂઆતની પ્રાથમિક કેળવણીને લગતી યોજનાને લઈ, જે ખર્ચ કરવામાં આવ્યું હોય, તે ખર્ચ સિવાય પ્રાથમિક કેળવણીને લગતા કરવામાં આવેલા ખર્ચ માટે કોઈ પણ લોકલબોર્ડ અગર મ્યુનિસિપાલિટિને ઉપરના દરે આપવાની ગ્રાન્ટનો આધાર તે વર્ષની સરકારની આર્થિક સ્થિતિ ઉપર રહેશે.

૧૧૦. કોઈ પણ વર્ષમાં જે ગ્રાન્ટ આપવામાં આવશે તે ગ્રાન્ટનો આધાર તે વર્ષના અડસટે કાઢેલા ખર્ચ ઉપર રહેશે; ગ્રાન્ટનો હિસાબ અને ગ્રાન્ટના ચોક્કસ આંકડા સંબંધી હિસાબ બીજે નક્કી કરવા વિષે. વર્ષે નક્કી કરવામાં આવશે.

દૃષ્ટાંતઃ—કોઈ જિલ્લા લોકલબોર્ડનું અડસટે કાઢેલું ખચ ૧૯૨૫-૨૬ ની સાલમાં ૪½ લાખ રૂપીઆ હોય, અને ૧૦૯મા નિયમના (અ) ભાગમાં જણાવ્યા પ્રમાણે સરકારે આપવાની મુકરર કરેલી ગ્રાન્ટ ૨½ લાખ રૂપીઆ હોય; અને જે ખર્ચ માટે મુકરર કરેલી ગ્રાન્ટ આપવામાં આવતી હોય તે ખર્ચ ૩ લાખ રૂપીઆ હોય, તો ૧૯૨૫-૨૬ ની સાલમાં

બધી મળીને આપવાની ગ્રાન્ટ ૨$\frac{3}{4}$ લાખ અને $\frac{3}{4}$ (૪$\frac{1}{4}$—૩) લાખ એટલે ૩$\frac{1}{4}$ લાખ થશે.

૧૯૨૫–૨૬ નો સાલ પૂર્ણ થયા પછી ઉપરની જિલ્લા લોકલબોર્ડનું તે વર્ષનું ખર્ચ ૪,૨૦,૦૦૦ રૂપીઆ થએલું હોય, તો તેને ખરેખર આપવાની ગ્રાન્ટ ૨,૫૦,૦૦૦ રૂપીઆ+$\frac{3}{4}$ (રૂ. ૪,૨૦,૦૦૦—૩,૦૦,૦૦૦)એટલે બધી મળીને ૩,૩૦,૦૦૦ રૂપીઆ થાય, તેથી વધારે આપેલા ૨૦,૦૦૦ રૂપીઆ ૧૯૨૬–૨૭ ની સાલના અડસટે કાઢેલા ખર્ચ ઉપર તે વર્ષમાં આપવાની ગ્રાન્ટમાંથી કાપી લેવામાં આવશે.

ગ્રાન્ટ આપવાના વખત વિષે.

૧૧૧. દરેક વર્ષે કોઈ પણ સ્થાનિક સત્તાધીશ મંડળને અડસટે આપવાની સરકારી ગ્રાન્ટમાંથી અડધી ગ્રાન્ટ મોડામાં મોડી ૧ લી મે સુધીમાં આપવામાં આવશે; અને ૧૧૦મા નિયમમાં જણાવ્યા પ્રમાણે હિસાબ નક્કી કરીને બાકીની ગ્રાન્ટ મોડામાં મોડી ૧ લી નવેમ્બર સુધીમાં આપવામાં આવશે.

ગ્રાન્ટ નક્કી કરવા માટેના ખર્ચની વિગતો.

૧૧૨. વારંવાર થતા જે વાર્ષિક ખર્ચ ઉપર ગ્રાન્ટ નક્કી કરવામાં આવશે તેનો અંદર નીચેની વિગતોના ખર્ચનો સમાવેશ કરવામાં આવશેઃ—

(અ) જરૂરી, કાયમ, અને હંગામી, વહીવટ કરનાર, દેખરેખ રાખનાર, તપાસણી કરનાર, અમલદારો અને શિક્ષકવર્ગ, કારકુનો, અને હલકા દરજ્જાના નોકરો અને હાજરીના નિયમો પળાવવા, બાળકોનું વસ્તીપત્રક બનાવવા અગર એવાં બીજાં કામને માટે રાખવામાં આવેલા ખાસ અમલદારોના પગારનું ખર્ચ અને સ્થાનિક સત્તાધીશ મંડળે આપવાની રજા, પેન્શન, અને પ્રોવિડન્ટ ફંડના ફાળાની રકમ.

(બ) નિશાળો અગર ઓફિસોના ઉપયોગ માટે રાખવામાં આવેલાં મકાનોનું ભાડું, તેમને લગતા વેરા, કર, અને તેમનું સમારકામનું ખર્ચ.

(ક) નિશાળો માટે લીધેલો સરસામાન, સાધન અને પુસ્તકો જેની અંદર ઇનામનાં પુસ્તકો અને ગરીબ વિદ્યાર્થીઓને આપવાનાં પુસ્તકો અને સ્લેટોનો સમાવેશ કરવામાં આવે છે, તેમનું ખર્ચ; પરંતુ ઉપરની બાબતો

ને લઈ થએલું કુલ ખર્ચ કોઈ પણ નિશાળમાં નિશાળના પહેલા વર્ષમાં વિદ્યાર્થી દીઠ ૫ રૂપીઆ કરતાં અને પછીના દરેક વર્ષે વિદ્યાર્થી દીઠ ૧ રૂપીઆ કરતાં વધારે થઈ શકશે નહિ; નહિતો તે ખર્ચ વારંવાર નહિ થતા તરીકે ગણવામાં આવશે.

(ડ) જુજ રકમનાં ખર્ચ માટે નિશાળોને આપવામાં આવતી માસિક ગ્રાન્ટ (કંટિજન્ટ એલાવન્સ).

(ઈ) પ્રાથમિક નિશાળોમાં આપેલી સ્કોલરશિપો અને શિક્ષણની સંસ્થાઓ અગર સરકારે માન્ય રાખેલી હોય તેવી તેના જેવી બીજી સંસ્થાઓમાં આપેલી સ્કોલરશિપો.

(ફ) મુસાફરી ભથ્થાની રકમ.

(ગ) કાગળ, પેન્સિલ વગેરેનું ખર્ચ, ટિકિટનું ખર્ચ, છપામણીનું ખર્ચ અને ઑફિસને લગતાં બીજાં ખર્ચ.

(હ) પોતાની સત્તાની હદની અંદર આવેલી માન્ય રાખવામાં આવેલી પ્રાથમિક શાળાઓને આપેલી ગ્રાન્ટ.

(થ) સરકાર માન્ય રાખે તેવું બીજું યોગ્ય ખર્ચ:

(i) પરંતુ કોઈ પણ સ્થાનિક સત્તાધિશ મંડળે પ્રાથમિક કેળવણી સિવાયની બીજી કેળવણીની બાબતમાં કરેલા ખર્ચનો ઉપર કહેલા વારંવાર થતાં વાર્ષિક ખર્ચની અંદર સમાવેશ કરવો નહિ.

(ii) રીફંડની રકમો એટલે વધારે અપાએલી પરંતુ પાછળથી પાછી લીધેલી રકમોને ઉપર જણાવેલા ખર્ચમાંથી કમી કરવામાં આવશે.

(iii) મુંબઈ લોકલબોર્ડ ઍક્ટ, ૧૯૨૩, ની કલમ ૭૭ અને ૭૯ ના આધારે કોઈ જિલ્લા લોકલ બોર્ડે કોઈ મ્યુનિસિપાલિટિને અગર કોઈ છાવણીવાળા ભાગને ગ્રાન્ટ આપેલી હશે, તો ઉપર જણાવેલ ખર્ચની અંદર તેનો સમાવેશ કરવામાં આવશે નહિ.

અપૂર્ણ)

શુદ્ધિપત્રક

પુ. ૬૪, અંક ૧.

અસુદ્ધ	શુદ્ધ
પા. ૬ ક. ૩ (૧)-(હાસીઆમાં)	
પ્રાથમિક શાળાઓ વિષે	-પ્રાથમિક શાળાઓ રાખવા વિષે
પા. ૭ ક. ૩. (૨) લીટી ૧૦ ન હોય તો	ન હોય અને તેવા વિસ્તારની અંદર ફરજિઆત શરૂઆતની પ્રાથમિક કેળવણી શિખવવાનું દાખલ કર્યુ હોય તો
પા. ૮ ક. ૫. (૧) લી. ૧	જે અમલદારો
પા. ૯ ક. ૫. (૨) લી. ૧.	
અગર વખતોવખત	અગર સરકાર વખતોવખત
લી. ૨.	
ફંડ કાઢવાની	ફંડ કાઢીને ઉપર જણાવેલા પેન્શન આપવાની ગોઠવણ કરવી પડશે. જ્યાં પેન્શન ફંડ કાઢવાની
પા. ૧૧ ક. ૧૩. લી. ૫ ઍક્ટની	
૨૫ મી	એક્ટની ૧૫ મી
પા. ૧૪ ક. ૨૨.	(હાસીઆમાં) સરકારી નોકરોની નીમણુક નહિ થઈ શકે તે વિષે
પા. ૧૫ ક. ૨૩. લી. ૯ અને	
પગલાં	અને જે પગલાં
પા. ૧૬ ક. ૨૬. લી. ૪ ઓછામાં	
ઓછા ભાગના	ઓછામ ઓછા ત્રીજા ભાગના
પા. ૨૦ ક. ૩૩. (i) લી. ૨. જે	
યોજના કરવાની છે	જે યોજના સરકારને રજુ કરવાની છે
પા. ૨૧ ક. ૩૪. (ડ) લી. ૨ પણ	
તે અમલદાર	પણ જો તે અમલદાર
પા. ૨૬ ક. ૪૪. લી. ૬. ફરી	
બતાવવુ	ફરી બનાવવું
પા. ૨૮ ક. ૪૮. (ii) લી. ૪.	
દેખરેખ રાખવાની	દેખરેખ રાખનાર અમલદાર રાખવાની
પા. ૩૦ ક. ૫૧. લી. ૧. અગર	
પ્રાથમિક	અગર માધ્યમિક

પા. ૩૧ ક. ૫૪. (૩) લી. ૧.

પંદર ટકા કરતાં કોઇ પણ પચ્ચટકા કરતાં અને લાયકાત નહિ ધરાવનાર સ્ત્રી શિક્ષકોની કુલ સંખ્યાના સેંકડે પંદર ટકા કરતાં કોઈ પણ

સરકારી જાહેરખબર

સને ૧૯૨૫ ની છોકરાઓ માટેની વર્નાકયુલર ફાઇનલ પરીક્ષામાં સુધારો

(ઉ-ભા-ના-એ-ઇ. ના હુકમ નં. ૧૦૭૧૪, તા. ૧૫-૧૨-૨૪ ના આધારે)

પરિશિષ્ટ બ (પરીક્ષાનો અભ્યાસક્રમ)

માર્ક

૧૨૫ પહેલો વિષય—

૩૦ (અ) કેળવણીખાતાની વાચનમાળાની સાતમી ચોપડીમાંથી ગદ્યના પાઠોનું વાચન અને કવિતાની ૩૦૦ લીટીઓનો મુખપાઠ. ઉમેદવારો વાંચેલા અને મોંએ બોલેલા ભાગ કેટલે અંશે સમજ્યા છે તે જોવા મોઢાના પ્રશ્નો પૂછવામાં આવશે.

૪૫ (બ) વાચનમાળાની સાતમી ચોપડીમાંથી ગદ્યના પાઠોની અને કવિતાની ૩૦૦ લીટીઓની સમજુતી.

૩૦ (ક) વાક્યોનું પૃથક્કરણ, પદચ્છેદ અને વ્યુત્પત્તિ સહિત વ્યાકરણ પુરૂં. નક્કી કરેલી કવિતાઓમાં આવતું પિંગળ વિષેનું જ્ઞાન.

૨૦ (ડ) હાથના લખાણવાળા સરકારી તુમારોનું સરળતાપૂર્વક વાચન. ઉર્દુ-ગુજરાતી વિદ્યાર્થીઓની બાબતમાં સરકારી તુમાર સિવાયનાં બીજાં હાથનાં લખાણ વંચાવી શકાય.

નોંધ—બ અને ક ના વિષયો માટે એક પ્રશ્નપત્ર.

૭૫ બીજો વિષય—

૫૦ (અ) આપેલા વિષય ઉપર ચાલુ અક્ષરે નિબંધ અથવા રિપોર્ટ લખવો. જોડણી, વ્યાકરણ અને વિરામચિહ્નો ઉપર લક્ષ આપવામાં આવશે.

૨૫ (બ) ઉપરના વિષયમાં હસ્તાક્ષર અને શબ્દોને છુટા પાડવાની રીત.

નોંધ—ગણિત જે બીજો વિષય છે તે ત્રીજો વિષય થશે.

કન્યાઓ માટેની વર્નાક્યુલર ફાઇનલ પરીક્ષાનો સુધારેલો અભ્યાસક્રમ

(ઇલાકામાં સને ૧૯૨૫થી અને સિંધમાં સને ૧૯૨૬થી અમલમાં આવશે.)

(ઉ. ભાગના એ. ઇ. ના હુકમ નં. ૧૧૨૯૫, તા. ૩–૧–૨૫ ના આધારે)

સને ૧૯૨૪ માં કન્યાઓ માટેની વર્નાક્યુલર ફાઇનલ પરીક્ષાના ધારાઓમાં પરિશિષ્ટ બ માં જે અભ્યાસક્રમ જણાવેલો છે તેમ સુધારો કરવામાં આવ્યો છે. (જુઓ. શા. પ. પુ. ૬૩; પા. ૨૦૩–૨૦૫)

માર્ક્સ

૧૨૫ પહેલો વિષય—ભાષા:

૩૦ (અ) કેળવણીખાતાની છઠ્ઠી ચોપડીના ૧/૨ થી ૩/૪ ભાગનું સરળતાથી અને ભાવપૂર્વક વાચન, અથવા તો ઉત્તર ભાગમાં કન્યાવાચનમાળા નં. ૩ પુરી. વાંચેલી ચોપડીની ૭. કવિતાઓનો મુખપાઠ.

(ઉર્દુ ઉમેદવારો માટે

મૌલવી સૈયદ અશરફ અશરફીના,

"સરમાય-એ-ઉર્દુ" નામના પુસ્તકના ૧/૨ થી ૩/૪ ભાગનું સરળતા અને ભાવપૂર્વક વાચન. વાંચેલી ચોપડીમાંથી ૧૫૦ કડીઓનો મુખપાઠ.

પુસ્તકના પાઠો અને કવિતાઓ એ. ઇ. નક્કી કરશે.

૪૫ (બ) વાંચેલા ગદ્ય અને પદ્યનાં પાઠોની સમજુતી.

૩૦ (ક) વ્યાકરણ—ચોથા અને પાંચમા ધોરણનું કામ. પુરુષ અને વિભક્તિ; સકર્મક અને અકર્મક ક્રિયાપદો; સાદા-કાળ; સાદા ત્રણ પ્રયોગો; મિશ્ર અને સંયુક્ત વાક્યોની સમજ.

૨૦ (ડ) હાથના લખાણનું વાચન.

મરાઠી પરીક્ષાઓ માટે મોડી લખાણનું વાચન.

નોંધ. બ અને ક વિષયો માટે એક પ્રશ્નપત્ર.

૭૫ બીજો વિષય—નિબંધ અને અક્ષર:

૬૦ (અ) વિદ્યાર્થીઓના રોજના અનુભવમાં આવતા વિષયો ઉપર નિબંધ (ચાલુ મરોડવાળા અક્ષરમાં). કથન અને વર્ણન.

અક્ષર, જોડણી, શબ્દોને છુટા પાડવાની રીત અને વિરામ-ચિહ્નો ધ્યાનમાં લેવામાં આવશે.

૧૫ (બ) શ્રુતલેખન—વાચનની ચોપડીના જેવીજ અઘરી ચોપડીના કોઈ અજાણ્યા ફકરામાંથી.

૧૦૦ ત્રીજો વિષય—ગણિત અને નામું:

૮૦ (અ) ગણિત—સાદા અને વિવિધ પરિમાણોના સરવાળા,બાદબાકી, ગુણાકાર અને ભાગાકારના દાખલા; અવયવો પાડીને ગુ.-ભાજક અને લઘુતમ, વહેવારી અપૂર્ણાંક, દશાંશ પદ્ધતિની સમજ અને એકમ પદ્ધતિ પ્રમાણે સાદાં અને મિશ્ર પ્રમાણો. સાદુ વ્યાજ અને ચક્રવૃદ્ધિ વ્યાજની રીતથી માત્ર વ્યાજ કાઢવાનું. બની શકે ત્યાંસુધી વિદ્યાર્થીઓના જ્ઞાન અને અનુભવમાં આવતી વસ્તુઓ અને બાબતોને લગતા પ્રશ્નો.

૨૦ (બ) ઘરના હિસાબ; ચોપડો રાખવાનો અને ખાતાવહી ખત-વવાના સાદો મહાવરો.

ચોથો વિષય—ભૂગોળ:

સમુદ્રો અને ખંડોનું જ્ઞાન, હિંદુસ્તાનની વિગતવાર હકીકત; એશિઆ ખંડ જોડે ભુગોળની દૃષ્ટિએ તેનો સંબંધ અને દુનીઆના બીજા દેશો જોડે તેનો રાજકીય અને વ્યાપારી સંબંધ.

બ્રિટિશ ટાપુઓ અને એશિઆનું સામાન્ય જ્ઞાન.

પાંચમો વિષય—ઇતિહાસ:

બ્રિટિશ સમય સાથેના ખાસ સંબંધપૂર્વક હિંદુસ્તાનનો ઇતિહાસ. રાજ્યકારભારપદ્ધતિનો સામાન્ય ખ્યાલ.

છઠ્ઠો વિષય—આરોગ્ય:

કન્યાઓ માટેનાં ધોરણ ૪, ૫ અને ૬ માટે નક્કી કરેલો અભ્યાસક્રમ.

સાતમો વિષય—સોયકામ:

લિખિત પરીક્ષા નહિ. પરીક્ષકની રૂબરૂ વિદ્યાર્થીઓને—

(અ) પોતાને બંધ બેસતો થઈ રહે તેવો કબજો વેતરવો અને જોડવો પડશે;

(બ) કન્યાઓ માટેની પ્રાથમિક શાળાનાં પહેલાંનાં ધોરણોના અભ્યાસક્રમ માંટેના દોરાકામના નમુનામાંથી કોઈપણ નમુનો

તૈયાર કરવો પડશે અને તૂણવાનું અને થીગડાંનું કામ કરવું પડશે;

(ક) નીચેનાંમાંથી કોઈ નાનો નમુનોઃ—
ગુંથવાનું,સોયાથી દોરાનું ગૂંથણકામ અથવા તો હિંદી ભરતકામ.

૭૫ **આઠમો વિષય—નીચેના ઐચ્છિક વિષયોમાંથી એકઃ—**

(૧) કુદરતનો અભ્યાસ—કન્યાઓ માટેના ધો. ૪-અને ૫ માટે નક્કી કરેલો અભ્યાસક્રમ.

(૨ ચિત્રકામ—ડ્રોઇંગ કમિટિએ ધો. ૬ માટે ઘડેલો નવો અભ્યાસક્રમ.

(૩) સંગીત—(પછીથી જણાવવામાં આવશે)

નોંધ. સને ૧૯૨૭ થી ઇતિહાસ ફરજિઆત વિષય રહેશે. સને ૧૯૨૫ અને ૧૯૨૬ માં ઇતિહાસ આઠમા વિષયમાં ઐચ્છિક વિષય તરીકે રહેશે. સને ૧૯૨૫ અને ૧૯૨૬ માં ઉમેદવારોએ ઐચ્છિક વિષયોમાંથી એક તો લેવોજ પડશે; બે વિષયો પણ તેઓ લઈ શકે.

સરકારી જાહેરખબર

છોકરાઓ માટેની વર્નાક્યુલર ફાઇનલ પરીક્ષા; ઉત્તર ભાગ.

(ઉ. ભા. ના એ. ઇ. ના હુકમ નં. ૧૨૬૭૪, તા.૩૧–૧–૨૫ ના આધારે)

આથી જાહેર કરવામાં આવે છે કે ઉત્તર ભાગમાં છોકરાઓ માટે વ. ફા. પરીક્ષા, સને ૧૯૨૫, એપ્રિલ, તા. ૪ થી અને શનિવારે અને તે પછીના દિવસોએ નીચેનાં મધ્યસ્થળોએ લેવામાં આવશેઃ—

અમદાવાદ, નડિઆદ, ગોધરા, ભરૂચ અને સુરત.

પરીક્ષા સને ૧૯૧૫, જુન, તા. ૨૪ મીના મુંબઈ ગેઝિટનાં પાનાં ૧૬૨૧–૧૬૨૪ ઉપર છાપેલાં કેળવણીખાતાના સને ૧૯૧૫, જુન, તા. ૧૪ મીના સરકારી નોટિફિકેશન નં. ૧૭૩૮–એ. માં જણાવેલા નિયમો પ્રમાણે અને તેમાં થએલા સુધારા પ્રમાણે લેવામાં આવશે.

(સુધારાના નોટિફિકેશન નંબરો માટે જુઓ. શા. પ. પુ. ૬૩, અંક ૨, પા. ૫૯)

દરેક મધ્યસ્થળે પરીક્ષા કમિટિ હસ્તક લેવાશે. અમદાવાદ અને સુરતના ડે. એ ઇન્સ્પેક્ટર, અને નડિઆદ, ગોધરા અને ભરૂચની સરકારી હાઇસ્કૂલના હેડમાસ્તરો તે તે સ્થળે પરીક્ષક કમિટિના પ્રેસિડેન્ટ રહેશે.

પરીક્ષાની ફી પરીક્ષાના પહેલા દિવસે પ્રેસિડેન્ટ લેશે.

અભ્યાસક્રમની ચોપડીઓનાં નામ સને ૧૯૨૩, મે, તા. ૧૦ મીના મુંબઈ ગ. ગે. ના પા. ૬૪૯ ઉપર છાપેલાં છે.

દરેક ઉમેદવારની ઉંમર સને ૧૯૨૫ ના એપ્રિલની પહેલી તારીખ

સુધીમાં પુરાં ૨૫ વર્ષની થએલી હોવી જોઈએ નહિ; અને જે જિલ્લાના પરીક્ષાના સ્થળમાં તે બેસવાનો હોય તે જિલ્લામાં તે છેલ્લાં ૭ માસ સુધી રહ્યો હોવો જોઈએ.

સને ૧૯૧૯, ફેબ્રુઆરિ, તા. ૨૭ મીના કેળવણીખાતાના સરકારી હુકમ, નં. ૭૩૬ થી, મંજુર થએલાં અને સને ૧૯૧૯ ના માર્ચની તા. ૧૩ મીના મુંબઈ ગ. ગે. ભાગ ૧ના પા. ૬૪૧-૬૫૪ ઉપર છાપેલાં ઉર્દુ-ગુજરાતી અને ગુજરાતી-ઉર્દુ ધોરણો પ્રમાણે ઉર્દુમાં વ. ફા. પરીક્ષા ઉર્દુ ઉમેદવારો માટે તેજ વખતે તે બધાં સ્થળોએ લેવામાં આવશે.

ખેતીકામના શિક્ષણ માટે શિક્ષકો માટે સરકારે ઉઘાડેલા વર્ગો:

(ઉ. ભા. ના એ. ઇ. ના હુકમ નં. ૧૦૮૭૬, તા.૧૮-૧૨-૨૪ ના આધારે)

પ્રાથમિક શાળાઓમાં ખેતીકામને લગતું શિક્ષણ આપવાનું નક્કી થયાથી સરકારે લોણીમાં સને ૧૯૨૨-૨૩ માં ખેતીકામને લગતું શિક્ષણ લેવા કેટલાક શિક્ષકોને મોકલ્યા હતા, અને સને ૧૯૨૩ માં બીજા કેટલાક શિક્ષકોએ ખેતીને લગતું શિક્ષણ લીધું હતું. અત્યારે મુંબઈ ઇલાકામાં પણ એ શિક્ષણ અપાય છે. અને આ સાલમાં પણ બીજી વધારે શાળાઓમાં ખેતીનું શિક્ષણ આપવામાં આવશે.

શિક્ષકોને માટે અભ્યાસક્રમ બે વરસનો રહેશે પણ ચોથા ધોરણ સુધીની ગામડાની નિશાળના કેટલાક શિક્ષકો માટે એ અભ્યાસક્રમ એક વરસનો રહેશે. આ શિક્ષકોને ખેતીશિક્ષણની પદ્ધતિ અને અભ્યાસ સંબંધી પ્રયોગોનું જ્ઞાન આપવામાં આવશે.

આવા હેતુથી પૂર્વ ખાનદેશ જિલ્લામ ૧૩ શિક્ષકોને આવી જાતનું ખેતીનું શિક્ષણ લેવા મોકલવામાં આવનાર છે.

ગામડાંની નિશાળોમાંથી બાળકો ચોથા ધોરણ પછીથી પોતાનો અભ્યાસ ઘણુંખરૂં છોડી દે છે અને કરેલો અભ્યાસ ભૂલી પણ જાય છે. એનું કારણ એ છે કે તેઓને પોતાના બાપદાદાના ધંધે એટલે ખેતીને ધંધે વળગવાનું હોય છે. પણ ખેતીને લગતી શાળાઓમાં તેઓ ખેતીમાં પણ ઉપયોગી થઈ પડે એવા વાચન અને ગણિતનો અભ્યાસ કરશે અને શાળાને લગતી જમીનમાં ખેતીકામ પણ કરશે. એથી તેઓને પોતાના બાપદાદાના ધંધામાં અને વેપારીઓ સાથેની લેવડદેવડમાં પણ ઘણી સગવડ થઈ પડશે. ગામડાંમાં નિશાળોમાં છોકરાંઓ જે આવા વર્ગોમાં ભણવા જશે તો તેમને ઘણા લાભો થશે.

(વધુ હકીકત માટે જુઓ. શા. પ. પુ. ૬૩ મું. પૃષ્ઠ ૨૮૯)

સને ૧૯૨૪ ના ડિસેમ્બરની તા. ૩૧ મીએ પુરા થતા ત્રિમાસિક માટે ડિરેકટર ઑવ પબ્લિક ઇન્સ્ટ્રકશન અને ઉ. ભાગના એ. ઇન્સ્પેકટરે પાઠ્યપુસ્તક, ઇનામ અને લાઇબ્રેરી માટે

મંજુર કરેલાં પુસ્તકોની યાદી

(ઉ. ભાગના એ. ઇ. ના હુકમ નં. ૧૧૫૨૭, તા. ૮-૧-૨૫ ના આધારે)

અનુક્રમ નં.	પુસ્તકનું નામ	ગ્રંથકર્તાનું નામ	પ્રસિદ્ધકર્તાનું નામ અને ઠેકાણું	નકલ દીઠ કિંમત રૂ. આ. પા.	શા માટે મંજુર-પાઠ્યપુસ્તક, ઇનામ, લાઇબ્રેરી	ટીકા
૧	હિંદુસ્તાનનો સંક્ષિપ્ત ઇતિહાસ (૩ જી આવૃત્તિ)	રા. બા. કે. પી. ત્રિવેદી.	મેસર્સ કરસનદાસ નારણદાસ એન્ડ સન્સ, સુરત.	૧—૦—૦	પાઠ્ય પુસ્તક	પ્રાથમિક શાળાનાં ગુજરાતી ધો. ૫, ૬ અને ૭ માટે.
૨	શ્રીકૃષ્ણ ચંદ્રોદય ચિત્ર-કથા (પહેલી આવૃત્તિ)	રા. ફૂલચંદ જે. શાહ	રા. બાલુભાઈ એફ. શાહ ઢોરાપોળ, નાડઆદ,	૦—૬—૦	ઇનામ	પ્રાથમિક શાળાઓ માટે.
૩	રંગોળીચે પુસ્તક (૧૯૨૩ ની આવૃત્તિ)	રા. દામોદર વાઇ. બારોટ	રા. શંકર નરહર જોશી, મેનેજર, ચિત્રશાળાપ્રેસ, પુણા,	૧—૦—૦	ઇનામ અને લાઇબ્રેરી.	કન્યાઓ માટેની પ્રાથમિક અને માધ્યમિક શાળાઓ અને સ્ત્રીઓ માટેની ટ્રેનિંગ સંસ્થાઓ માટે.

૪	કવિવર ટાગોરનું કવન-ગીતાંજલિ અને પુષ્પ-ચયન(પહેલી આવૃત્તિ)	રા. રામચંદ્ર ટી. અધ્વર્યુ.	રા. રામચંદ્ર ટી. અધ્વર્યુ વાંસડા.	૩—૦—૦	"	માધ્યમિક શાળાઓ અને પ્રાથમિક ટ્રેનિંગ સંસ્થાઓ માટે.
૫	ભીમચાતુર્ય (૧૯૨૪ ની આવૃત્તિ)	રા. પી. જે. ભટ્ટ	રા. પી. જે. ભટ્ટ, અમદાવાદના મે. કલેક્ટર સાહેબના ચિટનિસ-	૦—૨—૦	"	પ્રાથમિક અને માધ્યમિક શાળાઓ માટે.
૬	મયૂરધ્વજ આખ્યાન (૧૯૨૪ ની આવૃત્તિ)	" "	" "	૦—૨—૦	"	" "
૭	મયૂરધ્વજ આખ્યાન અને ભીમચાતુર્ય (૧૯૨૪ ની આવૃત્તિ)	" "	" "	૦—૪—૦	"	" "

(સહી) ક. એસ. વકીલ

કે. ખા. ના મે. સ.

કીંમત રૂ૦ ૦-૬-૦.

પદ્યપાઠ

સંગ્રહ ૧.

સંપાદક—કેશવલાલ હર્ષદરાય ધ્રુવ

અને ડાહ્યાભાઇ પીતાંબરદાસ દેરાસરી, અમદાવાદ

બે બોલ

આ સંગ્રહમાં પાંચ કવિની કવિતામાંથી ઊતારા આપ્યા છે. પ્રથમ કવિ દલપતરામનો સંપલક્ષ્મીસંવાદ આડકથાઓ મૂકી દેઈ સળંગ ઊતાર્યો છે. પછી સામળભટની અંગદવિષ્ટિમાંથી લંકાના ત્રાસની હકીકત લીધી છે. તે પછી વલ્લભભટના કળિકાળના ગરબામાંથી ઐતિહાસિક ભાગ તારવી કાઢીને છાપ્યો છે. ત્યારબાદ પ્રેમાનંદકૃત ભાગવત સપ્તમસ્કંધમાંથી હિરણ્યકશિપુના વધનું પ્રકરણ સમજાવ્યું છે. છેવટ ભાલણની રામબાળલીલાનાં પદ મૂક્યાં છે. એ ઊતારા તે તે કવિની કવિતાનું કંઈક ઓળખાણું કરાવશે અને રસવૃત્તિ કેળવશે. સંગ્રહ હાઇસ્કૂલના ચોથા ધોરણના વિદ્યાર્થી માટે કરેલો છે.

અભ્યાસ સરળ અને સચોટ થાય એ અર્થે સાધવા સમજૂતી પૂરેતા ખુલાસાથી આપી છે. વિવેચનમાં કવિની દૃષ્ટિએ કવિતાનો ભાવ અંતરમાં ઊતારવા ચીવટ રાખી છે. ક્વચિત સાહિત્યના પદાર્થનો પરિચય પણ કરાવ્યો છે. તે સાથે પ્રત્યેક ઊતારાની સમજૂતીને અંતે કવિ વિશે મુદ્દાની માહીતી પણ આપી છે.

આપણા સાહિત્યના વારસ ઊછરતી પ્રજા છે. એમની માલકીના એ ભંડારનો આ હિસ્સો એમના ઉપયોગ માટે છે, તેનો એ લાભ લો અને લાગણી મેળવો.

ઇંગ્લંડમાં સ્થપાએલી, પ્રકટ કર્તા, મુંબઇ.

મેકમિલન એન્ડ કંપની લિમિટેડ, મુંબઈ.

Selections from Gujarati Poetry, Part I. By Rao Bahadur K. H. Dhruva, B.A. and D. P. Derasari, As. 6.

નૂતન હુન્નરસાગર

જાતિ અનુભવ તેમજ વિવિધ ગ્રંથોના આધારે આ પુસ્તકમાં વિવિધ વિષયો ઉપર ઘણીજ સંભાળપૂર્વક માહીતી આપેલી હોવાથી ગમે તેવો અજાણ્યુ અજ્ઞાન માણસ પણ આ પુસ્તકની સહાયતાથી હુન્નરો શીખી શકે છે. આમાં મીણબત્તીઓ, દીવેટો તથા તે સંબંધીના મસાલા વગેરે સુકા રંગો, હાથીદાંત ઉપર ચઢાવવાના જુદા જુદા રંગ ને તે સાફ કરવાની રીત તથા તે જણસો સાંધવા માટેની મેળવણી સાબુઓ જેવા કે વીંડઝરસોપ, બારસોપ, કપડાં ધોવાના સાબુના પાઉડર, વગેરે ઘણી જાતના સાબુઓની માહીતી, જુદી જુદી જાતના વાર્નિશો, કુવા અને કેટલી ઉંડાઈએ પાણી નીકળશે તે સંબંધીની માહીતી, શીંગડાં તેમજ હાથીદાંતનાં બટનો, કાચનાં પીતળનાં, શીંગડાંનાં બટનો, જુદી જુદી જાતનાં પકવાન, અથાણાં ચટણી વગેરે બનાવવા વિષે; અગરબત્તી, અર્ગજો; ગુલાલ, અબીલ, અને છીંકણી, બનાવટી રત્નો, કાથો, એળીઓ, સુગંધી ધૂપ કાગળની ચીજો લાકડા જેવી કરવા વિષે, રૂપાં, ત્રાંબા આદિ ઉપર ઢોળ ચઢાવવાની જુદી જુદી રીતો, સોનેરી શાહી, કપડાં ઉપરની બાગવાનને ઉપયોગી હરકોઈ જાતના ડાઘ કાઢવાની રીત, જેવા કે મોતી ઉપરનો, તમાકુનો, જર્મન સીલ્વર ઉપરનો ડાઘ, દીવાસળીઓ, વીજળીબત્તી બંપોરીઆ, રંગીન તારાઓ, વગેરે વગેરે. જુદી જુદી જાતના ત્રાસદાયક જંતુઓ દૂર કરવાની રીત; જુદી જાતની લાખ જેવી કે સીલ કરવાની લાખ તેમજ કોગી લાખ; ચામડાં સંબંધીના જુદી જુદી જાતના હુન્નરો કાચ સંબંધી જુદા જુદા હુન્નરો, લાકડા સંબંધીના જુદી જુદી જાતનાં હુન્નરો, ધાતુઓ સંબંધી ભિન્ન ભિન્ન પ્રયોગો. જુદી જુદી જાતનાં સુગંધી તેલો, જેવા કે, માલીફઅર્ક, ટીકચર આયોડાઇન, એરી વગેરે ઘણી અસંખ્ય બાબતો આપવામાં આવી છે. સર્વ સાધારણોને સમજવું પડે તેટલા ખાતર પુસ્તકની ભાષા ઘણી સહેલી રાખવામાં આવી છે. કાગળ ગ્લેઝ પાકું પુઠું: છતાં કિંમત માત્ર રૂા. ૧ા પોસ્ટેજ. ાાા

મળવાનું ઠેકાણું:—મહાદેવ રામચંદ્ર જાગુષ્ટે, બુકસેલર.
નવા દરવાજા—અમદાવાદ.

Registered No. B. 43

પુસ્તક ૬૪ મું] [અંક ૩ જો

Gujarat School Paper

ગુજરાત શાળાપત્ર

માર્ચ, સને ૧૯૨૫

કેળવણીખાતાના હુકમથી

તંત્રી અને પ્રકાશક (જાન્યુઆરિ ૧૯૨૪ થી)

કૃષ્ણલાલ સુરજરામ વકીલ, M. Ed., I. E.S.

એજ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર, ઉત્તર ભાગ, અમદાવાદ.

સૂર્યપ્રકાશ પ્રિં૦ પ્રેસમાં, મુળચંદભાઈ ત્રિકમલાલે છાપ્યું—

ઠેકાણું—કાળુપુર ટંકશાળ—અમદાવાદ

મુંબઈ પ્રાથમિક કેળવણી એક્ટ, ૧૯૨૩, કલમ ૬ (૧),

ના સરકારી ઠરાવમાં જણાવવામાં આવે તે તારીખે જે જિલ્લામાં મ્યુનિસિપાલિટિ આવેલી હોય તે જિલ્લાના જિલ્લા લોકલબોર્ડને બધી પ્રાથમિક શાળાઓને લગતી જમીન, મકાનો, દફતર, અને સાહિત્ય જે તેના તાબામાં હોય તે સોંપી દેશે અને જિલ્લા લોકલબોર્ડ તરફથી મ્યુનિસિપલ હદનાં છોકરાંને પ્રાથમિક કેળવણી મળતી હશે, તેમની સંખ્યાના ધોરણ પર સરકાર વારંવાર જે રકમ ઠરાવે તે રકમ, અને પ્રાથમિક કેળવણીને લગતાં ટ્રસ્ટ ફંડ (ધર્માદા ફંડ) સહિત તેની પાસે જે કંઈ ફંડ હોય તેમની આવક, અને પ્રાથમિક કેળવણી માટે જે કંઈ પૈસા મળ્યા હોય તે દર વર્ષે જિલ્લા લોકલબોર્ડને કેળવણી ખર્ચ માટે આપશે.

કલમ ૬ (૨).

જો ઉપરની કોઈ મ્યુનિસિપાલિટિને સરકાર કોઈ વખતે તેની નિશાળો ચલાવવાની સત્તા આપે તો એ બાબતમાં સરકારી ઠરાવમા જણાવવામાં આવે તે તારીખે તે જિલ્લાની જિલ્લા લોકલબોર્ડ તે મ્યુનિસિપાલિટિને તે મ્યુનિસિપલ હદમાં આવેલી બધી પ્રાથમિક શાળાઓ, શાળાઓને લગતી જમીન, મકાનો, દફતર, અને સાહિત્ય સોંપી દેશે, અને તે મ્યુનિસિપાલિટિએ ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણેની તારીખથી પેટા કલમ (૧) માં બતાવ્યા મુજબના પૈસા આપવાની જવાબદારી વધુ વખત રહેશે નહિ.

પોતાની નિશાળો ચલાવવાને સત્તા નહિ ધરાવનારી મ્યુનિસિપાલિટિઓની નિશાળો જિલ્લા લોકલબોર્ડ ચલાવવા વિષે.

૧૧૭. પોતાની નિશાળો ચલાવવાની જે મ્યુનિસિપાલિટિને સરકારે સત્તા ન આપી હોય તે મ્યુનિસિપાલિટિની પ્રાથમિક શાળાઓનો વહીવટ જે જિલ્લામાં તે મ્યુનિસિપાલિટિ આવેલી હશે તે જિલ્લાની જિલ્લા લોકલબોર્ડે ચલાવવો પડશે; અને તે મ્યુનિસિપાલિટિની હદની અંદર આવેલી બીજી માન્ય રાખવામાં આવેલી પ્રાથમિક શાળાઓને જિલ્લા લોકલબોર્ડે ગ્રાન્ટ પણ આપવી પડશે.

મ્યુનિસિપાલિટિઓને

૧૧૮. સ્થાનિક સત્તા નહિ ધરાવનારી મ્યુનિસિપાલિટિમાં કોઈ પણ વર્ષે પ્રાથમિક કેળવણીને લગતા થએલા વારંવાર થતા ખર્ચના ત્રીજા ભાગ સુધીનું ખર્ચ મ્યુનિસિ-

જિલ્લા લોકલબોર્ડે આપવાના ખર્ચનું પ્રમાણ. પાલિટિએ આપવું પડશે; અને મ્યુનિસિપાલિટિએ આપવાની-રકમ ૧૧૯ મા નિયમમાં જણાવ્યા પ્રમાણે નક્કી કરવામાં આવશે.

મ્યુનિસિપાલિટિનો ફાળો ગણવા વિષે અને કેવી રીતે અપાય તે વિષે. ૧૧૯. (i) કોઈ પણ વર્ષમાં મ્યુનિસિપાલિટિએ આપવાની રકમ જિલ્લા લોકલબોર્ડની સત્તા નીચે આવેલી હદમાં (સ્થાનિક સત્તા નહિ ધરાવનારી મ્યુનિસિપાટિઓ સહિત) વહીવટ કરવાનું, દેખરેખ રાખવાનું વગેરે ખર્ચ અંદર ગણીને વિદ્યાર્થી દીઠ આશરે કાઢેલું સરાસરી વારંવાર થતું જે ખર્ચ તે વર્ષમાં આવે તેને તે વર્ષમાં મ્યુનિસિપલ નિશાળોનાં પત્રકો પરથી અડસટે ગણેલી વિદ્યાર્થીઓની સરાસરી સંખ્યાએ ગુણતાં જે રકમ આવે, તેના ⅓ જેટલી થશે. તેજ વર્ષની અંદર મ્યુનિસિપલ હદની અંદર આવેલી બીજી માન્ય રાખવામાં આવેલી શાળાઓને ગ્રાન્ટ તરીકે અડસટે આપવાની રકમનો ⅓ ઉપરની રકમમાં ઉમેરવો પડશે. ઉપર પ્રમાણે અડસટે નક્કી કરેલી કુલ રકમમાંથી કેળવણી ઍક્ટની કલમ ૬ (૧) મુજબ મ્યુનિસિપાલિટિએ જિલ્લા લોકલબોર્ડને જે કંઈ રકમ તે વર્ષની અંદર આપી હોય તે રકમ બાદ કરતાં બાકી રહેલી રકમ મ્યુનિસિપાલિટિએ જિલ્લા લોકલબોર્ડને અગાઉથી છ માસિક બે હફતામાં આપવી પડશે. દરવર્ષે પહેલો હફતો ૧૦ મી એપ્રિલ પહેલાં ભરવો પડશે અને બીજો હફતો ૧૦ મી ઑકટોબર પહેલાં ભરવો પડશે.

(ii) વર્ષ પુરું થયા પછી, પેટા કલમ (૧) પ્રમાણે મ્યુનિસિપાલિટિએ આપવાની ખરેખરી રકમ, તે વર્ષમાં નિશાળોમાં વિદ્યાર્થીઓની ખરેખરી સંખ્યા, વિદ્યાર્થી દીઠ સરાસરી ખરેખર થએલું ખર્ચ, અને માન્ય રાખવામાં આવેલી શાળાઓને ખરેખર આપેલી ગ્રાન્ટ અને કેળવણી ઍક્ટની કલમ ૬ (૧) મુજબ મ્યુનિસિપાલિટિએ જિલ્લા લોકલબોર્ડને ખરેખર આપેલી રકમ પરથી નક્કી કરવામાં આવશે અને યોગ્ય ફેરફાર કરી હિસાબ ચોકખો કરવામાં આવશે.

દૃષ્ટાંત—અડસટે એમ નક્કી કરવામાં આવ્યું હોય કે ૧૯૨૫–૨૬ ની સાલમાં વિદ્યાર્થીઓની સંખ્યા ૧,૦૦૦ ની રહેશે, વિદ્યાર્થી દીઠ સરેરાશ ખર્ચ રૂ. ૨૧ થશે, અને મદદ મેળવતી પ્રાથમિક શાળાઓને આપ-

નાની ગ્રાન્ટ રૂ. ૬૦૦ થશે તો ૧૯૨૫–૨૬ ની સાલમાં મ્યુનિસિપાલિટિએ આપવાની રકમ રૂ. $\frac{૨૦}{૩}$×૧,૦૦૦+રૂ. $\frac{૬૦૦}{૩}$ એટલે રૂ. ૭,૨૦૦ થશે.

૧૯૨૫–૨૬ની સાલ પુરી થયા પછી, વિદ્યાર્થીઓની સરાસરી સંખ્યા ૯૫૦ અને વિદ્યાર્થી દીઠ સરેરાશ ખર્ચ ફક્ત રૂ. ૧૮ અને મદદ મેળવતી શાળાઓને ગ્રાન્ટ તરીકે આપેલી ખરેખરી રકમ રૂ. ૭૫૦ જણાય છે.

મ્યુનિસિપાલિટિએ તેટલા માટે રૂ. $\frac{૧૮}{૩}$×૯૫૦+રૂ. $\frac{૭૫૦}{૩}$ એટલે બધા મળીને રૂ. ૫,૯૫૦ આપવા જોઈશે; તેથી રૂ. ૭,૨૦૦—રૂ. ૫,૯૫૦ નો તફાવત એટલે રૂ. ૧,૨૫૦ ૧૯૨૬–૨૭ ની સાલમાં અડસટે નક્કી કરેલા મ્યુનિસિપાલિટિએ આપવાના ફાળામાંથી કમી કરવામાં આવશે.

મ્યુનિસિપાલિટિએ અને સરકારે મકાનોને લગતું વારંવાર નહિ થતું ખર્ચ આપવાનું પ્રમાણ.

૧૨૦. શાળાનાં મકાનો બાંધવા અગર વધારવા સંબંધી થએલા વારંવાર નહિ આવતા ખર્ચના ત્રીજા ભાગ સુધીનું ખર્ચ મ્યુનિસિપાલિટિએ આપવું પડશે અને બાકીના બે ભાગનું સરકાર મદદ તરીકે આપશે; પરંતુ તેવાં મકાનો બાંધવા સંબંધી સરકારે અગાઉથી પરવાનગી આપેલી હોવી જોઈશે, અને તે સંબંધી ગ્રાન્ટ આપવાનું મંજુર કરેલું હોવું જોઈશે.

બીજા વારંવાર નહિ થતા ખર્ચ વિષે.

૧૨૧. બીજું વારંવાર નહિ આવતું ખર્ચ એટલે ૧૧૨ મા નિયમના (ક) વિભાગમાં નક્કી કરેલી હદ ઉપરાંત કરેલા સામાન, સાધન અને પુસ્તકોના ખર્ચના અગર ખાસ સમારકામના કરેલા ખર્ચના ત્રીજા ભાગ સુધીનું ખર્ચ પણ મ્યુનિસિપાલિટિએ આપવું પડશે. શાને વારંવાર આવતું ખર્ચ ગણવું અને શાને વારંવાર નહિ આવતું ખર્ચ ગણવું એ સંબંધી સરકારનો ચુકાદો છેવટનો ગણાશે.

પ્રાથમિક શાળાઓની ફી સ્થાનિક સત્તાધીશ મંડળને આપવા વિષે.

૧૨૨. મ્યુનિસિપાલિટિની પ્રાથમિક શાળાઓની વિદ્યાર્થીઓની ફી સ્થાનિક સત્તાધીશ મંડળને ખાતે જમા કરવી પડશે.

૭૦ લોકલબોર્ડને પ્રાથમિક શાળાઓ સોંપવા સંબંધી ઠરાવો.

મ્યુનિસિપાલિટિએ સ્કૂલકમિટિ નીમવા વિષે.

૧૨૩. મ્યુનિસિપલ હદની અંદર આવેલી પ્રાથમિક શાળાઓની દેખરેખ રાખવા માટે મ્યુનિસિપાલિટિને યોગ્ય લાગે તે પ્રમાણે મ્યુનિસિપાલિટિના અમુક સભ્યોની અગર મ્યુનિસિપલ સભ્યો ન હોય તેવા બીજા સભ્યોની એક સ્કૂલકમિટિ નીમવી પડશે.

સરકારી ગૅઝિટમાં પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવેલા વિસ્તારની કમિટિઓને નિયમો લાગુ પાડવા વિષે.

૧૨૪. સરકારી ગૅઝિટમાં પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવેલી વિસ્તારની કમિટિઓ જેમને મુંબાઇ ડિસ્ટ્રિક્ટ મ્યુનિસિપલ ઍક્ટ ૧૯૦૧ ની કલમ ૫૪ ની પેટા કલમ (૧) નો પેટા વિભાગ (બી) લાગુ પાડવામાં આવેલ હોય તેમને પણ આ પ્રકરણના નિયમો મ્યુનિસિપાલિટિઓને નિયમો એને જે રીતે અને જે દરજ્જે લાગુ પડે છે, તેજ રીતે અને તેજ દરજ્જે લાગુ પડશે; અને આવી સરકારી ગૅઝિટમાં પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવેલી વિસ્તારની કમિટિઓને આ નિયમો માટે સ્થાનિક સત્તા નહિ ધરાવતી મ્યુનિસિપાલિટિઓના જેવી ગણવામાં આવશે, અને પ્રાથમિક કેળવણી ઍક્ટની કલમ ૬ (૧) ની શરતો લાગુ પાડવામાં આવશે.

પ્રકરણ ૧૦ મું.

ફરજિઆત ધારો અમલમાં મૂકવા વિષે.

મુંબઈ પ્રાથમિક કેળવણી એક્ટ, ૧૯૨૩, કલમ ૧૮.

ફરજિઆત કેળવણી દાખલ કરવામાં આવી હોય તેવા દરેક વિસ્તારની અંદર જે બાળકને ફરજિઆત કેળવણીની યોજના લાગુ પડતી હોય, તે બાળકને પાછળ દર્શાવ્યા પ્રમાણેનું કોઈ પણ યોગ્ય કારણ હોય નહિ તો, અને જો તેનાં માબાપ અને બાળક સાધારણ રીતે તે વિસ્તારનાં રહેવાશી હોય તો તેના માબાપે તે વિસ્તારની અંદર આવેલી કોઈ પણ માન્ય રાખવામાં આવેલી શાળામાં મોકલવું પડશે.

કલમ ૧૯. નીચેની કોઈ પણ બાબતને લઈ કોઈ પણ બાળકને માન્ય રાખવામાં આવેલી શાળામાં ન મોકલવામાં આવતું હોય તો તેનાં માબાપ તેને યોગ્ય કારણસર નથી મોકલતાં એમ ગણી શકાશે:—

(અ) માંદગી શારીરિક ખોડ, અગર એવા બીજા અનિવાર્ય કારણને લઈ બાળક નિશાળે ન જઈ શકતું હોય;

(બ) માન્ય રાખવામાં આવેલી શાળા સિવાય બીજી રીતે બાળકને કેળવણી આપવામાં આવતી હોય, અને તે કેળવણી સ્કૂલબોર્ડની નજરમાં કાર્યસાધક હોય અગર શરૂઆતની પ્રાથમિક કેળવણી પુરી કર્યાનું સર્ટિફિકેટ સ્કૂલબોર્ડે બાળકને આપ્યું હોય;

(ક) બાળકના રહેવાના સ્થળ આગળ નજીકમાં નજીક આવેલા રસ્તાથી માપતાં સ્કૂલબોર્ડનો અભિપ્રાય લઈને સરકારે અંતર મુકરર કરેલું હોય તે અંતરની અંદર કોઈ પણ માન્ય રાખવામાં આવેલી શાળા ન હોય;

(ડ) યોગ્ય અરજ કર્યા પછી, અમુક માન્ય રાખવામાં આવેલી શાળામાં બાળકને દાખલ કરવા ના પાડવામાં આવી હોય અને તેનાં માબાપને એવી ખબર આપવામાં આવી હોય કે અમુક મુદત પછી તે બાળકને તે નિશાળમાં દાખલ કરવામાં આવશે, અને (ક) વિભાગમાં દર્શાવ્યા પ્રમાણે નક્કી કરેલા અંતરની અંદર તેને દાખલ કરી શકાય તેવી બીજી માન્ય રાખવામાં આવેલી શાળા ન હોય તો તે મુદત સુધી;

(ઈ) બાળક રહેતું હોય તે ભાગમાં બાળકની માતૃભાષામાં શિક્ષણ આપતી માન્ય રાખવામાં આવેલી કોઈ પણ શાળા ન હોય;

(ફ) બાળક રહેતું હોય તે ભાગમાં તેનાં માબાપ વાંધો ઉઠાવે તેવું ધાર્મિક શિક્ષણ ફરજિઆત અપાતું હોય, તેવી નિશાળો સિવાયની તેનાં માબાપ તેને મોકલી શકે તેવી માન્ય રાખવામાં આવેલી કોઈ પણ શાળા ન હોય.

કલમ ૨૦ (૧). કેળવણી ઍક્ટની ૧૮ મી કલમના નિયમોના આધારે દરેક માબાપે પોતાના બાળકને માન્ય રાખવામાં આવેલી શાળાની અંદર મોકલવુંજ જોઈએ એમ છે, તેમ છતાં સ્કૂલબોર્ડની ખાતરી થાય કે અમુક માબાપ તે પ્રમાણે વર્તન કરતાં નથી, તો તેવાં માબાપને તે સંબંધમાં જે કંઈ કહેવાનું હોય, તે કહેવાની તક આપવી, અને ત્યારપછી તે સંબંધમાં સ્કૂલબોર્ડને યોગ્ય લાગે તેવી તપાસ કરવી, અને ત્યારપછી તેવાં માબાપને હુકમમાં મુકરર કરવામાં આવી હોય તે તારીખથી પોતાના બાળકને માન્ય રાખવામાં આવેલી શાળામાં મોકલી આપે તેવો સ્કૂલબોર્ડે હુકમ કાઢવો.

કલમ ૨૦ (૨) સ્કૂલબોર્ડ આ સત્તા કોઈ પણ માણસને અગર પોતે નીમેલી કમિટિને આપી શકશે.

કલમ ૨૧ (૧). ૨૦ મી કલમના આધારે જે વાલીને અમુક બાળક સંબંધી હુકમ આપવામાં આવેલો હોય, અને હુકમમાં દર્શાવેલી તારીખે અગર તે તારીખ પછી તે બાળકની બાબતમાં તે વાલી ૧૮ મી કલમના કાનુનોનો ભંગ કરતો હોય, અને જો તે મૅજીસ્ટ્રેટવાળા શહેર અગર ગામમાં વસતો હોય, તો તે મૅજીસ્ટ્રેટ અને જો બીજી જગાએ વસતો હોય તો રેવન્યુ અગર પોલીસ પટેલ અગર આ સંબંધમાં જિલ્લા મૅજીસ્ટ્રેટે સત્તા આપી હોય તેવો બીજો માણસ તેને ગુનેગાર ઠરાવીને બે રૂપીઆથી વધુ નહિ એવો દંડ કરી શકશે અને ઉપર પ્રમાણે ગુનેગાર ઠરાવ્યા પછી કાનુનોનો ભંગ કરવાનું તે જારી રાખશે તો જેટલા દિવસ કાનુનોનો ભંગ તે ચાલુ રાખશે અગર તેમનો વારંવાર ભંગ કરશે તેટલા દિવસનો પૂર્વોક્ત મૅજીસ્ટ્રેટ, પટેલ, અગર માણુસ તેનો દરરોજનો આઠ આના લેખે દંડ કરી શકશે.

કલમ ૨૧ (૨). સ્થાનિક સત્તાધીશ મંડળ અગર ૨૦મી કલમના આધારે હુકમ કાઢનાર માણસ અગર આ સંબધમાં ઉપલા મંડળે સત્તા આપેલી હોય તેવો કોઈ માણસ ફરિયાદ કરે તે સિવાય કોઈ પણ મૅજીસ્ટ્રેટ, પટેલ અગર માણસ પેટા કલમ (૧) ના આધારે થએલા ગુના માટે ફરિયાદ સાંભળી શકશે નહિ.

કલમ ૨૨ (૧). જે બાળકના સંબંધમાં ૧૮ મી કલમના કાનુનો લાગુ પડતા હોય તે બાળકને કોઈ પણ માણસ ઇરાદાપૂર્વક પોતાને માટે અગર બીજા કોઈ માણસને માટે તે બાળકના સંતોષકારક શિક્ષણની અંદર અંતરાય આવે તેવી રીતે

કામે લગાડશે તો તેવા માણસને મૅજીસ્ટ્રેટ આગળ ગુનેગાર કરાવીને વધારેમાં વધારે પચીસ રૂપીઆ સુધીનો દંડ કરવામાં આવશે.

કલમ ૨૨ (૨). આ કલમના આધારે થએલા ગુના માટે સ્કૂલબોર્ડ અગર સ્કૂલબોર્ડનો વહીવટ કરનાર અમલદાર અગર બોર્ડે સત્તા આપી હોય તેવો માણસ અગર આ કામને માટે રાખવામાં આવેલો અમલદાર ફરિયાદ નોંધાવે તે સિવાય કોઈ પણ કોર્ટ તેને ગુના તરીકે ગણી શકશે નહિ; અને આ કલમ પ્રમાણે કોઈ પણ માણસની વિરુદ્ધ ફરિયાદ કરવામાં આવે તે પહેલાં જો તે માણસ અગાઉ તેજ બાળક માટે આ કલમના આધારે ગુનેગાર ન થએલો હોય તો સ્કૂલબોર્ડ અગર સ્કૂલબોર્ડના વહીવટ કરનાર અમલદારે અગર એવા કોઈ માણસે તે માણસને એક વખત ચેતવણી આપવી.

કલમ ૨૩ (૧). ૨૧ અગર ૨૨માં કલમના આધારે કોઈ મૅજીસ્ટ્રેટે, પટેલે, અગર માણસે કરેલો દંડ વસુલ આવે તો તે સ્થાનિક સત્તાધીશ મંડળને ખાતે જમા કરવો પડશે, અને તે મંડળને કેળવણીના કામમાં તેનો ઉપયોગ કરવો પડશે.

કલમ ૨૩ (૨) જો ઉપરનો દંડ વસુલ ન આવે તો તે દંડની રકમ સ્થાનિક સત્તાધીશ મંડળ, કરની રકમ જેવી રીતે વસુલ કરી શકાય, તેવી રીતે વસુલ કરી શકશે.

કલમ ૨૪. ૨૧ મી કલમના આધારે કોઈ પટેલ અગર માણસ કોઈ માણસને ગુનેગાર ઠરાવે, તો તે માણસના રહેવાના ગામ યા શહેરમાં નજીકમાં નજીકના જે મૅજીસ્ટ્રેટની સત્તા ચાલતી હોય, તે મૅજીસ્ટ્રેટ આગળ તેની અપીલ કરી શકાશે.

કલમ ૨૫. ફરજિઆત કેળવણીના કોઈ વિસ્તારમાં અગર તે વિસ્તારના કોઈ ભાગમાં કોઈ અમુક વર્ગ અગર કોમનાં બાળકો પૈકી છોકરા અગર છોકરીઓને આ ઍક્ટનો ફરજિઆત ધારો લાગુ પાડવામાંથી મુક્ત કરવાનો સરકારી ઠરાવ નામદાર સરકાર મુંબઈ સરકારી ગૅઝિટમાં પ્રસિદ્ધ કરીને કરી શકશે.

બાળકોની વસ્તીની ગણતરી. બાળકોનું વસ્તીપત્રક પ્રસિદ્ધ કરવા વિષે.

૧૨૫. કોઈ પણ વિસ્તારની અંદર શરૂઆતની પ્રાથમિક કેળવણી ફરજિઆત કરવામાં આવે તે પહેલાં તેવા વિસ્તારની અંદર જે બાળકોને શરૂઆતની પ્રાથમિક કેળવણીનો ફરજિઆત ધારો લાગુ પડતો હોય તે બધાં બાળકોની વસ્તીની ગણતરી સ્કૂલબોર્ડે કરવી પડશે, અને તેવાં બાળકોનું વસ્તીપત્રક પુરવણી અ માં આપેલા નમુના પ્રમાણે પ્રસિદ્ધ કરવું પડશે. જો છોકરીઓની બાબતમાં શરૂઆતની પ્રાથમિક કેળવણી ફરજિઆત કરવાનું ઠરાવવામાં આવ્યું હોય, તો છોકરીઓ માટેનું એક જુદું વસ્તીપત્રક બનાવવું પડશે. વસ્તીપત્રકો દર વર્ષે સુધારીને નવાં બનાવવાં પડશે.

નિશાળના પત્રકમાં જન્મતારીખ નોંધવા વિષે.

૧૨૬. ૧૨૫ મા નિયમ પ્રમાણે રાખવામાં આવેલા વસ્તીપત્રકમાં લખેલી દરેક બાળકની જન્મતારીખ જે નિશાળમાં તે બાળક જતું હશે તે નિશાળના સામાન્ય રજીસ્ટરમાં દાખલ કરવામાં આવશે, અને સ્કૂલબોર્ડની મંજુરી સિવાય તેમાં ફેરફાર કરી શકાશે નહિ.

હાજરી સંબંધી નોટિસ કાઢવા વિષે.

૧૨૭. કોઈ પણ બાળકને જે દિવસે પહેલું વહેલું નિશાળે મોકલવું જોઈએ તે દિવસના ઓછામાં ઓછા ત્રણ મહિના અગાઉ તે બાળકના વાલીને પુરવણી બ માં આપેલા નમુના પ્રમાણે સ્કૂલબોર્ડે અગર કેળવણી ઍક્ટની કલમ ૨૦ (૨) ના આધારે સત્તા આપવામાં આવેલી હોય તે કમિટિએ અગર તે માણસે નોટિસ આપવી જોઈશે; અને નોટિસમાં જણાવવામાં આવેલી અમુક ચોક્સ તારીખથી તે બાળકને કોઈ માન્ય રાખવામાં આવેલી શાળામાં મોકલવું પડશે, એવું નોટિસની અંદર તેના વાલીને જણાવવું પડશે.

ટીપઃ—જો નોટિસની નકલ માબાપ અગર વાલીને હાથોહાથ પહોંચાડવામાં આવે અગર માબાપ યા વાલી છેવટના જે મકાનમાં રહેતાં હોય તે મકાનના આગલા ભાગમાં ચોંટાડવામાં આવે તો નોટિસ રીતસર બજાવવામાં આવેલી ગણાશે.

વાલીની હકીકત

૧૨૮. કેળવણી ઍક્ટની કલમ ૧૬ ના આધારે કોઈ વાલી કોઈ બાળકના સંબંધમાં માન્ય રાખવામાં આવેલી શાળામાં મોકલવામાંથી મુક્ત થવા માટે અરજ કરે તો તે

સાંભળવા વિષે.

બાળક સંબંધી કંઈ હુકમ કાઢવામાં આવે તે પહેલાં સ્કૂલબોર્ડ અગર આ સંબંધમાં સ્કૂલબોર્ડની સત્તા આપવામાં આવેલી હોય તેવી કમિટિ અગર માણસ તે વાલીને પોતાની સમક્ષ બોલાવશે. અને તેની અરજ સંબંધી જે નિકાલ કરવામાં આવ્યો હશે, તેની લિખિત ખબર આપશે.

અમુક બાળકોએ નિશાળમાં જવુંજ જોઇએ તેવા હુકમોની વિગત મુખ્ય શિક્ષકોને પહોંચાડવા વિષે.

૧૨૯. અમુક નિશાળમાં મોકલવાના હુકમ જે બાળકોના વાલીઓને કાઢવામાં આવેલા હોય તે બધાં બાળકોનાં નામની તેમજ જે તારીખથી તેવાં બાળકોએ નિશાળમાં હાજર રહેવુંજ જોઇએ તે તારીખની ખબર તે નિશાળના મુખ્ય શિક્ષકને આપવી જોઈશે.

બાળકો ગેરહાજર રહે તો રિપોર્ટ કરવા વિષે.

૧૩૦. ૧૨૭ મા નિયમના આધારે કાઢવામાં આવેલી નોટિસમાં જણાવેલા કોઈ બાળકને નિશાળે મોકલવામાં ન આવે, તો મુખ્ય શિક્ષકે સ્કૂલબોર્ડને અગર કેળવણી એકટની કલમ ૨૦(૨) ના આધારે સ્કૂલબોર્ડની સત્તા આપવામાં આવેલી હોય તેવી કમિટિને અગર માણસને તે સંબંધી એકદમ રિપોર્ટ કરવો.

જો બાળક અગર વાલી બીજી જગાએ રહેવા જાય તો સ્કૂલબોર્ડના વહીવટ કરનાર અમલદારને ખબર આપવા વિષે.

૧૩૧. નિશાળે જતું કોઈ બાળક અગર તેનો વાલી જે ગામ અગર શહેરમાં તે બાળક અગર વાલી રહેતાં હોય ત્યાંથી બીજી જગાએ રહેવા જાય, તો જે નિશાળમાં તે બાળક જતું હોય તે નિશાળના મુખ્ય શિક્ષકે તે બાળકને બીજી જગાએ લઈ જવામાં આવ્યું છે તેની ખબર સ્કૂલબોર્ડના વહીવટ કરનાર અમલદારને આપવી પડશે. જો બીજા ફરજિઆત વિસ્તારની અંદર તે રહેવા ગએલ હોય તો તેવા વિસ્તારની અંદર આવેલી શાળામાં તે બાળકને મોકલવાનો હુકમ તેના વાલીને નક્કી કરેલી રીતસરની નોટિસદ્વારા પહોંચાડવા માટે સ્કૂલબોર્ડના વહીવટ કરનાર અમલદારે પગલાં ભરવાં પડશે.

પ્રકરણ ૧૧ મું

શરૂઆતની પ્રાથમિક કેળવણી ફરજિઆત કરવા માટેની યોજના તૈયાર કરવા વિષે.

મુંબઈ પ્રાથમિક કેળવણી એક્ટ, ૧૯૨૩, કલમ ૧૦ (૧)

કોઈ પણ સ્થાનિક સત્તાધીશ મંડળ પોતાની હદમાં આવેલા કોઈ પણ ભાગમાં અગર બધા ભાગમાં છોકરાઓ માટે અગર છોકરીઓ માટે અગર બન્ને માટે શરૂઆતની પ્રાથમિક કેળવણી ફરજિઆત શિખવવાનો પોતાનો ઇરાદો જાહેર કરવાનો ઠરાવ કરશે, અને જો સ્થાનિક સત્તાધીશ મંડળ જિલ્લા લોકલબોર્ડ હોય તો જિલ્લામાં આવેલી સ્થાનિક સત્તા નહિ ધરાવનારી મ્યુનિસિપાલિટિની હદના કોઈ પણ ભાગમાં શરૂઆતની પ્રાથમિક કેળવણી ફરજિઆત શિખવવાનો ઠરાવ કરી શકશે, અને તેની એક યોજના તૈયાર કરીને તે સંબંધીના ઠરાવ નામદાર સરકાર આગળ રજુ કરશે.

કલમ ૧૦ (૨)

જો સરકાર હુકમ કરે તો સરકાર ઠરાવે તેટલી મુદતની અંદર દરેક સ્થાનિક સત્તાધીશ મંડળે ઉપર બતાવેલી હદમાં સરકાર ઠરાવે તે પ્રમાણે અને છોકરાઓ અગર છોકરીઓ અગર બન્નેની બાબતમાં સરકાર સૂચવે તે પ્રમાણે શરૂઆતની પ્રાથમિક કેળવણી ફરજિઆત શિખવવાની યોજના તૈયાર કરી રજુ કરવી પડશે.

કલમ ૧૦ (૩)

દરેક સ્થાનિક સત્તાધીશ મંડળે પોતાની સત્તાની હદમાં અમુક નક્કી કરેલી મુદતની અંદર સર્વત્ર ફરજિઆત કેળવણી દાખલ કરવાની બની શકે તેવી સંપૂર્ણ યોજના આપેલી મુદતની અંદર તૈયાર કરવી પડશે.

કલમ ૧૧. યોજનામાં નીચેની બાબતોનો સમાવેશ કરવો પડશે:—

(અ) ફરજિઆત ધારા લાગુ પાડવાનો વિસ્તાર;

(બ) ઉપરના વિસ્તારની અંદર રહેતાં બાળકોનું એટલે છોકરા

અગર છોકરીઓનું અગર બન્નેનું વસ્તીપત્રક અને જ્ઞાતિ અને માતૃભાષા પ્રમાણે તેમનું વર્ગીકરણ:

(ક) હાલમાં ચાલતી શાળાઓ અને ભવિષ્યમાં નવી ઉઘાડવાની શાળાઓની યાદી જેની અંદર જે ખાનગી શાળાઓ માન્ય રાખવામાં આવેલી શાળાઓ ગણત્રામાં આવશે તે ખાનગી શાળાઓ બતાવવી પડશે;

(ડ) હાલમાં કામ કરતા અને ભવિષ્યમાં જોઈતા શિક્ષકવર્ગ અને તપાસણી કરનાર અને દેખરેખ રાખનાર અમલદારવર્ગનું પરિશિષ્ટ;

(ઘ) ફરજિઆત વિસ્તારની અંદર બધી જાતિનાં બાળકોને તેમની માતૃભાષામાં શરૂઆતની પ્રાથમિક કેળવણી ફરજિઆત શિખવવાને કેવી રીતે ગોઠવણ કરવામાં આવશે તે;

(ફ) યોજના પરત્વે વારંવાર થતું અને વારંવાર નહિ થતું ખર્ચ, અને સ્થાનિક સત્તાધીશ મંડળે તે ખર્ચમાંથી પોતાના હિસ્સાના ખર્ચનાં નાણાં ઊભાં કરવાની શી જોગવાઈ કરેલી છે તે; અને

(ગ) ફરજિઆત વિસ્તારની અંદર સ્થાનિક સત્તા નહિ ધરાવનારી કોઈ મ્યુનિસિપાલિટિ હોય તો તેવી મ્યુનિસિપાલિટિએ સ્થાનિક સત્તાધીશ મંડળના મત પ્રમાણે કેટલો વાર્ષિક ફાળો આપવો પડશે તે જણાવવું પડશે.

કલમ ૧૨. જરૂર જણાય તેવી તપાસ કર્યા પછી ઉપરની યોજનામાં સુધારો વધારો કરીને અગર કર્યા સિવાય નામદાર સરકાર તેને મંજુર કરશે.

કલમ ૧૫. મંજુર કરેલી યોજના સ્થાનિક સત્તાધીશ મંડળ સરકારની મંજુરી મેળવીને પાછી ખેંચી લઈ શકશે, અગર વારંવાર તેમાં સુધારો વધારો કરી શકશે, અગર સરકાર તે યોજનામાં સુધારો વધારો કરવાનો, અગર તેને રદ કરવાનો અગર તેને થોડો વખત બંધ રાખવાનો હુકમ તેમ

કરવાનાં કારણો બતાવીને મુંબઈ સરકારી ગૅઝિટમાં પ્રસિદ્ધ કરીને કરી શકશે.

કલમ ૨૬ (૧). યોજના તૈયાર કરવા માટે કોઈપણ સ્થાનિક સત્તાધીશ મંડળને કહેવામાં આવે તેમ છતાં જો તે મંડળ યોજના તૈયાર કરશે નહિ અગર યોજના મંજુર કર્યા પછી મંજુર કરેલી યોજના પ્રમાણે શરૂઆતની પ્રાથમિક કેળવણી ફરજિઆત કરવાનો અને તે યોજનાને અમલમાં મૂકવાનો અગર અમલમાં મૂકયા પછી જારી રાખવાનો યોગ્ય બંદોબસ્ત કરશે નહિ, તો યોગ્ય તપાસ કર્યા પછી જરૂર હશે તે પ્રમાણે યોજના તૈયાર કરવા માટે અગર યોજનાને અમલમાં મૂકવા માટે અગર અમલમાં મૂકેલી હશે તો જારી રાખવા માટે નામદાર સરકાર કોઈ માણસને નીમી શકશે અને તે સંબંધમાં જે ખર્ચ થશે, તે સ્થાનિક સત્તાધીશ મંડળે સરકારને આપવું પડશે.

કલમ ૨૬ (૨). જો ખર્ચ ઉપર પ્રમાણે આપવામાં આવશે નહિ તો તે વખતે જે માણસની પાસે મંડળના શરાફ તરીકે અગર બીજા સંબંધને લઈ સ્થાનિક સત્તાધીશ મંડળનાં નાણાં કબજામાં હશે, તે માણસને પોતાની પાસે હાથ પર જે નાણાં હોય તેમાંથી અગર વખતો વખત તેની પાસે જે નાણાં આવે તેમાંથી ખર્ચના પૈસા આપવાનો હુકમ નામદાર સરકાર કરી શકશે, અને તેવા માણસે તે હુકમને માન્ય કરવો પડશે.

યોજનામાં દાખલ કરવાની વિગતો ૧૩૨. કેળવણી ઍક્ટની ૧૧ મી કલમ પ્રમાણે યોજનામાં જે વિગતો આપવાની છે, તે નીચે દર્શાવેલા ત્રણ વિભાગમાં પુરી પાડવી પડશેઃ—

(અ) જે બાળકો માટે ગોઠવણ કરવાની હોય તે બાળકોની અડસટે કાઢેલી સંખ્યા.

(બ) દસ વર્ષ કરતાં વધુ પહોંચે નહિ તેવો ફરજિઆત ધારો લાગુ પાડવા માટેનો સામાન્ય કાર્યક્રમ, અડસટે નક્કી કરેલા ખર્ચ સહિત.

(ક) કાર્યક્રમની દરેક વર્ષની વિગતવાર યોજના.

અડસટેનકી કરેલી બાળકોની કુલ સંખ્યા સંબંધી હકીકત પુરી પાડવાનો નમુનો.

૧૩૩. ૧૩૨ મા નિયમના પેટા વિભાગ (અ) પ્રમાણે પુરી પાડવાની હકીકત પુરવણી ક, ડ, ઈ, અને ફ માં બતાવેલા પત્રકોના નમુના પ્રમાણે તૈયાર કરવી પડશે.

સામાન્ય કાર્યક્રમની અંદર દાખલ કરવાની વિગતો.

૧૩૪. ૧૩૨ મા નિયમના પેટા વિભાગ (બ) માં જણાવવામાં આવેલા સામાન્ય કાર્યક્રમમાં જે નિયમો વડે ફરજિઆત ધારો લાગુ પાડવો હોય, અને જે મુદતની અંદર કાર્યક્રમ પુરો કરવાનું ઠરાવેલું હોય, અને પોતાના હિસ્સાનું ખર્ચ પુરૂં પાડવા માટે સ્થાનિક સત્તાધીશ મંડળે જે ઉપાયો યોજવાની ગોઠવણ કરેલી હોય તે દર્શાવવું પડશે.

પુરવણી ગ, હ, અને ય માં આપેલા નમુનાનાં પત્રકો પણ તૈયાર કરવાં પડશે અને નામદાર સરકારને મોકલી આપવાં પડશે. પુરવણી ગ નું પત્રક દર વર્ષે જુદું બનાવવું પડશે.

વિગતવાર યોજના.

૧૩૫. ૧૩૨ મા નિયમના પેટા વિભાગ (ક) માં જણાવવામાં આવેલી કાર્યક્રમની દરેક વર્ષની વિગતવાર યોજના પુરવણી જ માં બતાવેલા નમુના પ્રમાણે તૈયાર કરવી પડશે, અને ઓછામાં ઓછા એક વર્ષ પહેલાં નામદાર સરકારને મોકલી આપવી પડશે, એટલે ૧૯૨૬-૨૭ ની યોજના ૧ લી. એપ્રિલ ૧૯૨૫ પહેલાં મોકલી આપવી પડશે અને તે પ્રમાણે આગળ.

પ્રકરણ ૧૨ મું

મરજિઆત ધોરણ પર પ્રાથમિક કેળવણીની અભિવૃદ્ધિ માટેની યોજના તૈયાર કરવા વિષે

યોજનાના વિભાગ પાડવા વિષે.

૧૩૬. મરજિઆત ધોરણ પર પ્રાથમિક કેળવણીની અભિવૃદ્ધિ માટેની યોજનામાં નીચેના ત્રણ વિભાગમાં માગેલી હકીકત આપવી જોઈશેઃ—

(અ) ગોઠવણ કરવાની હોય તેવાં બાળકોની અડસટે નક્કી કરેલી કુલ સંખ્યા.

(બ) દસ વર્ષથી વધુ મુદત પહોંચે નહિ તેવો કેળવણીની અભિવૃદ્ધિ માટેનો સામાન્ય કાર્યક્રમ, અડસટે નક્કી કરેલા ખર્ચ સહિત.

(ક) કાર્યક્રમની દરેક વર્ષની વિગતવાર યોજના.

અડસટે નક્કી કરેલી બાળકોની કુલ સંખ્યા.

૧૩૭. ૧૩૬ મા નિયમના પેટા વિભાગ (અ) માં માગેલી હકીકત આ નિયમોની પુરવણીઓ ક, ડ, ઈ, અને ફ માં આપેલાં પત્રકોના નમુના પ્રમાણે તૈયાર કરવી પડશે, અને સરકારને મોકલી આપવી પડશે.

૧૩૮. ૧૩૬ મા નિયમોના પેટા વિભાગ (બ) પ્રમાણે બનાવવાના સામાન્ય કાર્યક્રમમાં જે નિયમોને આધારે નિશાળો ઉઘાડવાનું નક્કી કર્યું હોય તે નિયમો, જે મુદતની અંદર કાર્યક્રમ પુરો કરવાનું નક્કી કર્યું હોય તે મુદત, અને પોતાના હિસ્સાનું ખર્ચ પુરૂં કરવાને સ્થાનિક સત્તાધીશ મંડળે જે ઉપાયો યોજવાનું ઠરાવ્યું હોય તે ઉપાયોની હકીકતનો સમાવેશ કરવો પડશે. આ નિયમોની પુરવણીઓ ગ, હ, અને યમાં બતાવેલાં પત્રકો પણ તૈયાર કરવાં પડશે, અને સરકારને મોકલી આપવાં પડશેઃ ગ પત્રક દરેક વર્ષને માટે જુદુંજ બનાવવું.

વિગતવાર યોજના.

૧૩૯. ૧૩૬ ના નિયમના પેટા વિભાગ (ક) પ્રમાણે [illegible] કાર્યક્રમની દરેક વર્ષની વિગતવાર યોજના પુરવણી ક માં આપેલી સુચના પ્રમાણે તૈયાર કરવી પડશે; અને ઓછામાં ઓછા એક વર્ષ અગાઉ સરકારમાં મોકલી આપવા પડશે; એટલે ૧૯૨૬–૨૭ ની સાલની યોજના તા. ૧ લી એપ્રિલ ૧૯૨૫ પહેલાં મોકલી આપવી જોઈશે, અને તે પ્રમાણે આગળ.

પ્રકરણ ૧૩ મું

(બજેટ) અંદાજ પત્ર તૈયાર કરવા વિષે

અ.—બજેટ

મુંબઈ પ્રાથમિક કેળવણી ઍક્ટ, ૧૯૨૩; કલમ ૪(૩)

સ્કૂલબોર્ડ તેનું વાર્ષિક બજેટ, અને તેની અંદર જે બધા ફેરફાર કર્યા હોય તે, સ્થાનિક સત્તાધીશ મંડળની મંજુરી માટે મોકલી આપશે.

સ્કૂલબોર્ડે બજેટ તૈયાર કરવા વિષે.

૧૪૦. (૧) નામદાર સરકાર નક્કી કરે તેવા નમુનાની અંદર સ્કૂલબોર્ડે દરેક વર્ષ માટે પ્રાથમિક બજેટ તૈયાર કરવું પડશે, અને મોડામાં મોડું આગલા વર્ષના સપ્ટેમ્બર મહિનાની ૧ લી તારીખ સુધીમાં સ્થાનિક સત્તાધીશ મંડળને મંજુરી માટે મોકલી આપવું પડશે.

(૨) વર્ષની ઇલાકા ગ્રાન્ટ મંજુર થાય કે તરતજ સ્કૂલબોર્ડે બજેટમાં જરૂર જણાય તેવા સુધારાવધારા કરવા પડશે, અને સુધારેલું બજેટ સ્થાનિક સત્તાધીશ મંડળને છેવટની મંજુરી માટે મોકલી આપવું પડશે. સ્થાનિક સત્તાધીશ મંડળ તે સુધારેલા બજેટમાં યોગ્ય લાગશે તેવા સુધારાવધારા કરશે અને તા. ૧ લી માર્ચે સુધારેલું બજેટ મંજુર કરશે.

બ.—જમાખર્ચનો હિસાબ

પ્રાથમિક કેળવણી ફંડનું બંધારણ.

૧૪૧. (૧) દરેક સ્થાનિક સત્તાધીશ મંડળના સ્કૂલબોર્ડે પ્રાથમિક કેળવણીફંડ રાખવું પડશે. આ ફંડનાં નાણાં હિંદુસ્તાનની ઇમ્પીરિઅલ બૅન્કની જો શાખા હોય તો તે સ્થાનિક શાખામાં અગર સરકાર માન્ય રાખે તેવી બીજી બૅન્કમાં અગર કોઓપરેટિવ સોસાઇટીઝ ઍક્ટ, ૧૯૧૨ મુજબ રજિસ્ટર કરેલી અગર રજિસ્ટર કરેલી ગણવામાં આવતી કોઓપરેટિવ સોસાઇટીમાં અગર સરકારી તિજોરીમાં રાખવાં પડશે.

(૨) નીચે દર્શાવેલ નાણાં પ્રાથમિક કેળવણીફંડના ભાગરૂપ થશે, અગર પ્રાથમિક કેળવણીફંડમાં આપી દેવામાં આવશે:—

ફંડ શાનું બનાવવું તે વિષે. પ્રાથમિક કેળવણી

(અ) કેળવણી ઍક્ટ અમલમાં મૂકવામાં આવે તે વખતે સ્થાનિક સત્તાધીશ મંડળ જિલ્લા લોકલબોર્ડ હોય તો કેળવણીના લોકલફંડની શિલિક અને સ્થાનિક સત્તાધીશ મંડળ કોઈ મ્યુનિસિપાલિટિ હોય તો સ્કૂલફંડની શિલિક.

(બ) પ્રાથમિક કેળવણી માટે સ્થાનિક સત્તાધીશ મંડળે આપવાની ગ્રાન્ટ, જેની અંદર સ્થાનિક સત્તાધીશ મંડળ જિલ્લા લોકલબોર્ડ હોય તો મુંબઈ લોકલબોર્ડ ઍક્ટ ૧૯૨૩ ની કલમ ૮૦ ના આધારે જે ઉપજનો ભાગ કેળવણીના કામમાં વાપરવાનો છે, તે ભાગનો સમાવેશ કરવો.

(ક) પ્રાથમિક કેળવણી માટે નામદાર સરકારે આપવાની ગ્રાન્ટ.

(ડ) સ્થાનિક સત્તાધીશ મંડળ જિલ્લા લોકલબોર્ડ હોય તો જિલ્લામાં આવેલી સ્થાનિક સત્તા નહિ ધરાવનારી મ્યુનિસિપાલિટિઓનો ફાળો.

(ઇ) પ્રાથમિક શાળામાંથી આવેલી ફી અને દંડની રકમ.

(ફ) પ્રાથમિક કેળવણી માટે વારંવાર એવી બીજી જે રકમો મળે તે.

ફંડનાં નાણાં ઉપાડવાં વિષે. ૧૪૨. કોઈ પણ ચેક અગર રૂક્કામાં સ્કૂલબોર્ડના વહીવટ કરનાર અમલદારે સહી કરી હશે, અને સ્કૂલબોર્ડના ચેરમેને અગર તેની ગેરહાજરીમાં ચેરમેને ચેક અગર રૂક્કામાં તપાસી સામે સહી કરવાની સત્તા આપેલી હોય તેવા વાઇસ-ચેરમેને અગર સ્કૂલબોર્ડના સભ્યે તપાસી સામે સહી કરી હશે, તે સિવાય પ્રાથમિક કેળવણી ફંડમાંથી ચેક અગર રૂક્કાનાં નાણાં બેન્ક અગર સરકારી તિજોરીમાંથી આપવામાં આવશે નહિ. ઉપરની સત્તા આપવા સંબંધી જે બેન્ક અગર સરકારી તિજોરીમાં પ્રાથમિક

કેળવણી ફંડનાં નાણાં રાખવામાં આવેલાં હોય તે બેન્ક અગર તિજોરીને ચેરમેને વખતસર યોગ્ય ખબર આપવી.

બરાબર તપાસવા માટે સ્કૂલબોર્ડના વહીવટ કરનાર અમલદારને જોખમદાર ગણવામાં આવશે.

૧૪૩. કોઈ ચેક અગર રૂક્કો તૈયાર કરવામાં આવે તે પહેલાં તેને લગતી બધી પહોંચો અને બધાં ભરતીયાંની બારીક તપાસ કરવા માટે સ્કૂલબોર્ડના વહીવટ કરનાર અમલદારને જોખમદાર ગણવામાં આવશે, અને કંઈ અસાધારણ બાબતને માટે પૈસા લેવામાં આવતા હોય તો તે અસાધારણ બાબત ચેરમેન, વાઈસ-ચેરમેન, અગર ચેક અગર રૂક્કામાં તપાસીને સામે સહી કરનાર સ્કૂલબોર્ડના બીજા કોઈ સભ્યના ખાસ ધ્યાનમાં લાવવાની ફરજ સ્કૂલબોર્ડના વહીવટ કરનાર અમલદારની રહેશે.

સ્કૂલબોર્ડના વહીવટ કરનાર અમલદારે નાણાં વહેંચવા વિષે.

૧૪૪. સ્કૂલબોર્ડના વહીવટ કરનાર અમલદારે બધાં નાણાંની યોગ્ય વ્યવસ્થા કરવી પડશે.

આવકજાવકનો હિસાબ રાખવાનો નમુનો.

૧૪૫. દરેક સ્થાનિક સત્તાધીશ મંડળના સ્કૂલબોર્ડે આવકજાવકનો હિસાબ સરકાર નક્કી કરે તેવા નમુના પ્રમાણે રાખવો પડશે.

હિસાબનો સંક્ષિપ્ત સાર ડિરેક્ટર ઑવ પબ્લિક ઇન્સ્ટ્રક્શનને મોકલવા વિષે.

૧૪૬. દરેક સરકારી વર્ષમાં થએલા આવકજાવકનો સંક્ષિપ્ત સાર સરકારે નક્કી કરેલા નમુનાની અંદર વર્ષ પુરૂં થયા પછી જેમ બને તેમ તાકીદે ડિરેક્ટર ઑવ પબ્લિક ઇન્સ્ટ્રક્શનને મોકલી આપવો પડશે.

૬.—હિસાબની તપાસણી

૧૪૭. પ્રાથમિક કેળવણીફંડના આવકજાવકનો હિસાબ સરકાર ફરમાવે તેવે વખતે, તેવી રીતે, સરકાર કરાવે તેવો

હિસાબની તપાસણી અગર મેળવશે. હિસાબની તપાસણી કરનાર અમલદાર તપાસશે, અગર તેવા અમલદારની દેખરેખ નીચે તપાસવામાં આવશે, અગર મેળવવામાં આવશે.

હિસાબ, ચોપડા, વગેરે હિસાબની તપાસણી કરનાર અમલદાર જોઈ શકે તે વિષે.

૧૪૮. ૧૪૭ મા નિયમ પ્રમાણે નીમવામાં આવેલો હિસાબની તપાસણી કરનાર દરેક અમલદાર સ્કૂલબોર્ડના કબજામાં અગર તેના તાબામાં જે જે હિસાબ, ચોપડાઓ, ખતપત્ર, કરારનામાં, પહોંચો, અને બીજા બધા દસ્તાવેજ અને દફતર હશે તે જોઈ શકશે.

સ્કૂલબોર્ડના વહીવટ કરનાર અમલદારે હિસાબની તપાસણી કરનાર અમલદારને મદદ કરવા વિષે.

૧૪૯. સ્કૂલબોર્ડનો વહીવટ કરનાર અમલદાર હિસાબની તપાસણી કરનાર અમલદારે કાઢેલા વાંધાનો નિકાલ કરવામાં તેને મદદ કરશે, અને જે બધા વાંધાનો નિકાલ હિસાબની તપાસણી કરનાર અમલદારની સમક્ષ ન થયો હોય, તે બધા વાંધા સ્કૂલબોર્ડની આવતી મીટિંગમાં રજુ કરશે.

હિસાબની તપાસણી કરનાર અમલદારનો રિપોર્ટ કોને મોકલવો તે વિષે.

૧૫૦. હિસાબની તપાસણી કરનાર અમલદારનો દરેક સ્કૂલબોર્ડના હિસાબનો રિપોર્ટ સરકારમાં મોકલવો પડશે, અને તેની નકલો સ્થાનિક સત્તાધીશ મંડળના પ્રમુખને, સ્કૂલબોર્ડના ચેરમેનને, ડિરેક્ટર ઑવ્ પબ્લિક ઇન્સ્ટ્રક્શનને તથા સંબંધ ધરાવનાર જિલ્લા કલેક્ટરને મોકલવી પડશે.

હિસાબની તપાસણીના વાંધાનો જવાબ આપવા વિષે.

૧૫૧. હિસાબ તપાસણીના જે બધા વાંધાઓ હિસાબની તપાસણી કરનાર અમલદારે હિસાબ જોતી વખતે અગર હિસાબ તપાસણીના રિપોર્ટમાં દર્શાવ્યા હોય તે બધા વાંધાનો જવાબ સ્કૂલબોર્ડે વાંધાઓ મળ્યા પછી બે માસની અંદર કરવો પડશે.

પરિશિષ્ટ અ

પછાત	હલકી	પછાત	હલકી
અગસા	અદવીચીંચર	ધાડી	ઢોડીઆ
આગેર	અલીકર	ધાંચી	ઢોર
આગરી	બહુરૂપી	ગોલા	દુબળા
આહીર	બજાણીયા	ગોલ્લા	ગામટા
અલકારી	બાલસંતોષી	ગોંગડીકર	ગંધ્રપ
અંબીગ	બાન્ડી	ગુડીગર	ગારૂડી
આરેર-	બારડા	ગુરવ	ઘાડશી
અનારી	બાર્ટલ	હબ્બુ	ઘીસડી
આતે વકલ	બાવા	હજામ	ગોન્ડ
બાલીયા	બાવચા	હાલેપેઈક	ગોન્ધાલી
બાધાઇ	બાજીગર	હાલીર	ગોપાલ
બાડીગ	બલદાર	હલવાકી વકલ	હલસાર
બાગડી	બેરાડ (બિડર)	હંબાર	હેલાવ
બાજીર	ભાંભી	હરિદાસ	હોલીઆ
બાકડ	ભામટા	હરકંટા	જનગરીઆ
બંધારા	ભાંડ	હાડી	જાગીઆરી(સિંધ
બારી	ભંગી	ઈલીગર	જાજક (સિંધ)
ભાડભુંજા	ભગડી	જાન્જરી	જાડીઆ
ભંડારી	ભાટ (અથવા)	જાટ	જોગી
ભરવાડ	બારોટ	જીન્ગાર	જોગીન્
ભાવસાર	ભવયા	કબ્બાલીગર	જોશી
ભોઈ	ભાવીન્	કચારી	જોહારી
બોગર	બીલ	કાછીઆ	કાહર
ચતુર્થ	ભીસ્તી	કાચી	કૈકાડી
ચૌદલશી	ભુટે	કલાલ	કંજરી
ડબગર	બુરૂડ	કલાવંત	કટકરી
દરજી	ચંભાર	કમાડી	કાપડી
ધંગાર	ચામઠા	કમ્માર	કાટ્ટઈ
ધાવડ	ચાંદલગર	કામલી	ખાલપા
ધોબી	ચપ્પરબંદ	કાનડા.	ખાડી (સિંધ)
ગાબીટ	ચારણ	કંચાગર	ખવાસ
ગામ વકલ	ચીત્રકાડી	કંસારા	કીલીકેટ
ગંધારીઆ	ચોધરા	કારે વકલ	કોકણા
ગાન્નીગ	ચુહાર	કસાઈ	કોલહાટી
ગાવડા	દાસ	કસાર	કોલી મહાદેવ
ગાવલી	દેપલા	કાટરી	કોલી મલાર
ગવન્ડી	ઢેડ	કાડી	કોલી ધોર

પછાત

કેલસી
ખરાદી
ખરાક
ખારવા
ખેત્રી
ખાત્રી
ખીત્રી (સિંધ)
કીરાદ
કાળી ગુજરાતના
કોલી સોન
કોમારપેક
કોટી
કોટ
ક્ષત્રી
કુદા વક્કલ
કુલમા
કુંભાર
કુણબી અને કણબી
કુચા વક્કલ
કુલમી
કુરૂબ
લાડ
લાડક
લાડનેરી
લિંગાયત
લોઢા
લ્હાર
માછી
મહીઆ
માળી
મરાઠા
મસંદ (સિંધ)
મેર
મોગર
નાદાર
નાધીરી
નાયકવાડી
નાયર
ન્હાવી
નીલારા

હલકી

કોલઘા
કારવા
કોરચર
કોરી (સિંધ)
કોટેગર
કુકોહરિયા (સિંધ)
લામાણી
માહર
મરાલ
મમ્ભાવ
મોંગ અને માડીગ
મોંગ ગરૂડી
માન્ભાંલ
મે
મીઆણા
મઘવાર
મોચી
મુકરી
મોરલી/વાધ્યા
નાયકડા
નંદીવાલે
નાંગા
નટ
નાથ
ઓડ
પડારીયા
પઢીઆર
પોંગુલ
પત્રદવરે
પથ્થરવાટ
પવધા
કુણસે પાર્ધી
પુડગી
પોમલા
રાચેવર
રાયકરી
રામોશી
રાવળીઆ
સહદેવ જોશી
સલાટ

પછાત

ઓસયમા
ઓતારી
પદમસાલી
પદ્દી
પગી
પંચોલી
પરીત
પટેલીઆ
પાટેગર
પટવેકરી
પેધરી
પીંજારી
રબારી
રડ્ડી
રજપૂત
રાવત
સગર
સાઆ
સંઘાર
સારીકરી
સરવણ
સતારકર
સથવારા
શીરેગર
શીમ્પી
શુદ (સુદીર)
સુતાર
સુવાર
તાંબટ
તંબોલી
તરૂ
તેલ ગુંડગ
તેલી
ઠાકોર (સિંધ)
થોરી
ટીગલા
ટીમલીઆ
ટીરગુલી
ઉપ્પાર
વંઝા

હલકી

સંગાર
સંન્જોગી
સંન્યાસી
સપ્પાલીગ
સરાણીઆ
સારોડી
સરવડે
શિકારી
શીંડવ
સોચી
સુસર
સુથરીઆ (સિંધ)
તકારી
ઠાકર (રત્નાગીરી)
ઠાકુર (ઉત્તર કોંકણ)
તીદાર
તીરામાલી
તુરી
ઉદરી
વાડર
વાદી
વાઘરી
વડુ
વડી
વંજતરી
વલહાર
વંજારી
વરલી
વાસુદેવ
વીર
વીરાલીઆ
ઝાડેકરી

પછાત

વાઘેર
વહાન
પટલર

મુંબઈ યુનિવર્સિટિની બી. ટી. (બૅચેલર ઑવ્ ટીચિંગ)ની ડિગ્રી માટેની છેલ્લી પરીક્ષામાં પુછાએલા કેટલાક પ્રશ્નોઃ–

---

૧. 'મગજ' પોતાનું કામ કેવી રીતે કરે છે તે આકૃતિ આપી સમજાવો.

૨. શિક્ષણમાં વિષયોની સંકલનાની અગત્ય સમજાવો (ઉદાહરણ સહિત).

૩. 'પ્રેરણા' એટલે શું? ચારિત્ર્યના બંધારણમાં પ્રેરણા કેવી રીતે સહાયભૂત થાય છે સમજાવો.

૪. 'ટેવ' અને 'પ્રેરણા' વચ્ચે શો ભેદ છે? બાળકો સારી ટેવો સ્વીકારે અને ખરાબ ટેવો છોડી દે એવા હેતુથી તમે કયા સિદ્ધાંતોનું અવલંબન કરશો?

૫. 'લાગણી' એટલે શું? તેનાં લક્ષણ ગણાવો. બાળકોની લાગણીઓને શિક્ષકે કેટલે દરજ્જે ઉત્તેજન આપવું?

૬. શિક્ષણમાં "સૂચના" ની અગત્ય વિષે દૃષ્ટાંતો આપી વિવેચન કરો.

૭. 'કેળવણીનો ઉદ્દેશ' તમારા પોતાના અભિપ્રાય પ્રમાણે કયો હોઈ શકે તેનું દલીલો આપી વિવેચન કરો.

૮. 'રમત' ની પ્રવૃત્તિ બાળકને ઉપયોગી છે એમ કહેવાનું શું કારણ? કેળવણીના કાર્યમાં એ પ્રવૃત્તિનો તમે કેવી રીતે ઉપયોગ કરશો?

૯. જીવનશાસ્ત્રની દૃષ્ટિએ કેળવણીની અગત્ય શી છે તે સમજાવો. એ દૃષ્ટિએ કેળવણીની પદ્ધતિ પર શી અસર કરી છે?

૧૦. "જે કેળવણીથી બાળકનું વ્યક્તિત્વ ખીલે ને બહાર પડે તેજ કેળવણી 'કુદરતને અનુસરતી' કેળવણી છે".

ઉપલા વાક્યનો અર્થ સમજાવો.

એ ઉક્તિમાં રહેલાં સત્યને વ્યાવહારિક સ્વરૂપ આપવા માટે આધુનિક સમયમાં કેવા પ્રયાસો થવા મંડ્યા છે તે જણાવો.

૧૧. 'ચારિત્ર્ય' એટલે શું ? 'ચારિત્ર્ય' ની ખીલવણીમાં કેળવણી કેવી રીતે અને કેટલે અંશે સહાયભૂત થઈ શકે એમ છે ?

૧૨. માનસશાસ્ત્રની દૃષ્ટિએ 'અનુકરણ' નો અર્થ કરો. સંક્ષેપમાં વ્યાખ્યા લખો.

૧૩. બાળકનાં સ્વપ્નો શિક્ષકને તેની કેળવણીના કાર્યમાં કેવી રીતે ઉપયોગી નીવડે છે એ લખો.

૧૪. પૅસ્ટેલૉઝી, ફ્રૉબલ, હર્બાર્ટ અને મૉન્ટેસોરી—એમણે કેળવણી સંબંધી વિચારમાં અને કેળવણીની પદ્ધતિમાં શો ઉમેરો અથવા ફેરફાર કર્યો છે તે જણાવો.

૧૫. નીચેની સંસ્થાઓ પૈકી ગમે તે એકનું વર્ણન લખો:—

(૧) રેવરંડ મેકફીની યોજના પદ્ધતિથી ચાલતી ગ્રામ્યશાળા.

(૧) બોળપૂરનું ડૉ. રવીન્દ્રનાથ ટાગોરનું શાંતિનિકેતન.

(૨) હરદ્વારનું ગુરુકૂળ.

૧૬. આપણા દેશમાં હાલમાં કેળવણીની જે પદ્ધતિ પ્રચલિત છે તેની રચનામાં કયા કયા મહાન અંગ્રેજ અધિકારીઓએ ભાગ લીધો હતો તેમનાં નામ લખો, અને તેની રચનામાં તેમણે શો ભાગ લીધો હતો તે જણાવો.

૧૭. આપણા દેશમાં પ્રાચીન સમયમાં કેળવણીના જે આદર્શોનું અવલંબન કરવામાં આવતું હતું તે પૈકી જે કોઈ આદર્શોનું, આપણી હાલની પરિસ્થિતિનો ખ્યાલ રાખીને, આધુનિક સમયમાં પણ અવલંબન કરવું ઇષ્ટ જણાતું હોય તેવા આદર્શોનું વર્ણન કરો.

૧૮. નીચેનાં અવતરણોમાંથી ગમે તે ૬ ની પસંદગી કરી તેમના લેખકોના નામ લખો. તે અવતરણોના અર્થ પણ લખો:—

(૧) "પુનઃકથન અધ્યયનની માતા છે."

(૨) "ગોખવું એ નહિ સમજવા બરાબર છે."

(૩) "હું કેળવણીને માનસશાસ્ત્રની દૃષ્ટિએ ચર્ચવા ઇચ્છું છું."

(૪) "કેળવણીનો હેતુ મનુષ્યની અંદર કંઈપણ વધારે ઘુસાડવાનો નથી, પણ તેની કનેથી વધારે વધારે પ્રમાણમાં તેને બહાર કાઢવાનો છે."

(૫) "એટલું તો સ્પષ્ટજ છે કે જે કામ કરવાની આપણે આપણી ફરજ સમજીએ છીએ તેનો અભ્યાસ પણ કરવાની આપણી ફરજ જ છે."

(૬) "મારે મન તો ભણવું-જ્ઞાન સંપાદન કરવું-એ કેળવણીનું છેલ્લું અને સૌથી થોડી અગત્યનું કાર્ય છે."

(૭) "જ્યારે વર્ગમાં બાળકો પાઠમાં લક્ષ આપે નહિ અને તેમને તેમાં રસ પડે નહિ એવું શિક્ષકને સમજાય ત્યારે તેનું કારણ શોધતાં શિક્ષકે પોતાની તરફ પણ દૃષ્ટિ કરવાની છે."

(૮) "આપણા તત્ત્વજ્ઞાનના પહેલા શિક્ષકો આપણા પગ, હાથ અને ચક્ષુ-એજ છે."

(૯) "ઇન્દ્રિયોમાં જેનો પ્રવેશ નથી થયો તેનો બુદ્ધિમાં પણ પ્રવેશ ન થઈ શકે."

(૧૦) "કેળવણીનું કાર્ય કરનાર શિક્ષકનું કામ બાળકને વિજ્ઞાનના કોઈ પણ ભાગમાં સંપૂર્ણ રીતે પ્રવીણ બનાવવાનો નથી પણ ભવિષ્યમાં તેને તેમાંથી જે કોઈ ભાગનું જ્ઞાન લેવાની જરૂર પડે તે મેળવવા માટે તેને તે વખતે યોગ્યતા મળે અને તેમાં તે કુશળતા મેળવી શકે એવું તેના મનને વલણ મળે એ છે."

[અપૂર્ણ]

સરકારી જાહેર ખબર

ઉ. વિ૦ ની સને ૧૯૨૪ માં લેવાએલી કન્યાઓ માટેની વર્નાક્યુલર ફાઇનલ પરીક્ષામાં પાસ થએલી કન્યાઓનાં નામની યાદી

(ઉ. વિ. ના એ. એ. ઈ. સાહેબના હુકમ નં. ૧૩૭૦૩ તા. ૨૫-૨-૧૯૨૫ ઉપરથી)

નં	નામ	માર્ક	નં	નામ	માર્ક
	અમદાવાદ જિલ્લો.				
૧	ગ્રેસ કલાનજી ખ્રિસ્તી	૪૨૯	૧૬	અન્નપૂર્ણા ગૌરિશંકર જાની.	૩૩૮
૨	અજવાળી કેશવલાલ અમદાવાદી	૪૨૫	૧૭	શાંતાગવરી માણુશંકર જોષી.	૩૩૩
૩	સુશિલા કલાનજી ખ્રિસ્તી	૪૦૭		શાંતા પરભુલાલ મહેતા.	૩૩૩
૪	પ્રભાવતી શંકરભાઇ દુધીઆ	૩૯૧	૧૯	હીરા નર્મદાશંકર ત્રિવદી.	૩૨૭
૫	ચંદન શંકરભાઈ પટેલ.	૩૯૦	૨૦	હેલીના કેશવલાલ જોસાયા.	૩૨૪
૬	લીલાવતી માણેકલાલ ઠાકર	૩૮૯	૨૧	કાશી સોમાભાઈ વાળંદ	૩૨૨
૭	બહેરોજ ફરદુનજી મહેતા.	૩૮૦		ચંચળગવરી ડાહ્યાભાઇ ખત્રી.	૩૨૨
૮	ચંદ્રા સદાનંદ ખ્રિસ્તી.	૩૭૮	૨૩	ગ્રેસ સુલેમાન રાનીપુરીઆ.	૩૧૭
૯	રૂથ રણછોડ ખ્રિસ્તી.	૩૭૧	૨૪	પારવતી નારાયણ જોષી.	૩૧૨
૧૦	મણિ ગોકળદાસ પીપરવાલા.	૩૬૮	૨૫	ચંદન ચુનિલાલ મિસ્ત્રી.	૩૧૧
૧૧	હીરા ત્ર્યંબકલાલ ભટ.	૩૬૭		હીરાલક્ષ્મી વાડીલાલ શેઠવાલા.	૩૧૧
૧૨	મૂળી જેશંકર જોષી.	૩૫૭	૨૭	શારદા જીવતરામ પંજા.	૩૦૮
૧૩	સાલોમી હીરા ખ્રિસ્તી.	૩૪૮	૨૮	પારવતી સોમનાથ ભગત.	૩૦૭
૧૪	જસુદ ગોકળદાસ શાહ.	૩૪૩	૨૯	ચંપાગવરી ત્ર્યંબકલાલ ત્રિવેદી.	૩૦૫
૧૫	કમળા બાલાશંકર ત્રવાડી,	૩૪૨	૩૦	લાભગવરી ભાલુશંકર ત્રવાડી,	૩૦૪

૩૧	રૂક્ષ્માણી તુલસીદાસ ભટ.	૩૦૦
૩૨	શાંતાગવરી માણુશંકર આચાર્ય.	૨૯૧
૩૩	દીના મહીજી ખ્રિસ્તી.	૨૯૦
૩૪	ગંભા ઉમેદરામ શાહ.	૨૮૮
૩૫	હીરાલક્ષ્મી હરિલાલ ભટ.	૨૮૭
૩૬	શારદા ચંદુલાલ શાહ.	૨૮૧
૩૭	ચંચળ ઓધડ શાહ.	૨૮૦
૩૮	ઝવેરી ગુલાબચંદ શેઠ.	૨૭૯
૩૯	પ્રીતિ પાઉલ ખ્રિસ્તી.	૨૭૨
૪૦	મેના લક્ષ્મીચંદ ચોહાણ.	૨૬૮
	મંગલા મોહનલાલ ત્રવાડી.	૨૬૮
૪૨	રસીલા રણછોડલાલ શાહ.	૨૬૭
૪૩	સવીતાબેન અમૃતલાલ જોષી.	૨૬૨
૪૪	હસમુખ માણેકલાલ પંડ્યા.	૨૫૮
૪૫	બનકુંવર પ્રભાશંકર ત્રવાડી.	૨૫૫
	તારાગવરી રણછોડલાલ ઓઝા.	૨૫૫
૪૭	ધુળી પુંજાભાઈ પટેલ.	૨૪૬
૪૮	સુભદ્રા ગણપતરામ ભટ.	૨૪૩
૪૯	શાંતા હરિલાલ ત્રવાડી.	૨૪૨
૫૦	કાશી મરઘાભાઈ પટેલ.	૨૩૦
૫૧	વિજયાગવરી નંદલાલ ત્રવાડી.	૨૨૭
૫૨	લાલતા ભાઈચંદ સોની.	૨૧૮
૫૩	જસુ સોમચંદ ગોળવાળા.	૨૧૨

ખેડા જિલ્લો.

૧	એની કુઇન્ટા ગોવિંદ ક્રિશ્ચિયન.	૪૮૪
૨	ફુલમણિ ફકીરભાઇ રાઠોડ.	૪૬૯
૩	કેરોલીન મણિલાલ દેસાઇ.	૪૫૯
	સાલોમી ધનજી ખ્રિસ્તી.	૪૫૯
૫	સંતોષ ભગવાન ક્રિશ્ચિયન.	૪૫૬
૬	સહનશીલ મોતીલાલ ખ્રિસ્તી.	૪૪૯
૭	માણેક વિલિઅમ ક્રિશ્ચયન	૪૪૩
૮	સુમિત્રા જોસંગ ખ્રિસ્તી.	૪૩૭
૯	દરકાસ ડોનઅલ ખ્રિસ્તી.	૪૩૫
૧૦	પ્રીતિ નાથાજી ક્રિશ્ચિઅન.	૪૩૪
૧૧	ફ્લીરા કહાનજી ખ્રિસ્તી	૪૧૨
૧૨	રૂક્ષ્મણી માધવ ખ્રિસ્તી.	૪૧૦
૧૩	સુકીર્તિ દાભાઈ ખ્રિસ્તી.	૪૦૨
૧૪	લુઇસ સેમ્યુઅલ ખ્રિસ્તી.	૩૯૮
૧૫	મંજુલા છગન કંથારિઆ.	૩૯૪
૧૬	મરીઅમ કચરા ખ્રિસ્તી.	૩૯૨
૧૭	એગ્નીસ જયમલ ખ્રિસ્તી.	૩૯૦
૧૮	નેઓમી હાસમ ખ્રિસ્તી.	૩૭૪
૧૯	વિદ્યાગવરી પાઉલ ખ્રિસ્તી.	૩૬૭
૨૦	બ્લંડીના પ્રેમચંદ ક્રિશ્ચિયન	૩૫૯
૨૧	નેઓમી પુંજાલાલ ખ્રિસ્તી.	૩૫૬
૨૨	ઇસ્ટર ઇશા કાક્રિશ્ચિઅન.	૩૫૩

૨૩	ગંગાબેન સોમાભાઈ વાળંદ	૩૪૯
૨૪	કરસુબા ગોકલ ખ્રિસ્તી	૩૪૧
૨૫	સુમિત્રા ઝીણાભાઈ ખ્રિસ્તી.	૩૩૯
૨૬	ભાનુમતિ હરીલાલ પરિખ.	૩૨૧
૨૭	ગુલાબ ફૂલા ખ્રિસ્તી.	૩૧૯
૨૮	મંગળા મોતીલાલ પુરોહિત.	૩૧૫
૨૯	{ ચંચળબેન ગિરધરભાઈ સોલોત.	૩૧૩
	{ તારા ગંગુ ખ્રિસ્તી.	૩૧૩
૩૧	મણિબેન રેવાશંકર પુરોહિત.	૩૦૭
૩૨	મણિબેન મોતીભાઈ પટેલ.	૨૯૪
૩૩	રૂથ માધવલાલ ખ્રિસ્તી.	૨૮૩
૩૪	ડાહીલક્ષ્મી કેશવલાલ ઠાકર.	૨૮૦
૩૫	ગંગાબેન મથુરભાઈ સોની.	૨૭૪
૩૬	માણુબેન લખાભાઈ પાટણવાડીઆ.	૨૭૩
૩૭	લવીન્યા પ્રેમાભાઈ ખ્રિસ્તી.	૨૬૩
૩૮	ધનલક્ષ્મી જગન્નાથ ભટ.	૨૫૬
૩૯	હીરાબેન વાઘજીભાઈ પટેલ.	૨૪૩
૪૦	ડાહીબેન છગનભાઈ પટેલ.	૨૪૨
૪૧	પુંજીબેન જેસીંગભાઈ પટેલ.	૨૩૯
૪૨	માણેકબેન મગનલાલ ત્રિવેદી.	૨૨૪
	પંચમહાલ જીલ્લો.	
૧	કેથેરિન જેમ્સ ખ્રિસ્તી.	૪૨૧
૨	એમી ગબા ખ્રિસ્તી.	૪૧૪

૩	પ્રેઈસ જીવા ખ્રિસ્તી.	૪૦૫
૪	ઇસ્ટર ધનજી ખ્રિસ્તી.	૩૮૪
૫	મરીઅમ દાનીઅલ ખ્રિસ્તી.	૩૬૩
૬	સારા પ્રેમચંદ ખ્રિસ્તી.	૩૬૨
૭	{ મરીઅમ મૂળજી ખ્રિસ્તી.	૩૬૧
	{ સરા જોહુ ખ્રિસ્તી.	૩૬૧
૯	સુમિત્રા જીવા ખ્રિસ્તી.	૩૪૭
૧૦	નેઓમી બીજલ ખ્રિસ્તી.	૩૪૫
૧૧	લાલતા શાભઈ ખ્રિસ્તી.	૩૧૫
૧૨	સુશીલા જીભાઈ ખ્રિસ્તી.	૩૧૩
૧૩	સાલોમી રૂપ ખ્રિસ્તી.	૩૧૨
૧૪	મેરી ફૂલચંદ ખ્રિસ્તી.	૩૦૩
૧૫	ડાહ્યા નાગર ખ્રિસ્તી.	૩૦૧
૧૬	મરીઅમ પુંજાલાલ ખ્રિસ્તી.	૨૯૯
૧૭	સમજુ જગન્નાથ ઠાકર.	૨૯૪
૧૮	{ રૂબી વહાલજી ખ્રિસ્તી.	૨૯૨
	{ અચરત જીવરાજ તલાટી.	૨૯૨
૨૦	સુમિત્રી ખાનગર ખ્રિસ્તી.	૨૯૧
૨૧	{ ડાહી મોહનલાલ જાની.	૨૯૦
	{ હીરી દયાલ ખ્રિસ્તી.	૨૯૦
૨૩	માર્ગ્રેટ ભુલાભાઈ ખ્રિસ્તી.	૨૮૯
૨૪	હરિગંગા ચતુર પટેલ.	૨૮૭
૨૫	એમી છગન ખ્રિસ્તી.	૨૮૪

૨૬	ફુલમન હુકા ખ્રિસ્તી.	૨૮૦
૨૭	સોના મીઠાલાલ ખ્રિસ્તી.	૨૭૨
૨૮	ગિરિજાલક્ષ્મી ભોગીલાલ ત્રિવેદી.	૨૬૬
૨૯	વિદ્યાગવરી પુરુષોત્તમ ભટ.	૨૬૨
૩૦	જુલીઆ અમરીદાસ ખ્રિસ્તી.	૨૬૧
૩૧	લલિતા રણછોડજી મહેતા.	૨૫૩
૩૨	જસોદા છોટાલાલ શાહ.	૨૫૧
	અગતુસ ભાણા ખ્રિસ્તી.	૨૫૧
૩૪	લક્ષ્મી દલસુખ શેઠ.	૨૪૭

ભરુચ જિલ્લો.

૧	ઓરપા નારણજી ખ્રિસ્તી.	૩૬૫
૨	સારા સોમચંદ ખ્રિસ્તી.	૩૪૩
૩	કપિલાગવરી હીરાલાલ ત્રિવેદી.	૩૨૯
૪	લલિતા ત્ર્યંબકલાલ જોષી.	૩૧૫
૫	ચંચળ હરિલાલ ચોકસી.	૩૦૫
૬	લલિતા અમૃતરામ હિંદીઆ.	૨૯૫
૭	સુંદરમતિ મોહનલાલ કાપડીઆ.	૨૯૧
	પારવતી ઉત્તમરામ ઠાકર.	૨૯૧
૯	ગમાનગવરી ઇશ્વરદાસ લીબાચીઆ	૨૯૦
	મંચ્છાબેન ગુમાનદાસ સાધુ.	૨૯૦
૧૧	ગણુ ગણપતરાવ મરેઠા.	૨૬૯

૧૨	જયાગવરી અમૃતલાલ ત્રિવેદી.	૨૫૩
૧૩	મણિગવરી ઇશ્વરદાસ લીબાચીઆ.	૨૫૨
૧૪	ચંદ્રકાન્તા હીરાલાલ પંડ્યા.	૨૫૧
૧૫	ઉજમ ઇશ્વર કુંભાર.	૨૪૫
૧૬	અમથી ગોમેશ્વર દેરાસરી.	૨૩૪

સુરત જિલ્લો.

૧	ફેણી ડેવિડ માસ્તર.	૪૪૭
૨	નંદાગવરી આત્મારામ પરિખ.	૪૨૭
૩	પુતલાંબાઇ એદલજી સત્રી.	૪૧૩
૪	ધનગવરી મગનલાલ જોષી.	૪૦૨
૫	લલિતાબેન રણછોડજી દેસાઇ.	૩૫૭
૬	ભીખીબેન ગુલાબભાઈ જોષી.	૩૫૪
૭	કુંદનબેન રણછોડદાસ શાહ.	૩૫૧
૮	રમણગવરી રતિલાલ યાજ્ઞિક.	૩૪૨
૯	મનોરમાબેન લીંબાજીરાવ સમાને.	૩૪૦
૧૦	ઝવેરબેન નરસિંહભાઈ પટેલ.	૩૩૭
૧૧	લાડકોર કુંવરજી પટેલ.	૩૨૨
૧૨	કમળાબેન નારણજી જોષી.	૩૧૫
૧૩	હીરાંબાઇ હોરમસજી સુખેશવાલા.	૨૯૯
૧૪	ભીખીબેન બાબરભાઇ લોટીઆ.	૨૯૮
	ગમલક્ષ્મીબેન ડાહ્યાભાઈ મેગોડકર.	૨૯૮

૧૬	ધનીબેન ભગાભાઇ પટેલ.	૨૯૩	૨૬	લીલીબેન રણછોડજી પટેલ.	૨૫૨
	મહેરબાઈ કાવસજી ગંભીર	૨૯૩		મંગળાગવરી છોટાલાલ શાહ.	૨૫૨
૧૮	ચંદ્રમણી હરગોવન ઠાકર.	૨૮૨	૨૮	પારવતી હરિશંકર ભટ.	૨૫૦
૧૯	મણિબેન નિચ્છાભાઇ નાયક.	૨૭૯		**સુરત ઉર્દુ.**	
૨૦	જાલનબાઈ મહેરવાનજી કાસદ.	૨૭૮			
૨૧	જસવંતગવરી સુરજરામ ત્રિવેદી.	૨૭૨			૩૫૭
૨૨	રમણગવરી ઉત્તમરામ યાજ્ઞિક.	૨૬૯	૧	હલીમાબુ કાસમ દલાલ.	૩૪૮
૨૩	મંગુ છગનભાઇ દેસાઇ.	૨૬૨	૨	અમનબુ મહમદ હુસેનભાઇ ઉન્તારીયા.	૩૦૨
૨૫	જમુભાઇ લક્ષ્મણ અગ્રરી.	૨૫૫	૩	સાકરબુ કાસમ દલાલ	૨૫૮
	મણિબેન નિચ્છાભાઇ પટેલ.	૨૫૫	૪	ફાતમાબીબી બનુમીઆં કાગજી.	

બાગકામ સંબંધી જાહેરખબર

ગુ. શા. પત્રના ગયા જુન–જુલાઈ (૧૯૨૪)ના અંકમાં પૃ. ૨૧૪ મે ઉ. ભાગના એ. ઇ. ના હુકમ નં. ૩૫૩૭ તા. ૨૩–૬–૧૯૨૪ના આધારે પ્રકટ થએલી જાહેરખબર તરફ આથી સર્વે શિક્ષકોનું ધ્યાન ખેંચવામાં આવે છે, અને વિશેષમાં તેમને જણાવવામાં આવે છે કે માહે મે ના અંકમાં પ્રકટ થએલી "સૃષ્ટિજ્ઞાન અને બાગકામ માટેની સૂચનાઓ" મુજબ દરેક જિલ્લામાંથી જે શિક્ષક બાગકામ વિષેનું સૌથી સારામાં સારૂં કામ કરી દેખાડશે તેને ચાલુ સાલમાં પણ રૂ. ૧૦) (દશ)નું ઇનામ આપવાનું નક્કી કરવામાં આવ્યું છે. માટે નજીક આવતી ચોમાસાની ઋતુનો તમણે સારામાં સારો લાભ લેવા પ્રયત્ન કરવો.

(૨) બાગકામ માટે જોઇતાં બી, "ગુ. શા. પત્રના મેનેજર, અમદાવાદ." એ ઠેકાણે અરજી મોકલી આપવાથી શિક્ષકોને મફત મોકલી આપવામાં આવશે.

(૩) ગઈ સાલ માટે જાહેર કરવામાં આવેલાં ઇનામ આપવા સંબંધીનો નિર્ણય થોડા વખતમાં થઈ જશે અને તે ઇનામ મેળવનાર શિક્ષકોનાં નામ રીતસર આ પત્રમાં પ્રકટ કરવામાં આવશે.

રણછોડલાલ છોટાલાલ ટેકનીકલ ઇન્સ્ટીટ્યુટ

અમદાવાદ

પ્રાવેશિક પરીક્ષા

(કે. ક્ષા. એ. ડી. સા ના હુકમ નં. ૧૪૮૩૬ તા. ૧૯-૩-૧૯૨૫ ઉપરથી)

આ સંસ્થાની પ્રવેશક પરીક્ષા તા. ૧૭ મી જુન ૧૯૨૫ ને બુધવારે ૮ દસવાગે આ ઇન્સ્ટીટ્યુટમાં લેવામાં આવશે.

આ ઇન્સ્ટીટ્યુટની અંદરઃ—

૧ મીકેનીકલ એન્જીનીઅરીંગ.

૨ કોટન વીવીંગ.

૩ કોટન સ્પીનીંગ.

આ પ્રમાણે ત્રણ જુદાં ખાતાં રાખવામાં આવ્યાં છે. આ ત્રણ પૈકી ગમે તે એકજ ખાતામાં વિદ્યાર્થીની ઇચ્છામુજબ દાખલ કરવામાં આવે છે. દરેક ખાતામાં વ્યવહારીક શિક્ષણ આપવા માટે પુરતા સાંચાઓની ગોઠવણ કરી છે, તેથી પાસ થએલો વિદ્યાર્થી મીલ અગર કારખાનામાં કામ કરવાને સારો લાયક બની શકે છે.

અભ્યાસક્રમ—દરેક ખાતામાં અભ્યાસક્રમ ત્રણ વર્ષનો છે. લાયક વિદ્યાર્થીઓ માટે સ્કોલરશીપો તેમજ મારીની જગાઓ રાખવામાં આવી છે. અભ્યાસમાં જરૂરીઆતી ઓજારો સ્કૂલમાંથી આપવામાં આવે છે.

બહારગામના વિદ્યાર્થીઓની સવડ માટે બોર્ડીંગ હાઉસ પણ ઉઘાડવામાં આવેલું છે.

ઉમર—ઉમેદવારની ઉમર પ્રવેશક પરીક્ષાને દિવસે ૧૫ વર્ષની પુરી થતી હોવી જોઈએ.

દાખલ થવા માટે લાયકાત—દાખલ થવા ઇચ્છનાર ઉમેદવારોએ ઓછામાં ઓછું અંગ્રેજી પાંચમું ધોરણ પાસ કરેલું હોવું જોઈએ, પરંતુ ખાસ કરીને મેટ્રીક પાસ થએલાને અગર અંગ્રેજી સાત ધોરણ પુરાં કરેલા વિદ્યાર્થીઓને વધુ પસંદ કરવામાં આવે છે.

આ સિવાય અંગ્રેજી ત્રીજા ધોરણમાં પાસ થએલામાંથી અગર ગુજરાતી ભણનારમાં વર્નાક્યુલર ફાઈનલ પરીક્ષા પાસ થએલામાંથી ફક્ત સારા છોકરાઓને કેટલીક વખત અપવાદ તરીકે દાખલ કરવામાં આવે છે, માટે તેવા વિદ્યાર્થીઓએ પણ દાખલ થવું હોય તો પ્રવેશક પરીક્ષામાં બેસવા માટે અરજી કરવી.

દાખલ થવા ઇચ્છતા તમામ ઉમેદવારોએ પોતાની અરજી ઇન્સ્ટીટ્યુટના છાપેલાં ફોર્મ ઉપર તા. ૧૫ જુન ૧૯૨૫ પહેલાં મોકલી આપવી. સ્કૂલમાં ભણતા વિદ્યાર્થીઓએ આ અરજીઓ બનતાં સુધી ગે વેકેશન પડતાં પહેલાં પોતાની સ્કૂલના હેડમાસ્તર મારફત ભરી મોકલવી, કે જેથી કરીને પાછળથી રજાઓને લીધે સ્કૂલ બંધ હોવાથી તેમને અડચણ પડે નહિ. નીચે જણાવેલા વિદ્યાર્થીઓ હેડમાસ્તરને બદલે પોતાના વાલીની સહી સાથે અરજીઓ તા. ૧૫-૬-૨૫ સુધીમાં મોકલશે તો ચાલશે. આવા વિદ્યાર્થીઓએ ચોકસ જન્મ તારીખની ખબર નહોય તો ફક્ત ઉમર લખવી.

૧. મેટ્રીક પાસ થએલા વિદ્યાર્થીઓ.

૨. વર્નાક્યુલર ફાઈનલ પાસ થએલા વિદ્યાર્થીઓ.

૩. હાલમાં કોઈ સ્કૂલમાં ભણતા ન હોય તેવા વિદ્યાર્થીઓ.

૪. ચાલુ સાલે મેટ્રીકમાં નપાસ થએલા વિદ્યાર્થીઓ.

પ્રવેશક પરીક્ષાનો ફીનો રૂ. ૧) પરીક્ષાને દિવસે લેવામાં આવશે, અરજી સાથે મોકલવો નહિ.

પ્રવેશક પરીક્ષા દરેકને ફરજીઆત છે અને તેમાં પાસ થએલા વિદ્યાર્થીઓ પૈકી ફક્ત જરૂર જેટલા વિદ્યાર્થીઓનેજ લેવામાં આવશે.

બહાર ગામના વિદ્યાર્થીઓને અરજીનાં ફોર્મ તથા ઇન્સ્ટીટ્યુટનું વિગતવાર બોધક પત્રક અડધા આનાની ટિકિટ બીડવાથી મોકલી આપવામાં આવશે. અમદાવાદમાં રહેતા વિદ્યાર્થીઓએ જોઈતો ખુલાસો અમારી ઑફિસમાં આવી મેળવવો.

આ ઇન્સ્ટીટ્યુટ અમદાવાદ રેલ્વે સ્ટેશન પાછળ સરસપુર રોડ ઉપર આવેલું છે.

આર. સી. ટેક્નીકલ ઇન્સ્ટીટ્યુટ, અમદાવાદ તા. ૨૪-૩-૨૫ | J. H. Mehta પ્રિન્સિપલ.

ગુજરાતના માનીતા કવિ ન્હાનાલાલ દલપતરામ કવિકૃત

પ્રેમભક્તિ ગ્રન્થમાળા

રાજ્યસૂત્રોની કાવ્યત્રિપુટિ	૦—૮—૦
ઇન્દુકુમાર નાટક અંક ૧ લો	૧—૦—૦
ન્હાના ન્હાના રાસ (૮૦ રાસ)	૦—૧૨—૦
શ્રીમદ્ ભગવદ્ગીતા—સમશ્લોકી	૧—૪—૦
જયા-જયન્ત	૧—૮—૦
મેઘદૂત સમશ્લોકી	૧—૪—૦
ઉષા	૧—૦—૦
ચિત્રદર્શનો	૨—૦—૦
રાજર્ષિ ભરત	૧—૪—૦
પ્રેમકુંજ	૧—૦—૦
સાહિત્યમન્થન	૧—૮—૦
પ્રેમભક્તિ—ભજનાવલિ	૦—૮—૦

સાક્ષરવર્ય શ્રી કેશવલાલ હર્ષદરાય ધ્રુવકૃત પુસ્તકો.

પરાક્રમની પ્રસાદી—મહાકવિ કાલિદાસના વિક્રમોર્વશીય નાટક ઉપરથી આવૃત્તિ ૬ ઠી	૧—૦—૦
વિધ્યવનની કન્યકા કિંવા પ્રિયદર્શન સ્વપ્નની સુંદરી—મહાકવિ ભાસના સ્વપ્નવાસવદત્ત નાટક ઉપરથી આવૃત્તિ ૨જી	૦—૧૫—૦
પ્રધાનની પ્રતિજ્ઞા મહાકવિ ભાસના પ્રતિજ્ઞાયૌગન્ધરાયણ નાટક ઉપરથી આવૃત્તિ ૨ જી	૦—૧૨—૦
મધ્યમ—મહાકવિ ભાસના મધ્યમ નાટક ઉપરથી કાચું પુઠું	૦—૮—૦
પોઠ પટ્ટીનું	૦—૧૦—૦
ગીતગોવિંદ—સંસ્કૃતને આધારે ગુજરાતીમાં આવૃત્તિ ૫ મી	૨—૦—૦
લઘુ ગીતગોવિંદ—સંસ્કૃતને આધારે ગુજરાતીમાં	૧—૧—૦
અમરૂશતક—મહાકવિ અમરૂના મૂળ સાથે સમશ્લોકી અનુવાદ આવૃત્તિ ૪ થી	૧—૪—૦
ભાલણકૃત કાદંબરી—પૂર્વભાગ	૪—૦—૦
મેળની મુદ્રિકા—શ્રી વિશાખદત્તના સંસ્કૃત નાટક ઉપરથી. આવૃત્તિ ૬ ઠી	૧—૮—૦
ભાલણકૃત કાદંબરી—ઉત્તરભાગ	છપાય છે

ઉપરનાં તેમજ બીજાં દરેક જાતનાં પુસ્તકો માટે લખો

મહાદેવ રામચંદ્ર જાગુષ્ટે
બુકસેલર અને પબ્લીશર
ત્રણ દરવાજા,—અમદાવાદ

સૂચના

૧. આ માસિકમાં છપાતા અન્ય લેખકોના લેખ સાથે અમારે મળતાપણું હોવું જોઈએ એમ વાચકોએ માનવું નહિ.

૨. આ પત્રસંબંધી લખાણ—મેનેજર, શાળાપત્ર ઉપર મોકલવું. છાપવા મોકલવાનું લખાણ કાગળની એક બાજુએ ચોકખે અક્ષરે લખવું. છાપવા યોગ્ય લાગશે તો છપાશે; નહિ પસંદ કરેલા લેખ પાછા મોકલવામાં આવશે નહિ.

૩. લેખકને ઉત્તેજન—વિષયો લખી મોકલનારની પૈસા લેવાની ખુશી હશે તો પ્રથમથીજ ખબર આપેથી દર છાપેલે પાને યોગ્યતા પ્રમાણે રૂ. ૧) સુધી આપવામા આવશે. ચર્ચાપત્ર માટે કંઈ આપવામાં આવશે નહિ.

૪. લવાજમ—વરસ એકનો રૂ. ૧—૮—૦(ટપાલ ખર્ચ સાથે) અગાઉથી. વિદ્યાર્થીઓ માટે ૦—૧૨—૦; છુટક અંકના રૂા. ૦—૨—૬; પોસ્ટેજ ૦—૦—૬ જુદું.

૫. મનિઑર્ડર—કુપન પર ગામ કે શહેરનું ઠેકાણું સ્પષ્ટ લખવું. તેમજ ત્યાં એકથી વધારે નિશાળો હોય તો નિશાળનો નંબર તથા શાળાપત્ર ઑફિસ તરફથી અપાએલા સરનામાના લેબલ ઉપરનો નંબર પણ લખવો.

જાહેરખબરના ભાવ

નાણાં અગાઉથી લેવામાં આવશે.

મુદત	એકપાન	અડધુપાન	પા પાન.
આખું વર્ષ	રૂ. ૧૦૦	રૂ. ૬૦	રૂ. ૪૦
છ માસ	રૂ. ૬૮	રૂ. ૪૦	રૂ. ૩૦
ત્રણ માસ	રૂ. ૪૦	રૂ. ૩૦	રૂ. ૨૦

આ પત્ર સાથે કોઈ પણ હેંડબીલ વહેંચવામાં આવશે નહિ.

૬. શાળાપત્રમાં—આપેલી ખાનગી જાહેરખબરોમાં જણાવેલી ચોપડીઓ ખાતાએ મંજુર કરેલીજ હોય એમ હંમેશ હોતું નથી. માટે દરેક મંજુર કરેલી તરીકે ગણવી નહિ.

૭. શાળાપત્રનું વરસ—જાન્યુઆરિથી ડિસેમ્બર સુધી ગણવામાં આવે છે; માટે વરસની વચમાં જે ગ્રાહક બંધ થવા માગતા હશે તેમની પાસેથી જેટલા અંકો તેમને મળ્યા હશે તેટલાની છુટક અંક લેખે કિંમત લેવામાં આવશે.

તંત્રી